

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MUSTAFA ERSEN ERKAL'IN
TÜRK TOPLUMUNUN TEMEL MESELELERİNE
İLİŞKİN FİKİRLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

Prof. Dr. SEZGİN KIZILÇELİK AHMET BEKTAŞ

MALATYA-2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**MUSTAFA ERSEN ERKAL'IN
TÜRK TOPLUMUNUN TEMEL
MESELELERİNE
İLİŞKİN FİKİRLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. SEZGİN KIZILÇELİK

HAZIRLAYAN
AHMET BEKTAŞ

Jürimiz 06.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans tezini (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Sosyoloji Anabilim, Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

imzası

1. Prof. Dr. Y. CEMALETTİN ÇOPUROĞLU
2. Prof. Dr. SEZGİN KIZILÇELİK
3. Doç. Dr. YAŞAR KAYA

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Sezgin KIZILÇELİK'in danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **“Mustafa Ersen Erkal’ın Türk Toplumunun Temel Meselelerine İlişkin Fikirleri”** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

AHMET BEKTAŞ

ÖNSÖZ

Her toplumun olduğu gibi Türk toplumunun da ciddi sosyal sorunları bulunmaktadır. Türk toplumunun sorunlarına çözüm üretmek Türk sosyologlarının ana vazifesidir. İşte, bu bağlamda, biz de tezimizde, Türk sosyolojisinin tanınan sosyologlarından Mustafa Ersen Erkal'ın Türk toplumunun temel meselelerine ilişkin fikirlerini tahlil etmeyi amaçladık.

Erkal, Türk toplumunun temel meselelerini kendisine dert edinmiş ve onlara çözüm üretmek için çaba göstermiş bir sosyoloğumuzdur. Erkal, Türk toplumunun ana sorunları olarak etnikliği, etnik milliyetçiliği, etnik azınlığı, kültürde mozaikleşmeyi, çok kültürlülüğü, terörü, bölgeler arası dengesizliği, Batı'nın çıkarına olan küreselleşmeyi ve Türk toplumunun aleyhine olan Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini görmüştür. Erkal, Türk toplumunun sosyal problemlerine bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Erkal, sosyolojik analizlerinde Türk milletinin çıkarlarını ön planda tutmuştur. Erkal, millî bir duruşa sahip olan mühim bir sosyoloğumuzdur.

Bu tezin oluşmasında emeği geçen ve bana yol gösteren, kıymetli hocam Prof. Dr. Sezgin Kızılcılık'e teşekkür ederim.

Ahmet BEKTAŞ

Mayıs, 2018

ÖZET

Bu tezin ana konusu, Türk sosyolojisinde önemli bir yeri olan ve daha çok Türk milliyetçisi kimliğiyle tanınan Mustafa Ersen Erkal'ın Türk toplumunun temel meselelerine ilişkin fikirlerini tahlil etmektir. Erkal, Türk toplumunun sorunları üzerine kafa yormuş, sorunlarımızın çözümü için çaba göstermiş bir sosyoloğumuzdur.

Tezimizde, ilk olarak, Erkal'ın entelektüel portresine ve etkilendiği düşünörlere yer verilmiştir. Tezimizde, ikinci olarak, Erkal'ın metodu ele alınmış, onun metodolojik yaklaşımları incelenmiştir. Erkal'ın bütöncü yaklaşımı ve tarihi metodu benimsediğı üzerinde durulmuştur. Tezimizde, üçöncü olarak, Erkal'ın Türk toplumunun ana özelliklerine ilişkin düşöncelerine yer verilmiştir. Bu çerçevede, Erkal, Türk toplumunun birlik ve beraberliğe önem verdiğini, hoşgörölü ve dayanışmacı bir toplum olduğunu, örf ve adetlerine sadık olan ve devleti önemseyen bir toplum olduğunu belirtmiştir. Tezimizde, Erkal'ın Türk toplumunun iki temel dayanağı olarak gördüğü milliyetçiliğe ve muhafazakârlığa dair görüşlerine vurgu yaptık. Erkal, milliyetçiliğin bağımsızlık ve egemenlik aşkı olduğunu, Türk milletine mensubiyet bilinci olduğunu, milliyetçi olmadan millî çıkarları korumanın zor olduğunu söylemiştir. Erkal, milliyetçiliğin Türk toplumunun çıkarlarını ön planda tutan hareket olduğunu vurgulamıştır. Erkal, muhafazakârlığı ise, ahlâkîlik ve inanç bakımından ele almış, Türk toplumunun muhafazakâr bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir. Tezimizde, dördöncü olarak, Erkal'ın millî kültürümüze yönelik tehditlere ilişkin fikirlerini, yani etniklik, kültürde mozaikleşme, hümanist kültür, kitle kültürü ve kimlik tartışmalarına dair görüşlerini analiz ettik. Erkal, Türk kimliğine sahip olanların misafirperver, cömert, sıcakkanlı, adaletli, vatanını seven, mazluma dost, zalime düşman ve bilime önem verdiğini belirtmiştir. Son tahlilde, Erkal, Türk toplumu açısından problem olarak etnikliği, terörü, bölgeler arası dengesizliği görmüş, Türkiye'de etnik ve etnik azınlık yaratma çabalarının olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, bu tezde, Erkal'ın Türk toplumunu zayıflatan olgular olarak gördüğü küreselleşme, Avrupa Birliği ve çok kültürölölüğe ilişkin görüşleri irdelenmiştir. Erkal, Avrupa Birliği ve küreselleşmenin Türk toplumunu parçalamak niyetinde olduğunu iddia etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Ersen Erkal, Türk toplumu, devlet, milliyetçilik, muhafazakârlaşma, kültür, kimlik, kimlik krizi, etniklik, etnik azınlık, etnik tuzak, terör, bölgeler arası dengesizlik, küreselleşme, Avrupa Birliği ve çok kültürlölük.

ABSTRACT

The main topic of this thesis is to analyze the ideas of Mustafa Ersen Erkal, who has an important place in Turkish sociology and who is known more by his identity as Turkish nationalist, on the main issues of Turkish society. Erkal is a sociable who has been thinking about the problems of the Turkish society and has tried to solve our problems.

In our thesis, firstly, Erkal's intellectual portraits and influential thinkers were included. In our thesis, secondly, the method of Erkal was discussed and its methodological approaches were examined. It is emphasized that Erkal adopts a holistic approach and historical method. In our thesis, thirdly, Erkal's thoughts on the main features of Turkish society are given. In this frame, Erkal stated that the Turkish society attaches importance to unity and solidarity, that it is a tolerant and solidarity society, it is a society that is loyal to customs and customs and cares about the state. In our thesis, we emphasized the views of Erkal on nationalism and conservatism, which he saw as the two main pillars of Turkish society. Erkal said that nationalism is independence and sovereignty is love, that the membership of the Turkish nation is conscious, it is difficult to maintain national interests without nationalism. Erkal emphasized that nationalism is the movement that holds the interests of Turkish society in the foreground. Erkal stated that conservatism is in terms of morality and faith and that Turkish society has a conservative structure. In our thesis, fourthly, we have analyzed Erkal's views on national and cultural threats, namely, ethnicity, mosaic in culture, humanist culture, mass culture, and identity discussions. Erkal stated that those who have a Turkish identity are hospitable, generous, friendly, fair, loving their homeland, friendless, cruel enemy and knowing. In the final analysis, Erkal of ethnicity as a problem in terms of Turkish society, terrorism, the region has seen international imbalance, Turkey has stated that in an effort to create ethnic and ethnic minorities. In addition, in this thesis, Erkal's views on globalization, European Union and multiculturalism which are seen as weakening phenomena of Turkish society have been examined. Erkal claimed that the European Union and globalization intend to disintegrate Turkish society.

Key words: Mustafa Ersen Erkal, Turkish society, state, nationalism, conservatism, culture, identity, identity crisis, ethnicity, ethnic minority, ethnic trap, terrorism, regional imbalance, globalization, European Union and multiculturalism.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	6
MUSTAFA ERSEN ERKAL'IN HAYATI, ESERLERİ VE ETKİLENDİĞİ KİŞİLER	6
2. BÖLÜM	20
MUSTAFA ERSEN ERKAL'IN METODU	20
3. BÖLÜM	41
MUSTAFA ERSEN ERKAL'IN TÜRK TOPLUMU ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ	41
3.1. Türk Toplumunun Kendine Özgü Yönleri	41
3.2. Türk Toplumunda Devletin Önemi	47
3.3. Türk Toplumunun İki Temel Dayanağı: Milliyetçilik ve Muhafazakârlık	49
3.3.1. Milliyetçilik	49
3.3.2. Muhafazakârlık	58
4. BÖLÜM	71
MUSTAFA ERSEN ERKAL'IN TÜRK TOPLUMUNDA KÜLTÜR, KİMLİK, ETNİKLİK VE TERÖRE İLİŞKİN TEMEL FİKİRLERİ	71
4.1. Kültür	71
4.2. Kimlik	89
4.2.1. Türkiye’de Kimlik, Kimlik Krizi/Sorunu Tartışmaları	93
4.3. Millî Kimlik ve Türkiye’de Millî Kimliğe Yönelik Bazı Tahribatlar	98
4.4. Etniklik ve Türkiye’de Etnik Azınlık Yaratma Çabaları	108
4.5. Türkiye’nin Temel Problemlerinden Biri Olarak Terör	117
4.6. Türkiye’de Bölgeler Arası Dengesizlik Sorunu	130

5. BÖLÜM	142
MUSTAFA ERSEN ERKAL'IN TÜRK TOPLUMUNU ZAYIFLATAN OLGULAR OLARAK KÜRESELLEŞME, AVRUPA BİRLİĞİ VE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜĞE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ.....	142
5.1. Küreselleşme	142
5.2. Avrupa Birliği	152
5.3. Çok Kültürlülük	158
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	164
KAYNAKÇA.....	173

GİRİŞ

Sosyoloji, toplum sorunlarına çözüm üretmekle uğraşan bir bilimdir. Toplumların tarihsel ve sosyal yapıları birbirinden farklı olduğu için sosyal meseleleri de farklıdır. İşte, bu çerçevede, Türk sosyolojisinin önemli isimlerinden biri olan Mustafa Ersen Erkal, Türk toplumunun toplumsal meseleleri üzerine kafa yormuş bir sosyoloğumuzdur. Bu tezimizde Erkal'ın Türkiye'nin temel meselelerine ilişkin temel görüşlerine yer verilmiştir.

Erkal, Türk toplumu üzerine kafa yormuş bir sosyoloğumuzdur. Ona göre, Türk toplumu belirli ana özelliklere sahiptir. Türk toplumu birçok toplumun kuramayacağı birlik ve beraberliği kurmuş ender toplumlardan birisidir. O, Türk toplumunun en önemli özellikleri olarak, örf ve adetlerine olan bağlılığını, dayanışmacı bir toplum yapısına sahip olmasını, norm ve değerlere verdiği önemi ve ayrıca yine hoşgörüyü bağlantılı olarak “farklılıkları reddetmeden farklılıklar üzerinde birlik arama prensibini görmüştür.”¹

Erkal, Türk toplumunun iki önemli dayanağı olarak milliyetçilik ve muhafazakârlık kavramlarına açıklık getirmiştir. Türk toplumunun ele alacağımız ilk yönü, milliyetçiliktir. Türk toplumu milliyetçi bir yapıya sahiptir. O, milliyetçiliği kültürel değerlere bağlı olarak ele almıştır. Ona göre, milliyetçilik, kendi toplumunun menfaatlerini ön planda tutan bir harekettir. Milliyetçilik, kültürel değerlere bağlı bir kavram olduğu kadar ekonomik, siyasi ve dini değerlere de sahip olan bir kavramdır. O, toplumsal menfaatler açısından milliyetçiliğe iki şekilde yaklaşmıştır. Milliyetçilik, ilk olarak, kendi milletin varlığına saygı duyurmaktadır. Milliyetçilik, ikinci olarak, başka milletlerin varlığına saygı duyar.²

Erkal, milliyetçiliği ırkçılıkla eşdeğer görenlere karşı çıkmıştır. O, ırkçılığın Türk toplumunda olmadığını daha çok Batı toplumlarına has bir değer olduğunu belirtmiştir. Erkal, ırkçılığın genetik ve biyolojik özelliklerle ilgili bir kavram olarak görmüştür. Bunun aksine milliyetçilik, Türk milletine mensubiyet şuurudur. Milliyetçilikte “ben” değil, “biz”

¹ ERKAL, Mustafa E.; **Türk Kültüründe Hoşgörü**, Aydınlar Ocağı Yayını, İstanbul, 2000, s.5-7.

² ERKAL, Mustafa E.; “Millet, Milliyetçilik, Ulusçuluk ve Kültür Mozayığı”, **Türk Yurdu** (iç.), Mart-Nisan-Mayıs, 1999, s.282.

merkezli bir bakış açısı vardır.³

Erkal, Türk toplumunun ikinci yönü olarak, muhafazakârlığı ele almıştır. Muhafazakârlık, her toplumda aynı anlamı ifade etmemektedir. O, muhafazakârlığı, ahlâkîlik ve inanç açısından, istikrar, düzen ve eşitlik kavramları çerçevesinde tartışmıştır. O, ayrıca muhafazakârlığı, liberal ve sol akımlarla olan ilişkisi açısından, milliyetçi-muhafazakâr açıdan ve reaksiyonerlik açısından ele almıştır.

Erkal'ın Türk toplumunun sosyal meselelerini ele alırken daha çok millî kültürümüze yönelik tehditleri ele almış, bu çerçevede etniklik, hümanist kültür, kültürde mozaikleşme ve kitle kültürüne odaklanmıştır.

Erkal, Türkiye'de bir kimlik krizi ve sorunu yaratma çabalarının olduğunu söylemiştir. Ona göre, bu sorunu destekleyen birçok iç ve dış sebepler vardır. Örneğin, iç sebepler olarak; laik-antilaik çatışmaları, millet ve ümmet çekişmesi, milliyetçilik ile ırkçılık söylemlerinin birbirine karıştırılması, Osmanlı yanlıları ile Cumhuriyet taraftarlarının çekişmesi; dış sebepler olarak ise, küreselleşme, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri, Irak'ın Kuzey'indeki gelişmeler ve terör örgütünün siyasallaştırılmasından⁴ söz etmiştir.

Erkal, millî kimlik konusunda ayrı bir hassasiyete sahiptir. O, kimlik ile ilgili düşüncelerinde asıl amacı, Türkiye'de millî kimliğe yönelik tahribatlara karşı proje üretmektir. O, Türkiye'de millî kimliği yıpratma ve Türk kimliğini yok etme gayretlerinin olduğunu söylemiştir. Örneğin, etniklik bu projelerden sadece birisidir. Ona göre, Türk, millî kimliğin ve milliyetin ismidir. Türk, etnik sıfatlarla karşılaştırılmamalı ve aynı anlamda kullanılmamalıdır.⁵ O, Türk kimliğinin etnik ölçekli bir kavrammış gibi gösterilmesine karşı çıkmıştır. Türk kimliğini bu şekilde göstermeye çalışanlar, aslında millî devletleri etnik tuzaklarla kuşatarak millî çıkarlarını koruyamaz hale getirmek isteyenlerdir. Asıl gayeleri millî devletleri yıpratarak yok etmektir.

Erkal, kimliğe, kültürel açıdan yaklaşmıştır. Kültürel kimlik, doğumdan ölünceye

³ ERKAL, Mustafa E.; **Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar**, Derin Yayınları, İstanbul, 2010, s.261.

⁴ ERKAL, Mustafa E.; **Yol Ayrımındaki Ülke**, Derin Yayınları, İstanbul, 2007, s.105-115.

⁵ ERKAL, Mustafa E.; **Anılar ve Değerlendirmeler**, Derin Yayınları, İstanbul, 2014, s.71.

kadar toplumdan aldıklarımızdır. Ona göre, kimlik, isteyen herkesin istediği yerden alacağı ve pazarda satılan bir ürün değildir.⁶ Herkes kültürel kimliğini almada özgür olamamıştır. Kişi istemese de içinde bulunduğu kültürün kimliğini almıştır. Örneğin, her Türk vatandaşı Türk kimliğinin belirli özelliklerini almıştır. Bunlar arasında cömert olma misafire saygı ve hürmet, devlete tabi olma, vatan sevgisi bunlardan bazılarıdır.

Erkal, Türkiye’de etniklik ve etnik azınlık yaratma çabalarının olduğunu belirtmiştir. O, nasıl ki, kimlik kültürle bağlantılıdır, etnikliğinde kültürle bağlantısı olduğunu belirtmiştir. Ona göre, etniklik kültürel özellikleri olan bir yan kimliktir. Etniklik, kültür gibi doğuştan kazanılanlarla ilgilidir.⁷ Etniklik, ırkî bir yorum gerektirmez. Etniklik, ırksal değil, kültürelidir. Etniklik, kültürün tüm özelliklerini kapsamaktadır. Etniklik, yalnızca dine, dile, örfler, adetlere, kısacası kültürün unsurlarından yalnızca birisine göre belirlenmez.

Erkal, Türkiye’de etnik azınlık yaratma çabalarının olduğunu ve bunun da Batı oryantalizminin dünden bugüne uzanan değişmez bir politikası olduğunu ifade etmiştir. Kaldı ki, yeni dünya düzeni ve küreselleşme, ekonomik ve siyasi güç ve varlıkların daha ufalanması amaçlanmıştır. Yeni etnik kimlikler ve soy kütüğü arayışları bilimselde değildir. Türkiye, Yugoslavya ve Lübnan gibi çoğulcu bir toplum yapısına sahip değildir.⁸

Erkal’ın Türkiye’nin temel toplumsal problemi olarak gördüğü konulardan birisi de terördür. Terör, Türkiye’nin gündemi yıllardır meşgul eden toplumsal bir sorundur. Terör, meselesinin çözümünde aydın ve siyasetçilere büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu aydınlardan biri olan Erkal, terörün nedenleri üzerinde durmuş, “demokratikleşme ve terör”, “ferdi terör ve kitle terörü”, “aktif ve pasif terör halleri”, cemaatleşme ve yalnızlaşma” ve “dinleşmek isteyen ideoloji ve terör”, konularına kafa yormuştur.⁹

Erkal, Türkiye’de bir problem olarak bölgeler arası dengesizlik konusunu incelemiştir. O, bölge gelişmesinden faydalanılabilecek gelişme modellerine değinmiştir.

⁶ ERKAL, **Yol Ayrımındaki Ülke**, s.89.

⁷ ERKAL, Mustafa E.; BALOĞLU Burhan ve BALOĞLU Filiz; **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.106.

⁸ ERKAL, **Anılar ve Değerlendirmeler**, s.78.

⁹ ERKAL, Mustafa E.; “Terörün Sosyolojik Analizi”, **Türk Dünyası Araştırmaları** (iç.), Yıl:2, Cilt:2, Sayı:11, Nisan, 1981, s.132-147.

Bölge gelişmesinden faydalanılabilecek gelişme modellerini ele almıştır. O, gelişme modellerinde yatırımların tartışılmaz bir yeri olduğunu belirtmiştir. O, iki farklı ekonomik model üzerinde durmuştur. Bunlardan ilki dengeli, kalkınma modeli; ikincisi ise, dengesiz kalkınma modelidir.¹⁰

Erkal, Türk toplumunu incelerken toplumsal mesele olarak gördüğü küreselleşme, Avrupa Birliği ve çok kültürlülük olgularına ayrıca önem vermiştir. O, ele aldığı bu olguların Türk toplumunu zayıflatıldığını ileri sürmüştür. Bunlardan ilki olan küreselleşme, 19. yüzyılda ortaya çıkan bir düşünce hareketidir. Küreselleşme, aslında bir projenin adıdır. Projenin amacı, millî devletleri parçalamak ve kendine bağımlı hale getirmektir. O, küreselleşmeye karşı olan bir sosyoloğumuzdur. O, küreselleşmenin millî devletleri yok etmeye çalışan bir proje olduğunun bilincindedir. Küreselleşmeye karşı konulması için, milliliğin ön planda tutulmasını savunmuştur. Örneğin, Irak ve Suriye'deki ortamda millî duruş sergileyemeyenler, başta Amerika olmak üzere Avrupa devletlerinin istediklerini yapmak zorunda kalmışlardır.

Erkal'ın Türk toplumu açısından bir sorun olarak gördüğü bir diğer konu, Avrupa Birliği'dir. Avrupa Birliği, Türkiye gündemini sürekli meşgul eden bir sorundur. Türkiye, yıllardır Avrupa Birliği sorunu çözölememiştir. Türkiye uzun zamandır üye olma sözleriyle kandırılmaktadır. Millî bir duruşa sahip olan Erkal, bu durumdan oldukça endişelidir. Çünkü, Avrupa Birliği, kendi dışında olanların milliliğini kabul etmeyen bir duruşa sahiptir. O, durumun farkındadır. Avrupa Birliği'nin millî devletleri tahakküm altına almasına karşıdır. Millî birlik ve bütönlüğe önem veren Erkal, Avrupa Birliği'nden ziyade Türk Birliği'nden yana bir tavır takınmıştır.

Erkal, çok kültürlölük meselesine karşı da negatif bir duruşa sahiptir. O, çok kültürlölüğü bir devletin vatandaşlarını, farklı etniklikleri birbirine karşı hukukî ve siyasî anlamda ötekileştirme olarak görmüştür. Çok kültürlölük tekdüze yapılarda bir çatışma aracı olabilirken, karmaşık yapılarda ise birleştirici çimento görevi üstlenebilir. Bir toplumun karmaşık veya yeknesak oluşu dil ve din grupları gibi kültürel öğelerle ele alınabilir. O,

¹⁰ ERKAL, Mustafa E.; "Bölge Gelişmesi ve Bölgelerarası Dengesizlik", **Sosyoloji Konferansları** (iç.), 16. Kitaptan Ayrı Basım, İstanbul, 1978, s.39-43.

sosyolojik olarak homojen bir yapının etnik, yan kültür farklılıklarının toplumun hâkim kültüründen asgari seviyede sapma göstermesi hali olarak ele almıştır.

Kısacası, tezimiz, beş bölümden oluşmaktadır. Tezimizin ilk bölümünde, Erkal’ın entelektüel portresi ele alınmıştır. İkinci bölümde, Erkal’ın metodu üzerinde durulmuştur. çnc bölümde, Erkal’ın Türk toplumu üzerine dşncelerine yer verilerek, Türk toplumunun ana özellikleri, Türk toplumunda devletin önemi, Türk toplumunun iki önemli dayanağı olan milliyetçilik ve muhafazakârlık kavramlarına yer verilmiştir. Tezimizin drdnc bölümünde, Erkal’ın Türk toplumunda kültür, kimlik, etniklik ve terör meselelerine ilişkin temel görüşlerine yer verilmiştir. Tezimizin son bölümünde, Erkal’ın Türk toplumunu zayıflatıcı olgular olarak, küreselleşme, Avrupa Birliğı ve çok kültürlülüğe yönelik görüşleri ele alınmıştır.

1. BÖLÜM

MUSTAFA ERSEN ERKAL'IN HAYATI, ESERLERİ VE ETKİLENDİĞİ KİŞİLER

Mustafa Ersen Erkal, 22 Ocak 1944'te İstanbul'da doğmuştur. Erkal, İstanbul'da doğmasına rağmen Trabzon nüfusuna kayıtlıdır. O yıllar Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nın etkileriyle sarsıldığı, yokluk ve kıtlığın olduğu yıllardır. Erkal'ın ailesinin ekonomik durumu dönemin şartlarına göre kötü değildir. Birçok Türk ailesinde olduğu gibi dayanışmacı davranış tarzı Erkal ailesini de elde olan imkânları paylaşmaya yöneltmiştir.¹ Erkal'ın ailesindeki bu dayanışma bilinci, Türk toplumunun genel yapısında var olan normlarla ve değerlerle ilgilidir.

Erkal'ın annesi, Nahide Hanım'dır. Nahide Hanım, dönemin şartları göz önüne bulundurulduğunda hayat mücadelesi vermiş ve iktisadi konulara son derece yatkın bir kadındır. Annesi akraba ve yakın komşularının aylık bütçelerini hazırlayan, durumlarını tanzim eden hatta yönlendiren bir kişiliğe sahiptir. Nahide Hanım'ın hayat felsefesi iktisadın bugünkü bencil kurallarına çok uzaktır. Diğerkâm bir yapıya sahip olan anne için egoizm hep uzakta kalmıştır. Erkal'a da hep aynı doğrultuda kendi dışındakilerle dayanışma ve onların dertleriyle hem dert olmayı öğretmiştir.² Daha sonrasında dayanışma fikri Erkal'ın yaşamında önemli bir yer edinmiştir.

Erkal'ın babası ise, Zekeriya Bey'dir. Zekeriya Bey, oğlunun millî duygu ve şuurunun gelişmesinde büyük ölçüde rol oynamıştır. Yüzbaşı olan baba, Doğu Cephesi'nde harp malulü gazi olduğu için o dönemde ülkenin içinde bulunduğu zahmetleri zaman zaman oğluna anlatmıştır. Uzun yılları cephede geçen Zekeriya Bey, savaş yıllarından sonra İstanbul Sirkeci'de sahibi olduğu Erzurum Palas Otel'ini işletmiştir. Zekeriya Bey, oğlunun meslek hayatına atılışını göremeden 1966'da vefat etmiştir.³ Erkal'ın babası, oğlunu millî değerlere bağlı olarak yetiştirmiş ve millî olma bu yüzden Erkal'da babasıyla bir zemin bulmuştur.

Erkal, okul hayatına Yeni Nesil İlkokulu'nda başlamış daha sonra da Saraçhane başı

¹ BALOĞLU, Filiz; "Mustafa Ersen Erkal", *Türkiye'de Sosyoloji II* (iç.), Derleyen: M. Çağatay Özdemir, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008, s.668.

² A.g.m., s.668.

³ A.g.m., s.669.

İlkokulu'na kaydı yapılmıştır. O, 1955 yılında açılan Maarif Kolejlerinin ilk öğrencilerindendir. Erkal, Eskişehir Sanat Enstitüsü'nün karşısında olan Eskişehir Maarif Koleji'ni kazanmış ve yatılı okumak üzere ilk defa ailesinden ayrılmıştır. Yaşadığı çevreye kolay uyum sağladığı için yatılı okuma fikri kendisinde fazla olumsuz bir etki bırakmamış⁴ hatta kişiliğinin gelişmesinde olumlu etkileri olmuştur.

Erkal, Maarif Koleji'nden mezun olduktan sonra, İktisadi ve İdari Bilimler Yüksekokulu'nu bitirmiştir. 1967 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İçtimaiyat Enstitüsü'ne Araştırma Görevlisi olarak girmiş ve “Bölgeler Arası Dengesizlik” isimli teze doktor olmuştur. Aynı yıl askerlik hizmeti için fakülteden ayrılmış önce Tuzla Piyade Okulu'nda daha sonra da Bilecik'te askerlik görevini yapmıştır. Askerlik sonrasında 1974 Ocağı'ndan itibaren tekrar aynı kürsüye dönmüş ve çalışmalarına devam etmiştir. Bu dönemde Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu tarafından kurulan “Sakarya Sosyal Araştırma Merkezi” bünyesinde araştırmalara katılmış ve sosyal teşekküllerin sosyal hayatımızdaki etkisi üzerine çalışma yapmış ve araştırma adı geçen merkez tarafından yayınlanmıştır.⁵ Bu bir nevi Erkal'ın çalışmalarının hızlanacağı anlamına gelmektedir.

1976 yılının Haziran ayında yurtdışına araştırma inceleme yapmak ve mesleki formasyonunu geliştirmek için gitmiştir. Erkal, altı ay Londra ve Oxford'da incelemelerde bulunmuş ve doçentlik hazırlıklarına devam etmiştir. 1977'de yazmış olduğu “Orta Teknik Eğitim-Sanayi İlişkileri” adlı teze doçent unvanı almıştır.⁶

Erkal, 21 Aralık 1988'de profesörlük kadrosuna atanmıştır. İ. Ü. İktisat Fakültesi İktisat Bölümü, İktisat Sosyolojisi Anabilim Dalı'nın başkanı olmuş, daha sonra ise Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Erkal, halen “Aydınlar Ocağı Genel Başkanı”dır. Erkal, aynı zamanda, “İstanbul Türk Ocağı” üyesidir. Çok sayıda eseri vardır.⁷ Aynı zamanda gündeme ilişkin köşe yazıları da yazmaktadır. Bu yazıları Aydınlar Ocağı'nda ve her Pazar günleri Yeniçağ Gazetesi'nde

⁴ A.g.m.

⁵ SERİM Murat; “Türk Sosyolojisinde Ziya Gökalp Geleneği ve Mustafa E. Erkal”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Kırıkkale, 2000, s.78.

⁶ A.g.e., s.78.

⁷ ERKAL, Mustafa E.; “Türk Milliyetçiliği Soruşturması”, **Türk Yurdu** (iç.), Cilt:33, Sayı:305, Ocak, 2013, s.35.

yayınlanmaktadır.

Erkal, yazmada başarılı olduğu kadar verdiği konferanslarda da etkili olmuştur. Çalışma konularını yurt içi ve yurt dışında, Türkiye'yi ilgilendiren sorunlarla ilgili olarak konferanslarda ya da radyo ve televizyonlarda konuşmaktan hiçbir zaman uzak durmamıştır. O, aynı zamanda iyi bir hatiptir. Türkçeyi güzel kullanarak akıcı, anlaşılır ve etkileyici konuşma yeteneğine sahiptir. Hele ülke sorunları ve millî meseleler hakkında yaptığı teşkilatçılığı dolayısıyla canlı ve heyecanlı konuşmaları oldukça etkileyicidir. Sadece konuşmakla yetinmeyip aynı zamanda çok sayıda konferans ve sempozyumlar da organize etmiştir.⁸ Bilimsel konuları benimsemiş ve toplumun sorunlarına çözüm bulmaya çalışmıştır.

Erkal'ın akademik ve bilimsel yayınları yanında ülkemizin eğitim, kültür, siyaset ve diğer güncel olaylar ile ilgili çok sayıda yayınları da mevcuttur. Ele aldığı konuları çok güzel bir Türkçe ile açık ve net bir şekilde izah etmiştir. Millî meselelerle ilgili konularda ayrı bir hassasiyete sahiptir. Türkiye'nin millî sorunları ile ilgili yanlış bir uygulama görse, buna müdahale etmeyi millî bir görev olarak kabul etmiştir. Bu hususta zaman ve mekâna aldırış etmeden, kendi tarafını ortaya koymada herhangi bir hususun tesirinde kalmadan⁹ bağımsız olarak hareket etmiştir.

Erkal'ın bir öğretim üyesi sıfatıyla ele alındığında görevini büyük bir istekle, azimle ve heyecanla yerine getirmektedir. Dersini kaçırmamış, derse giderken ayrı bir heyecan duymuştur. Yıllardan beri vermekte olduğu derse giderken bile hazırlık yapmıştır. Dersin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için hangi güncel olaylarla ilgili örnekler vereceğini daha baştan düşünmüş ve derste bu konularla ilgili tartışmalara yer vermiştir. Bu örnekler ve tartışmalarla öğrencinin ilgisini çok çektiği için derse devam eden öğrenci sayısı diğer öğretim üyelerine göre daha fazla olmuştur. Onun, öğrenci-hoca ilişkilerinde oldukça başarılı bir öğretim üyesi olduğu, ziyaretine gelen öğrencilere gösterdiği ilgiden açıkça görülmüştür.¹⁰ Bu anlamda da pek çok öğrencinin hem öğrencilik hem de mesleki hayatında

⁸ GÖKÇEN, Ahmet M.; "Meslekdaşım ve Can Dostum Prof. Dr. Mustafa E. Erkal" **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'a Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.8.

⁹ A.g.m., s.8-9.

¹⁰ A.g.m., s.9.

belirli bir istikamette ilerlemesine öncülük etmiştir.

Erkal meslek hayatında birçok kitap, makale, köşe yazısı yazmıştır. Yurt içinde ve yurt dışında birçok konferansa katılmıştır. Onun yayımlanmış kitapları şunlardır: *Orta Teknik Eğitim Sanayi İlişkileri* (1978), *Bölgeler Arası Dengesizlik ve Doğu Kalkınması* (1978), *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme* (1984), *Bölge Açısından Az Gelişmişlik 101 Soru, 101 Cevap Serisi* (1990), *Türk Dili ve Millî Bütünlüğümüz* (1991), *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü* (1997), *Economy And Society: An Introduction* (1997), *Sosyolojik Açından Spor* (1998), *Yüksek Öğretim Kurumlarının Bölgelerarası Gelişme Farklılıkları Açısından Önemi ve İşlevleri* (1998), *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri* (2000), *Türk Kültüründe Hoşgörü* (2000), *Merkez Binanın Penceresinden* (2003), *Küreselleşme Etniklik Çok Kültürlülük* (2005), *Yol Ayrımındaki Ülke* (2007), *Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar* (2010), *Sosyoloji (Toplumbilimi)* (2014), *Anılar ve Değerlendirmeler* (2014), *Yeni Türkiye ve Etnik Pazarlama* (2015).

Ayrıca, Erkal'ın yüzlerce makalesi, üzerine yazılmış bir adet yüksek lisans tezi¹¹ ve yedi adet makale¹² vardır.

Erkal'ın meslek hayatında ilerlemesinde ve entelektüel bir birikime sahip olmasında belirli isimler etkili olmuştur. O, Fındıkoğlu, Mehmet Eröz ve Âmiran Kurtkan Bilgiseven'den etkilenmiştir. Onlar gerçekten kendi devirlerinin en ileri gelen hocalarındandır. Erkal, Fındıkoğlu, Eröz, ve Kurtkan ile çalışmalarında sadece hoca-asistan ilişkileri değil aynı zamanda kürsü arkadaşlığı ve dostluk ilişkileri içinde de bulunmuştur.¹³

¹¹ SERİM, Murat; "Türk Sosyolojisinde Ziya Gökalp Geleneği ve Mustafa E. Erkal", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Kırıkkale, 2000.

¹² Bkz.; BALOĞLU, Filiz; "Mustafa Ersen Erkal", **Türkiye'de Sosyoloji II** (iç.), Derleyen: M. Çağatay Özdemir, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008; TÜRKDOĞAN, Orhan; "Prof. Dr. Mustafa E. Erkal", **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'a Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.1-2; YAZGAN, Turan; "Mustafa E. Erkal", **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'a Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.3-6; GÖKÇEN, Ahmet M.; "Meslekdaşım ve Can Dostum Prof. Dr. Mustafa E. Erkal", **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'a Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.7-10; ERGAN, Nevin Güngör; "Türk Sosyolojik Düşünce Geleneğinde Mustafa E. Erkal", **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'a Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.53-70; BEŞİRLİ, Hayati; "Erkal'a Göre Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Çok kültürlülük ve Kimlik", **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'a Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.143-152; GELEKÇİ, Cahit; "Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'ın Çalışmalarında Kültür, Kültürel Kimlik ve Etniklik Kavramları", **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'a Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.153-160.

¹³ GÖKÇEN, "Meslekdaşım ve Can Dostum Prof. Dr. Mustafa E. Erkal", s.7.

Tabi ki bu ilişkilerin de kendine olumlu yönde etkileri olmuştur. Bu etkiyi çalışmalarının her alanında görmek mümkündür.

Erkal'ın Türk sosyolojisindeki yerini değerlendirdiğimizde, en çok üç isimden etkilendiği görülmektedir. Onun çalışmalarında ilk göze çarpan özellik, Ziya Gökalp, Mehmet İzzet ve Fındıkoğlu geleneğini takip etmesidir. Ziya Gökalp'in sosyoloji disiplininin faydalanarak Türkiye'nin ekonomik ve sosyal sorunlarını tahlil etmesi ve tahlillerinde ülkenin sosyal yapısına ve millî değerlerine uygun çözüm arayışları, Erkal'ın benimsediği bir yol olmuştur. Ziya Gökalp ve Fındıkoğlu gibi ülkenin çeşitli sosyal sorunlarıyla yakından ilgilenmiş ve onları millî bir yaklaşımla incelemiştir. Bu anlamda, toplumsal olaylara millî bir perspektiften bakma geleneğini sürdürmüştür. Objektif bilimin verilerinden ülke çıkarları için istifade etmek bu milliyetçiliğin temel bakış tarzıdır. Ziya Gökalp'in dayanışmacılık anlayışı, toplum menfaati ile bireysel çıkar arasında kurduğu denge, kültürü ikili bir ayrıma tabi tutması, medeni ahlak-vatani ahlak kavramlarını ele alışı Erkal'ı etkilemiştir.¹⁴

Ziya Gökalp'in Erkal'a ilham verdiği özelliklerinden biri, onun çok konuşmayı ve çok söz söylemeyi sevmeyen biri olmasıdır. Sözün bir mecburiyet karşısında veya kürsüde kullanılabilen bir vasıta olduğuna inanmıştır.¹⁵

Erkal'ın Ziya Gökalp'ten etkilendiği diğer bir yönü onun ilim hakkındaki düşünceleridir. Ziya Gökalp, ilmin bir lüks değil; iman olduğunu öğretmiş ve bunu da hissettirmiştir. Aynı zamanda Tanzimat'ın yol açtığı aşağılık kompleksi ve aydınlardaki paniği gidermek için gayret gösteren, düşüncesine “aksiyon” ve “iş”¹⁶ sırrını katan bir zirve olmuştur.

Ziya Gökalp İslâm ile Türkçülük arasında kurduğu ilişki Erkal'a büyük ilham kaynağı olmuştur. Erkal'a göre, ümmet devrine has müesseselerle, milliyet akımlarının gerektirdiği müesseseleşmeyi birleştirme çelişkisine Ziya Gökalp tarafından dikkat çekilmiştir. Zamanla dilden başlayarak mahkemelere kadar öyle bir kargaşa doğmuştur ki

¹⁴ BALOĞLU, “Mustafa Ersen Erkal”, s.692.

¹⁵ ERKAL, Mustafa E.; “Gökalp Sosyolojisi ve Bir Tezin Düşündürdükleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi** (iç.), İstanbul, Sayı:43, Ağustos, 1986, s.115.

¹⁶ A.g.m., s.115.

Türk'ü Türk yapan temel kültür unsurları silinip gitmiştir. Ziya Gökalp Batılılaşmayı Avrupa kafalı, Türk kalpli olmalıyız şeklinde ifade etmiştir. Erkal da bu düşünce etrafında İslâmsız bir Türkçülük¹⁷ olamayacağı anlayışından yola çıkmış ve düşüncelerine bu yönde ivme kazandırmıştır.

Erkal, içtimai siyaset ve iktisat arasındaki bağlantıyı benimsemiştir. İçtimai siyaset meselesi Ziya Gökalp'in uğraştığı konular içinde önemli bir yer tutmuştur. Batılı anlamda Türk iktisatçılığı tarihimizde ilk defa kendisi içtimai meselenin çözümünü siyaset kapsamında düşünmüş, tabiri de kendisi ortaya koymuştur. Bu gaye ile devlet yetkili ve görevlilerini aydınlatmak istemiş ve bir iktisat derneği kurmuştur. İnkılabın ilk yıllarında ana program olarak kabul edilen *Türkçülüğün Esasları* kitabında ayrı bir bölüm ve başlık altında "İktisadi Türkçülüğü" ele almıştır. Konuya gayet doğal olarak o dönemin şartları içinde bakmak ve itibarî kalarak meseleleri değerlendirmek gerekir. Çünkü, gerek sosyal siyaset gerekse de millî iktisat¹⁸ meseleleri bugünkü Türkiye'de çok farklı anlama bürünmüştür.

Erkal, "Ziya Gökalp'de İktisada Bakış" adlı makalesinde Ziya Gökalp'in iktisatla olan yakın ilişkisine yer vermiş ve onun iktisat hakkındaki düşüncelerinden oldukça etkilendiğini belirtmiştir.

Türkiye'nin bundan bir asır veya yarım asır önceki sosyal ve ekonomik yapısı çok değişmiştir. O tarihlerin sosyal realitesi ile şimdilerin sosyal realitesi arasında büyük farklılıklar vardır. Tarihin çarkını çevirip 1800'lere veya 1900'lere getirme olanağına sahip değiliz. Ancak imparatorluğun çöküşünün sebepleri ve kurtuluş yolları üzerine o tarihlerde görüşler ileri süren bir kimse; bugün çeşitli yayın organlarına, açık oturumlara, haber ve makalelere konu teşkil ediyorsa diğer bir ifadeyle tartışma konusu olmaya bütün şiddetiyle devam ediyorsa, o kimse ve getirdiği görüş dimdik ayakta ve canlılığını koruyor demektir.¹⁹ Ziya Gökalp bu yönüyle içinde yaşadığımız dönemde de düşüncelerinin etkili olduğu bir sosyologdur.

Erkal, Ziya Gökalp'in "millî iktisat" fikrine büyük önem vermiş ve Gökalp'in,

¹⁷ A.g.m.

¹⁸ A.g.m., s.118.

¹⁹ ERKAL, Mustafa E.; "Ziya Gökalp'de İktisada Bakış", **Ankara Ticaret Odası** (iç.), Ankara, Kasım, 1974, s.35-36.

gümrüklerin serbest bırakılması fikrine olumlu olarak bakmıştır. Ziya Gökalp, uzun süre kapitülasyonların tesiriyle sosyal ve ekonomik bünyesi bozulan Türkiye için “himayeciliği” uygun görmüştür. İktisadi kalkınma ve sanayileşme için bunu gerekli görmüştür. Yerli sanayinin korunmasını ve gelişmesini buna bağlamıştır.²⁰

Erkal, Ziya Gökalp’teki millî olma şuurunu benimsemesinden dolayı onun çizgisinde belirli değerlendirmeler yapmıştır. Ona göre, vatani ahlâk millî ülkülerden meydana gelen ile medeni ahlâk sahibi fertlerin ve yöneticilerin elinde işleyecek olan devletçilik şarttır. Devletçiliğin işleyebilmesi için iktisadi bilgi sahibi yönetici ve memurların iş başına getirilmesi yeterli değildir. Bunun yanında onların millî ahlak ile dolu olmaları da gerekir. Devletçilik iktisadi demokrasiye imkân hazırlar. Ancak Ziya Gökalp’in anladığı manada devletçilik ile sosyalist ekonomilerdeki devletçilik arasında büyük farklar vardır. Ziya Gökalp, devlet yatırımlarının ekonomik verimliliği ile sosyal verimliliğine aynı önemi ve ağırlığı vermiştir.²¹ Bu anlamda devlet bir nevi topluma yol gösterici görevini üstlenmelidir. Böyle olursa devlet millî devlet olur. Millî olan devlet bütünleştirici bir rol oynar. Bütünleşmeyi sağlayamayan devletler yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar. Bu durumu bugünkü Ortadoğu devletlerinde görmek mümkündür.

Erkal’ın, Gökalp’ten etkilendiği diğer bir yön ise, onun “eserlerinde fert ve cemiyet uzlaşması, madde ve mana ahengi, milliyetçilik (millî kültür) ve beynelminelcilik (medeniyet) paralelizmidir. Fert ve cemiyet menfaatlerinin uzlaşabilmesi için ekonomik refahın sağlanması da gereklidir. İnsan her şeyden önce biyolojik bir varlıktır. Ancak, insanın zaruri ihtiyaçları sadece biyolojik ihtiyaçlardan meydana gelmemiştir. Aynı cemiyetin ve sosyal âlemin bir mensubu ve üyesi olarak cemiyetin bütün sosyal grup ve zümrelerinde yaygın bir şekilde yaşanan kültür ve ülküler de bir gerçektir. İktisadi gelişme için kültürel bütünleşme şartının gerçekleşmesi gerekir”²² şeklindeki düşüncesidir. Buna göre, kültürel bütünleşmenin gerçekleşmemesi durumunda iktisadi gelişmeden bahsetmek pek de mümkün değildir.

Erkal, iktisadi anlamda, maddi ve manevi durumu Ziya Gökalp’ten hareketle şu

²⁰ A.g.m., s.36.

²¹ A.g.m., s.37.

²² A.g.m., s.37-38.

şekilde açıklamıştır. “Ekonomik refah ve kalkınma gereklidir, fakat yeterli değildir. Hayat seviyesinin yüksek olduğu sanayileşmiş cemiyetlerde, maddi tatmin en yüksek seviyeye çıkabilmesine rağmen bunalım, buhran ve intiharların artışı manevi tatminsizlikten dolayıdır. Bu durum, Gökalp’e göre harsın cemiyet kültürünün manevi yönünün zayıflamasıdır. Cemiyetin maddi kültürü ise medeniyettir. Bu bakımdan Gökalp, manevi kültürleri canlı ve yaşayan cemiyetler, cemiyette geride olsalar; medeniyette ileri gitmiş fakat manevi kültürleri zayıflamış cemiyetlere üstünlük sağlayabilirler, demektedir. Gökalp, istihsal sözünden yalnız maddi mahsulleri anlamaz, maddi ve manevi bütün çalışmaların neticesinde ortaya çıkan ürünü esas alır. İstihsalin gayesi refahla beraber saadeti de meydana getirmektir. Vatanı tehlikeden kurtaran, sosyal reformlar yapan eserleriyle çığır açan büyük adamlarda da birer üreticidir: müstahsildir. Kıymet konusunda da iktisadi kıymete içtimai mahiyet kazandırmıştır. Bir mal veya hizmetin kıymeti, sübjektif bazı değerlendirmelerin dışında kolektif tasarrufla şekillenir.”²³ Bu bakımdan toplumlarda maddi üretim tek başına yeterli değildir, manevi üretimin de olması gerekir. Maddi ve manevi bütünleşme olmazsa refah toplumunun var olması zordur.

Erkal’ın görüşlerinden etkilendiği diğer bir isim, Mehmet İzzet’tir. Mehmet İzzet, bir düşünce geleneği kurarken Ziya Gökalp’in temel fikirlerinden belirli ölçüde ayrılarak memleketimizde idealist milliyetçilik anlayışını inşa etmiştir.²⁴ Bu yönüyle Ziya Gökalp’ten bir nebze olsa farklı düşünmüştür.

Erkal, Mehmet İzzet’in ön plana çıkardığı millet ve milliyet sözcüklerinin temelinde “bireysel irade” fikrinin önemine değinmiştir. Mehmet İzzet, milliyet hissinin bir ülkü olduğunu belirtmiş, demokrasiye bağlı olmadan milliyet hareketinin başarı elde etmesinin olanağı olmadığını vurgulamıştır. Mehmet İzzet, bireysel irade özgürlüğünün bulunmadığı bir yerde milliyet kavramından ve millî politikadan söz edilemez.²⁵ Erkal, Mehmet İzzet’in bu fikrini önemsemiştir.

Erkal’ın asıl ilerlemesinde etkili olan düşünür hocası Fındıkoğlu’dur. Erkal, Fındıkoğlu’nun tevazu sahibi esprili, babacan, teşkilâtçı, sosyal yönü ağır basan, Türk

²³ A.g.m., s.38.

²⁴ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.155.

²⁵ A.g.e., s.155.

milletinin millî ve manevi değerlerinden kopmamış bir Türk aydını ve halk adamı olmasından devamlı etkilenmiştir. Mesleki bakımdan yetişmesi ve yazı yazma alışkanlığının oluşmasını Fındıkoğlu'na borçlu olduğunu her defasında belirtmiştir. “Bölgeler Arası Dengesizlik ve Doğu Kalkınması” tezini çalışırken Fındıkoğlu kendisine şu öğüdünü vermiştir: “Sosyal realite incelenmeden ve araştırılmadan, masa başında tez yazılamaz” der, üniversite duvarlarını aşması gerektiğini söylerdi.²⁶ Bu yüzden, hocasının bu öğüdüyle mesleki hayatta kendisine çok şey kattığına inanmış, zaman zaman uygulamalı çalışmalar yapmıştır.

Erkal, Fındıkoğlu'nun verdiği nasihatleri tam anlamıyla yerine getirme gayreti içinde olmuştur. Fındıkoğlu'nun, “hatırınıza gelen bir şeyi tespit etmezseniz çabuk unutursunuz. Bilhassa yüksek lisans ve doktora tespit ettiğiniz, düşündüğünüz şeyleri anında kaydetmelisiniz. Anında kaydetmezseniz, gördüğünüz bir eseri, gördüğünüz bir kaynağı anında fişlemezseniz onu belki 3 ay, 5 ay belki 2 sene sonra hatırlarsınız”²⁷ şeklindeki sözünü kendisine daima şiar edinmiştir.

Erkal'ın, hocasından etkilendiği ve bu etkisini eserlerinde sürekli dile getirdiği diğer bir şey ise, sosyal olabilme yeteneğini kazanma gerekliliğidir. O, bu durumu şu şekilde açıklamıştır: “Üniversite hocalığı, akademik çalışma, ev ile okul turu değildir. Akademik çalışma, kütüphane ile ev turu da değildir. Toplum içine girmek, insanlarla bol bol görüşebilmektir. Yeri gelir fikir olarak odacıdan faydalanırsınız, yeri gelir berberden öğrenecekleriniz olur, yeri gelir esnaftan çok şey öğrenirsiniz. İnsanlar kapalı değildir. Hele sosyoloji hiç değildir.”²⁸

Fındıkoğlu'nun, Erkal üzerinde derin etkileri vardır. Ona göre, aslında bilimsel yaşam, kişinin yeteneklerinin çok üstünde çevreden aldıklarıyla şekillenir. Eğer akademisyenlerin bulunduğu çevre, araştırma merkezi, bölüm veya anabilim dalı verimli, yaratıcı ve ufuk açıcı bilim adamları ile doluysa, konuşma ve yazabilme gibi özelliklere sahipse, orada bulunan akademisyen de bunlardan faydalanır ve o çevreyi temsil eder hale gelir. Bu bakımdan bilim hayatında başarı, ferdi olduğu kadar yakın çevreyle de ilişkilidir. O,

²⁶ ERKAL, **Anılar ve Değerlendirmeler**, s.6.

²⁷ ERKAL, Mustafa E. ve YÖRÜK, Ahmet,; “Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu”, **Aydınlar Konuşuyor** (iç.), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s.122.

²⁸ A.g.m., s.122.

bölüm başkanlığını Fındıkoğlu'nun yaptığı bir yerde asistandır.²⁹ Bu yüzden, kendisini daima şanslı hissetmiştir.

Fındıkoğlu'nun, Erkal üzerinde bıraktığı etkilerden biri de sadece akademik tatmin için çalışma yapılmayacağı konusu hakkındaki düşünceleridir. Fındıkoğlu, bir yazının bir konuşmanın neden yazılması veya yapılması gerektiğinin anlamlı bir cevabı olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Millî bir endişeden, bir ihtiyaçtan kaynaklanması gerektiğini söylemiştir. Yapılan her çalışma fikri takip gerektirir, ona nokta konulmamalıdır. Düşünülen her fikir ve rastlanılan her kaynak anında kaydedilmelidir. O, Fındıkoğlu'nun bu fikirlerini Ziya Gökalp'te yer alan medeni ahlâkla vatani ahlâk, millîlikle evrenselliğin beraber düşünülmesi gerektiğine dayandırmıştır.³⁰

Erkal'ın hocasından etkilendiği diğer bir yanı ise, onun soyut ile somutu birleştiren bir anlayışa sahip olmasıdır. Ona göre, önemli olan ne olması gerektiği değil, ne olduğunun araştırılarak ortaya çıkarılmasıdır. Özellikle Fındıkoğlu'nun Karl Marx'a yönelttiği tenkitlerde de geleceğin peygamberliğinin yapılamayacağını kitaplarda ve derslerinde ileri sürmüştür. Marx'ın bütün zaman ve mekânlara dönük genellemelerini onun tarihin değişim evreleri hakkındaki düşüncelerini bir çeşit historizm ve previzyon olarak değerlendirmesi bundan kaynaklanmıştır. Marxist ideolojinin günümüzde büyük ölçüde kan kaybetmesi ve ütöpik hale gelişi, Fındıkoğlu'nu doğrulamaktadır. Komünist toplumla determinist yürüyüşü sona erdiren, günümüzde Francis Fukuyama'nın "tarihin sonu" iddiasına benzer görüşlere itibar etmeyen bir yaklaşım tarzı sosyal realite fikrine sadık kalmaktır. Marx'ın ütöpik bulduğu kendinden önceki sosyalistler gibi, bugünde Marx'ın tümdengelimci iddiaları bir ütöpya halini almıştır. Marx'ın sınıf çatışması tezi belirli bir dönem Batı kültürünü temsil eden Batılı toplumlarda görülebilmiştir. Ancak günümüzde bunun yerini menfaat çatışmaları ve millî menfaat çatışmaları almıştır.³¹

Erkal, hocasından faydalandığı ve kendisine hayatı boyunca kalıcı olarak etki eden diğer bir yönünü de şu şekilde açıklamıştır. Bilim ve fikir adamlarımız millî endişeye sahip

²⁹ BALOĞLU, "Mustafa Ersen Erkal", s.673-674.

³⁰ A.g.m., s.674.

³¹ ERKAL, Mustafa E.; "100. Yıldönümü Dolayısıyla Hocam Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu", **Türk Yurdu** (iç.), Mayıs, 2002, s.449-450.

olmalıydı. Fındıkoğlu, ilmini ülke çıkarları doğrultusunda milleti için kullanmayan bilim adamlarına olumlu bakmazdı. İyi bir iktisatçı, hukukçu, edebiyatçı, teknik eleman, tıpçı yetiştirmenin yeterli olmadığını söylerdi. Ona göre, toplumun önde gelen isimlerinin ne kendilerini ne de kendileri vasıtasıyla ülkeyi açık arttırmaya çıkarmaları kabul edilebilir bir durum değildi. Erkal, Avrupa Birliği önünde teslimiyetçi çizgi izleyen “Katılım Ortaklığı Belgesini” aynen “Ulusal Program” haline geçirme yarışına giren işbirlikçi tipleri gördükçe Fındıkoğlu gibi birçok zirve fikir adamımızın değerinin daha iyi anlaşılacağını vurgulamıştır. Küresel istilanın bir sonucu olarak millî devlet ve millî kimliğe savaş açıldığı bir dönemde, radikal çok kültürlülük tezleriyle, milletlerin kalabalıklaştırılmak istendiği, hükümrانlık haklarının açıkça gasp edildiği bir ortamda Fındıkoğlu çizgisindeki çok kimseden alınacak dersler vardır.³²

Erkal, Fındıkoğlu’nun, “yazdığı çeşitli eser, makale, tebliğ ve araştırmalarında, bazılarının sosyolojiye olan dar bakışlarında olduğu gibi, konuları tek boyuttan ele alan bir bilim adamı değildi. Kendisi toplum denen sosyal gerçeğe bir çok pencereden bakma alışkanlığını, ilmi gücü ve üstün zekâsı ile bütünleştirebilen bir insandı. Ona göre, sosyal bilimler arasında bulunan dirsek teması sosyoloji söz konusu olduğu zaman daha da belirgin bir hal almaktaydı. Bundan dolayı sosyal realite fikrinden yoksun, bütüncü sosyolojik bakış açısı kazanamamış bir iktisatçı, maliyeci, hukukçu ve edebiyatçı aslında henüz yetişmemiş sayılırdı. Sosyal olayların ve sosyal müesseselerin araştırılmasında müşahede ve tarihi metottan faydalanmak esastır”³³, görüşünden esinlenerek yöntemini bu şekilde oluşturma gayreti içinde olmuştur.

Erkal, hocasını çeşitli sosyal bilim disiplinlerinde rahatlıkla at oynatabilmiş, meselelere ışık tutabilmiş bir dev olarak görmüştür. Hocasının yerine göre bir dilci bir hukukçu, iktisatçı, maliyeci, antropolog ve psikolog kişiliği içinde görüldüğünü ifade etmiştir. Bazılarının hocanın bu kadar çok değişik konularla ilgilenmesini yadırgamalarının nedeni, sosyolojinin özüne inememeleri ve onun sosyal realiteden elini çekmeyen bir dinamik bilim olmasını anlayamamalarından kaynaklanmaktadır. Fındıkoğlu bu özelliği ile

³² A.g.m., s.449-450.

³³ ERKAL, Mustafa E.; “Türk Sosyal İlim Hayatında Bir Zirve: Fındıkoğlu Ziyaeddin Fahri”, **Türk Dünyası Araştırmaları** (iç), Sayı:35, Nisan 1985, s.80.

bizi bulutlar ve ütopyalar âleminde yere indiren ve yere sağlam basmamızı sağlayan bir rehberdir. Sosyoloğun asıl yapması gerekende şey de budur.³⁴

Erkal'ın, hocasından esinlendiği diğer bir yönü de sosyoloğun tek bir akım içinde kendisini mecbur görmemesidir. Sosyolog farklı akımlar içinde yer alabilir, farklı bilim adamlarından etkilenebilir. Ona göre, "bir sosyoloğun mutlaka Auguste Comte'u, Emile Durkheim'ı veya Karl Marx'ı benimsemesi veya sosyoloji ekollerinden herhangi birinde mutlaka yer alması mecburiyeti yoktur. Bir sosyolog bilim hayatından ilim hayatına yükselip ilerledikçe, sosyal bilimlere katkıda bulunan bütün yerli ve yabancı düşünürlerin her birinden ayrı ayrı ışıklar sezebilir ve bunları harmanlayarak millî kültüründen aldığı pay ve zekâsı ile birleştirerek bir helva yapar. İşte Fındıkoğlu'nda bu özelliği görmek mümkündür. Nitekim hocamız sahip olduğu ilmi milleti için kullanma eğilimini kuvvetle hissederdi. Zaten, zekâ ve ilim ahlâkla ve millî şuurla desteklenmedikçe bir işe yaramamaktadır. Bu bakımdan derslerinde bilgi nakli kadar kültür nakline de çalışır, öğrencilerini kültürel yabancılaşma süreci içine girmelerini engellemeye çalışırdı."³⁵ Nitekim birçok bilim adamı kendini siyasete kaptırmasından dolayı bir eser bile üretemez. Bilim adamı ilim yaparken öncelikle enerjisini bu yöne çevirmelidir.

Erkal, Fındıkoğlu'nun kendisine yaptığı katkılardan söz etmiştir. O, kendisine yazma alışkanlığını kazandıran ve ülke sorunları ile ilgilenmesini sağlayan kişinin, Türk toplumunun değerlerine bağlı olan Fındıkoğlu olduğunu söylemiştir. Fındıkoğlu'nun asistanı olmuş ve bundan büyük bir gurur duymuştur. Fındıkoğlu'nun hocaların hocası olduğunu ve büyük bir sosyolog olduğunu ileri sürmüştür. Benliğini kaplayan vatan ve ülke sevgisini, millî olmayı ve meselelere millî bakmayı ve bunu sistemleştirmeyi Fındıkoğlu'nun öğrenmiştir. Yazma alışkanlığını kendisiyle aynı çizgide yer alan Âmiran Kurtkan Bilgiseven ve Mehmet Eröz'ün de hocası olan Fındıkoğlu'ndan öğrendiğini belirtir. Onun asistanı olmasaydı bırakın kitabı, makalesi bile yeterli olmayan ünvanlılardan birisinin de kendisi olacağını ifade etmiştir. Aynı zamanda bilim adamının siyasetle harcanabileceğini de hocasından öğrenmiştir.³⁶ Bu anlamda bilim yapan bir öğrencinin hocasının sözünden

³⁴ A.g.m., s.81.

³⁵ A.g.m., s.82.

³⁶ ERKAL, Mustafa E.; **Merkez Binanın Penceresinden**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.2-3.

çıkarması ve onun bilim için yapmasını istediği şeylerden kaçınmaması gerektiğini belirtmiştir.

Erkal'ın Ziya Gökalp, Mehmet İzzet ve Fındıkoğlu'ndan sonra etkilendiği diğer isimler Âmiran Kurtkan Bilgiseven, Mehmet Eröz, Cavit Orhan Tütengil ve Turan Yazgan'dır. Erkal'ın etkisinde kaldığı sosyologlar arasında Âmiran Kurtkan Bilgiseven önemli bir yere sahiptir. Erkal, Âmiran Kurtkan Bilgiseven'in büyük bir muhakeme kudretine ve sentez yapma yeteneğine sahip olduğunu belirtmiş ve ondan etkilendiği yönü şu şekilde açıklamıştır: “(Âmiran Kurtkan Bilgiseven) Fındıkoğlu'nun tabiri ile verilerden, bulgulardan ve malzemeden iyi helva yapabilen bir ilim adamıydı. Kendisiyle görüştüğünüzde ufkunuzu açar, ele aldığınız konuya çok boyutlu bakmanızı sağlardı. Parça bütün ilişkisini iyi kurardı. Batı Dünyası'na has ilim-din çatışmasının bütün toplum ve zamanlar için genellenemeyeceğini belirtir; Türk kültür ve medeniyet tarihinde ilim-din bütünleşmesinin somut örneklerini verirdi. Eserlerinde soyut ve somut arasında anlamlı ilişki kurulduğundan okuyucu tercüme kokusu almaz ve ülke gerçeklerinden de kopmazdı. Fındıkoğlu'nun tabiriyle millî endişe sahibi; bilgiyi, toplumu ülkesi için kullanabilen bir bilim adamıydı.”³⁷ Bu anlamda, “Bilgiseven'in üstün muhakeme gücü, bilgiyi bir malzeme gibi yoğurup hamur yapabilme özelliği, sentez kabiliyetinden Erkal'da payını almıştır.”³⁸

Erkal, yine aynı gelenekten gelen Mehmet Eröz'den saha çalışması, araştırmanın önemi, bunların vatan sevgisiyle yoğrulması konusunda çok intizamlı, kuralcı, ciddi ve titiz yönüyle Cavit Orhan Tütengil, Erkal'ın akademik hayatında yerlerini almışlardır. Ayrıca Enis Öksüz, yaş bakımından akran olduklarından daha yakın ve sıkı ilişki içinde olmuştur. Öksüz, Erkal'ın Türkiye'nin sorunlarını ve ortaya çıkan gelişmeleri öncelikle konuştuğu, danıştığı bir kimse olmuştur.³⁹

Erkal'ın fikirlerine itibar ettiği diğer bir zirve olarak gördüğü kişi, Turan Yazgan'dır. Ona göre, Yazgan'ı diğer fikir adamlarından, özellikle Ziya Gökalp ve diğerlerinden ayıran temel bir özellik vardır. Yazgan, hem fikri alanda hem de fikir ve düşüncelerini eyleme,

³⁷ ERKAL, Mustafa E.; “Prof. Dr. Âmiran Kurtkan Bilgiseven”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi** (iç.), Sayı:176, Ekim 2008, s.16.

³⁸ BALOĞLU, “Mustafa Ersen Erkal”, s.674.

³⁹ A.g.m., s.674.

aksiyona dönüştürme anlamında başarılı olmuştur. Çeşitli projeler üretmiştir. Yazgan, bu iki boyutu da birleştirmiştir. Bu, kolay bir iş değildir. Aslında sadece fikirde kalan ve uygulamaya dönüşmeyen, iş haline gelmeyen fikir eksik kalmıştır. Bu yönüyle Yazgan, fikirde ve iş de bir ekoldür.⁴⁰

Bilim insanlarının belirli bir birikime sahip olmalarında içinde yetiştikleri entelektüel ortamın önemli bir yeri vardır. Ne kadar güçlü bir entelektüel grubun içinde yetişirlerse, bilim insanlarının birikimleri o yönde ileri seviyede olmaktadır. Aksine ne kadar sığ bir birikime sahip grubun içinde de ileri bir seviyeye gitmeyi beklemek hayal olacaktır.

Kısacası, Erkal, gerek ailesinin gerekse de etkilendiği fikir insanlarımız sayesinde sosyolojik tezlerini inşa etmiştir. O, başta Ziya Gökalp olmak üzere, Mehmet İzzet Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Cavit Orhan Tütengil, Âmiran Kurtkan Bilgiseven, Mehmet Eröz'den etkilenmiştir.

⁴⁰ ERKAL, Mustafa E.; “ ‘Fikirde’ ve ‘İşde’ Bir Zirve Prof. Dr. Turan Yazgan”, **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi** (iç), Ocak, 2013, s.43.

2. BÖLÜM

MUSTAFA ERSEN ERKAL'IN METODU

Türk sosyolojisinin tarihsel bir gelişim süreci vardır. Türk sosyolojisinin inşasında ve gelişiminde İstanbul Üniversitesi İktisat ve Edebiyat Fakültelerinin bu alandaki rolleri önemlidir. 1900'lerden itibaren Türk sosyolojisi geleneği yüz yıllık bir dönemi tamamlamıştır. Bu süre içinde genel olarak üç kuşak yetişmiş ve günümüzde de onlar etkinliklerini yaygın ve çok yönlü olarak sürdürmektedirler. İlk kuşak şüphesiz Ziya Gökalp, Mehmet İzzet ve Prens Sabahattin gibi Türk sosyolojisi geleneğinin senyör temsilcilerinden oluşur. Ziya Gökalp, aynı zamanda bilimsel sosyolojinin akademik kuruluşlarda yeni boyutlar kazanmasında da etkin rol oynamıştır. Türk Medeniyet Tarihi, Güneydoğu Yöresi Aşiretler-Kabileler Araştırması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun temelleri üzerine inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin temel yapılanmasını oluşturan millet inşası teorisi, Mustafa Kemal Atatürk'ün “düşüncelerinin babası” olarak kabul ettiği Ziya Gökalp'e aittir.¹ Türk sosyoloji geleneğinde ikinci kuşak, Cumhuriyet'in kurulmasıyla başlayan ve 1950'lere kadar gelen dönemin kilometre taşlarını oluşturmuştur. Bunlardan öncü kimliklerini taşıyanlardan ilk akla gelenler; Fındıkoğlu ve Hilmi Ziya Ülken'dir. Böylece, İktisat ve Edebiyat Fakülteleri akademisyenleri, Türk sosyolojisinin geleneksel odak noktasını temsil etmektedirler. Her iki kuşak gözleneceği üzere sosyoloji tarihimizin gerçek öncüleridir. Cahit Tanyol ve Cavit Orhan Tütengil de ikinci kuşak sosyologlarımız olarak görülmektedir.² Yüz yıllık sosyoloji tarihimizde üçüncü kuşağın temsilcileri ise, Mehmet Eröz, Âmiran Kurtkan Bilgiseven, Baykan Sezer, Ümit Meriç, Korkut Tuna, Enis Öksüz ve Mustafa Erkal³'dir.

Türk sosyolojisi belirli bir geleneğe sahiptir. Hacı Bayram Kaçmazoğlu, bu geleneği Ankara ve İstanbul ekolleriyle açıklamıştır. Ona göre, Ankara ekolü, 1939'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Amerikan sosyoloji geleneğini referans almayı hedefleyen bir sosyoloji çizgisidir. Ankara ekolü, Behice Boran ve Niyazi Berkes tarafından inşa

¹ TÜRKDOĞAN, Orhan; “Prof. Dr. Mustafa E. Erkal”, **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'e Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.1.

² A.g.m., s.1.

³ A.g.m.

edilmiştir.⁴ Daha sonradan Erkal'ın da takip edeceği İstanbul ekolü ise, Fındıkoğlu, Ülken ve Kösemihal'in görüşlerinden ibarettir.⁵

Fransız sosyolojisine dayalı İstanbul ekolü, Türk sosyolojisine çok fazla bir yenilik getirmemiş ve daha çok geleneksel sosyolojiyi devam ettirmiştir.⁶ İstanbul ekolü, Türk sosyolojisinde gelenekçi çizginin bazı eğilimlerini beraberinde getirmiştir. Bu ekol, Ziya Gökalp'in sosyolojisinin tesiri altındadır. Bu ekol, Fransız sosyoloji geleneğini izlemiş ve ondan yararlanmıştır. Bu ekol de zaman zaman Le Play okulu ile Alman sosyolojisinin tesiri belirgin hale gelmiştir.⁷ Erkal de bu ekolden etkilenmiştir.

Erkal'ın Türk sosyolojisindeki yerini değerlendirdiğimizde, onun Türkiye'nin temel sorunlarına bütüncül bir açıdan baktığını görürüz. Konulara daima millî bir hassasiyetle yaklaştığını ve çözümleri ülkenin tarihi, kültürel ve sosyal gerçekleri içinde aradığını söylemek yerindedir. Ele aldığı konularda Türkiye'nin kendi konumu içinde, Türk toplumunun sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran bir anlayış ve daima dönemin somut olayları ile kurumsal çerçeveyi sentezleme gayreti içinde olmuştur.⁸ O, konulara daima bütüncül gözle bakmış, yani konuları tek bir perspektiften incelememiştir.

Erkal, Türkiye'yi ve dünyayı ilgilendiren sorunlara bazı temel sosyolojik kavramlar yoluyla eğilmiştir. Özellikle milliyetçilik, etniklik, kimlik, hâkim kültür, çok kültürlülük, küreselleşme gibi bazı kavramlara vurgu yapmış ve bu kavramlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu kavramları gündemine alması aslında Türkiye'nin millî bütünlüğüne verdiği önem ile örtüşür. Millî bütünlüğü ele alırken kültürel yaklaşımı benimsemiş ve ırkçı yaklaşımların millî bütünlüğe zarar vereceğini savunmuştur. Aslında bu kavramlar Türkiye'nin iç ve dış kaynaklı sorunlarıyla ilgilidir. Sorunların süreklilik arz etmesi ve yıllarca çözümsüz kalması,⁹ Erkal'ı adeta bir siyasetçi hassasiyetiyle onlar üzerine yöneltmiştir.

Her sosyal bilimci kendinden önceki ekollerle içinde bulunduğu şartlara göre

⁴ KAÇMAZOĞLU, Hacı Bayram; **Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010, s.48.

⁵ A.g.e., s.58.

⁶ A.g.e., s.59.

⁷ A.g.e.

⁸ BALOĞLU, Filiz; "Mustafa Ersen Erkal", **Türkiye'de Sosyoloji II** (iç.), Derleyen: M. Çağatay Özdemir, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008, s.691-692.

⁹ A.g.m., s.692.

ilgilenmiştir. Ergen’a göre, Erkal metodolojik yaklaşımında öncelikli olarak Comte ve Fındıkoğlu’ndan etkilenmiştir.¹⁰ Onun yaptığı bütün açıklamalarda ve çalışmalarda bu etkiyi görmek mümkündür. Comte’un toplumsal statik ve dinamik¹¹ ayrımından hareketle sosyolojinin inceleme alanı olan sosyal ilişkiler, teşkilatlanma şekilleri ve gruplarla ilgilenirken, Comte’un söz konusu ayrımını önemsemiştir. Sosyolojinin sosyal statığı (sosyal yapıyı/bünyeyi) ve sosyal dinamiği (değişmeyi) incelemesi gerektiğini savunmuştur.¹² O, sosyolojide ele aldığı konulara iki açıdan yaklaşmıştır. Bunlar, sosyal yapı ve sosyal değişmedir.¹³

Erkal, özellikle sosyal değişme üzerine odaklanmıştır. Toplumun durgun ve hareketsiz olmadığını ve onun dinamik şekilde işlediğini belirtmiştir. Toplum dediğimiz insan toplulukları ister yeteri derecede teşkilatlanmış, isterse yeterince teşkilatlanmamış olsun, cemaat ve cemiyet özelliği taşıyan belirli bir zaman içinde süreklilik özelliğine sahip her insan topluluğu, değişmesiz bir sosyal hayat sürememektedir. Bu bakımdan, Comte’un daha önce belirttiğimiz ikili ayrımında ortaya koyduğu ikinci şekil olan sosyal dinamik (ilerleme) görüşüne paralel olarak sosyal değişmesiz bir insan topluluğu düşünmek zordur. Bu değişme zamana göre ve çağlar bakımından hızlı veya yavaş sürekli veya süresiz olarak ortaya çıkabilmektedir. Sosyal değişimin şekli ve yönü, çağın toplumsal ve iktisadi koşullarına göre değişir. Bu açıdan sosyal değişmeyi gerek nitelik gerek de nicelik bakımından mutlak bazı şekillere, kalıplara sokmak doğru değildir. İnsanlık tarihi, sosyal değişimin değişik zamanlarda değişik yönlerle bir gelişme göstermiştir. O halde, sosyal değişmeyi dar kalıplar içinde ve birbirini takip eden mutlak merhaleler halinde düşünmek mümkün değildir.¹⁴

¹⁰ ERGAN, Nevin Güngör; “Türk Sosyolojik Düşünce Geleneğinde Mustafa E. Erkal”, **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal’e Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.57.

¹¹ Auguste Comte’un sosyolojiye en büyük katkısı sosyal dinamik ile sosyal statik arasında yaptığı ayrımdır. Günümüzde de bu ayrım sosyolojide uygulanmayı sürdürmektedir. Toplum kurumlarının incelenmesi ile toplumsal gelişme ve değişimin incelenmesi arasında yapılan ayrım “sosyal statik” ve “sosyal dinamik” ayrımından çok farklı değildir. (SEZER, Baykan; **Sosyolojinin Ana Başlıkları**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011, s.63.)

¹² ERGAN, “Türk Sosyolojik Düşünce Geleneğinde Mustafa E. Erkal”, s.58.

¹³ ERKAL, Mustafa E.; **Sosyoloji**, Der Yayınları, İstanbul, 2014, s.9.

¹⁴ **A.g.e.**, s.10-11.

Sosyolojik metotlardan tek faktör yerine çoğulcu görüşten hareket etmek, geniş bir şekilde kabul görmektedir. Tek faktöre ağırlık veren coğrafyacı Le Play Okulu, mekanik, biyolojik ve ekonomik okullar arasında sosyal realitenin sadece Comte'cu, Durkheim'cı veya Marx'ı benimsemesi gerekli değildir. Kalıpcılık ve şablonculuk artık aşılmış bulunmaktadır.¹⁵ Bu yüzden, toplumsal yapı açıklanırken tek bir metodolojik yaklaşımla konulara açıklık getirmek, sosyal yapıdaki sorunu çözmeye yardımcı olmayacaktır. Toplumsal meseleler ele alınırken geniş bir yelpazede değerlendirilmelidir.

Erkal, çok önemseydiği Fındıkoğlu gibi, sosyal bilimler ve özellikle de sosyolojide determinist izahlardan kaçınmıştır.¹⁶ O, bilimsel araştırmalarda akıl, tecrübe, tümevarım ve tümdengelim birlikt kullanılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁷

Erkal'a göre, metodoloji, metodu, metot teorisini ve uygulamalarını inceleyen bir bilim dalıdır. Metodoloji, zihnin, gerçek vakalar üzerinde nesnel gerçeklere ulaşmak, kuramlara erişmek gayesiyle sarf ettiği düşünme aşamalarının araştırılmasıdır. Metodoloji, mantığın bir tatbikatıdır.¹⁸ Metodoloji, araştırma metot ve tekniklerini belirli bir disiplin içinde değerlendirmedir. Metodoloji, büyük sosyologların ana ilgi alanını oluşturmuştur. Metodoloji, sosyal ilimlerde ve tabiat ilimlerinde konulara farklı yaklaşılmasını lüzumlu görmekte ve her ikisi arasındaki ayrılıkları doğru idrak edilmesine yardımcı olmaktadır.¹⁹ Bu anlamıyla metodoloji, bilim dallarında yol göstericidir. O, sosyolojide kullanılan metodolojik unsurlara açıklık getirmeye çalışmıştır. O, sosyolojide kullanılan metodolojik unsurlar olarak akılcılık, alan araştırması, anket, analoji, determinizm, etnometodoloji, karşılaştırma metodu, monografi metodu, nomenclature metodu, rölativizm, sosyometri, survey metodu, tarihi metot ve tümevarım metodu üzerinde durmuştur.

Akılcılık, insanın yüceltilmesi ile beraber gündeme gelen, aydınlanma çağı ile öne çıkan bir felsefi ve sosyolojik akımdır. Aklın varlığını, önceliğini ve üstünlüğünü esas almıştır. Bilginin kaynağı olarak insan zihnini kabul etmiştir. Akılcılıkta tümdengelimci bir

¹⁵ A.g.e., s.101.

¹⁶ ERGAN, "Türk Sosyolojik Düşünce Geleneğinde Mustafa E. Erkal", s.59.

¹⁷ A.g.m., s.60.

¹⁸ ERKAL, Mustafa E.; BALOĞLU Burhan ve BALOĞLU Filiz; **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.193.

¹⁹ A.g.e., s.194.

yaklaşım söz konusudur. Tecrübe ve deneysel çalışmalardan önce aklî değerlendirmeleri esas almıştır. Akılcılık, zamanla değişmeye uğramıştır. Bir doktrin olarak ortaya çıktığı dönemlerde mutlak akılcılık geçerli iken, daha sonra bunun hafifletilmiş bir şekli olan izafi akılcılık ağırlık kazanmıştır. Mutlak akılcılığa göre, akıl zaruri değil, fakat bilginin temel şartıdır. Göreceli akılcılık ise, aklı esas almakla birlikte tecrübenin de önemini vurgular.²⁰ Buna göre mutlak akılcılıkta bilgi önemli bir role sahipken, göreceli akılcılıkta bilgi ve tecrübe bir bütün oluşturur. Başka bir ifadeyle Bilgiseven'e göre, akılcılık, henüz tecrübe edilmediğinden dolayı bilinmeyen bir alanın vakalarını düşünme ve muhakeme etmeye yarayan metot şeklindedir.²¹ Akılcılık, bu anlamda, bilinenden bilinmeyene ulaşmayı hedefler.

Alan araştırması, derinlemesine yapılan bir araştırma çeşididir. Belirli bir olayın çok boyutlu ve ayrıntılarıyla incelenmesidir. Bu araştırma türü bir toplumun, kurumun ya da küçük bir grubun iç dinamizmini ele alır.²² Bu yönüyle alan araştırması toplumsal olaylara geniş bir perspektiften bakmaktadır.

Anket, sosyolojik araştırmalarda önemli bir yere sahiptir. Anket, bir evreni temsil eden, örneklem meydana getiren deneklere soru sormak yoluyla bilgi toplama yöntemidir.²³ Anket, bilgi toplama sürecidir. Türkiye'de anket son yıllarda oldukça fazla yapılmaktadır. Ancak istismar edilmesi en kolay metodolojik bir araştırma tekniğidir.

Analoji, görülen ve bilinen benzerliklerden görülmeyen, bilinmeyen benzerliklere geçiş suretiyle yapılan genellemedir.²⁴ Analoji, kimi ortak yönleri bulunan iki şey arasındaki benzerliktir.

Determinizm, sosyal olaylar arasındaki ilişkinin bir zorunluluğa dayandığını belirtir.²⁵ Sosyal olayların sebep sonuç ilişkilerinin yoklandığı durumlarda, belirli sebeplerin belirli sonuçları ortaya çıkaracağını ileri süren bir metot anlayışı, fikir akımıdır.²⁶ Neticede

²⁰ A.g.e., s.33-34.

²¹ BİLGİSEVEN, Âmiran Kurtkan: **Sosyal İlimler Metodolojisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994, s.3.

²² ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü** s.36.

²³ A.g.e., s.38.

²⁴ A.g.e..

²⁵ ERKAL, **Sosyoloji**, s.85.

²⁶ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.193.

olması gereken olaya diğer sosyal olaylar zorunlu olarak bağlı bulunmakta, yardımcı olmaktadır.²⁷

Determinizm, daha çok somut olan sebep-sonuç ilişkilerinin bulunduğu doğal bilimlerde geçerlidir. Sosyal bilimlerde ve özellikle sosyolojide, sosyal mutlak söz konusu olmamaktadır. Sosyal olayların çok değişkenli ve çok faktörlü özelliği, bunların ortaya çıkışlarını zamana ve yere göre itibarî kılmaktadır.²⁸ Determinizm, çağımızda büyük yaralar almış, gerekirci ve kaçınılmaz sonuçlar ve bunları etkileyebilecek değişkenler varsayıldığı gibi gerçekleşmemiştir. Somut gerçekler, soyut iddiaların önünde yer almıştır.²⁹

Determinizmi birçok fikir adamı kullanmıştır. Determinizmi bir metot olarak kullananların başında Marx ve İbni Haldun gelmektedir. Marx, diyalektiğinde tarihi maddeciliği ve maddi determinizmi esas almış, diyalektiği determine sebep sonuç ilişkilerine bağlamıştır.³⁰ İbn-i Haldun'da diyalektik, konulara yaklaşma tarzı ve bir metot anlayışıdır.³¹ Sosyal gerçeğin ikili ve çatışan kuvvetlerle, tez ile antitez arasındaki çatışma ile senteze gidilebileceği görüşüne dayanmaktadır. Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in diyalektiğinde tez-antitez-sentez egemendir. Hegel'de, sentez, son aşama değildir. Çünkü sentez de yeni bir teze sebep olabilir. Marx'ta ise, sentez, son aşamadır. Marx'a göre, sentez, asla yeni bir teze dönüşmez.³²

Etnometodoloji, Amerika'da ortaya çıkan hippie hareketine bağlı entelektüel bir metot anlayışıdır. Öncüleri, sıradan insanların metotlarıyla ilgilenmiştir. Etnometodolojik incelemelerde sosyal aktörler gözlemlenenler değildirler. Aksine onlar da sosyal araştırmacılar ve sosyologlar gibi sosyoloji yapan kişilerdir.³³

Karşılaştırma metodu, sosyal olayların ve olguların fiziki olaylar gibi laboratuvar ortamında incelenememesi sonucunda geliştirilen metotlardan birisidir. Francis Bacon, John

²⁷ ERKAL, **Sosyoloji**, s.16.

²⁸ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.86

²⁹ **A.g.e.**, s.85.

³⁰ **A.g.e.**, s.85-86.

³¹ **A.g.e.**, s.92.

³² ERKAL, **Sosyoloji**, s.16.

³³ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.109.

Stuart Mill, Comte ve Durkheim bu metodun ehemmiyetine vurgu yapmışlardır.³⁴

Monografi metodu, herhangi bir konuyu derinlemesine ele alarak inceleyen bir yöntemdir. Daha çok dar boyutlu sınırlı araştırmalarda kullanılır. Monografiler belirli bir konuyu ayrıntılı olarak incelerler. Bu metot Le Play tarafından kullanılmıştır.³⁵

Nomenclature metodu, Latince Nomenclature'den alınmış bir kelimedir. Nomenclature ve clora-bildirme kelimelerinden oluşmaktadır. Batı'da bütün terimleri ifade edilen fihrisat anlamında kullanılmıştır. Bu kelime bir ara Türk içtimai ilimlerinde "fihrisat" diye çevrilmiştir.³⁶ Nomenclature, sosyal sistemlerin ve organizasyonların tahlil ve incelenmesi için sistematik bir şemayı ifade etmektedir. Bu metot da monografi gibi aile başlangıç noktasıdır. Nomenclature, yirmi beş temel bölüme ve her bölüm kendi arasında ikinci derece bölümlere ayrılmıştır. Bu bölümler ailenin yeri, ailenin işi veya emeği, aile mülkiyeti, taşınır mallar, maaş ve ücretler, tasarruflar, ailenin yaşama standartı, ailenin varoluş safhaları, koruma, ticaret, zihni kültür, din, komşuluk, korporasyonlar, kilise cemaati, kilise cemaati birlikleri, şehir, eyalet bölümleri, eyalet, devlet, cemiyetin yayılması, yabancı cemiyetler, cemiyetin tarihi ve cemiyetin seviyesinden meydana gelmektedir. Bu bölümler sayesinde nomenclature, insan davranışının, sosyal vetirelerinin ve içtimai organizasyonun, hemen bütün esaslı faktörlerini inceleme imkânı bulmuştur. Bu metot tek taraflılıktan uzaktır. Coğrafya ekolünün bütün değer verdiği ifadelere sahip çıkmış, aileye olağanüstü bir önem vermiştir. Bu metot da bütün bölümler rastgele mekanik olarak değil, mantıkî bir sıralama göstermişlerdir. Bu bakımdan da nomenclature, sosyal bilim metoduna büyük bir katkıda bulunmuştur.³⁷

Rölativizm, sosyal bilimler için uygun bir metottur. Çünkü, kültürel değerlerin farklılıklarından dolayı sosyal bilimlerde özellikle de sosyolojide değişmez genel yargıları ve kuralları açıklamak zordur. Bu yüzden rölativizm metodu bilimler tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır.³⁸ Sosyal bilimlerde konulara izafî yaklaşmak metodik bir ihtiyaçtır. Kolay ve basit genellemelere gitmek, bizi yanlışlara sürükleyebilir. Konuları yere, zamana

³⁴ A.g.e., s.162.

³⁵ A.g.e., s.204.

³⁶ A.g.e., s.211.

³⁷ A.g.e., s.211-212.

³⁸ ERKAL, Mustafa E.; **Economy and Society: An Introduction**, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.34.

ve ele alınan ülkelerin özel şartlarına göre itibarî değerlendirmelere gitmek bizi yanılmalardan uzaklaştırır.³⁹ Ancak, bu alanda aşırı gitmek, genel bazı kurallara, ortak bazı prensiplere varmamızı da engellemektedir. Bu durumda itibarîlik bizi özel konumu ve önemi olan konuları daha da özelleştirerek aşırı özenci bir yanılaşa da sürükleyebilmektedir. Bu hataya düşmemek şartıyla itibarî değerlendirmeler ilmi bir ihtiyaçtan kaynaklanır. Tümdengelimci ve kolay genelleyici yaklaşımlar bir bakıma sosyal gerçekten bizi uzaklaştırabilir. Batı’da var diye kapitalist sürece girememiş Osmanlı’da peşin hükümle “feodalite” arayışı, Batı tipi bir teokratik yapının Osmanlıda da bulunduğunu ileri sürmek, milliyetçilik hareketlerini sadece 1789 Fransız Devrimin’e bağlamak, şehirleşme denince sadece Batı örneğini hesaba katmak, ülkemizde teröre etnik kimlik aramak konulara itibarî bakmamanın sonucudur.⁴⁰

Sosyometri, ferdin ve grubun karşılıklı sosyal münasebetlerini onların yapı ve dinamiğini metrik yani nicel parametler içinde tespit etmeyi ve ortaya koymayı mümkün kılan metot şeklidir. Sosyometri, Jacob Moreno tarafından sosyolojiye kazandırılmıştır. Ona göre, bir cemiyetin incelenmesi açısından, öncelikli olanın kişi değil, kişinin diğer grup üyelerine karşı itici veya çekici tavırları olduğunu belirtmiş ve bunu sosyal atom olarak nitelendirmiştir. Kişiler arasındaki ilişkileri ölçebilmek için sosyometrik test, psiko-dramatik ve sosyo-dramatik metotları kullanmıştır. Sosyometrik test, insanın kendi yaratıcılığının ortaya çıkması için yardımcı egoları seçmesine imkân vermektedir. Psiko-dram, incelenen kişinin anket sorularına hazırlıksız cevap vermesi, sosyo-dram ise kişinin belirli bir rolü oynamasıdır.⁴¹

Survey metodu, buna tarama metodu da denmektedir. Bir sosyolojik incelemede olguların olduğu gibi gözler önüne serilmesi tasvir metoduna uygun olarak yapılır. Tasvir yönetiminin özel biçimi, surveydir. Survey metodunda ilk olarak veriler toplanır, ikinci olarak onların analizine, yorumlanmasına, değerlendirilmesine ve genellemelere varılması gibi işlemlere yer verilmektedir. Survey metodu, anket, mülakat, gözlem ve test teknikleri ile

³⁹ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü** s.154.

⁴⁰ **A.g.e.**, s.154.

⁴¹ **A.g.e.**, s.270-271.

gerçekleştirilir.⁴²

Tarihi metot, sosyal olguların izahında ve araştırılmasında tarihsel bakımdan konuları belli bir süre ve yer boyutu bakımından tahlil eder.⁴³ Tarihi metot, Almanya’da doğmuştur. Ernst Troeltsch, Wilhelm Dilthey, Karl Mannheim, Hegel gibi isimlerin yanı sıra, Giambattista Vico, Weber, Comte, Durkheim, Marx ve Ludwig Gumplowicz gibi isimlerde tarihi metodu kullanmıştır.⁴⁴ Tarihi metodun bu kadar fazla isim tarafından kullanılması sosyal bilimlerin tarihten bağımsız olarak değerlendirilemeyeceğinin göstergesidir.

Tümevarım metodu, gözlem vasıtasıyla yapılan, tek tek olayların tetkik edilmesiyle genel neticelere ulaşmak için akıl yürütmeye dayalı bir metottur. Tümevarım, parçadan tüme giden bir metottur, ön yargıları ve fikri kalıpcılığı bir ön veri gibi ele almayı kabul etmemektedir. Bugün tümevarım ve onun karşıtı olan tümdengelim, yanılmayı en aza indirmek için birlikte kullanılmaktadır.⁴⁵ Bu yönüyle tümevarım ve tümdengelim metodu en çok tercih edilen metotlardan sayılmaktadır.

Erkal, sosyal bilimlerde kullanılabilecek metotlara açıklık getirdikten sonra sosyal bilimcilerin konulara nasıl yaklaşması gerektiği üzerinde de durmuştur. Ona göre, metodolojik açıdan sosyolog, peşin hükümlerden uzaklaşarak, zihni tembelleştiren kavram ambargosundan sıyrılarak, bilimsel ve metodik kuşkuyla konulara yaklaşmalıdır. Örneğin, Batı toplumlarında lonca ve vakıf müesseseleri vardır. Bunun aynısı Türk toplumunda da vardır. Fakat sosyolog Türk toplumundaki ve Batı’daki loncalar arasındaki temel farklılıklar neler, vakıf anlayışı hangi açıdan farklı⁴⁶ gibi sorular sorarak bu müesseselerin incelenmesi gerekliliğine değinmelidir.

Erkal, metodu geniş ve dar anlamıyla ele almıştır. Erkal’a göre, metodu geniş manasıyla olgular karşısında insan zihnini tatmin edecek hakikatlerin bulunması için sarf edilen düşünce faaliyetleri, dar manasıyla ise, zihni etkinliğin peşinden uygulama

⁴² A.g.e., s.273.

⁴³ A.g.e., s.283.

⁴⁴ A.g.e.

⁴⁵ A.g.e., s.295-296.

⁴⁶ ERKAL, **Sosyoloji**, s.12.

çalışmalarının ve araştırma kurallarının toplamı olarak tarif etmiştir.⁴⁷ Başka bir ifadeyle metot, araştırma vasıtasıyla bulunup ortaya konabilecek somut neden-sonuç ilişkilerini ve bu söz konusu ilişkilerin temelinde bulunan soyut bilimsel yasaları saptamak için takip edilmesi gereken yoldur.⁴⁸

Sosyal bilimlerde metot, üstünde durulması ve açıklanması gereken en önemli kavramlardan bir tanesidir. Birçok düşünür metot hataları bir başka ifade ile hata kaynakları üzerinde durmuşlardır. Araştırmacıları ve düşünürleri hataya sevk eden, peşin hükümlü yapan metot hatalarından kaçınılması gerektiğine birçok metot bilgini de işaret etmiştir. Metot hataları bertaraf edilmediği sürece, ilmi seviyede gelişme sağlanabilmesi zordur⁴⁹, hatta mümkün değildir.

Metot konusunda bizi hataya düşüren öyle kavramlar vardır ki, belirli sayıda fertlere bu kavramların anlamları sorulsa birbiri ile ters düşen cevaplar alınmaktadır. Durum böyle olunca, henüz daha kavramların yerine oturtulamadığı yeni ve gerekli kavramlaşmaya gidilemeyen toplumlarda kültürel alanda bir başıboşluk ve kargaşa düzeni hüküm sürmektedir. Böyle bir ortamda bilimde ve teknolojiye gerekli yenilikçi tavrın sergilenmesi zordur. Çünkü, sosyal ve manevi konularda ortak bir şuur, birlik hali ve mutabakat sağlanamadan maddi sahada ve doğal bilimlerde gerekli mesafe alınamamaktadır. Bilimde ve teknikte üstün seviyeye gelmiş toplumların çoğunda sosyo-kültürel zeminde belirli bir mutabakatın sağlandığı görülmektedir. Zihinlerden bir takım yanlışlıklar, peşin hükümler, hayaletler silinmeden maddi kalkınmada istenen seviyeye gelinemeyecektir. Kültür hayatı oturmamış, istikrar bulmamış, bir cümlesi ile diğer cümlesi çelişen elitlerin görüldüğü toplumlar, manevi alanda gerekli teçhizata sahip olamadıklarından, o manevi alan ve zihniyet dünyası üzerine kurulan kalkınmanın maddi yönünde de başarılı olmaları mümkün görünmemektedir. Zira zihinde düşünenler, tasarlananlar ve bilgi birikimi maddeye şekil verir ve onu bir hamur gibi yoğurur. Bundan dolayı, fiziki sermayesini kaybeden fakat beşeri sermayesini koruyabilen millî şuur sahibi toplumlar aynı fiziki sermayeye, maddeye ve

⁴⁷ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.193.

⁴⁸ **A.g.e.**, s.193.

⁴⁹ ERKAL, Mustafa E.; “Tarihçilerin ve Sosyologların Kaçınımları Gereken Bazı Metot Hataları”, Tarih ve Sosyoloji Semineri, Ayrı Basım, 28-29-Mayıs 1990, s.18.

zamanla tekrar sahip olabilmışlardır. Nitekim 2. Dünya Savaşı'nda yıkık ve perişan çıkan Almanya'nın bugün önemli bir refah seviyesinde⁵⁰ olduğu aşîkârdır.

Türkiye'deki bazı aydın ve düşünürlerin zaman zaman belirli metot hatalarına düştüğü görölmektedir. Erkal, aydınlarımızın düştükleri hataları şu şekilde açıklamıştır: “Aslında aydınlarımız pozitivizm ve idealizm arasında bir salıncak örneği gidip gelmeleri, konulara itibârî (göreceli, izafî) bakamamaları, ilimle dinin bütün dinlerde, toplumlarda mutlaka çatışacağı varsayımı, meslekler arasında bilgi alışverişinin gerçekleşmemesi ve kapalılık, millî tarihe bir bütün olarak bakamamak, aşırı şekil şartlarının öne çıkarılması, kavramları anlamları dışında düşünür olmak meselelere kavram ve slogan ambargosu altında yaklaşmak, Batı konusunda peşin hükümlülük, pratikten hareket ederek teoriye kuramsal çerçeveye varmak yerine, teoriye pratiği uydurma çabaları, değişimleri takip edememek, kalıpcılık ve peşin hükümlülük, meslek ve branş asabiyet, araştırmamak.”⁵¹

Sosyal bilimlerde, pratik anlamda bazı metodolojik temelli problemler vardır. Bu problemler ya da başarısızlıklar günlük yaşamımızda bizim doğru kararlar ve net sonuçlar almamızı engellemektedir. Bu durum bir araştırmanın başlangıcında problemlerin üstesinden gelmemize izin vermediği görölmektedir. Kısaca, Erkal'a göre, metodolojik problemleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- 1) Konsept hataları ya da konsept alanındaki eksiklikler,
- 2) Toplumdaki kültürel yabancılaşma,
- 3) Uzlaşma duygusuna ulaşmadaki yetersizlik,
- 4) Sabır yerine sabırsızlık,
- 5) Özgüven eksikliği,
- 6) Üretim yerine tüketim eğilimi,
- 7) Düzen ve istikrar eğiliminin bulunmaması,

⁵⁰ A.g.m., s.18-19.

⁵¹ ERKAL, **Sosyoloji**, s.104.

8) Açık fikirliliğin yerine, farklı meslekteki üyeler arasında işbirliğinin yetersizliği ve ideolojik telkinde diyalogu genişletme eksikliği,

9) Aşırı ritueller,

10) Siyasi istikrarsızlık,

11) Rölativizm ilkesinin kullanılmaması,

12) Modern ilerleme ve değişimlerin farkına varılmaması,

13) Bilim ve din arasındaki tahmin ve varsayımların henüz doğrulanmaması,

14) Ayrıcalık.⁵²

Erkal, birçok sosyal bilimcinin, özellikle de sosyoloğun metot hatasına düştüğünü belirtmiştir. O, bu metot hataları olarak rölativizm ilkesi, dini anlayış, kültüre yabancılaşma, muhafazakârlığı idrak edememe Türk tarihini yanlış değerlendirme, konulara yaklaşım tarzı, dil sorunu, meselelere iktisadi bakma, coğrafyanın yanlış değerlendirilmesi, idealizm ve pozitivism zikzağı ve Batı'ya yaklaşım tarzını görmüştür.

Rölativizm (İtibarilik) ilkesi: Sosyal bilimlerde konulara itibari yaklaşmak metodik bir ihtiyaçtır.⁵³ Bu ilkede konulara itibari olarak bakamamak, kolay ve basit genellemelere gitmek en önemli metot hatalarından bir tanesidir. Bu metot hatası, aydınlarımızı önemli hatalara sürüklemiştir. Farklı toplum yapılarında, farklı zamanlarda görülen gelişmelerin ve bunların kavramlaşmış örneklerinin mutlaka bizde de gerçekleştiğini veya gerçekleşebileceğini düşünmek önemli bir hata kaynağıdır. Meselâ, Batı'da bir dönem görülen feodalitenin aynı Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunduğunu evrimci ve determinist bir anlayışla kabullenmek buna bir örnektir. Bizden çok farklı değer ve inanç hükümlerine, örf ve adetlere ve buna göre şekillenen sosyal ve ekonomik ilişkilere göre ortaya çıkan Batı'daki sınıflaşma ve tabakalaşma modelini aynen bizde de arayanlar yine aynı hataya düşmüşlerdir.⁵⁴ Türk toplumunu Batı'ya benzetmek ve her çıkış yolunu Batı'daki kalıplarla

⁵² ERKAL, *Economy and Society: An Introduction*, s.34-35.

⁵³ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, s.154.

⁵⁴ ERKAL, "Tarihçilerin ve Sosyologların Kaçınmaları Gereken Bazı Metot Hataları", s.19-20.

ve şablonlarla açıklamak Türk toplumun geçmiş deneyimlerini yok saymak ve buna dair tasvirler yapmak karşı çıkılması gereken en önemli konuların başında gelmelidir.

Rölativizm ile bağlantılı olarak söylenebilecek diğer bir metot hatası şudur. Batı’da feodalitenin zayıflaması ticaret şehirlerinin doğuşu ve şehre has yeni mesleklerle tarihin sahnesine çıkan burjuvazi ve onun 1689 sonrası yönlendirdiği milliyetçilik hareketlerine bakılarak Türk milliyetçiliğini değerlendirmek ve onu 1789 ile başlatmaktır. Oysa 1789 sonrası Avrupa’da gelişen milliyetçilik hareketleri Osmanlı sosyal yapısında eritme söz konusu olmadığı için farklı millî devletlerin ortaya çıkışını hazırlayabilmiştir.⁵⁵ Aksine bizdeki milliyetçilik anlayışıyla Fransız Devrimi’yle ortaya çıkan milliyetçilik anlayışı taban tabana zıt bir anlayıştır. Fransız Devrimi’nde ortaya çıkan milliyetçilik ırkçılıkla eş değerdir. Aksine Türk toplumundaki milliyetçilik anlayışı ise ırkçılıktan ziyade birleştirici ve bütünleştirici bir özelliği içinde barındırır. Daha geniş bir ifadeyle Türkiye’de yaşayan, Türk olan veya Türk olmayıp başka bir inanışa sahip olan ancak kendini Türk olarak gören herkesi Türk milliyetçisi olarak değerlendirmek Türk toplumunun en önemli özelliklerinden bir tanesidir. Fakat bunu Batı toplumlarında görmek mümkün değildir. Bu da bize göstermektedir ki, milliyetçilik her toplumun kendi değer anlayışı çerçevesinde düşünülmesi gereken bir olgudur.

Dini anlayış: Din kavramı sosyal bilimler literatüründe netleştirilemeyen en önemli kavramlardan bir tanesidir. Dini de kültür kavramı gibi görmek mümkündür. Çünkü, her iki kavramda yoruma açık ve zaman içinde farklılaşmıştır. Bilimler geliştikçe dinde değişime uğramıştır. Bununla birlikte, Erkal, bilimle dinin mutlaka çatışacağı varsayımından hareket eden aydınların, “din” adı altında İslâmiyet’le Hristiyanlığı birbirine karıştırdıklarını ifade etmiştir. Dinden uzaklaşarak mutlaka bilim yapılabileceği yanlışı, önemli bir metot hatasıdır.⁵⁶ Çünkü, bazı dini söylemler neticesinde bilim ilerleme göstermektedir.

Kültüre Yabancılaşma: Her birey, bir toplumun üyesidir. Toplum içinde yaşayan bireyler belirli toplumsal ilişkiler geliştirir. Bu ilişkileri geliştirirken benimsediği en önemli şeylerden birisi bulunduğu yerdeki kültürel değerlerdir. Ancak Erkal, Türk toplumunu bu

⁵⁵ A.g.m., s.20.

⁵⁶ A.g.m., s.21.

kültürel özelliklerini tanımama gibi bir metot hatasının düştüğünü ifade etmiştir. Ona göre, Türk kültüründe “tasavvuf” yerine “mistisizm” arama gayreti vardır. Bazı aydınlarda yanlış bir kader fikri ve İslam’ın dünyevilikten uzak olduğu zannı yanlış değerlendirmelere neden olmuştur. Bilhassa, sosyal bilimlerde faydalanılan yabancı kaynakların tesiri ile konulara bir yabancı aydın gibi bakma alışkanlığı bazılarını oldukça fazla sarmış bulunmaktadır.⁵⁷

Muhafazakârlığı İdrak Edememe: Ülkemizde yeteri ölçüde anlaşılamamış ve izafi değerlendirmeler sonucu çok farklı tarifleri ortaya çıkan kavramlar vardır. Muhafazakârlık, Türkiye’de kasıtlı bir biçimde yanlış olarak değerlendirilen bir sözcüktür. Çoğu kimse kendi arzu ve gayelerine göre buna şekil biçmiş ve anlam vermiştir. Bazen bundan dolayı muhafazakârlık her türlü gelişmeye karşı çıkış ve tutuculuk zannedilmiştir.⁵⁸ Muhafazakârlık, kavramı, her toplum yapısı içinde farklı anlamlar barındırmıştır. Erkal’a göre, muhafazakârlığın, bir milleti diğer milletlerden ayıran kültür unsurlarının korunması ve korunarak geliştirilmesi olduğunu fark edemeyenler kültürün hem korumacı, hem yenilikçi bir tavırla canlılığını ve tesirliliğini koruyabileceğini kavrayamayanlar, eskiye eski olduğu için karşı çıkmakta, yeniyi de sadece yeni olduğu için kabullenebilmektedirler. Bu metot yanlışlığı içinde bulunanlar, geleneksel unsurlarla modernleşme arasında sürekli bir çatışma aramışlardır. Modernleşmiş, sanayileşmiş bir toplumun geleneksel kültür unsurlarından mutlaka sıyrılacağı yanlışlığı zihinleri bir ur gibi sarmıştır. Oysaki sanayi toplumu, hatta ileri sanayi toplumu haline gelen, bilgi toplumu olarak nitelenen birçok ülkede böyle bir çelişki görmek mümkün olmamıştır.⁵⁹

Türk Tarihini Yanlış Değerlendirme: Türk toplumuna bir bütün olarak bakamama bir başka metot hatasıdır. Oysa tarihimizde kurulmuş bulunan bütün devletler kendilerinden sonra gelenlere önemli bir birikim ve sosyal miras devretmişlerdir. Türk tarihine birbirinden kopuk, birbirinden tamamen ayrı tren kompartmanları gözüyle bakmak bilimsel değildir. Kültürü hem sosyal süreç olarak ele almak, hem de birden fazla Türk kültüründen bahsetmek çelişkilerin en büyüğüdür.⁶⁰ Bu çelişkileri yok etmek, ancak Türkleri Türk birliği altında

⁵⁷ A.g.m., s.20.

⁵⁸ ERKAL, Mustafa E.; **Muhafazakârlık Nedir, Ne Değildir**, Aydınlar Ocağı, İstanbul, 1989, s.15.

⁵⁹ ERKAL, “Tarihçilerin ve Sosyologların Kaçınmaları Gereken Bazı Metot Hataları”, s.22.

⁶⁰ A.g.m., s.22.

toplanmakla giderilebilir. Bunun dışında çözüm aramak Türk tarihini yanlış değerlendirmemize sebep olacaktır.

Konulara Yaklaşım Tarzı: Her toplum içinde bulunduğu konulara farklı olarak bakması gerekir. Bu o toplumda olması gereken en önemli özelliklerinden bir tanesidir. Konulara farklı bakabilmek, belirli bir kalıbın dışına çıkabilmek gerekir. Erkal, bu durumu farklı olarak şu şekilde açıklamıştır. Batı’da tatbikatı teori izlemiş olmasına rağmen bizde önce teorinin tespit edilme gayretleri görülmüş, teori veya soyut bilgiden tatbikatın ne olması gerektiği çıkarılmak istenmiştir. Somut gerçeklerden soyuta yükselebilmek yetersiz kaldığından bazı aydınlarımız sosyal yapımızla uyuşmayan yabancı reçetelerle ortaya çıkmışlardır. Bunları da toplum tarafından kabul edilmesi gereken esaslar olarak ortaya koymuşlardır.⁶¹ Burada karşı çıkılması gereken şey şu olmalıdır. Türk kültürünü Batı kültürüne benzetilmemelidir, yoksa teoriyi yok sayma gibi bir durum söz konusu değildir.

Dil Sorunu: Dil, toplum içinde yer alan fertlerin anlaşmalarını sağlayan bir araçtır. Bireyler dil sayesinde iletişim kurarlar. Ancak Erkal’a göre, son yıllarda ana dil üzerinde anlaşılabilir bir şekilde ortaya konan yıpratma çabaları görülmüştür. İngilizce düşünüp Türkçe konuşma gayreti içine giren bazı aydınlar ve bu çizgide devam eden çevreler, Türkçeyi bilim dışına belki de istemeden itmişlerdir. Özellikle, yükseköğretimde tıp dâhil çeşitli fakülte ve yüksekokullarda İngilizce bölümler açılması, hatta Türkçe bölümlerin kapatılması yanlış bir uygulamadır. Bu durum sömürgeciliği kışkırtır. Ana dili dışında eğitim öğretim yapan ülkelerin geçmişlerinde uzun bir sömürgecilik dönemi vardır. Yabancı dil öğrenme ve öğretme ile yabancı dille eğitim-öğretim arasında önemli farklar vardır.⁶² Aslında, bilhassa yükseköğretimde yabancı eğitimi savunanların sayısı oldukça azalmasına rağmen, bu komik ve çarpık uygulama ısrarla sürdürülmeye devam etmektedir. Türkiye’deki uygulamayı dünyanın hiçbir ciddi devletinde görmek mümkün değildir. Dünyanın sömürgeleri bile bu duruma uyanmış ve ana dillerine sahip çıkmışlardır. Bizde ise, yabancı dille eğitim öğrenciyi topluma yabancılaştırmakta, yerli ders kitaplarının yayınlanmasını engellemekte, Türkçeyi bilim dili olmaktan uzaklaştırmakta ve kısırlaştırmaktadır.⁶³ Bu yöntem sorunu çözülmesi ve

⁶¹ A.g.m.

⁶² A.g.m., s.22-23.

⁶³ ERKAL, Mustafa E.; **Merkez Binanın Penceresinden**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.88-89.

neticeye ulaştırılması gereken bir konudur. Bu konuda ülkenin aydınlarına, akademisyenlerine, siyasetçilerine ve devlet yönetiminde bulunanlara büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumluluğa sahip olması gereken topluluk dilinin yabancılaşmasına karşı olumlu yönde adımlar atmalıdır. Aksi takdirde, canlı bir organizma olan dil yozlaşmaya mahkûmdur.

Meselelere İktisadi Bakma: Ekonomik etkinlikler bireyin, özellikle de bireylerden oluşmuş bir yapının dışında idrak edilemeyeceğine göre, ekonomik olayı ele alan iktisat ile toplumun tamamına yönelen sosyoloji disiplini arasında bir ilişki vardır.⁶⁴ İktisadi faaliyeti toplumsal faaliyetten ayırmak metodik bir hatadır. Erkal’a göre, meselelere iktisadi açıdan bakan çoğu kimsenin “tarihi maddeci” olarak değerlendirme yanlışı yaygın bir şekilde görülmektedir. İktisadi faktöre ağırlık tanımanın gerektiği yeterince anlaşılamamıştır. Buna ağırlık verenlerin, maddedeki değişmelerin madde dışındaki her şeyi yönlendireceği ve değiştireceği görüşünde olmaları gerekmemektedir. Ülkemizde uzun yıllar bu metot hatasına düşenler, “iktisat mı, kültür mü” ayrımına gitmişler ve bunlardan birinin tercih edilmesi gerektiğine inanmışlardır. Oysaki kültür bir yaşama tarzı olduğuna göre, insanların talepleri, ihtiyaçları toplumda yerleşmiş sosyal normlara ve değer hükümlerine göre şekillenmektedir. Zihniyet nakdî (parasal olan) ve aynî (parasal olmayan) sermaye üzerinde farklı toplumlarda, farklı şekilde etkili olabilmekte, kaynak dağılımı ve verimlilik elle tutulamayan, zihniyet dünyasına göre şekillenmektedir. Üretimden mübadele(değiş-tokuş), tasarruf, yatırım ve tüketime kadar insan davranışını yönlendiren bir toplumun daha ziyade kültürel yapı özellikleri olmaktadır.⁶⁵

Coğrafyanın Yanlış Değerlendirilmesi: Bir toplumun kültürünü yalnızca coğrafi çevre koşullarını tayin ediciliğine doğal determinizme bağlı olarak gören bir metot hatası da sıkça gündeme gelebilmektedir. Toplumsal gerçeği yalnızca coğrafi gerçeğe bağlamak doğru değildir. Coğrafyanın insan topluluklarının yaşama tarzı üzerinde tesiri nisbîdir (göreceli), mutlak değildir. Tarihin farklı dönemlerinde aynı coğrafya üzerinde farklı medeniyetler, farklı siyasi rejimler, aile yapıları, tabakalaşma modelleri, ekonomik faaliyetler görülmüştür. Bir toplumun kültürü eğer yaratıcı, zengin ve medeniyete anlamlı katkılar yapabilecek

⁶⁴ ERKAL, Mustafa E.; **Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme**, Mayaş Yayınları, Ankara, 1984, s.111.

⁶⁵ ERKAL, “Tarihçilerin ve Sosyologların Kaçınmaları Gereken Bazı Metot Hataları”, s.23-24.

durumda ise, vatanlaştırılan coğrafyaya damgasını vurabilmekte, kendinden önce o yörede yaşamış toplumların izleri üzerinde kendi hâkim kültürünü kabul ettirebilmektedir. Bu durumda, hâkim kültürü bir tarafa atarak arkeolojik iz bırakmış küçük toplulukların kültürlerini ve onların maddi dışlaşmış yüzü olan medeniyetlerini hâkim kültürün medeniyeti ile eşit ve aynı tutmak, mesela bizde olduğu gibi Türk kültür ve medeniyetini (Osmanlı ve Selçuklu) bir tarafa atıp bunu Anadolu medeniyetleri teziyle adeta dengelemeye çalışma gayretleri görülmektedir.⁶⁶

İdealizm ve Pozitivizm Zıkzağı: Aydınlarımızın bir kısmı idealizm ile pozitivizm arasında gidip gelmektedirler. Pozitivistler, sadece gördüklerini gözleme tabi tuttuklarını mutlak olarak kabul ettikleri için hataya düşerler ve düşmüşlerdir. Her meseleyi doğal bilimlerde olduğu gibi açık seçik, ölçülebilir sebep-sonuç ilişkileri ile ve tasnifle yoklamaya çalışmaları, deney imkânı bulunmayan birçok alanda kendilerini zor duruma düşürmüştür. İdealistler ise, zihinlerindeki dünyayı tek ve mutlak olarak kabul ettikleri için daima olması gerekenden bahsetmişler, fakat olması gerekenle olan arasındaki farklılığı görememişlerdir. Her şey tecrübeden ibarettir görüşü kadar, tecrübeye dayalı bilimin değeri yoktur anlayışı da eksiktir.⁶⁷

Batı'ya Yaklaşım Tarzı: Türkiye'de savaş alanlarında alınan mağlubiyetlerle pekişen ve ancak Batı'ya benzediğimiz, onlarla kaynaştığımız oranda bu mağlubiyetlerden kurtulacağımıza inanan bir zihniyet ortaya çıkmıştır. Batı karşısında bu anlayış, teslimiyetçi bir tavır da beraberinde getirmiştir. Batı'dan neyin alınıp neyin alınmaması gerektiği ayrımının yapılamaması, basit bir yenilikçi tavır takınılması, Avrupa Birliği dâhil birçok konuda sıkıntılar doğurmuştur. Buna karşılık peşin bir Batı düşmanlığının bir tepki olarak doğduğunu da görmemiz mümkündür. Oysa ne peşin bir Batı düşmanlığına, ne de teslimiyetçiliğe varan bir Batı hayranlığına gerek vardır.⁶⁸

Erkal, sosyal bilimcilerin düştükleri belirli hata kaynaklarından bahsettikten sonra, sosyolojinin konusuna ve sosyolojideki metodolojik yaklaşımlara açıklık getirmiştir.

⁶⁶ A.g.m., s.24.

⁶⁷ A.g.m., s.24-25.

⁶⁸ A.g.m., s.25.

Erkal'a göre, sosyoloji, "sosyal gerçeğin ilmidir. Sosyal gerçek, dinamik bir özellik gösterdiğine, ülkeden ülkeye, zamandan zamana itibari (relatif) olduğuna göre, sosyoloji dinamik bir bilimdir. Soyut bilgiyi somutlaştırırken seneden seneye verdiğimiz örnekler bile değişir. Sosyolojinin Batı'da doğduğunu söylemek yerine; Batı'da sistemleştirildiğini söylemek daha doğrudur. Çünkü, Doğu'da da sosyal mesele ile ilgilenen düşünürler bulunmaktadır. Sosyal mesele insanın bir topluluk halinde yaşadığı her yerde görüldüğüne göre konuyu 'Doğu' ve 'Batı' diye etiketlemek de doğru değildir."⁶⁹

Sosyoloji, gerek sahası gerek ilgilendiği konular itibariyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Sosyoloji, bir sosyal bilim olmasına karşın hareket sahası toplumun tamamı olduğundan, bu bütün içinde farklı sosyal bilimlerce irdelenmesi gereken farklı ilgi alanlarını da içermektedir. Sosyoloji, toplumun bilimidir. Sosyoloji, toplumdaki sosyal olayları, kurumları, grupları, sosyal ilişkileri, sosyal yapı ve değişmeyi inceleyen bir bilim dalıdır. Sosyoloji, aslında sosyal bilimlerin bir şemsiyesi gibidir. Bu şemsiye altında tarih, coğrafya, psikoloji ve iktisat gibi sosyal bilimlerin gelişebilmeleri, bu bilimlerin sosyolojiyle sıkı ilişki kurmalarına bağlıdır.⁷⁰ Erkal'a göre, insan toplumlarının tamamı sosyolojinin kapsamına girmektedir.⁷¹

Erkal, sosyolojinin konusuna değindikten sonra sosyolojideki metodolojik yaklaşımları şu şekilde açıklamıştır. İlk olarak, ele alacağımız yaklaşım yapısal-fonksiyonalizmdir. O, toplumu bir organizmaya benzetmiş ve yapısal-fonksiyonalist bir yaklaşımla açıklamıştır.⁷² Bu yaklaşımın sosyal yapıyla işlevler arasındaki ilişkilerden yola çıktığı görülmüştür. Yapıyı oluşturan ögeler ve bunların işlevleri sayesinde sosyal sistem işlemiştir. Karmaşık hale gelen yapı dolayısıyla işlevler farklılaşmış ve çoğalmıştır.⁷³ Yapı ile fonksiyonel unsurlar arasında ilişkinin bulunduğu bir yerde "sistem" ve sistemin işlediği bir bütünü (toplumu) düşünmek zorunluluğumuz vardır. Bu sistemden bahsederken, o sistemin bir denge ve ahenk ile ayakta durduğunu görmemezlikten gelmek doğru değildir.

⁶⁹ ERKAL, Mustafa E.; "Sosyoloji, Amatör Meraklıların En Çok Olduğu Sosyal Bilimdir", **Millî Kültür Dergisi** (iç.), Sayı:83, Nisan, 1991, s.4.

⁷⁰ ERKAL, **Sosyoloji**, s.3.

⁷¹ ERGAN, "Türk Sosyolojik Düşünce Geleneğinde Mustafa E. Erkal", s.56-57.

⁷² A.g.m., s.57.

⁷³ ERKAL, **Sosyoloji**, s.228.

Denge ve ahenk halinde nisbi olarak uzaklaşmanın gerçekleşmesi mümkündür. Ancak toplum hayatı istikrarlı yapı özellikleri kazanarak tekrar dengeye yönelir ve topluma devamlılık ve istikrar sağlar.⁷⁴ Toplum, bir organizma gibidir. Organizmanın hayatı önem taşıyan bir ögesi bozulsa da toplum yaşamı o an sona ermez. Sosyal yaşamda belirli bir yapı içinde işlev yerine getiren, fonksiyonellik arz eden yeni bir kurum ya da yenilenen eski bir kurum tekrar işlevsel olabilir. Bu durum sadece kurumlar için değil, aynı zamanda, gruplar için de geçerli hale gelebilir.⁷⁵

Erkal'ın ikinci olarak ele aldığı yaklaşım, devri ve dalgalı değişme modelidir. O, dünyadaki siyasi konjonktürü; istikrar ve süreklilik, değişme, tekrar istikrar ve süreklilik olarak devam ettiğini ifade etmiştir. Bu değişimin ise “devri ve dalgalı değişme” modeline uygun olduğunu belirtmiştir.⁷⁶ Bu modelde, sürekli olarak toplumdaki gelişmeler, ilerlemeler ve değişimler devri bir süreç içinde gerçekleşmektedir. Vilfredo Pareto'nun ünlü görüşü olan “elitlerin dolaşımı ve devri” devri modele bir örnektir. Sosyal düzeni yürütmek için idari iktidar ve selahiyeti elinde bulunduran her elit zümrenin yerini daha sonra başka bir elit zümre almıştır. Böylece, devri olarak görülen değişme, sosyal düzenin işleyişini sağlamıştır.⁷⁷ Toplumdaki değişme, hem devri hem de dalgalıdır. Maddecî sınır ile maneviyatçı sınır arasında görülen istikrarlı dönem istikrarsız dönem, soğuk harp ve sıcak harp arasındaki gidip gelmeler kırdan şehre göç ve şehirlerden kaçış süreci ailenin çekirdeklenmesi ve destekli hale gelmesi değişme sürecine şekil veren ritimler, rol oynayan kuvvetler cemiyetin iç dinamizmine ve dış dinamiklere bağlıdır. Meselâ, Batıda bilhassa 1970 sonrası nihilist ve pozitivist değerlerden uzaklaşarak manevî değerlere ağırlık verilmesi, insanı basit bir üretim aracı olarak görmek yerine, onun manevî, moral yönünün hesaba katılması, modernleşme sürecinde ikinci plana atılan manevî değer ve kurumların ileri sanayi toplumu ile öne çıkması pozitivist, determinist yaklaşımların sarsılması, sanayileşmenin, sanayi toplumunun doğurduğu bazı olumsuz sonuçların tartışılması, devri dalgalı modele bir somut örnektir. Buna dünya siyasi gelişmelerinde “barış” ve “istikrar” konjonktüründen “savaş” ve “istikrarsızlık” konjonktürüne geçiş, Sovyetler Birliğinin

⁷⁴ A.g.e., s.228.

⁷⁵ ERKAL, *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme*, s.18.

⁷⁶ ERKAL, Mustafa E.; *Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar*, Derin Yayınları, İstanbul, 2010, s.5.

⁷⁷ ERKAL, *Sosyoloji*, s.277.

dağılması ile millî ve dini motiflerin ön plana çıkması, 19. yüzyılın ortamına dönüş de örnek gösterilebilir.⁷⁸

Erkal'ın ele aldığı üçüncü bir yaklaşım, çoğulcu yaklaşımdır. Sosyoloji, gerek uygulamalı gerekse de kuramsal yöntemleri kullanan, tek nedenli izahlardan çok nedenli açıklamalara geçen, tündengelim ve tümevarım yöntemini benimseyen, soyut terimlerden ve yaklaşımlardan somut hakikatlere yönelen, somut gerçeklerde de soyut kurallar arama çabasında olan bir bilimdir. Sosyolojide tek faktöre dayanmak yerine, çok faktöre ağırlık veren çoğulcu bir yaklaşım kabul görmektedir. Gerçekten sosyal hadiselerin ve ilişkilerin doğuşu gibi, sosyal kurumların kurulmaları, gelişmeleri ve bazı durumlarda yeni eklemelerle zenginleştirilmeleri birçok etkene bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.⁷⁹

Erkal'ın dördüncü olarak ele aldığı yaklaşım, olaylara tarihi olarak bakan yaklaşımdır. Ona göre, sosyal müesseselerin, sosyal vakaların ve ilişkilerin araştırılmasında sosyoloji, tarihi metoda başvurmuştur. Çünkü, sosyolojik bir araştırma zaman boyutunu gerektirir.⁸⁰ Diğer bir ifadeyle, Erkal'ın tespitine göre, “dünü bilerek bugünü ve yarını kavrayabilmek tarih biliminden faydalanmakla mümkündür. Sosyoloji sosyal müesseselerin gelişmesinin araştırılması, sosyal olayların sebep ve neticeleri üzerinde durularak bir takım kanunlara varmak olduğuna göre, her sosyoloji çalışması bir zaman boyutunu gerektirmektedir. Tarih sosyolojiye adeta bir laboratuvar gibi yardımcı olmaktadır. Bu bakımdan, bir tarihçinin sosyolojiyi; bir sosyoloğunda tarihi göz ardı etmesi doğru değildir. Zira sosyolojinin ilgi alanına giren konuları ve bilhassa sosyal olayları doğal bilimlerde olduğu gibi istenilen zaman ve yerde tekrar edebilmek aktif gözleme tâbi tutabilmek mümkün değildir. Bundan dolayı tarihi metottan faydalanmak gerekir. Kendine has sebep ve sonuçlara sahip olan tarihi olaylar, meydana çıktıkları dönem ve topluma göre kendine bir nitelik taşırlar. Bunun için onları itibarî değerlendirmelere tabi tutarız”⁸¹, şeklinde açıklar.

Sonuç olarak, bu bölümde, Erkal'ın metodu üzerinde durulmuştur. O, birçok metodolojik unsura yer vermiştir. Bunlar, akılcılık, alan araştırması, anket, analoji,

⁷⁸ A.g.e., s.227.

⁷⁹ A.g.e., s.101.

⁸⁰ A.g.e.

⁸¹ ERKAL, “Tarihçilerin ve Sosyologların Kaçınmaları Gereken Bazı Metot Hataları”, s.17.

determinizm, etnometodoloji, karşılaştırma metodu, monografi metodu, nomenclature metodu, rölativizm, sosyometri, survey metodu, tarihi metot ve tümevarım metodudur. Erkal, ayrıca sosyal bilimcilerin düştüğü metot hataları üzerinde durmuştur. Erkal, bu metot hataları olarak rölativizm ilkesi, dini anlayış, kültüre yabancılaşma, muhafazakârlığı idrak edememe, Türk tarihini yanlış değerlendirme, konulara yaklaşıım tarzı, dil sorunu, meselelere iktisadi bakma, coğrafyanın yanlış değerlendirilmesi, idealizm ve pozitivizm zikza ı ve Batı'ya yaklaşıım tarzını görmüştür. O, sosyal meseleleri c z mlemede birçok metodolojik yaklaşıımı benimsemiştir. Tek bir yaklaşıımı benimsemeyen, bir konuyu tasvir ederken birçok yaklaşııma başvuran ve faydalanan Erkal, c lışmalarında özellikle başvurduğu yaklaşıımlar; itibar lık, yapısal-fonksiyonalist model, devri-dalgalı model, c   lcu yaklaşıım ve tarihi yaklaşıımdır.

3. BÖLÜM

MUSTAFA ERSEN ERKAL'IN TÜRK TOPLUMU ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ

3.1. Türk Toplumunun Kendine Özgü Yönleri

Her toplumun kendine has özellikleri vardır. Toplumlar bu özellikleri sayesinde bir bütün oluşturmaktadırlar. Türk toplumunun da kendine özgü özellikleri vardır. Erkal, Türk toplumunun en önemli özelliklerinden birisinin örf ve âdetlerine olan bağlılığı olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, âdetler, “halk tarafından alışılmış, kabul edilmiş ve yaygın olarak uygulanan asırlarca süren davranış şekilleridir.”¹ Bunları sosyal açıdan kabul görmüş ve toplumda yerleşmiş hale gelen hareket tarzları olarak nitelendirmek mümkündür. İnsan, özünde sosyal varlık olduğundan dolayı âdetlere uymuştur. İnsan, bir günde çok sayıda âdete uyarken, kendi iradesini çoğu kez kullanmamıştır.² Âdetler, bir toplumda bölgeden bölgeye yöreden yöreye değişebilir. Meselâ, barınma, giyim tarzı, evlenme ve beslenmeye kadar değişen bu çeşitlilik millî kültürü zenginleştirmiştir. Askere giden bir gencin davul, zurna ve törenle uğurlanması, Ramazan eğlenceleri, dini bayramlarda ev ve kabir ziyaretleri, komşuluk ilişkileri, ikram, yaşlıya saygı ve yer vermek, selamlaşma, hediyeleşme gibi birçok âdetlerimiz vardır.³ Türk toplumu bu âdetlerine uymayı kendine şiar edinmiştir. Türk toplumunun bu şekilde davranması toplum içinde var olan bireyler arasında bütünleşmeyi güçlendirmektedir.

Âdet sözcüğü, çoğu kez örf sözcüğü ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Fakat Erkal'a göre, âdetin örf haline gelebilmesi için, yaptırım gücüne sahip olması gerekir. Bu yaptırıcı kuvvet, yasa kuvvetinde olabilir ya da örf, yasanın yerini alabilir. Milletine âdetlerine ilave edildiği vakit bunlar örf haline gelir. Örneğin, bir araçta yolculuk yaparken, yaşlılara, sakatlara ve çocuklara yer vermek, bir örftür.⁴ Örf­süz bir toplum daima toplum içinde entegrasyonu sağlayamayan davranışlar sergilemektedir.

¹ ERKAL, Mustafa E.; BALOĞLU Burhan ve BALOĞLU Filiz; **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.25.

² ERKAL, Mustafa E.; **Sosyoloji**, Der Yayınları, İstanbul, 2014, s.14.

³ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.25.

⁴ ERKAL, **Sosyoloji**, s.14.

Örfleri benzer şekilde âdetler gibi sosyal ilişkileri düzenleyen kurallar olarak görmek mümkündür.⁵ Örfler, insan topluluklarında yapısal-fonksiyonel bir değere sahiptir. Örfler, yapıyı oluşturan unsurlardan biri oldukları kadar, toplumu işleten fonksiyonel değerleri de vardır. Örfü ve âdeti olmayan bir toplum düşünmek doğru değildir. Bazen politik rejimlere karşın, örfler ve âdetler varlığını sürdürür. Yok edilemeyen örf ve âdetler siyasi rejimleri bile değiştirebilmiştir. Örflerden ve âdetlerden bir kısmı, toplumda yazılı hukuk kapsamına alınabilmekte, bir bölümü ise yazısız hukuk içinde görev yerine getirebilmektedir.⁶

Örflerin ve âdetlerin toplumda hareketsizlik yarattığı iddiaları geçersizdir. Aksine hareketli ama aynı zamanda sağlam bir yapı için ilişkileri tanzim edici bir takım yol göstericilere gereksinim vardır. Örf ve âdetler, toplumun işleyen mekanizması içinde onun iskeletini temsil etmişlerdir. Bunlar olmadan insanların bir arada nizamlı bir yaşam sürmelerini düşünmek doğru değildir. Toplumun ana özelliği, hem hareketlilik ve değişmeyi hem de istikrarı ve düzeni olabildiğince sağlamaktır. Toplum değişen bazı koşullar karşısında kendini değiştirmek mecburiyetinde kaldığı için değişir lakin değişme kadar istikrar da aranır. Hiçbir toplum ve rejim düzensizliğe hoşgörü göstermemiştir. Toplumun hedefi hayatta kalmak, millî ve manevî niteliklerini, kısacası kimliğini korumaktır. Toplum milletleştikten sonra tekrar, kalabalık, aşiret, boy haline dönmemektir. Toplum insanların basit bir matematik toplamı değildir. Toplum, bireylerin neden ve niçin bir arada bulunmalarının gerektiğini hissedebilmeleriyle devam eder. Toplum, rastgele, geçici ve örgütsüz bir yapı değildir. Toplum, bireylerin kolektif inanışlarla ve uygulamalarla, ortak kolektif iradeyle bir araya gelmesidir. Bir toplumun fertleri neyi, nerede, ne vakit ve nasıl yapacaklarına dair ortak görüşlere sahip olmasalardı, onların bir arada yaşamalarına da olanak kalmazdı.⁷ Toplum, bu özellikleriyle sınıksız bir şekilde birbirine bağlanmıştır. Aksi takdirde toplumda gerilemelerin olması kaçınılmazdır. Millet dediğimiz yapının oluşması zordur. Bu da toplumun içinde huzursuzluğun olmasının en önemli nedenidir.

Toplum yaşamında sosyal ilişkileri tanzim eden, bir toplumdan diğerine göre farklı

⁵ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, s.216.

⁶ ERKAL, *Sosyoloji*, s.14.

⁷ *A.g.e.*, s.14-15.

eğilimler gösteren âdetlerin ve örflerin tamamını aynı değerde görmek yanlış olur. Sosyal yaşama uyum sağlamada bireye yardımcı olan âdetler içinde olumsuz sonuçlar doğuran bazı durumlar da vardır. Örneğin, son yıllarda az da olsa azalmasına rağmen, kırsal bölgelerde görülen “kumalık” bunlardan sadece biridir. Bu konuda bir başka örnek de “kan davaları”dır. Kumalık ve kan davası, kitle haberleşme araçlarının yaygınlaşmasının da etkisiyle anlamsız oldukları, akla ve mantığa aykırı oldukları belirli ölçüde anlaşılmıştır. Türk toplumunda olumsuz tesir yapan âdetler arasında kültürel yapı ile örtüşmeyen israfçı tutumlar, tabiatı korumama, kuralları zorlamak, yere tükürme ve yakın akraba evlilikleri vardır. Zihniyetteki bozuklukların meydana getirdiği ve toplumda âdetleşen bu gibi sıkıntılar arasında akılcı düşünememe, sorumluluğu yerine getirmeme, zaman mefhumuna uymama, çalışma disiplininin uzaklaşma ön plana çıkmaktadır.⁸ Bu durumların toplum içinde yerleşmesi kaos ortamına yol açar. Böyle bir toplumda yaşamak fertlerin sosyal ilişkilerini sürdürmesine olanak sağlamaz ve huzursuzluk bazı durumlarda had safhalara çıkmasına ortam hazırlar.

Erkal’a göre, Türk toplumunun özelliklerinden bir diğeri, dayanışmacı toplum yapısına sahip olmasıdır. Erkal’a göre, dayanışmacılık, “sosyal meseleleri kooperatifler ve diğer dayanışmalı diğer iktisadi kuruluşlarca çözmenin mümkün olduğunu ileri süren görüştür. Dayanışma ise, bir toplumun içten birine bağlı olarak devamı anlamına gelir. Dayanışma, toplumun bütünleşme derecesine göre değişir. Dayanışma, sosyalleşmenin ve mensubiyetin yüksek dereceli bir göstergesidir.”⁹ Erkal, Türk toplumunun dayanışmacı bir toplum olduğunu, Türk toplumunda var olan “diğer gam ahlâk” anlayışına dayandırmıştır. Türk toplumunun Batı toplumlarında var olan bencil tavrını eleştirmiştir. Türk kültüründe var olan ve saygınlığı belirleyen ne zenginliktir ne de Batı’da olduğu gibi güçtür. Servetin ve zenginliklerin millete dağıtılması, paylaşılmasıdır. Zenginliğin ve servetin belirli ellerde toplanmasını engelleyen faktör de bu olmuştur.¹⁰ Türk toplumunun bu özelliğinden dolayı toplum huzurlu ve güvenli bir ortam özelliği gösterir. Dayanışma ruhu insanların daha bilinçli olmasına ve bencil ahlâk dediğimiz ahlâktan uzak durmasına yardımcı olur. Aksi takdirde toplumda bencil olarak ifade ettiğimiz insanlar meydana gelir.

⁸ A.g.e., s.14-15.

⁹ A.g.e., s.16.

¹⁰ A.g.e., s.89.

Türk toplumunun bu dayanışmacı özelliği içerisinde barındırmasında ahilik teşkilatı önemli bir yere sahiptir. Ahilik, 13. yüzyılda Anadolu’da ortaya çıkan ve gelişen sosyo-ekonomik bir teşkilattır. Kelimenin sözlük anlamı, cömert, yardımsever ve eli açık demektir. Ahilik, bencil ahlâk anlayışının zıddı ve Türk kültüründe yaygın olan diğer gam ahlâk anlayışının uygulamaya akseden bir yanıdır. Nefis terbiyesi, manevî tatmin, gönül zenginliği, dayanışma ve dostluk ahiliğin özüdür. İslâm’ı anlayışa doğrudan bağlı olan ahiliğin Anadolu’da yayılması ve bir teşkilat halini almasında fütüvvet teşkilatının rolü büyük olmuştur.¹¹ Kardeşlik olarak tanımlanan bu teşkilat, birbirine saygı, biri sıkıntıdayken ona destek çıkmak ve onun toplum içinde belirli pozisyona gelmesini sağlamak demektir.

Erkal’a göre, Türk toplumunun başka bir özelliği, hoşgörülü bir toplum yapısına sahip olmasıdır. Hoşgörü, bir bireyin ya da bir toplumun farklı ve aykırı olana karşı tahammül göstermesidir.¹² Hoş görmek veya hoşgörülü olabilmek, insan olmanın en temel özelliklerinden bir tanesidir. Erkal, hoşgörünün milletlerarası seviye de bir evrensel kültür ögesi olarak herkesçe benimsenmesi gerektiğine inanmıştır. Fakat haklının değil, daha çok kudretlinin haklı sayıldığı günümüz dünya gerçeğinde bu zordur. Küreselleşmenin vahşiliği bütünü değil, parçaları; milletleri değil, yerelliği öne çıkarmıştır. Küreselleşme, millî devletleri tartışmaya açmıştır. Millî bağımsızlığı zayıflatma, yapay azınlıklar ve kimlikler inşa etme, ister istemez hoşgörü gibi Türk milleti için hem mühim bir millî kültür özelliğini hem de evrensel kültüre ait olan bir sözcüğünü pratikteki halini tartışmaya açmıştır.¹³ Bu durum hoşgörünün değil de hoşgörüsüzlüğün doğmasına, bütünlüğün değil de parçalanmışlığın oluşmasına, sevginin değil de saygısızlığın ortaya çıkmasına, birleşmenin değil de yok olmanın pençesine düşmemize neden olur.

Erkal’ın da üzerinde durduğu gibi, dünya, egemen toplumların veya blokların siyasi, iktisadi ve kültürel mevzulardaki tavırları, hoşgörüyü kuramsal sahada tartışılan bir mesele olmaktan çıkarmamıştır. Millî devletlere ve egemenlik haklarına saygı gösterme hususunda ortaya konan çifte standart, dünya ölçeğinde işbirliğini engelleyici bir hal almıştır. Bu durumdan dolayı örneğin, gerek Avrupa Birliği’nin, gerekse de Avrupa Birliği dışı bazı

¹¹ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.25-26.

¹² ERKAL, Mustafa E.; **Türk Kültüründe Hoşgörü**, Aydınlar Ocağı Yayını, İstanbul, 2000, s.5.

¹³ **A.g.e.**

Ülkelerin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne bakış aıları da çelişkilidir. Ada da 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan bu yana huzur bulunmasına karşın sürekli olarak "Adanın Blnmşlüğü" ileri sürülmüştür.¹⁴ Kıbrıs'taki durum ve bunun gibi birçok örnek dünyamızın henüz milletler arasında daha fazla ilişkiye, dayanışmaya ya da küreselleşmeye henüz hazır olmadığını göstermektedir. Hoşgörünün yerle bir edildiğı ve ülkelerin egemenlik haklarına saygının kalmadığı, fanatik düşmanlıklarının devam ettirildiğı dünyada bölgesel ve küresel işbirliğı inşa etmek ve onu geliştirmek gctr.¹⁵ Bundan ötürü millî devletlerin daha bilinçli davranması millî menfaatlerini göz önünde bulundurması, millî devlet olmasından dolayı yapılan haksızlıklara karşı mücadele vermesi gereklidir. Aksi durumda millî devlet olmaktan çıkılıp, millî olmayan bir devlet halini alabiliriz.

Erkal, hiçbir ciddi devletin hoş gremeyeceğı hususlarda, Türk toplumundan da hoşgörü beklenmemesi gerektiğıne inanan bir bilim insanıdır. O, Türk toplumunun hoş grmeyeceğı hususları şöyle sıralamıştır¹⁶:

- 1) Türkiye'nin üniter yapısına karşı terörist eylemler,
- 2) Türkiye'de mensubiyet bilincinin hissedilememesi,
- 3) Yerel değerlerin millî değerle atıştırılma abaları,
- 4) Sosyal düzeni bozan kültürel haklar ne sürülerek yapılan mikro ırkçılık,
- 5) Homojen olan bir toplum yapısında çok kltrllk dayatmaları,
- 6) Eski ve yeni tipte Türk toplumunu kamplaştırıcı gayretler,
- 7) Cumhuriyet, zgrlk, demokrasi ve milliyetçilik sözcüklerinin birinin diğerine tercih edilmesi,
- 8) Din ve vicdan özgürlüğünü zedeleyen, millî birliğimize ve btnlğmze yönelik bozucu ve radikal grupların yanlış uygulamalarla kitleleştirilmesi,
- 9) İngilizce eğitim ve ğretim, yer adlarında ve tabelalarda Türkçeye saygısızlık yapılması,

¹⁴ A.g.e.

¹⁵ A.g.e., s.6.

¹⁶ A.g.e.

10) Batılı çevrelerce insan hakları gerekçe gösterilerek teröristlere gösterilen hoşgörü,

11) İslâm ve demokrasinin birbirine ters olarak gösterilmesi.

Erkal’a göre, toplumlar yukarıda verilen maddeler de belirtilen durumlara karşı daima şuurlu bir biçimde politika izlemelidir. Yoksa taviz vermek başka tavizlerinde istenmesine neden olmaktadır.

Erkal, Batı’daki tolerans ile Türkiye’deki hoşgörü arasında bir karşılaştırma yapmak için Türk kültürünün temel farklarını bilmek gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre, hoşgörü sahasında farkları meydana getiren temel hususlardan ilki, Türk kültüründeki diğer gam ahlâk anlayışıdır. Batı’da egemen olan “bencil ahlâk” anlayışı, maddeci, faydacı ve bireyci değer hükümlerinin yaygın olması hoşgörü sahasında da farklılıkları doğurmuştur.¹⁷ Diğer gam ahlâk, Türk toplumunun asırlar boyunca farklı etnik kökene sahip grupları bir arada tutmuştur. Onları bir çatı altında toplamıştır.

Üzerinde durulması gereken diğer bir husus, Türk milleti, Türk tarihinde egemen kültür olarak belirli coğrafyalara kimlik damgamızı vurduğumuz dönemlerde, yerel kültürleri ve var olan medeniyetleri ve onların izlerini ortadan kaldırmak gibi çaba içine girmemiş, aksine onları muhafaza etmeyi ve yaşatmayı, egemen kültür olmanın bir gereği olarak saymıştır. Hatta Türk milleti, onlara Türk kültürüne ait eserlerden daha fazla özen göstermiş, “yaşa, yaşat, koru kolla” ilkesinin referans kabul etmiştir. Mesela, Viyana’da müze meydanında Osmanlı Devleti’nin mağlubiyetini simgeleyen anıtlara Türk kültür ve medeniyetinde rastlamak zordur. Osmanlı’dan kalan Balkanlar’daki çoğu eser imha edilmiştir.¹⁸ Bu ve bunun gibi pek çok benimsenmemesi gereken tutumları bizim dışımızdaki toplumlarda görmek sıradan bir durumdur. Batı toplumlarında hoşgörü olgusu tam anlamıyla gelişmediği için hoşgörülü toplum olmalarını beklemek de doğru değildir.

Erkal’ın hoşgörüyle bağlantılı olarak üzerinde durduğu diğer bir husus, Türk kültüründe “farklılıkları reddetmeden farklılıklar üzerinde birlik arama” ilkesinin esas alınmasıdır. Bundan dolayı, Türkiye’nin yapısında Batı toplumlarında görüldüğü biçimiyle

¹⁷ A.g.e., s.7.

¹⁸ A.g.e.

sınıf çatışmaları ortaya çıkmamıştır. Batı’da bir sınıfın yükselmesi, diğer sınıfların düşüşünü mecburi kılmış, bu çerçevede şiddetli sınıf ve mezhep çatışmaları meydana gelmiştir. Türk toplumunda ise, birey ve toplum menfaatlerinin birbirine paralelliği esas kabul görmüştür. Örneğin, ahilik kültüründen kaynaklanan esnaf ahlâkı, Türk toplumunda henüz siftah yapmayan komşu dükkâna bizzat kendi müşterisini gönderebilecek kadar dayanışmacı bir karaktere sahiptir. Farklılıkları yok saymadan “farklılıklar üzerinde birlik arama” ilkesinin günümüzdeki yapay kimlikleştirme ya da etnikleştirme çabalarıyla hiçbir ilgisi yoktur.¹⁹ Kısacası, Batı toplumlarının aksine Türk toplumunda ve kültüründe hoşgörü anlayışı başattır. İşte, bu yüzden, farklılıkları reddetmeden farklılıklar üzerinde birlik arama anlayışı Türk toplumundaki bütünleşmeyi kuvvetlendirmiştir.

Genel olarak bakıldığında, Erkal’a göre, Türk toplumu, belirli özelliklere sahip kadirşinas bir toplumdur. Dünya üzerinde herkesin kuramayacağı birlik ve beraberliği kurmuştur. Bu özelliğinin oluşmasında örf ve âdetlerine olan bağlılığı, norm ve değerlerine verdiği hassasiyet duygusu, diğer gam ahlâk anlayışı, dayanışmacılık, farklılıkları reddetmeden farklılıklar üzerinde birlik arama fikri gibi durumlar, hoşgörünün zirvede olmasında etkili olmuştur.

3.2. Türk Toplumunda Devletin Önemi

Sosyal hayatın temel ilkesi olan birlikte yaşamanın önemi insanoğlunu teşkilatlanmaya yöneltmiştir. Bu teşkilatlı hayat tarzı yöneten ve yönetilen ikili dengesini oluşturmuştur. Bu yüzden belirli toplumlarda bir devlet geleneği meydana gelmiştir. Türk toplumunun en önemli ana özelliklerinden birisi bu geleneğe sahip olmasıdır. Devlet, Batı dillerinde “state, staat, etat, stat” gibi kavramlarla karşılanan bir terimdir. Devlet tarihi gelişme seyri içinde Batı’da feodalitenin yıkılması, merkezi otoriteye geçiş, şehir devletlerinin doğuşu, merkezi millî devletlere geçiş gibi tarihi gelişme olgusuna sahiptir. Eski Yunan’da, Roma’da, Türk tarihinde ve İslâm âleminde, ortaya çıkan uygulamalar bize

¹⁹ A.g.e.

devlet hakkında somut bir fikir vermektedir.²⁰ Devlet, belirli sınırlar içinde ve ortak bir yaşama tarzına sahip, egemenlik hakkını kullanan, milletin teşkilatlanmış şeklidir. Böylece devletin belirli unsurları ortaya çıkmaktadır. Bunlar coğrafi unsur, beşeri unsur ve siyasi unsurdur.²¹ Bu unsurlar olmadan teşkilatlanmanın olması mümkün görünmemekte ve buna bağlı olarak devlet oluşmamaktadır.

Kültürler arasındaki farklar, devletin yönetim tarzında farklılıklara sebep olmuştur. Bu farklar, yöneten ve yönetilen ilişkilerinde kendini göstermiştir. Batı’da devlet, çatışarak elinden fert ve grupların sivil haklarının alındığı bir zorba güç kaynağıdır. Türk tarihinde ise, devlete bakış farklıdır. Devlet adil olması gereken, tebaasını iyi yönetmekle sorumlu, koruyucu hakların teminatı, hatta yediren, içiren ve doyuran bir teşkilatla, geleneğe dayanan gücü ifade etmektedir. Bundan dolayı devleti “baba” vatanı da “ana” olarak sınıflandırmıştır.²² Türklerde devletin kutsallığı sebepsiz değildir. Bu kutsiyet devlete tebaasını daha fazla ezmesi için verilmiş bir hak veya imtiyaz değildir. Tam tersine devlete vatandaşına karşı sorumluluklar getirmiştir ve getirmektedir. Türklerde devletin kutsallığı esastır. Erkal, bu durumu aşağıdaki altı maddeyle açıklamıştır:

1) Eski Türk hâkimiyet anlayışında Türk hükümdarları idare etme hakkını Tanrıdan almaktaydılar. Nitekim Karahanlı Devleti’nde, Yusuf Has Hacib eseri Kutadgu Bilig’de “ey hükümdar, sana Tanrı kut verdi, hükümdarlığa yol ondan geçer” demiştir. Aynı anlayış Selçuklu ve Osmanlı dönemleri için de geçerlidir. Selçuklu sultanı Melikşah’ın oğlu Sultan Sencer bir mektubunda, “ulu tanrının lütfu ile cihan padişahlığına yükseldiğini”, söylemiştir.

2) Türklerde devlet tanrı tarafından verildiğine inanılması, millete devletin tanrı tarafından verilmesi inancı,

3) Devletin rakip ve savaşılacak bir güç değil, baba telakki edilmesi,

4) İslâm dinine hizmet etmesi,

5) Devletin kutsiyetinin Türklerle ilgili hadislerle dayandırılması,

²⁰ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.86.

²¹ **A.g.e.**, s.86.

²² **A.g.e.**, s.87.

6) Devletin kutsiyetinde törenin rolü.²³

Erkal'ın da üzerinde durduğu gibi, devlet kavramı son yıllarda dikkat çeken ekonomik ve siyasi bütünleşme ve bloklaşmalar, konulara küresel bakış tarzı, millî devletlerin önemini daha da arttırmış, siyasi ve ekonomik ilişkilerde millî menfaatlerin korunabilmesi için daha dikkatli davranılmasına sebep olmuştur. Devletler, milletlerarası menfaatlerin teminatı ve jandarması olmaya zorlanmıştır. Globalleşme veya küreselleşme millî devletlerarası geliştirilen bir milletler arası ilişki düzenidir. Bu ilişki sisteminde millî devletler ortadan kalkmamaktadır. Ancak bazıları ekonomik ve siyasi tesirlilik bakımından daha da güçlenirken bazıları ise, etkisini ve gücünü kaybetmişlerdir. Güç kaybeden ülkeler, milletleşmeden geriye boy, kabile ve aşiret merkezli bir ufalanmayla etnik ve mezhep tuzaklarıyla daha fazla açılmıştır. Bu gibi ülkelerde millî devlet ve kültürel kimlik tartışmaya daha fazla açılmaktadır. Millî devlet ve millî bağımsızlığa karşı olan klasik ideolojilerin yerini, kültürel çoğulculuk, şehir devletlerine geçme, etnik farklılaştırma görüş ve telkinleri almıştır.²⁴

Devlet olgusunun Türk toplumunda bu kadar çok benimsenmesi ve özümsemişi Türk toplumunda var olan manevî güçten kaynaklanmaktadır. Türk devletinin o kadar güçlü bir maneviyatı vardır ki, bu maneviyatından dolayı daima diri kalmıştır. Devlet sadece tebaasının maddî ihtiyaçlarını karşılamakla yetinmemiştir. Aynı zamanda manevî ihtiyaçlarına da çözüm aramıştır. Güçlü devlet maddî ve manevî ihtiyaçları birlikte karşılayan devlettir. Günümüzde maneviyat kısmı iç ve dış düşmanlarca zayıflatılmak istense de Türk devletinin belli bir güce sahip olması bunu engellemiştir.

3.3. Türk Toplumunun İki Temel Dayanağı: Milliyetçilik ve Muhafazakârlık

3.3.1. Milliyetçilik

Milliyetçilik, Erkal'ın çalışmalarında üzerinde durduğu en önemli konulardan biridir. Ona göre, milliyetçilik, bir toplumda, millî kültürü egemen kılmak, başka bir

²³ A.g.e., s.88.

²⁴ A.g.e., s.89.

devletin/ülkenin/toplumun baskısından kurtulmak, bağımsızlığı kazanmak ve sürdürmek için lüzumlu olan kültür ve politika eğilimlerine denir.²⁵ Bu çerçevede, Erkal, Türk milliyetçiliğini her şeyden evvel Türk milletine dar ve geniş anlamda mensup olma şuuru ve Türk kültürünü bütün unsurlarıyla yaşayan, benimseyen ve dışarıya da kapanma ihtiyacı duymayan, evrensel değil, millî çıkarları daima ön planda tutan yeni emperyalizm olan küreselleşmenin olumsuz taraflarını gündeme getiren bir anlayış olarak görmüştür.²⁶ Erkal'a göre, Türk milliyetçiliği, Batı'daki milliyetçilik hareketlerinden farklı olarak kültürel değerlere bağlıdır.²⁷ Ona göre, Türk milliyetçiliği, bir fikir, düşünce ve uygulama hareketidir. Anadolu'da işgalci Batılı güçlere karşı bir millî hareketin adıdır. Bu bakımdan Millî Mücadele sınıfçı bir temele oturtulamaz. Türk milletinin bir bütün olarak ortaya koyduğu bir zaferdir. Türk milliyetçiliği, Türk dünyasında ise, 1917 Sovyet Devrimi'nin milletlere tanıyacağını vaat ettiği hak ve hürriyetleri tamamen ortadan kaldırması ve Rus ırkçılığına karşı ayağa kalkmış olan şerefli bir harekettir.²⁸

Milliyetçilik, özünde milletlerin dış ve iç engellemelere karşı iktisatta, dış siyasette ve kültürel sahada sistemli ve bilinçli bir biçimde kendi değerlerine çıkarlarına, kimliklerine sahip çıkma çabasıdır.²⁹ Milliyetçilik, aynı zamanda, diğer milletlerin varlığına saygı duymaktır. Milliyetçilik, kendi kimliğinin farkında olarak, onu fark ederek geleceğe açılmaktır. Milliyetçilik, ne dışa kapanmadır ne de duygusal düşmanlıktır. Bağımsızlık ve egemenlik aşkıdır, milliyetçilik haysiyetli duruştur ve uydu olmamaktır. Türk toplumu milliyetçiliği kan, kafatası ve ırkta aramamıştır. Milliyetçiliği mensup olma şuurunda aramıştır. Yani gözü ay yıldızı, kulağı ezanı, Türkçeyi, Türk musikisini, mimarisini, sanatını arayanların meydana getirdiği bir büyük anlamlı toplulukta, kültür milliyetçiliğinde aramıştır. Zaten Türk tarihinde kültür milliyetçiliği ağırlıklıdır. Türk tarihinde Batı kültüründe olduğu gibi bir ırkçılık olsaydı, o zaman Türk toplumu da emperyalist bir ülke olurdu. Bugün Türkiye'de bir Ermeni yada bir Süryani topluluğu olmazdı. Geçmişteki gibi bir Bulgaristan veya Yunanistan sorunu olmazdı hatta Viyana'ya kadar Türkçe konuşulur ve

²⁵ A.g.e., s.198.

²⁶ ERKAL, Mustafa E.; "Türk Milliyetçiliği Soruşturması", **Türk Yurdu** (iç.), Cilt:33, Sayı:305, Ocak, 2013, s.35.

²⁷ ERKAL, **Sosyoloji**, s.57.

²⁸ ERKAL, "Türk Milliyetçiliği Soruşturması", s.35-36.

²⁹ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.198.

tek din İslâm olurdu.³⁰ Ancak görülmektedir ki, bunlar ve buna benzeyen ırkçı tavırlar Türk toplum yapısına uygun olmadığı aşikârdır.

İrkçilik ve milliyetçilik kavramları içerik bakımından birbirinden farklı anlamlar içermektedir. Erkal, milliyetçilik ve ırkçılığın farklı anlamlar taşıdığını ifade etmiş ve ırkçılığı milliyetçilikle aynı anlamı taşıdığını söyleyenlere karşı çıkmıştır. Ona göre, ırkçılık, kendi kavmi dışındaki kavme yaşama hakkı tanımamaktır. Bunun müşahhas örnekleri Avrupa’da hatta Güney Afrika’da renk ırkçılığı şeklinde ortaya çıkmaktadır. İrkçilik, kendi ırkı dışında olan ırklara yaşama ve var olma hakkı tanımamak ve onları kendine tabi bir köle olarak görme anlayışıdır. İrkçilik, sosyal olayları genetik ve biyolojik faktörlere bağlı olarak görmektir. Bu üç şekilde olabilir. Kan, renk ve kafatası ırkçılığıdır. İrkçilik, doğuştan elde edilen statüyü esas aldığı ve kazanılan statüyü ihmal ettiği için Türk kültürüne uymamaktadır. Konuya biyolojik bakmaktır.³¹ Bazıları annem Arap, babam Kürt diyor, peki sen nesen o zaman? Sen ne hissediyorsun? Bu toplumun kederi ve kıvancı ile bir misin? Sen ay yıldızlı bayrağa baktığın zaman heyecanlanıyor musun, heyecanlanmıyor musun? Bize has ezanı duyduğun zaman duygulanıyor musun, duygulanmıyor musun? Belirli durumlarda ahlâki değildir dediğin manzaralar karşısında aynı duyguyu hissedebiliyor musun, hissedemiyor musun? Burada sadece duygusal bir bakış olduğu zannedilmemelidir. Duygu ve fikirden soyutlanmış bir milliyetçilik çok anlamlı da değildir. Ama bunun pratiğe de yansıma yolları vardır. Yani bu mutlaka duygu da kalan bir şey değildir. Milliyetçilik, yaşanan bir şeydir. Meselâ, Türk Hava Yolları’ndaki özelleştirme şekline ve blok satışlara, bor madeni üzerindeki oyunlara, Avrupa Birliği’nin İkiz Yasalarına ve dayatmalarına USAŞ (Uçak Sanayi Anonim Şirketi) ve bankaların yabancılaştırılmasına, tarımın ve sanayinin çöktürülmesine karşı çıkarsanız bu milliyetçiliktir.³² Aksini düşünmek milliyetçilik olmadığı gibi ülke menfaatlarına da zarar vermektedir. Erkal, milliyetçiliğin bazılarının zannettiği gibi güzel, edebi laflar etmek olmadığını, bir tavır alış biçimi ileri sürmüştür. Milliyetçilik, ekonomi, dış politika ve her alanda millî menfaatler ve millî kültürden yana taraf olmaktır. Milliyetçilik, gardroplarda sadece resmi törenler için saklanan ve giyinilen elbise değildir.

³⁰ ERKAL, Mustafa E.; “Millet, Milliyetçilik, Ulusçuluk ve Kültür Mozayığı”, **Türk Yurdu** (iç.), Mart-Nisan-Mayıs, 1999, s.282.

³¹ ERKAL, Mustafa E.; **Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar**, Derin Yayınları, İstanbul, 2010, s.27.

³² ERKAL, **Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar**, s.27-28.

Tören edebiyatı aslında bu şuuru aşındırmıştır.³³ Milliyetçilik, ülke menfaatlerinin olduğu her yerde ülkenin çıkarlarına sahip çıkmaktır.

Milliyetçilik, kan, deri, renk ve kafatası biçimlerine değil, bir millete mensup olma bilincine vurgu yapar. Milliyetçilik, fikirde, duyguda, tutumda, eylemde ve davranışta kendisini somutlaştırır. Milliyetçilik, yalnızca resmi törenlerde kullanılacak bir malzeme değildir.³⁴ Toplumu ilgilendiren her konuya karşı bir bütüncül açıdan bakabilmektir.

Erkal'a göre, dünyanın her tarafında özelleştirme yapılıyor, yabancılara belli oranda toprak satılıyor, ama yüzde elli veya üstünde yapılan özelleştirme blok satış Türkiye'de veya pazarlık gücü zayıf diğer bazı ülkelerde yapılıyor. Milliyetçilik, sadece bir takım duyguları uyandırmak değil, bir tavır alıştır. Milliyetçi olmadan ekonomik menfaatlerimize sahip çıkmamız zordur. Emperyalizme karşı direnç göstermemiz daha da zordur.³⁵ Ne yazık ki içinde bulunduğumuz son yıllarda birçok alanda özelleştirmelere gidilmiştir. Ülke menfaatlerini göz önünde bulundurduğumuzda bu durumun iyi sonuçlarla neticelenmeyeceği olasıdır. Temennimiz odur ki bu özelleştirmeler ileriki zamanlarda Türkiye'yi zor duruma düşürmez.

Milliyetçilik, toplumsal yapımızda var olan bir bütündür. Erkal'ın da belirttiği gibi, milliyetçilik sosyal hayatın her alanına yansıyan bir tavır alıştır. O, milliyetçilik duruşunu şu şekilde özetlemiştir:

1) Körfez krizinde ve Irak'ta 36. paralelin kuzeyindeki ihtilâfta televizyon kanallarının CNN'e teslim olarak tercüme yayın yapmasına karşı çıkmak,

2) 1992 yılında Ege'de yapılan NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) tatbikatında Saratoga uçak gemisinden atılan füzeyle Muavenet Muhribinin vurulmasına basit bir kaza olarak görmemek ve üstüne gitmek,

3) Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye üzerindeki çeşitli operasyonlarına iktidarda kalabilmek uğruna alet olmamak,

4) Yer ve firma isimlerinin yabancılaştırılmasına tepki göstermek,

³³ ERKAL, "Millet, Milliyetçilik, Ulusçuluk ve Kültür Mozaiği", s.283.

³⁴ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.199.

³⁵ ERKAL, **Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar**, s.28.

5) 1993 yılında “İlaçta Patent Kanunu” gibi fert ve devlet menfaatine ters uygulamalara tepki göstermek ve bu gibi konuların yasalaşmasını engellemek,

6) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyet’i I. Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ı karşılama şeklindeki yanlışlara karşı çıkmak,

7) Yabancı ajanslara ve ülkelere bölücülük ve diğer konularda gerçekleri ve Türkiye’nin tezlerini duyurabilmek,

8) Yabancıların iç işlerimize karışmasını reddetmek, teslimiyetçi tavırlara karşı çıkmak,

9) Yabancı dille eğitim ve öğretimin yanlışlarına dikkati çekmek,

10) Patrikhane ve Patriğin maceracı tavırlarına gerekli tepkiyi göstermek, ekümenikliği reddetmek,

11) Türk parasına sahip çıkmak,

12) Düşük kur, yüksek faiz tuzağına düşmeden üretim, istihdam ve ihracatın önceliğine inanmak, ekonomik ablukayı fark edebilmek,

13) Türkçeye saygılı olmak,

14) Yerli ürünü ekonomik mantık içinde korumak,

15) Rant ekonomisi yerine üretim ekonomisini teşvik etmek,

16) Su havzaları ve akarsularımız üzerinde Avrupa Birliği’nin tasarladığı ipoteği reddetmek,

17) Şartlar düzelmeden Ermenistan’a sınır kapısı ve hava sahası açmamak, dış politikada karşılıklılığa bağlı kalmak,

18) Avrupa ülkelerinde hapishanelerde iğne ile şuuru kaybettirilen vatandaşlarımıza yaygın işkence ve dayak yöntemlerine karşı çıkmak,

19) Amerika baskısıyla Rusya’ya karşı Avrupa’da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşmasının uygulanmasında yumuşamama,

20) Sanayileşme tercihindan vazgeçmemek,

21) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyet’i gerçeğinden taviz vermemek,

22) Türk Cumhuriyetleriyle ve özerk Türk bölgeleriyle daha sıkı kültürel ve ekonomik ilişkiler kurmak,

23) Dış borç konusunda hassas olmak,

24) Bölücü terörün önünü açan, Irak'ın Kuzeyindeki oluşuma imkân sağlayan çekiç güce karşı çıkmak,

25) İncirlik konusunda hassas olmak.³⁶

Erkal'a göre, milliyetçilik, dışa kapanma değildir. Çünkü, ülke menfaatlerini korumak ve millî bağımsızlıktan yana tavır takınmak, dünyaya kapalı olmak anlamına gelmez.³⁷ Ona göre, milliyetçi olmadan millî çıkarları korumak zordur. Sınıfçı anlayışlar ve sınıf menfaatleri temel alınarak toplum bütünüyle idrak edilemediğinden yeni emperyalizm şekli küreselleştirmeye mücadele etmek mümkün değildir.³⁸ Ona ancak sınıf çatışmasıyla ve bugün olduğu gibi devletin zayıflatılması, egemenliğin paylaştırılması ve yerel kent devletçiliklerinin yaratılmasıyla alan açılabilir.³⁹

Milliyetçilik, belirli konularda ve meselelerde bir tavır alışlar bütünüdür. İtalya ve Almanya gibi bazı Batılı devletlerde milliyetçilik kötü ve yanlış bir uygulamayı ifade etmiştir. Batı'nın kültür geleneğinde milliyetçilik ile ırkçılık birbirine karıştırılmıştır.⁴⁰ Oysa milliyetçilik, bir pratiğin ismidir, bir ideoloji değildir. Milliyetçilik, bir milliyete ait olan herkesin paylaşması icap eden duygular ve düşünceler sistemidir. Milliyetçilik, bir millete mensubiyet bilincidir.⁴¹ Milliyetçilik, bireysel çıkarlarla toplum çıkarları arasında paralellik kurabilmek, “biz” merkezli davranmaktır. Milliyetçilik, milletin kucaklanmasından ibarettir.⁴² Milliyetçilik, her türlü ötekileştirmenin ve ayrıştırmanın aşılmasıdır. Milliyetçilik asla bölmez, tam aksine birleştirir.⁴³ Kısacası, milliyetçilik, dışa kapanma, düşmanlık ve savaş yanlısı olmak değildir. Milliyetçilik, aynı zamanda, resmi törenlerde giyip çıkarılan bir elbise değildir.⁴⁴

Milliyetçilik, kimsenin inhisarında tabi ki değildir.⁴⁵ Kendini Türk hisseden, vatanın, milletin ve devletin birliğine ve tekliğine inanan herkes bu yönde tavır alabilir ve saygı

³⁶ A.g.e., s.28-29.

³⁷ A.g.e., s.259.

³⁸ ERKAL, *Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar*, s.260.

³⁹ ERKAL, “Türk Milliyetçiliği Soruşturması”, s.37.

⁴⁰ ERKAL, *Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar*, s.261.

⁴¹ A.g.e.

⁴² A.g.e.

⁴³ ERKAL, “Türk Milliyetçiliği Soruşturması”, s.37.

⁴⁴ ERKAL, *Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar*, s.261.

⁴⁵ ERKAL, Mustafa E.; *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s.105.

görebilir. Milliyetçi söylemleri kullanarak Leninist bir strateji uygulayanlar aslında milliyetçiliği bir çeşit istismar edenlerdir. Ancak bunlar ulusalcı kesim içinde marjinal kalırlar. “Ulusalcı” denince bazılarının aklına İşçi Partisi’nin gelmesi de bilgisizlikten kaynaklanır. Peşin hükümlerle hareket etmemek gerekir. 1970’li yıllar çok geride kalmıştır. 2000’li yıllarda durum çok farklı seyir almıştır. İdeolojik çatıştırmaların yerini yeni bir emperyalizm olan küreselleşmenin ideolojisi olarak çok kültürlülük tezi almıştır. Etnik ve mezhep tuzakları ideolojilerin yerine önü açılan millî devletlerin önüne konmuştur. Dünün soğuk harp dönemleri geride kaldı. Milliyetçiliğe daha ziyade duygusal olarak sahiplenilenler gerekli eylem ve faaliyetlerle bunu destekleyemiyorlarsa Ermeni soykırımını iddialarında ve diğer bazı konularda olduğu gibi, o zaman gereğini yapanlara saygı duyulmalıdır.⁴⁶

Erkal’a göre, hem milliyetçi, hem de Marksist olma popülist bir anlayıştır. Fikri çizgi ve konum bu kadar büyük esnekliği kabul etmemektedir. Milliyetçi ve ulusalcı olabilmek için beynelmilelci yaklaşımlardan uzak durmak gerekir. Milliyetçiler, Türkiye Cumhuriyet’inin temel niteliklerinden biri olan anayasada ifade edilen laikliği benimserler; ancak onu her ilkenin önüne geçirmez ve bir çeşit taassuba da sapmamaktadırlar. Millî Mücadele ile emperyalizmi Anadolu’dan kovan millî irade, bunu sadece laiklik için yapmamıştır. Milliyetçiler, devletçiliğe karşı değillerdir. Ancak bu devletçilik ideolojik bir tercih değil; Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde de görüldüğü gibi ülke ihtiyaçlarından doğan pragmatik bir tercihtir.⁴⁷ Milliyetçilik, coğrafyaların vatansızlaştırılmasının garantisidir. Milliyetçilik, önce Türk insanının sorunlarına eğilmeyi daha sonra ise insanlığa yaklaşmayı gerektirir.⁴⁸ Milliyetçilik, aynı milliyetten olan herkesi kucaklar ve etnik ırkçılığı reddeder. Yöresi ve etnikliği ne olursa olsun, millî kimliği önemsemek ve ona sahip çıkmak, ülke menfaatlerini korumak, yeni emperyalizmin bir şekli olan küreselleştirmenin olumsuz taraflarını görmek herkesin görevidir.⁴⁹

Kısacası, Erkal’a göre, milliyetçiliğin ırkçılıkla, faşizmle, sosyalizmle ve komünizmle ortak hiçbir yanı yoktur. Milliyetçilik, “birey için hiçbir şey” fakat “devlet için

⁴⁶ERKAL, “Türk Milliyetçiliği Soruşturması”, s.38.

⁴⁷ A.g.m., s.38.

⁴⁸ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.199.

⁴⁹ ERKAL, **Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar**, s.266.

her şey” anlayışına dayanan İtalyan faşizmi ile asla bağdaşmaz. Milliyetçilik, tecavüzkar emelleri dışlar. Milliyetçilik, milletlerin millî varlıkların ortadan kaldıran her türlü beynelmilel akımı yadsır. Bu yüzden Erkal’a göre, Türk milliyetçiliğinin kimseden alacağı tarihi bir ders yoktur.⁵⁰ Milliyetçiliği, “ulusal kapitalizm dönemine” özgü bir görüş olarak görmek büyük bir hatadır. Milliyetçiliğin burjuvazinin ve onun iktisadi sistemi olan kapitalizmin gelişmesiyle hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü Bilge Kağan’ın Orhun Abideleri’nde Çin uygarlığının ve kültürünün tesirinden kalınmamasına yönelik buyruğu, düşmana karşı güçlü olunması arzusu, “üstte gök çökmedikçe, altta yer delinmedikçe, senin ilini töreni kim bozar” dediği 730’lu yıllarda ne kapitalizm ne de burjuvazi vardı.⁵¹

Erkal, “milliyetsiz sağ” ve “milliyetsiz sol”un olamayacağını ifade etmiştir. Ona göre, 2000’li yıllar milliyetsiz sağ ve milliyetsiz solun ülkemiz için taşıdığı tehlikeleri daha iyi görmemize ortam hazırlamıştır.⁵² Erkal, zamanla Türkiye’de siyasetin ekseninin sağ-sol ekseninden çıktığını ifade etmiştir. Ona göre, küreselci-milliyetçi, her şeye rağmen AB’ci-milliyetçi, millî devletçi-federasyoncu, Türk-Türkiyeli eksenine oturmuştur.⁵³

Erkal’ın milliyetçilikle bağlantılı olarak ele aldığı bir diğer konu, demokrasidir. Türk milliyetçiliği her zaman demokrasiden yana bir tavır takınmıştır. Demokrasi dışı uygulamalarda ve darbelerde en büyük faturayı milliyetçiler ödemiştir. Türk milliyetçiliği etnik taassup ve ırkçılıkla bağdaşmamaktadır. Parça reddedilmemekte, ama bütünün önüne de geçirilmemektedir. Demokrasi de etnik ırkçılıkla uyuşmamaktadır. Milletleşmeyi tahrip eden, çözülme ve bölünme yanlısı, federal rüzgârlara kapılmış olanlar, Türk milliyetçiliği ile ters düştükleri gibi demokrasi ile de ters düşerler. Türk milliyetçileri, bazı sağ ve sol liberaller gibi emperyal demokrasiye olumlu bakamamaktadırlar. Bugün birçok ülkede uygulanmaya zorlanan emperyal amaçlara hizmet demokrasisi, aslında demokrasinin kötü bir taklididir. O ülkenin yararına da değildir.⁵⁴ Erkal, Türk milliyetçiliğini demokrasiyle bağdaştırırken Türkiye’nin çıkarlarının iradesinin hesaba katılması gerektiğini savunmuştur. Bu irade hesaba katılmadan Cumhuriyet de, demokrasi de istikrarlı ve uzun ömürlü olamaz.

⁵⁰ A.g.e., s.266-267.

⁵¹ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, s.199-200.

⁵² ERKAL, Mustafa E.; *Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük*, Derin Yayınları, İstanbul, 2005, s.26.

⁵³ A.g.e., s.28.

⁵⁴ ERKAL, “Türk Milliyetçiliği Soruşturması”, s.39.

Cumhuriyet'in yaşatılması, demokrasinin sürdürülebilmesinin ortak paydası Türk milliyetçiliğidir. Bu bakımdan Türkiye Cumhuriyeti'nin temel taşları cumhuriyet, demokrasi ve milliyetçiliktir. Türkiye Cumhuriyeti'ni millî devlet olarak kurulmuştur. Demokratik olmayan cumhuriyet, cumhuriyete dayanmayan gibi milliyetçi olmayan demokrasi ve cumhuriyet de eksiktir. Bunlar aslında birbirini tamamlamaktadırlar.⁵⁵ Türk milliyetçiliği, Millî Mücadele'yi yapan ve onu Cumhuriyet ile ve millî devletle taçlandıran millî iradenin ismidir. Türk milliyetçiliğini etnik düzeyde ırkçılık yapanlarla bir görmek, Millî Mücadele'yi millî devleti ve Türk tarihini reddetmektir. Türk milliyetçiliğine 250 milyonu aşkın Türk dünyası da Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları da sahip çıkar.⁵⁶

Erkal'a göre, 21. yüzyılda dünyanın yeniden küresel güce göre düzenlendiği, sınırların ve millî devlet yapılarının değişik yollarla değiştirilmek istendiği bir gerçektir. Bu yenedünya düzeni onu şekillendirmek isteyenlerin millî çıkarlarına uygun olacaktır. Şu halde dünya, onu yeniden kendi çıkarlarına göre düzenlemek isteyenlerin milliyetçiliğini göz ardı edemez. Ancak bu milliyetçilik Avrupa'da bir dönem görülen ırkçı rüzgârlardan esinlenmektedir. Kendi dışındaki kimseye hayat hakkı tanımamak ve dünyayı barış içinde paylaşmamak ırkçılığın alasıdır. Bundan dolayı bugün küresel güce dayalı bir ırkçılık vardır ve ona taşeronluk yapan yönetimler bulunmaktadır. Balkanlarda Büyük Sırbistan ve Büyük Arnavutluk iddialarının ortaya çıktığı bir dönemde, ulus devletlerin ve milliyetçiliğinin miadının dolduğu iddiasına katılmak mümkün değildir. Bu görüş bizim çıkarlarımız açısından değil; süper gücün bakışı ve çıkarları açısından doğru olabilir. Çünkü, bu teorik bir iddiadır ve pratik değeri yoktur. Önu açılmış millî devletler etnik tuzaklarla demokratikleşme adı altında güçsüzleştirilirken ve ufalanırken küresel güç olan Amerika, dünya egemenliğinde daha ileri noktaya gelmektedir. Avrupa'da Almanya ulus devlet olarak daha da güçlenmiştir. Hatta Avrupa Birliği içinde arka bahçesinde kendisini destekleyecek ülkeciklerde yaratmıştır. Dağılan millî devletlerden yine millî devletler doğmuştur. Meselâ, Çekoslovakya'dan Çek Cumhuriyeti'ni ve Slovakya'nın, Yugoslavya'dan Makedonya, Kosova, Karadağ, Sırbistan, Slovenya ve Hırvatistan gibi devletler ortaya çıkmıştır.⁵⁷ Bu

⁵⁵ ERKAL, "Millet, Milliyetçilik, Ulusçuluk ve Kültür Mozaiği", s.284.

⁵⁶ ERKAL, Mustafa E.; **Yeni Türkiye ve Etnik Pazarlama**, Derin Yayınları, İstanbul, 2015, s.190-191.

⁵⁷ ERKAL, "Türk Milliyetçiliği Soruşturması", s.39.

anlamda millî devletler ortadan kalkıyor propagandaları küresel gücün egemenliğine karşı direnci kırmak için çıkarılmaktadır.⁵⁸

3.3.2. Muhafazakârlık

Erkal'ın kültürle bağlantılı olarak ele aldığı diğer bir konu, muhafazakârlıktır. Ona göre, sosyal bilimlerde yöntem konusu ile ilgili bilim adamları hata kaynakları üzerinde dururken, bazı kavramların asıl manalarının dışında düşünüldüğünü belirtmişlerdir. Araştırmacıları ve düşünürleri hataya sevk eden, peşin hükümlü yapan bu değerlendirmelerden kaçınılması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Gerçekten ne anlama geldikleri bir tarafa bırakılan ve ne olmaları gerektiğinden hareket edilen bazı kavramların esiri haline gelindiği görülmüştür. Bu kavramlardan biri de, muhafazakârlıktır. Çoğu kimse kendi arzu ve gayelerine göre buna şekil biçmiş ve anlam vermiştir. Bazen bundan dolayı muhafazakârlık her türlü gelişmeye karşı çıkış ve tutuculuk zannedilmiştir. Kavramı benimseyenlerce de konu yeterince ortaya konmuş değildir.⁵⁹ Anlaşılabacağı üzere, muhafazakârlık sosyal bilimlerde anlaşılması ve aktarılması zor kavramlardan bir tanesi olarak görülmektedir.

Muhafazakârlık, bir milleti, öteki milletten ayıran vasıflarının korunması ve korunarak geliştirilmesi çabasıdır. Muhafazakârlık, kültürel ve politik anlamda istikrarlı kılan değerlere bağlı kalmak ve onları tahrip etmeden yeniliklere açık olmaktır.⁶⁰ Erkal'a göre, muhafazakârlar, değişmeye romantik bir gözlük ile bakmazlar ve gerçekçidirler. Yenilik ve değişimin cazibesine kapılarak manevî kültürün önemli bir bölümünü devre dışı bırakarak akılcı, faydacı ve maddeci bir felsefede kurtuluşu aramak hüsrarla sonuçlanmıştır. Bundan dolayı, günümüzde bilhassa, Batı sanayi toplumları muhafazakârlaşma eğilimi içine girmişler, toplumu koruyucu politikalar geliştirmişlerdir. Ekonomik kalkınma meselelerini çözen ve refah toplumu haline gelen ülkeler, sosyal ve kültürel hastalıklarla uğraşır

⁵⁸ A.g.m., s.38.

⁵⁹ ERKAL, Mustafa E.; **Muhafazakârlık Nedir, Ne Değildir?**, Aydınlar Ocağı, İstanbul, 1989, s.15.

⁶⁰ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.204.

olmuşlardır. İnsanoğluna 20. yüzyılın en önemli derslerinden birisi de bu olmuştur.⁶¹

Her siyasi ve sosyal akımın kendi içinde kendini yenileme, yeni duruşunu belirleme ve geçmişten, pratikten ders alma ihtiyacı muhafazakârlar için geçerli bir davranış şeklidir. Nitekim küresel rüzgârların etkisiyle üretimden çok tüketime öncelik verilmesi, fertçilik, kimliksizleştirme gibi konularda tavır alışları vardır. Modern ve geleneklerin birlikte düşünülmemesi, alkol ve uyuşturucuya, cinsel sapmalara karşı tavır, ailenin ve sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi, insanın yalnızlaştırılmasının önlenmesi, egemenlik devri gibi konularda “yeni muhafazakârlık” olarak ifade edilecek tavır alışlar görülmektedir.⁶²

Muhafazakârlık, toplumlara ve onların kültürlerine göre itibardır. Beynelmîlel ve bütün toplumları kavrayacak bir muhafazakârlık olması olağan değildir. Çünkü, korunacak ve geliştirilecek olanlar her topluma göre değişen unsurlardır. Bunların kapsamaları değişiktir. Bu bakımdan, Batı ve Türk muhafazakârlığını, korumacı ve devamlılığını esas alan metot benzerliğinden hareketle her iki muhafazakârlığı da aynı ideolojinin farklı yanları gibi görmek yanlıştır. Türk toplumun son yıllarda daha fazla muhafazakârlaştığı araştırmalarda ortaya çıkmaktadır. Ancak bu köklü ve fikri derinlikten çok tepki şekle dayanmaktadır. Ancak bunu sadece Türkiye’nin iç dinamikleriyle açıklamak doğru değildir. Özellikle küreselleştirmelerin etkileri burada da görülmektedir. Her toplum çeşitli sapmalara ve uyuşturmaya karşı korumacı tedbirler almaktadır. Günümüzde ülkelerin bünyelerini her türlü sapmaya açık ve kendi haline bırakma anlayışından uzaklaşmaktadır. Dünya kültürel ve iktisadi hayattan birçok alana kadar kontrollü bir serbestleştirme peşindedir. Özgürlükçülük ütopylaştırılmaktan kaçınılmaktadır. Muhafazakârlık, kırsallaşma, köylüleşme ve şehre uyumsuzlukla öğünme de değildir.⁶³

Erkal, muhafazakâr bir politikanın halk ile aydın arasındaki sosyal mesafenin büyümesini önleyeceğini savunmuştur. Ona göre, muhafazakârlık, aydınların içine düşebilecekleri kimlik krizinin atlatılmasına yardımcı olur. Zamana ve yere ve yeni ihtiyaçlara göre yeni bir takım sosyal dengelere varmada, yeni politikalar oluşturmada muhafazakâr yapı kazanan toplumlar daha avantajlı olmuşlardır. Polemikleri ve kavram

⁶¹ ERKAL, **Muhafazakârlık Nedir, Ne Değildir?**, s.16.

⁶² ERKAL, **Sosyoloji**, s.155.

⁶³ **A.g.e.**, s.155-156.

anarşisini aşamayan toplumlar yaratıcı ve üretici olamamışlardır. Bunun için asgari müştereklerde birlik ve beraberlik şuurunun geliştiği çok sesli demokratik toplumlar daha kolay mesafe alabilmişlerdir. Bu bakımdan gençlik ayrı bir önem taşımaktadır.⁶⁴

Bilindiği üzere, kültürün iki temel işlevi bulunmaktadır. Bunlardan ilki yenilikçi ve gelişmeci tavrı, ikincisi ise muhafazakâr tavidir. Tanzimat dâhil çeşitli yenileşme hareketlerinin tam bir başarıya ulaşmamasının sebepleri arasında, yenilikçi ve reformcu tavrı takındığımız dönemlerde kültürümüzün medeniyete meydan okuma, ona anlamlı katkılar yapacak seviyede olmadığı gerçeği vardır. Yaratıcı ve zengin özelliklerini nispeten yitiren kültürün, yabancı kültür ve onun fiziki maddeleşmiş yüzü olan medeniyetten neyi, ne ölçüde alacağını kestirememesi tarihi- sosyolojik bir gerçektir. Asıl alınması gerekenler (zihniyet) bir tarafa bırakılıp daha açık ve net olan kalıp ve şekiller somut olanlar üzerinde durulmaktadır. Böyle bir yenilikçi tavrı sosyal mesafeyi büyötmektedir.⁶⁵

Erkal, toplumu bir takım tehlikelerin beklediğini bu tehlikelerin körü körüne geçmiş i taklit kadar millî kültür kökünden kopmak şeklinde görölebileceğini ifade etmiştir. Bu kopuş yabancı bir kültür dairesine girmek kadar, millî bağımsızlıktan da taviz vermek, devletin millî ve üniter yapısının değıştirilmeye zorlanması anlamını taşır. Muhafazakâr bir yapı sağlanamadığı zaman zaman ortaya çıkabilecek ve asrileşme olarak ifade edebilecek olan liberalleşme, küçölen ve hızlı değışen dünyamızda çözüm eğilimlerini arttırmıştır.⁶⁶

Erkal, medeniyetçi-muhafazakâr tavrı da değışme açısından şu şekilde ifade etmiştir. Ona göre, muhafazakârlık bir tavrı olarak iktisadi gelişmeye karşı değildir. Sanayileşmeden tedirgin olan ve teknolojinin yarattığı işsizliğin uzun dönem sürmesi karşısında, eski orta sınıflar olarak bilinen bazı meslek sahiplerinin muhafazakâr siyasi hareketlere katıldıklarını söylemek mümkündür. Büyük sanayi karşısında birleşemeyen küçük sanayi kuruluşlarının büyük kuruluşlara tepki olarak muhafazakâr bir eğilim içinde olabilecekleri mümkündür.⁶⁷

Türk kültür tarihimizde Osmanlı Devleti'nin çöküşünü durdurmak ve devleti kurtarmak için ortaya atılan Osmanlıcı, Türkçü, İslâmcı ve Batıcı akımlar görölmüştür.

⁶⁴ ERKAL, **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, s.14.

⁶⁵ ERKAL, **Muhafazakârlık Nedir, Ne Değildir?**, s.16-17.

⁶⁶ ERKAL, **Sosyoloji**, s.156.

⁶⁷ **A.g.e.**, s.157.

Bunlardan Batıcıların görüşleri, medeniyet alıcısı olmaktan çok, bir toplumu diğer toplumlardan ayırt etmeye yarayan manevî kültürün değiştirilmesiydi. Bunlar, manevî kültür alanlarında değiştirmeci tavırları ile dünü, yani belli bir kültür birikimi reddederek Batı kültür dairesi içinde Türk kültürünü eritmeyi amaçlıyorlardı.⁶⁸ Muhafazakârlar ise, manevî kültürün değiştirilmesine karşı çıkarak maddî kültürde gerekli ve faydalı olanların alınması görüşünden hareket ediyorlardı. Bu tavır onların gelişmeci ve medeniyetçi olduklarını bize göstermektedir. Değişmenin doğurabileceği kötü sonuçlar ortaya çıkarsa tekrar geriye dönüş imkânının kalmayacağını hesaba katmak gerekmektedir. Kültürde kopukluk yaratmanın insan hayatında kesiklik yaratmak gibi değerlendirilmesi gerekmektedir. Tecrübe olsun diye bir insanı öldürmek söz konusu değildir. Sistemsiz ve metotsuz aceleci yenilikçi tavır, örf ve âdetleri ve toplumun işleyen sistemini sarsabilir. Bunların zedelenmesi toplumun kolektif vicdanında yaralar açarak temel değer hükümlerini ve müesseseleri yıpratır. Bunların yıpranması, bizzat zaman içinde bunların çağdaştırılmasını zorlaştırabilir ve toplum için faydalı değişimleri önleyen değişimler olarak ortaya çıkar. Örf ve âdetler, gelenekler bunların yazılı hukuka geçmiş şekilleri, fert ve sosyal grupların toplum ve bizzat fert aleyhine davranışlarını engeller. Bu davranışları doğru kanallara çeker. Toplumun temel fonksiyonlarından birisi de üyelerine uygun sosyal roller kazandırmaktır. Aslında örf ve âdetsiz sosyal yapı düşünmekte zordur. Çünkü, bunlar sosyal ilişkileri düzenlerler.⁶⁹ Toplumu toplum yapan, ferdi sosyalleştiren bu kuralların çoğu kere insan mantığı ve aklı ile değerlendirilemeyeceğini söylemek mümkündür. Ferdi hafızanın ve şuurun üzerinde kolektif şuurun bir parçası haline gelmişlerdir. Zaman zamanda ferdin duygu ve düşüncelerini ve davranışlarını da yönlendirerek somutlaştırmışlardır. Bu bakımdan, yenilik ve değişme diye manevî kültürün önemli bir bölümünü teşkil eden örf ve âdet ve geleneklerin devre dışı bırakılarak akılcı, faydacı ve maddeci bir felsefenin ışığında radikal reçetelerle yeni bir toplum kurma hayalleri veya kurtarma gayretleri aslında topluma en büyük kötülüğü yapmaktır. Hele bu alışkanlık haline gelirse, o toplum sayısız defalar kurtarılmaya teşebbüslerine sahne olabilmekte ve siyasi ihtirasların önüne geçmek mümkün olamamaktadır. Bu bağlamda, canlı bir organizmanın değişiminin tabii olduğu gibi,

⁶⁸ ERKAL, *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*, s.16.

⁶⁹ A.g.e., s. 16-17.

toplumların da dengeli ve istikrarlı gerekli alanlarda organik bir değişme içine girmeleri toplumun geleceği bakımından daha doğrudur. Bu tür değişmeler toplumların âdeta nefes alışlarıdır.⁷⁰

Erkal, muhafazakârlığı, ahlâkilik ve inanç açısından da ele almıştır. Muhafazakâr yaklaşımda ferdin hak ve hürriyetlerini, teşebbüs gücünü inkâr etmeyen, ancak ferdi aşan hususların bulunduğu da bir gerçektir. Ferdi şuur ve vicdanı aşan bir bakıma tabîî düzen, diğer taraftan ilahi bir determinizmin bulunduğu görüşü, ferdi kader fikri ile bağlamaktadır. Bu kader görüşü ruhu teskin edici, ferdi her türlü aşırılıklardan koruyucu bir emniyet subabıdır. Ferdi mistisizme, uyuşukluğa götürmek yerine, onu daha çok atılımcı kılmanın moral çerçevesini çizmektedir. Bundan dolayı, ferdin çeşitli tavır alışlarında ahlaki ve manevî inanç meselesi ön plana doğru çıkmıştır. Her şeyi akıl ve mantığın dar kalıplarına sokmak olanağımız yoktur. Sosyal hayatta akılla ve pozitif değerlerle çözülmeyecek birçok örnek vardır.⁷¹

İstikrar, düzen arayışı ve eşitlik kavramları muhafazakârlıkla yakından ilişkisi olan kavramlar arasındadır. Erkal, muhafazakârların fevri hareketlerden kaçınan, istikrar ve düzen arayan özellikleri gibi, çeşitli alanlarda eşitlik kavramına bakışlarının farklı olduğunu dile getirmiştir. Gerek eğitimde, gerek gelir dağılımında veya diğer konularda matematik bir bölüşümün ötesinde eşitlik konusunu ele almaktadır. Böylece, romantik bir eşitçilik yerine, daha gerçekçi, fert ve toplum menfaatlerini ön plana alan bir anlayış esastır. Mutlak ekonomik eşitlik yaratmanın ütopya olduğunu bilen muhafazakârlar, fakirlikte eşitlik anlayışına karşıdır. Ancak, kulağa hoş gelen eşitlikçi tezler, muhafazakârların aleyhine radikaller tarafından kullanılmaktadır.⁷²

Muhafazakârların değişmeye karşı peşin olarak olumsuz bir tutum sergilediklerini söylemek günümüz şartlarında doğru bir şey değildir. Erkal'a göre, değişme toplumları daha çok bütünleştiriyor ve birlik haline sokabiliyorsa bu son derece önemlidir. Ancak, değişme, toplumları çözülme sürecine yönlendiriyorsa, böyle bir değişme sadece değişme olduğu için kabul edilmesi zordur. Önemli olan toplumun düzensiz ve istikrarsız dönemleri atlatabilmesi

⁷⁰ ERKAL, **Sosyoloji**, s.157-158.

⁷¹ ERKAL, **Muhafazakârlık Nedir, Ne Değildir?**, s.19.

⁷² ERKAL, **Sosyoloji**, s.158.

veya bu dönemlerle karşı karşıya kalmamasıdır. Böyle bir değişme fikri muhafazakârların aslında gelişmeci olduklarını, aslını bozmadan müesseseleri çağın ihtiyaçlarına uygun hale getirmeyi amaçladıklarını ortaya koymaktadır. Muhafazakârlar tabiatıyla ütopyacı değişme modellerinden uzak durmuşlar ve değişmeye, toplum yapılarına, yere ve çağa göre itibari olarak yaklaşmışlardır. Denenmemiş hayali reçeteler somut olarak gerçekleşmediği sürece pratik bir değer taşımaktadır. Sosyal düzen aslında karmaşık görülmesine rağmen, kendi içinde tutarlı ilişkiler düzeninden oluşur. Yapı ve yapıyı oluşturan fonksiyonlar birbiri ile yakından ilişkilidir. Fonksiyonunu yitirmeyen unsurlar, araçlar devre dışı kalmamalıdır. Yapıda fonksiyonları meydana getiren çeşitli müesseselerdir. Sosyal hayatta gelenekselleşmiş kurallar ve normlar toplumda kolay ve peşin sosyal kabul görmedikleri gibi, insan aklının ani tezahürleri ile dışlanmamalıdır. Bu normların yerine geçecek ve toplumda işleyen bütünü aksatmayacak görevler yüklenebilecek müessese ve kurallar getirilmediği sürece gelenekselleşmiş kurallardan vazgeçmek gereklidir. Getirilecek yeni kurallar toplumların sosyal konjonktüründe boşluk ve kopuklukta yaratmamalıdır.⁷³ Hiçbir toplumda “eski”, eski olduğundan dolayı atılmamalı, “yeni” de yalnızca yeni olduğundan dolayı kabul görmemelidir. Muhafazakâr düşüncedeki korumacı görüş toplumun sosyal ve kültürel kişiliğini sağlar. Muhakkak ki, önemli olan toplumun tarih sahnesinden silinip gitmemesidir. Bu noktada diğer bazı konularda olduğu gibi muhafazakârlar liberallerden ayrılmışlardır. Muhafazakâr anlayışta müdahalecilik ve korumacılık hâkimdir. Her şeyin zaman içinde dengeye kavuşacağını beklemek liberallerdeki tabii kanundan medet ummak, muhafazakârlığın özü olan korumacılığa karşıdır.⁷⁴ Bu bakımdan, liberal bir ekonomik politika da farklı tonlarıyla hâkim olan “bırakınız yapsınlar-bırakınız geçsinler” anlayışı ve devlete sadece jandarma görevini tanımak muhafazakâr bir politikada geçerli olması mümkün değildir. İktisadi alanda muhafazakârlar müdahalecidirler ve yerli ürünün korunmasından yana olmuşlardır. Diğer ülke ekonomilerini tamamlayıcı belirli ürün üretebilen bir yapıdan çok, rekabet gücüne sahip olabilecek sanayi malların üretimini esas almışlardır. Sanayiciyi ithalatçılığa, döviz, repo, borsa veya kısa vadeli spekülâtif ticari faaliyete özendiren bir ortam sanayileşmeden nisbi olarak vazgeçildiği kuşkuğunu artırır.

⁷³ ERKAL, **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, s.20-21.

⁷⁴ ERKAL, **Muhafazakârlık Nedir, Ne Değildir?**, s.22-23.

Sanayileşmeden, sanayi toplumu olmadan hizmetler sektörüne ağırlık vermek kaynakların yerinde kullanılmaması sonucunu verir. Tarım ürünlerinde de üreticiyi koruyucu bir politika izlemişlerdir. Yerine göre ithal ikame yerine göre ise, ihracata dayalı sanayileşme tercihini yapmışlardır. Esas takip edilen yol millî menfaatlerdir.⁷⁵ Muhafazakârlar, stratejik önem taşıyan madenlerin ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesine, hele bunların zamansız yerli ve yabancı sermaye ayrımı yapılmadan devrine karşıdır. Bu kuruluşların bir ya da iki yıllık kârları karşılığında yabancılara bağışlanmalarını kabul etmemektedirler. Milletler arası bazı kuruluşların reçeteleri ile ekonomik kalkınmaya çalışmak istenen sonucu çoğu kere vermeyebilmektedir. Bu kuruluşlara bağlı olarak ekonomik politika uygulayan ve üretimini belirli tamamlayıcı mala göre yönlendiren ülkeler ekonomik krizlerden daha çok etkilenirler. Dış borçlanmanın itibarla ilgisi vardır. Ancak borcun tehlikeli bir sınıra ulaşması, ülkeyi dış yönlendirmelere ve baskılara açık hale getirebilmektedir. Muhafazakârlar, ferdi menfaat ile toplumun menfaatini dengelemeye ve birbirine paralel tutmaya çalışmaktadırlar. Ferdi teşebbüs millî menfaatlere uygun faaliyet gösterebilmeli, kamu ahlâkını bozucu yönde çalışma içinde olmamalıdır. Kâr motifi reddedilmemekle beraber sosyal fayda da hesaba katılabilmelidir. Yaratılan millî gelir kadar, onun gelir grupları arasında adil dağılıp dağılmadığı da önem taşımaktadır. Refahın toplumda yaygınlaşması esas olabilmelidir. Taşınır ve taşınmaz mülkiyetin belirli ellerde toplanmasının yerine, toplumda adil dağılımı gereklidir. İnsan sadece üreten ve tüketen bir maddî yapı değildir. Bu bakımdan, sadece ürettiği mallar ve hizmetler dolayısıyla hatırlanmamalıdır. Bir ülkede benimsenecek iktisadi sistemin dokusunu besleyecek zihniyet ve milliyetçi görüş canlı ve etkili değilse, o sistem mükemmel dahi olsa başarı sağlanması mümkün değildir. Fert toplum dengesinin bozulmaması da gerekir.⁷⁶ Muhafazakârlar çalışma hayatında uygulanacak sosyal politika araçlarına liberallerden daha çok bağlıdır.⁷⁷

Erkal, liberal görüşte olanlar ile muhafazakâr görüşte olanları karşılaştırmıştır. Ona göre, liberal, yaşadığı gibi inanmaya açık, muhafazakâr ise, inandığı gibi yaşamaya çalışan bir kimsedir. Muhafazakâr, gelenekleri yıkıcı uygulamalara karşı çıkandır. Muhafazakâr,

⁷⁵ ERKAL, **Sosyoloji**, s.161.

⁷⁶ ERKAL, **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, s.22.

⁷⁷ ERKAL, **Sosyoloji**, s.162.

insanlıktan önce Türk insanının meselelerine kafa yorandır, din derslerinin mecburi olmasını benimseyendir, yabancı dille eğitim ve öğretimin ülkeyi sömürgeleştireceğini bilendir, müstehcen ve bozucu, cinsel sapmaları arttıran yayınlara karşı çıkandır. Muhafazakâr, aynı zamanda ütopyacılığa varan bir hürriyetçilik anlayışını benimseyen, Batı ve Yunan klasiklerinden daha ziyade Doğu ve yerli klasiklere önem veren bir çizgiyi ortaya koyan ve millî kültürcü görüşü benimseyendir.⁷⁸ Muhafazakâr, millî ve dini gün ve aylara daha kolay uyum sağlayandır. Muhafazakâr, bir liberal gibi yeni soy kütüğü ve arayışı içinde değildir. Muhafazakâr, 1940-1950 yılları arasında ön plana geçen ve Atatürk dönemindeki millî kültür politikasına ters düşen hümanist kültür, Grek ve Latin köklerine dönmeyi hedefleyen anlayışa karşıdır. Anadolu üzerinde yeni mitolojiler yaratma fantezisi içinde değildir.⁷⁹

Erkal'a göre, muhafazakârlar, düzeni yıkıp yerine yeni düzen kurma peşinde değildirler. Onların geleneksel toplumu yeniden nasıl kuracakları şeklinde meseleleri yoktur. Muhafazakâr reformculuğun gereği olarak aksayan yanların düzeltilmesi esastır. Toptancı ve ütopyacı değerlendirmeler insan aklının fantezileridir. Devrimcilik, rasyonalizmin en uç noktasıdır derken herhalde maceracılığın ve hayalciliğin devrimci teori tarafından beslendiği ileri sürülmektedir. Bu yönüyle de muhafazakârlık yıkıcı değil, yapıcıdır. Sadece mevcut düzeni savunmak bir muhafazakârın görevi de değildir. Mevcut bozuklukları görerek, araştırarak tespit etmek ve hayalci olmayan çözümler getirebilmek esastır. Statükocu olmadan, gelişmeye açık ve gerçekçilikten kaynaklanan yapıcı düşünce, toplumun geleceğinin garantisidir. Körü körüne geçmiş taklit ve tarihin çarkını geriye çevirmekle bir şey halledilemeyeceği gibi, tarihten gelen ve milletlerin kimliği olan kültürden koparak yabancılaşmakla da bir yere varılamamaktadır.⁸⁰

Erkal, muhafazakârlığın liberal ve sol akımlarla olan ilişkisine de açıklık getirmiştir. Ona göre, hürriyetçilik, serbestlik ve sınırsızlık, bireyi öne çıkarmak, devlete soğuk bakmak, müdahalesizlik gibi anlamlara gelen liberallik, geniş fikir hürriyetine taraftar olduğundan sol bölücü ve ırkçı akımlarla çeşitli ittifak ve koalisyonlara girebilir. Sol akımların liberallerin romantik eğilimlerinden çoğu kere faydalandıkları bir gerçektir. Batı Avrupa'da siyasi

⁷⁸ ERKAL, *Muhafazakârlık Nedir, Ne Değildir?*, s.24.

⁷⁹ A.g.e., s.24.

⁸⁰ ERKAL, *Sosyoloji*, s.162.

gelişmeler tarihi açıdan ele alınırsa, zaman zaman liberallerin sol partilerle ortaklık kurdukları görülmektedir. Liberallerin hürriyetçi tavırları sola çeşitli imkânlar sağladığı ve rahat çalışma ortamı gerçekleştirdiğinden dönem dönem aralarında demokratik ittifak sağlanabilmektedir. Bu ittifak, solu güçlendirdiği ve güç dengesini sol lehine değiştirdiği oranda, bizzat sol tarafından bozulabilmektedir. Liberallerin hayat anlayışı, menfaat, ahlâkîlik ve manevîyat konularında da tavırları farklıdır. Muhafazakârlar arasından sağ veya sol muhafazakârların çıkmadığı bilinmektedir. Buna karşılık İngiltere’de ve bazı diğer ülkelerde olduğu gibi, “sağ kanat liberaller”, “sol kanat liberallerden” söz etmek mümkündür.⁸¹

Fransız Devrimi’nin hürriyet, kardeşlik, eşitlik gibi prensipleri ile birlikte laik ve liberal anlayış kiliseye ve aristokrasiye karşı bir ihtiyaç olarak savunulmuştur. Günümüzde ise, Fransa’da laikliğin manevî değerleri zedeleyip zedelediği tartışılmaktadır. Şehirlilerin siyaset sahnesine çıkışını belgeleyen bu önemli olay, Fransa burjuvazisine has bir muhafazakârlığı beraberinde getirmiş ve Avrupa’da milliyet akımlarını körüklemiştir. Bu muhafazakârlar, bizden farklı olarak müstemlekeci yani sömürgeci olmuşlardır. Batı’daki 19. yüzyıl muhafazakârı büyük arazi sahibi asillerin, hanedanların ve kilisenin yanındaydı. Bugünün muhafazakârı ise, Batı’da halkla kaynaşmış ve daha fazla seküler hale gelmiştir. Bizde ise, insanın insanı istismarını önleyici değer hükümümüz ve farklılıkları kabul eden tevhit anlayışımız yabancı dini grupları eritmeyi ve yok etmeyi önlemiştir. 300 seneden fazla Osmanlı ile iç içe yaşayan farklı din ve kavimlere mensup insanların toplumda bir yabancılar meselesi olmamıştır. Ama geçmişi 30 seneye yaklaşan işgücü göçünün bulunduğu bazı Batı Avrupa ülkelerinde bugün bir yabancılar meselesi ve yabancı düşmanlığı görülmektedir.⁸² Doğu’da İslâm dinine karşı liberallik, laiklik, adalet, eşitlik isteklerinden doğan bir hareket görülmediyse, bunun sebebini farklı dinlerin sosyal hayatta yaptığı tesirler de aramak gerekir. Böylece, kolay ve basit genellemelerden kaçınmamız lazımdır.⁸³

Erkal’a göre, muhafazakârlığın beynelmilel, yani herkes tarafından kabul edilme durumu önemlidir. Ona göre, Batı’da insanlar arasında ırk, din, azınlık, milliyet farkına bakış

⁸¹ ERKAL, *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*, s.24.

⁸² A.g.e., s.24-25.

⁸³ ERKAL, *Sosyoloji*, s.163.

Doğu'dan farklıdır. Bu durum Batı kültürünün kültür çevresi içinde düşünülmelidir. İnsanların doğuştan farklı olduğu doğal haklarının bulunacağı görüşü, Batı'da bizden farklı hiyerarşiyi doğurmuş, aristokrasiyi bir dönem tarih sahnesinde ön plana çıkarmıştır. Batılı muhafazakârların bu gibi konularda Türk muhafazakârlarından farklı düşünceleri, farklı din ve kültürden kaynaklanmaktadır.⁸⁴ Doğuda ise, toprak aristokrasisini reddeden, sermayenin belirli ellerde toplanmasını önleyen bir sosyo-ekonomik model geçerliydi. Bu model, Türk'ü İslâm'la kaynaştıran töre ile İslami zihniyetin ürünü olmuştur. Bu bakımdan, bütün dünyada, farklı toplumlarda muhafazakârların aynı düşünceye, aynı zihniyete, dine ve geniş çerçeve içinde kültüre sahip olacağını farz etmek bir çelişkidir. Toplamların birbirine ters gelen örf ve âdetleri, sosyal hayatı şekillendiren dinleri bulunmaktadır. Bizde tabii ki, İslâmiyet Türk muhafazakârlığını belirleyen önemli bir faktördür. Bu yönleriyle de muhafazakârlık liberal ve sosyalist akımlarda olduğu gibi beynelmilelci bir karakter taşımamaktadır. Çünkü, korunacak olanlar her topluma göre değişen millî kültür unsurlarıdır.⁸⁵ Bir Kıbrıs Rum kesimi muhafazakârı ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti muhafazakârının birleşeceği konulardan birisi, belki de en önemlisi “ateist” olmamaktır ve Allah'a imandır. Bunun dışında fazla ortak nokta bulmak güçtür. Konu millî menfaat ve millî kültüre ait alana girdikçe, görüş farklılıkları artacaktır.⁸⁶

Erkal'ın bunlara bağılı olarak ele aldığı diğeri bir konu, “milliyetçi-muhafazakâr” ilişkisidir. Muhafazakârların, içinde yer aldıkları toplamları daha kudretli yapmak için çaba göstermeleri ve millî çıkarları korumaları doğaldır. Dolayısıyla muhafazakârlığın dışı kapalı olarak düşünülmesi ve totaliter rejimlerle özdeşleştirilmesi doğru değildir. Her ne kadar kendi varlığını muhafaza etmek için kendi dışında yer alan milletleri kendine köle yapmak hakkını kendinde gören liderler ve rejimler de görölmüşse de, ırk üstünlüğü tezi ile yola çıkan bu otoriter rejimler istilacı emeller gütmüşlerdir. Nasyonal sosyalizm, faşizm ve komünizm gibi ideolojiler karşısında muhafazakârların tavrında bazen çelişkili örnekler görölmüşse de muhafazakârların demokrasiye inandıkları için bu gibi otoriter ve totaliter rejimlerin aldatmacalarına uzun süreli kandıklarını ileri sürmek doğru değildir. Irk üstünlüğü

⁸⁴ ERKAL, **Muhafazakârlık Nedir, Ne Değildir?**, s.24.

⁸⁵ ERKAL, **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, s.25.

⁸⁶ ERKAL, **Sosyoloji**, s.163.

ve sınıf egemenliği tezleri sonuçta farklı değillerdir. Bir bakıma, Doğu Bloku rejimleri ve onların devrimci merkezi olan Sovyet Rusya, Demirperde kalkanı arkasında müsamahasız, tepkisiz katı birer muhafazakâr özellik taşımaktadırlar. En ufak insanca yaşama ve hürriyetlere sahip olma istekleri gerekirse kanla bastırılabilir. ⁸⁷ Polonya’da sürdürülen baskı ve devrimci merkezden kaynaklanan devlet terörü gibi, Macaristan, Çekoslovakya işgalleri, bu bloktan olmayan, fakat komünist bir azınlık grubun kurulacak rejimi desteklemek ve sosyalizmi kurtarmak davetiyle Afganistan’a giren Sovyet işgalci güçlerinin davranışının altında tepki veya reform dahi kabul etmeyen rejimin katılığı yatmaktadır. Bu tip bir muhafazakârlık kabul edilmemelidir. Günümüzdeki yenilikçi hareketler ve yeniden yapılanma, ideolojiden vazgeçilmediği sürece ırkçı bir vitrin değişikliğidir. ⁸⁸ Erkal, diğer taraftan, bazı Batılı ülkelerin menfaatlerine ters düşen muhafazakâr iktidarlardan hoşlanmadıklarını ifade etmiştir. Bu iktidarlardan kurtulmaları ve pazarlık gücünü arttırabilmeleri için çeşitli tertipler içine girebilmişlerdir. Bu bakımdan, mevcut iktidarı köşeye sıkıştırabilmek için kendilerine ters görüşlere, bölücü akımlara da destek çıkmaları beklemek mümkündür. Batı bazı İslâm lkelerinde, Afrika’da, Orta Doğu’da, Asya’da sosyal ve ekonomik yapıdaki çeşitli meseleleri istismar ederek taraftar bulup aşırı sol hareketlerin millî ve manevî değerleri yıpratmasını kültürü yozlaştırmasını âdeta iştahla seyretmektedir. Toplumların millî ve manevî değerlerini muhafaza etmeleri değil, bunların ve millî kimliğin kaybolması, ülkenin Marksizm’e kayması tercih edilebilir. Zira onlara göre, bu duruma gelen ülkeyi Marksizm ve Sovyet etkisinden kurtararak Batı menfaatlerine hizmet eder hale getirmek, diğer alternatifleri ortadan kaldırmak kolay olacaktır. Eğer bu yol gerçekleşirse, komünist hareket ve rejim zaten millî ve manevî değerleri zedeleyeceğinden, kendileri içinde tehlike ve engel teşkil edebilecek olan unsurlar dolaylı olarak ortadan kalkmış olacaktır. Boşlukta bırakılacak insanlar için müziğinden diline, örf ve âdetlerine kadar bir kültür pazarı doğacak, ardından ekonomik istismar kültürel yabancılaşma üzerine kurulabilecektir. ⁸⁹

Erkal, tarihi olan ile ağdaş olanın birbirini tamamlayacağını ve köksüz bir ağacın

⁸⁷ ERKAL, **Muhafazakârlık Nedir, Ne Değildir?**, s.26-27.

⁸⁸ ERKAL, **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, s.26.

⁸⁹ ERKAL, **Sosyoloji**, s.164.

yaşamayacağı gibi mazisini unutmuş bir milletinde yaşayamayacağını belirtmiştir. Geçmişten kaçmaya çalışmak, onu tekrar yaşayabilmek kadar olanaksızdır. Sadece tarihe sahip olmak da yeterli değildir. Ortak mirasın korunmasında ve nesiller boyu ona süreklilik kazandırılmasında ferdi şuurun üzerinde toplum katında paylaşılan millî şuur hissedilmediği sürece, ne sınırlar ne de ekonomik menfaatleri korumak mümkün değildir. Türkiye Cumhuriyet'i köklü ve geleneği olan bir devlettir. Nitekim, Türk tarihinin muhafazakâr yönü, bizi bugün Türkiye Cumhuriyet'ine ulaştırmıştır. Tarih sahnesinden silinen her bir Türk devleti yeni kurulana bir takım tecrübe ve birikimleri sosyal miras olarak devretmiştir.⁹⁰

Erkal, muhafazakârlık ve reaksiyonerlik arasındaki ilişkiye de değinmiştir. Reaksiyonerler, her çeşit yeniliğe karşı olan ve her kuruma çağlar öncesindeki vasıflarıyla yaşatmak eğilimindeki radikallerdir. Muhafazakârlar ise, değişmeyi toplumda müspet sonuçlar doğurması halinde göreceli bir değerlendirmeye tabi tutarak kabul etmişlerdir. Uyuşturucu kullanımının artışı da sosyal yapı da bir değişmedir ama çözülme ile ilgilidir.⁹¹ Toplumun taviz vermemesi gereken konularda koruyucu, Türk aile yapısı, demokratik rejim, ahlâk anlayışımız, Türkçemiz, dinimiz, hayatımıza yön veren değer hükümlerimiz, sanat, edebiyat ve musikimiz, millî tarihimiz gibi bozulmaya ve yanlış yönlendirmelere müsaade edemeyeceğimiz örf ve âdetlerimiz, değişmesi zorunlu olan konularda ise, reformcu ve değişme yanlısı bir tavır ortaya koymak gereklidir. Bunlara da verebileceğimiz örnekler ise, kuralları zorlama, laubalilik, israf, görev sorumluluğundan kaçma, gösteriş tüketimi, ilim ve tekniktir.⁹²

Erkal, dünyada önemli sosyal olayların olduğunu ve muhafazakârlaşmaya dönük eğilimlerin ön plana çıktığını vurgulamıştır. Ona göre, dünya bugün muhafazakâr toplum yapısına geçememenin sancılarını çekmiş ve tekrar muhafazakârlaşmanın yollarını aramıştır. Amerika'da, Almanya'da ve İngiltere'de hatta Sovyet Rusya'da alkol, uyuşturucu ve sapma davranışlara karşı tedbirler alınmaktadır. Muhafazakâr yapıya geçiş ortamını sağlayan önemli olaylar cereyan etmiştir. Aslında, bunlar müspet ve menfi tesirleriyle birer depremdir. Bu depremlerin yıkıntı ve buhranlarını atlattak için insanlık son birkaç asırdır gayret

⁹⁰ A.g.e., s.165.

⁹¹ ERKAL, *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*, s.29.

⁹² A.g.e., s.29.

göstermektedir. Özellikle, Batı’da Fransız Devrimi sadece Fransa’da tabakalaşma piramidini değiştirmekle kalmamış, aristokrasinin statü ve itibar kaybetmesini, şehirlilerin tarih sahnesinde müteşebbis, yaratıcı bir güç olarak doğmasını hazırlamıştır. Şehirliler, faaliyet gösterdikleri zanaat, ticaret, imalat ve daha sonrada hizmetler gibi alanlarda kullandıkları metotlarla dikkati çekmişlerdir. Kâr, rasyonel çalışma ve üretim faktörlerinin esas alınması bu döneme rastlamaktadır. Fransız Devrimi Fransa’da ve Fransa tipi toplumlarda muhafazakâr düşüncüyü temsil eden aristokrasi ve kiliseyi zor duruma düşürdüğünden, Batı’da şehirlilerin bu akımı temsil ettikleri tarihe kadar bir kopukluk doğmuştur.⁹³ Ancak, bu kopukluk, kilise ve aristokrasinin muhafazakârlığına tepki olarak doğmuşsa da, zamanla getirdiği yeni yapı ve zihniyeti yerleştirmiş ve muhafazakârlaştırmıştır. Milliyetçilik ve muhafazakârlık böylece birleşmiştir. Şehirlilerin muhafazakârlaşmadığını ileri sürmek doğru değildir. Fransız Devrimi milliyet fikrini geliştirmiş, bilhassa şehirliler uzun süre milliyetçilik akımını beslemişlerdir. Milliyetçilik akımları imparatorlukların içyapılarını kemirmiştir. Yeni bir takım düzensizliklere sebep olmuştur. Avrupa siyasi haritasını değiştirmiştir. Batı Avrupa’da rasyonalist, laik, fertçi, hürriyetçi, adaletçi ve liberal akımların gelişmesinde bu ihtilal önemli rol oynamıştır. 18. yüzyılın bilhassa ikinci yarısında “Aydınlanma Felsefesi” olarak doğan bu akım daha sonraki yüzyıllarda doğurduğu mahzurlarla dikkati çekmiştir. Bir bakıma, büyük bir deprem olan Fransız Devrimi’ni Sanayi Devrimi izlemiştir.

⁹³ ERKAL, *Muhafazakârlık Nedir, Ne Değildir?*, s.26-27.

4. BÖLÜM

MUSTAFA ERSEN ERKAL'IN TÜRK TOPLUMUNDA KÜLTÜR, KİMLİK, ETNİKLİK VE TERÖRE İLİŞKİN TEMEL FİKİRLERİ

4.1. Kültür

Kültür, sosyal bilimlerde, özellikle de sosyoloji biliminde incelenen en önemli konulardan bir tanesidir. Kültür, hem bilgiyi, ahlâkı, örfü, âdeti ve sanatı kapsayan hem de bireyin toplumun bir üyesi olması sebebiyle kazandığı diğer tüm yetenekleri ve alışkanlıkları kapsayan bütüne denir.¹ Aynı zamanda kültür, aynı geleneği paylaşan bireylerin yeni kuşaklara naklettikleri davranışları içeren bir bütündür.² Kültür, yalnızca edebiyat, sanat ve iktisat değildir.³ Kültür içinde yaşadığımız toplumun tüm özelliklerini içinde barındıran bir bütündür.

Erkal'ın da üzerinde durduğu gibi kültür, insanın insana ve maddeye karşı tavır alışının belirlenmesidir. Kültür, bir toplumun tüm ideallerinin kaynağıdır.⁴ Kültürün iki ana işlevi vardır. Bunlardan birincisi koruyuculuk, ikinci ise, gelişme ve yenilemedir. Aslında, bunlar iç içe olup birbirlerine tamamlayan unsurlardır.⁵ Kültürün birçok boyutu vardır. Erkal, kültürün üç boyutu üzerinde durmuştur. Bunlardan birincisi sanat, ikincisi yaşanmakta olan kültür ve üçüncüsü de bilgi ile kültür arasındaki ilişkidir. İyi bir mühendis, iktisatçı, Türkolog, sosyolog, hukukçu yetiştirmek yeterli değildir. Objektif ve çoğu kere pasif bilgiyi nasıl nerede değerlendirileceğinin farkına varılması gerekmektedir.⁶ Asıl önemli olan şey nasıl bilmekten çok bilgiyi değerlendirmemiz gereken kriterlerdir.

Kültürler zamanla zenginleşmiş ve gelişmişlerdir. Kültürün zenginleşmesi ve gelişmesi mevcut bir birikimden güç almış bu zemin onun gelişmesine güç katmıştır. Sistematik bilgi birikimi, bilim ve teknik alanda bilgi yığılması olmadan medeniyetin

¹ ERKAL, Mustafa E.; **Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme**, Mayaş Yayınları, Ankara, 1984, s.3.

² ERKAL, Mustafa E.; **Sosyoloji**, Der Yayınları, İstanbul, 2014, s.136.

³ ERKAL, Mustafa E.; **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s.44.

⁴ ERKAL, Mustafa E.; **Sosyolojik Açıdan Spor**, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1986, s.21.

⁵ ERKAL, **Sosyoloji**, s.138.

⁶ **A.g.e.**, s.140.

uygulanması da zordur. Kültür (manevî), belirli bir gelişme düzeyinde değilse, o toplumda maddî kültür ögelerini uygulayabilmekte zordur. Zira böyle bir toplumda rasyonel değer hükümlerinin de yerleşmesi mümkün değildir. Teknik gelişme, sosyal ve ekonomik kalkınma için gerekli ögeler hazır değildir.⁷ Bu yüzden bir toplumda kültürün olgunlaşması o toplumun maddî ve manevî değerlerinin güçlü olması ile sağlanabilir.

Erkal'ın üzerinde durduğu diğer bir mesele medeniyetin kaynağı konusundaki farklı nazariyelerin bulunmasıdır. Bu nazariyeler, “gelişme”, “yayılma”, “yüksek kültür” ve “ana kültür kalıbı” nazariyeleridir. Bunlardan gelişme nazariyesini medeniyetteki ilerlemeleri basitten gelişmişe doğru bir çizgi halinde insan kültürünün bir mahsulü saymak mümkündür. Birbiri ile tutarlı basamaklar aşılarak medeniyette gelişme sağlanmaktadır. Bu görüş insan tipi ve ruhunun her kültürde aynı olacağını ve bütün kültürlerin aynılaştırılması hatasına düşürmüştür. Medeniyetteki gelişme her zaman kendiliğinden ilerleme yönünde olmamıştır. Duraklama hatta gerileme dönemlerinde rastlanılmıştır. Ayrıca sosyal çevrede değişmiştir.⁸ İkincisi olan yayılma nazariyesi ise, kültürde gelişmeyi kabul etmesine karşılık, bu gelişme karşılıklı temas ve etkileşim ile gerçekleşmektedir. Medeniyet tek bir bölgeden dünyaya yayılmaktadır.⁹    nc  olarak, yüksek kültür nazariyesi insan topluluklarındaki kültür ve tarih ortaklığını esas almakta, aralarında siyasi bağ ve dil birliği olan yerleşik kültürlerin, aynı zamanda uygarlık sözcüğünü dile getiren yüksek kültürler ortaya koyduklarını ileri sürmektedir.¹⁰ Son olarak, ana kültür kalıbı nazariyesi, tarihin her döneminde herhangi bir toplum ya da millet ana kültür kalıbının taşıyıcısı olabilmektedir. Medeniyetleri tek bir sosyo-kültürel sistemle yani milletle aynılaştırmak gerekli değildir. Belirli medeniyetler belirli insan topluluklarına bağlanmadığı için onların doğuş, gelişme,   k ş ve ölüm çizgileri sabitleştirmek doğru değildir. Bir medeniyetin izlerini öncesinde ve sonrasında görülebilmek mümkündür.¹¹

Baloğlu'na göre, Erkal'ın eserlerinde sıkça rastlanan kültür kavramına yaklaşımında, Ziya Gökalp'in medeniyet-kültür ayırımının ve Mümtaz Turhan'ın görüşlerinin etkisi

⁷ ERKAL, *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme*, s.4.

⁸ A.g.e., s.4-5.

⁹ A.g.e., s.5.

¹⁰ A.g.e.

¹¹ A.g.e., s.6.

bulunmaktadır.¹² Kùltür, maddî ve manevî olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Erkal’a göre, manevî kùltüre, kùltür; maddî kùltüre ise, medeniyet de denir. Maddî kùltür, araçlar, gereçler ve üretim araçlarıdır. Maddî kùltür, manevî kùltürün dışlanmış biçimidir.¹³ Manevî kùltür ise, bir milleti, öteki milletlerden ayırmamıza olanak veren örfler, âdetler, ortaklaşa davranışlar, ahlâk anlayışı, toplumsal kurallar ve zihniyete denir. Örneğin, bir televizyon vericisi, maddî bir kùltür ögesidir fakat o vericiden yayınlanan programlar evrensel bazı değerlerle beraber manevî kùltürü (millî kùltürü) yansıtabilir. Bir baskı ve dizgi makinesi tarafından basılan eser manevî kùltürün ürünüdür. Görüldüğü gibi, bu maddî kùltür unsuru, manevî kùltürün etkisiyle kullanılmıştır. Kùltürün manevî çehresi daha karmaşık ve soyuttur. Maddî kùltür, kùltürün manevî çehresine göre daha hızlı değişebilmiştir. Kılık kıyafette, araç ve gereçte, bu hızlı değişme izlenebilmektedir.¹⁴

Erkal, maddî kùltürün herkes tarafından kabul edildiği için bütün insanlığın emrinde olduğunu ve işlenebildiğine inanmıştır. Fakat, manevî kùltür, millî olduğundan dolayı onu dışardan almak mümkün değildir. Millî kùltürün, millîliğinin ve bağımsızlığının kaybolduğu bir toplumda, maddî kùltür unsurlarının yeterli ve modern oluşu fazla anlamlı değildir. Kaynakları sömürülen müstemleke halkının manevî kùltürü yok olurken, emperyalist ülkenin bazı maddî imkânlar, mesela yollar, köprüler, tesisler, modern araç ve gereç sağlaması bir anlam ifade etmemektedir.¹⁵ Çünkü, kùltürün önemi, millet, milliyet ve millî bağımsızlık kavramları ile oluşmaktadır.

Medeniyet ile manevî kùltürün birbirinden ayrı düşünölemeyeceğini ileri sürenler ise, medeniyetin gereği olan maddî kùltür unsurlarının alınması halinde kùltürün de ithal edilmesini veya bundan kaçınılamayacağını savunmuşlardır. Batı taklitçiliğinden öteye geçemeyen bu görüş, sömürge yönetimine yaranma gayreti içinde sömürge aydınlarını hatırlatmaktadır. Millî kùltürümüzü meydana getiren kùltür unsurlarından arınarak Batı kùltürü içinde erimek, giderek millî bağımsızlıktan vazgeçmek anlamını taşımaktadır. Oysa medeniyet seviyesi geri, fakat millî kùltürü zengin milletler, medeniyette ileridir. Fakat millî

¹² BALOĞLU, Filiz; “Mustafa Ersen Erkal”, **Türkiye’de Sosyoloji II** (iç.), Derleyen: M. Çağatay Özdemir, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008, s.682.

¹³ ERKAL, **Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme**, s.6.

¹⁴ ERKAL, **Sosyoloji**, s.143.

¹⁵ ERKAL, **Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme**, s.7.

kültürü zayıflamış milletlere üstünlük sağlayabilmektedirler. Çağdaşlaşmak ya da Batı uygarlığın girebilmek için millî kültürden vazgeçme zorunluluğu yoktur. Kaldı ki, Batı uygarlığı da Türkiye'nin onu taklide başladığı yıllardaki Batı uygarlığı değildir.¹⁶ Türkiye için çağdaşlaşmayı, Batı medeniyetindeki bilimi, rasyonel düşünme ve modern tekniği almak olarak nitelendirmek mümkündür. Çünkü, bilim ve düşünce bir ülkeden diğerine nakledilebilmektedir.¹⁷

Erkal'ın kültürle bağlantılı olarak ele aldığı diğer bir konu, kültürel gecikmedir. Kültürel gecikme, maddî kültürdeki değişimin manevî kültürde görülememesi sonucu gerçekleşir. Bunun için manevî kültürün zengin, hazır ve uyum sağlayıcı özellikleri de taşınması gerektiğini ifade etmektedir. Zihniyette bir değişiklik yoksa yeni teknolojinin uygulanmasının faydası fazla olmamaktadır. Nitekim sosyal ve kültürel seviyesi yetersiz olan bazı petrol zengini ülkelerin ileri teknoloji uygulama gayretleri, onları birçok dar boğazlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu ülkeler ithal ettikleri teknolojiye paralel olarak vasıflı işçiden teknik elemana kadar farklı vasıf ve sayıda yabancı insan gücüne ihtiyaç duymaktadırlar. Petrole dayanan ekonomik güç, kültürel seviye yükseltilmediği ve insan gücü kaynakları geliştirilemediği sürece fazla anlamlı olmayacaktır. Maddî kültürle manevî kültür arasındaki mesafe açılacak ve uyumsuzluk doğacaktır.¹⁸ Böyle ülkeler daima sömürgeci ülkelerin sözünü tutmak zorunda kalacaklardır.

İçinde bulunduğumuz toplumda manevî kültürler yıpratılmaktadır. Erkal, manevî kültürün yıpratılması konusuna günümüzde kültür emperyalizmi kapsamı içinde yer vermiştir. Ona göre, alıştırma ve telkin süreçleriyle manevî kültürün yıpratılması gerçekleştirilmek istenmiştir. Alıştırma sürecini telkin süreci takip etmektedir. Alıştırma süreci bitmeden telkine geçilmiştir. Alıştırma aşamasında hedef alınan kültür, millet ve toplum henüz sömürgeleştirilmemiştir. Üstü kapalı bir biçimde millî ve tarihi değerler yıpratılmaya çalışılmaktadır. Telkin aşamasında ise, açıkça millî kültür tahrip edilmiş ve ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.¹⁹ Bundan dolayı millî kültürümüzü yıpratmak isteyenlere

¹⁶ ERKAL, **Sosyoloji**, s.144-145.

¹⁷ ERKAL, **Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme**, s.8.

¹⁸ **A.g.e.**, s.9.

¹⁹ ERKAL, **Sosyoloji**, s.145.

karşı sağlam bir duruş sergilememiz gereklidir. Aksi takdirde bizde başkalarının sözünü dinleyen bir topluma dönüşürüz.

Erkal, bir kültürün varlığını bir milletin varlığı ile eş anlamlı görmüştür. Ona göre, Türk toplumunun kültürel yapı özelliğini Türk-İslâm sentezi oluşturmaktadır. Bu temeli zedelemeyecek kültür transferleri yapılabilmiş ve zamanla kültürümüzde değişimler görülmüştür.²⁰ Buna karşı millî kültürümüzü muhafaza edici tedbirler almamız gerekir. Neticesi yoksa millî kültürü ağır bir şekilde zedeler.

Erkal, millî kültüre karşı bir takım kültür arayışlarına karşı çıkmıştır. Erkal, bunları şu şekilde sıralamıştır: “Hümanist kültür”, “kültürde mozaikleşme”, “kitle kültürü”, “ulusçuluk” ve “çağdaşlaşma”.

Millî kültüre karşı arayışlardan ilki, hümanist kültür anlayışıdır. Hümanizm, Batı dünyasında bireyi esas alan, bireysel potansiyeli öne çıkaran ve insanı merkez olarak gören bir fikir hareketine denir.²¹ Hümanizmi, insancılık olarak düşünmek konuya çok yüzeyden bakmaktır. Nitekim bu yanlışı yapanlar, Yunus Emre’de hümanizmi aramışlardır. Bir Batılının Yunus’tan etkilenecek bunu araması bir dereceye kadar, kendi kültür çevresinin bir gereği olarak haklı karşılanabilir. Ancak Türk aydınının bunu düşünmesi bir çelişkidir. Çünkü, Yunus’ta İslâm’a ve diğer dinlere reddiye yoktur. Hümanizm, Batı’nın gerçeği içinde Batı’ya has Ortaçağ karanlığına ve kilisenin taassubuna karşı bir tepki hareketi olarak hizmet görmüştür. Hümanizm bir fikir hareketidir. Batı’nın gerçeği içinde faydalı da olmuştur. Bu anlayış bizde ulusalcılığı reddeden evrensel bir kültür ve medeniyet tezinden hareket etmiştir. Farklı kültür ve medeniyetleri tek kalıba girmeye zorlamış kültürel kimliği de coğrafyaya bağımlı kılmıştır. Türk tarihine değil, Anadolu toprağının geçmişine eğilmektedir. İnsanı yücelten ve insan aklını kutsallaştıran, dinlerle kavgalı olan bu anlayış, Atatürk sonrası dönemde Türk kültür ve medeniyetini Orta Asya bağından koparmak istemiştir. Greko-Latin kaynakları öne çıkarmış Anadolu’da yeni soy kütüğü ve atalar arayışına girmiştir. Anadolu coğrafyasındaki kültür damgası, Türk ve İslâm olmaktan çıkarılmaya zorlanmış, bunun yerine bizim de reddetmediğimiz ancak hiç de

²⁰ ERKAL, *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme*, s.9-10.

²¹ ERKAL, Mustafa E.; BALOĞLU Burhan ve BALOĞLU Filiz; *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.136.

kutsallaştırmadığımız, Selçuklu ve Osmanlı'nın tepesine dikmediğimiz Anadolu uygarlıkları tezini esas almıştır. Anadolu'da aranan kültür sentezi Türk ve İslâm dışındadır.²²

Hümanist anlayış, Anadolu medeniyetlerinin temelini teşkil eden bir ütopyaya dönüştürülmüştür. Kültürü coğrafi determinizme bağlı gören, coğrafyayı tek belirleyici faktör olarak kabul edenler, aynı doğal çevre üzerinde tarihin çeşitli dönemlerinde yaşamış, farklı kültürleri, aile yapılarını, siyasi rejimleri, ekonomik faaliyetleri, medeniyetleri hesaba katmamışlardır. Türk kültürü ise, Orta Asya'da, Anadolu'da, Avrupa içlerinde aynı özelliklerle yaşamış ve yaşatılmıştır. Aynı örf ve âdetlerin Üsküp'te, Saray Bosna'da görülmesinin sebebi budur. Kültür hümanizmi bizi bugünkü Batı'ya değil, Batı'nın da yüzyıllar önce yararlandığı Antik Çağın Yunan-Latin köküne götürmeyi amaçladığı ve tarihin çarkını geri çevirme gayretinde olduğu için gerici bir akımdır. Türk milletinin yeni soy kütüğü ve atalar aramak gibi bir ihtiyacı yoktur. Kibele ana efsaneleriyle Anadolu insanına kimlik biçenlerin yeri arkeoloji müzeleridir. İnsanı tanrılaştıran, her şeyin merkezi yapan akılcılığı ve pozitivizmi ön plana çıkaran bu anlayış, arkeolojik iz bırakmaktan öteye geçememiştir. Bu anlayışla insanımızdaki millî şuur dondurulmak, millî menfaatlerimiz buzdolabına sokulmak ve aydınımız pasifleştirilmek istenmiştir. Bu anlayışın geçerli olması Pan-Helenist politikalar karşısında peşin olarak mağlubiyeti kabul etmek anlamını taşımaktadır.²³

Kültürü sadece coğrafyaya bağlayan çevrelerin Antik çağ anlayışı ile hiçbir ilişkisi olmayan Türk milletini millî kültüründen uzaklaştırmak gibi tehlikeli bir çığır açtıkları muhakkaktır. Nitekim tarihlerde millî eğitim yoluyla hararetle desteklenmesine rağmen, Türklüğün sosyal ve kültürel yapısına aykırı oluşundan dolayı millî vicdanda yer edememiş, ancak Atatürk'ten sonra millî kültür heyecanı ve milliyetçilik görüşü zayıflatılmıştır. Hümanizm hareketinin millî kültür faaliyetlerini zayıflatması, ancak bu anlayışında millî kültürün yerine geçme imkânsızlığı, kültür hayatında ortaya bir boşluğun çıkmasına sebep olmuştur. Öte yandan, bu boşluk daha önce Doğu ve Batı kültürüne oldukça sahip aydın

²² ERKAL, Mustafa E.; **Merkez Binanın Penceresinden**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.122-123.

²³ ERKAL, **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, s.191-192.

tipinin Sarıkamış, Çanakkale ve Sakarya’da telef olması ile genişlemişti.²⁴

Erkal, 1940’lı yılların kısır tartışmalarını aşmak zorunda olduğumuzu söylemiştir. Çünkü, sanayi toplumu gerçeği, pozitivist ve hümanist akımları yıpratmış ve insanın, toplumların ihtiyaçlarını ortaya çıkarmıştır. Ahlaki değerlerini yitiren, tekleşen insan, dayanışma ve inanç dünyasını güçlendirmek istemiştir. Hümanist ve pozitivist yaklaşımlar, çağımızın insanının ihtiyaçlarına cevap verememiştir. Dinden uzaklaşan ve inanç dünyası kararan insanlık, maddeci, faydacı ve fertçi yaklaşımla bunalıma girmiş, bazı ideolojileri ve düşünürleri tanrılaştırmıştır. Bilhassa bunun etkileri II. Dünya Savaşı’ndan sonra 1990’lı yılların başına, Sovyetler Birliği’nin dağılmasına kadar sürmüştür. İdeolojiler dinleştirilmiştir. Ancak bu dinleştirme de tatmin edici olmamış, 21.yüzyılda çöken klasik ideolojilerin ve maddeleştirilmiş hayatın sorunlarının çözülmesi gündeme gelmiştir. Tanrı yok, tabiat var, iddiaları insan aklının fantezileri olarak kalmaya mahkûm olmuştur.²⁵

Hümanizm, Türkiye’nin kültürel yapısına uymayan bir harekettir. Hümanizmin doğurduğu boşluk ve belirsizliğin bazı doğruları yok saydığı, insanları kimlik bunalımına soktuğu açıkça görülmektedir.

Erkal’ın üzerinde durduğu yaklaşımlardan birisi de, kültürde mozaikleşmedir. 1989 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılma süreci, Doğu Avrupa’da ve Balkanlarda yeniden yapılandırma çabaları, “yeni dünya düzeni” ve “küreselleşme” adı altında gündeme getirilmiştir. Buradaki ana amaç, millî egemenlikleri ve kültürleri tahrip etmek, üniter devletleri zedelemektir.²⁶ Yeni dünya düzeni ve küreselleşmeyle birlikte millî bağımsızlık ve millî kültürler zayıflatılmak istenmiştir.

Millî bağımsızlık, hükümrancılık haklarından, menfaatlerinden tavize zorlanan gelişme gücüne sahip ülkeler, kalabalıklaştırmak coğrafyaları vatansızlaştırılmak, kimlikleri tartışılmak istenmiştir. Etnik ve kültürel çoğunluk tezlerinin telkin edildiği, ferдин mensup olduğu millettten ayrı ve bağımsız düşündürölmek istendiği bir ortamda, piyasada dolaşan kavramlardan biri de mozaiktir.²⁷ Kültürde mozaik denince, belirli bir coğrafyada

²⁴ A.g.e., s.193.

²⁵ ERKAL, **Merkez Binanın Penceresinden**, s.124-125.

²⁶ ERKAL, **Sosyoloji**, s.150-151.

²⁷ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.172.

birbirine eş değer ve içlerinden hiçbirinin hâkim kültür olamadığı, farklı kültürler ve onların madde de dışlanmış yüzleri olan medeniyetler anlaşılmıştır. Böylece, belirli bir coğrafya tarihinin çeşitli dönemlerinde yaşanmış hiç bir kültür topluluğu, o coğrafyaya damgasını vuramamış kabul edilmiştir. Böyle bir coğrafyada hâkim kültür gerçeği kabul edilmiştir. Mozaik bir sosyal yapı birbirinden mahiyet bakımından çok farklı yaşama tarzlarının ve birbirine üstünlük sağlayamayan, seçilip ayırt edilemeyecek derecede olan kültür ve medeniyetlerin eş zamanlı varlığıdır. Mozaik niteliği taşıyan bir toplumun bünyesinde milletleşme süreci gerektiği gibi gerçekleşmemiştir. Bunun bazı istisnaları da vardır. Meselâ, Amerika'da hâkim grup beyaz Anglo-Sakson Protestanlardan meydana gelmektedir. Büyük Britanya kaynaklı bu grubun toplam nüfusun %25'ini oluşturduğu ileri sürülmektedir. Afrika kaynaklı, Meksikalı, Porto Rikolu, Kübalı, Çinli, Japon ve Filipinli Amerikalılarla büyük bir bölümü katledilen yerliler, Amerika mozaığının parçalarıdır. Bunlara İtalya, Polonya, Almanya, İskandinav ülkelerinden gelip yerleşmiş beyaz etnik grupları, Ermeni, Yahudi ve Rum topluluklarını da ilave etmek mümkündür. Bunların her biri kendi kültür kaynaklarını reddetmekle beraber, Amerikan milletinin bir unsuru olduklarının şuurundadırlar.²⁸

Türk kavmi Anadolu'yu vatan kıldığı 1071 Malazgirt Meydan Savaşı ve öncesi medeni bir kavim olarak ticaretle uğraşan, madenleri işleyebilen, şehirler kurmuş, göçebelikle beraber yerleşik hayata geçmiş bir özelliğe sahiptir.²⁹ Aslında sadece göçebe olan bir topluluğun yazar verebilmesinin zor olduğu ifade edilebilir. Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında gönül adamları olan Alperenlerin önemli rolü olmuştur. Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş-i Veli ve Mevlana Celaleddin Rumî bunlardan bazılarıdır. Bunlar Türk Müslümanlığının temsilcileri olmuşlar, İslâm'la Türklüğün bir sentezini yapmışlardır. Bu geleneğin yüzyıllardır sürdürülmesine ön ayak olmuşlardır. Anadolu tabi ki kilometre kareye 60 kişi düşen bir coğrafya değildir. Buna rağmen kültürlerarası temas ve kültür alışverişi görülmüştür. Kültür alıcısı bir özellik gösterdiğimiz gibi kültür verici bir özellikte ortaya koyduğumuz görülmektedir. Ancak Anadolu'ya Türk kültürü ve medeniyeti

²⁸ ERKAL, Mustafa E.; "Millet, Milliyetçilik, Ulusçuluk ve Kültür Mozayığı", **Türk Yurdu** (iç.), Mart-Nisan-Mayıs, 1999, s.277.

²⁹ ERKAL, **Sosyoloji**, s.151-152.

hâkim kültür olarak damgasını vurmakta gecikmemiştir. Başka kültürlerden aldıklarımız, meselâ, bazı balık adları, yapı şekilleri gibi konular asgari seviyede kalmasaydı Anadolu Selçuklu kültüründen ve medeniyetinden bahsetmek mümkün olamayabilirdi. O zaman bazıları da bundan büyük mutluluk duyardı. Selçuklu bir asır içinde Anadolu da erir ve kaybolur giderdi. Bunun arkasından da belirli bir sosyal süreç içinde Osmanlı kültür ve medeniyeti doğamazdı. Osmanlı kültür ve medeniyetinden bahsedebiliyorsak bunun temel sebebi bunların bir mozaik içinde erimemiş, fakat Anadolu coğrafyasına kimlik mührünü vurmuş olmasındandır. Anadolu da Hitit, Urartu ve Bizans medeniyetine ait eserlerle mukayese edilemeyecek sayıda eser Selçuklu ve Osmanlı'ya aittir. Bazı çevrelerde ve bunların tesir altında bıraktıkları bazı siyasiler, Anadolu'yu gerek kültür ve medeniyet, gerek etnik bakımdan bir mozaik gibi gösterme yanlışındadırlar. Kaldı ki, Anadolu'nun vatanlaştırılmasından sonra da farklı millî ve dini topluluklarla Türkler arasında bir karışma söz konusu olmamıştır.³⁰

Erkal'a göre, Selçuklunun çağdaşı olarak dikkat çekebilecek unsur Bizans olarak görülmekteydi. Urartu, Hitit, Asur ve diğerleri çok daha önce Anadolu da yaşamış topluluklardır. Ermeniler ise, 1071'den önce Doğu Roma tarafından büyük ölçüde yok edilmişti. Eğer Anadolu'yu 21. yüzyıla girerken yüzyıllar öncesinden âdeta eş zamanlanmış ve aynı özellikleri ile var olmaya devam eden bir beşeri coğrafya olarak düşünürsek, bugün Anadolu'da canlı Asurlu, Urartulu, Bizanslı, Hititli ve Frigyalı arayışına çıkmamız gerekirdi. Mozaik arayışlarının temelinde bu yanlış vardır. Bu anlayış sosyal değişmeye, kültürel temas, kültürleşmeye meydan okuyan statik bir tarih tezi olabilir. Selçuklunun çağdaşı olmayan ve bu coğrafyaya iz bırakmış çeşitli toplulukları, bir hâkim kültür olarak Türk-İslâm medeniyetini reddetmesine de gerek yoktur. Aslında, bir hâkim kültürün böyle bir meselesi olması mümkün değildir. 1071'de Bizans'ın yenilgisinden rahatsız olanlar, 1453'te Konstantinapol'un İstanbul olmasından rahatsız olan Hristiyan çevrelerle, bu kültür dairesine mensup olmayan ve Tanzimatçıları bile yeterli bulmayan ve yarıda başladınız diye suçlanan hümanist çevreler görülmektedir. Türk kültür ve medeniyeti yerine, Yunan ve Roma medeniyetine öncelik verip yeni soy kütüğü ve atalar arayışı içinde olanlar,

³⁰ ERKAL, Mustafa E.; **Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar**, Derin Yayınları, İstanbul, 2010, s.63.

Anadolu’yu millî bir kültür damgasından mahrum bir coğrafya olarak göstermeye çalışmışlardır. Bu yanı sıra bazı liberallerin yanı sıra, bazı muhafazakâr çevrelerde de rastlanmaktadır. Bunlara göre, Anadolu hâkim kültür gerçeğinin reddedilmesi gereken, herhangi bir kültürün damgasını taşımayan bir yolgeçen hanı veya kavimler kapısıdır. Bu anlayışın temelinde Osmanlı ve Selçuklu medeniyetini içine sindirmemek ve kabullenmemek vardır. Bunları aşağılayan, önemsemeyen bir tarih görüşünün Cumhuriyet’e olan bakışını da samimi olduğunu düşünmek mümkün değildir.³¹

Erkal’ın kültürle ilişkili olarak üzerinde durduğu ve karşı çıktığı diğer bir yaklaşım, karışmışlıktır. Ona göre, karışmışlık, Türk kültür ve medeniyetine düşman ve ülkemizde farklı kültür sentezleri üretme peşinde koşanların bir iddiasıdır. Böyle bir karmaşıklık durumu iki ya da daha çok kültürün bir başka ad ve kimlik altında birleşmesi, yeni bir kimlik ile ortaya çıkmasıdır. Buna göre, Türk kültürünün Orta Asya ile bağı koparılmış, Anadolu’da yeni bir karışım esas alınmıştır. Ancak bu karışımın kimliği ve niteliği net değildir. Ayrıca, tarihi süreç Anadolu ile sınırlı tutulduğu için bu coğrafyaya uygun yeni soy ve atalar arayışına çıkılmış, kimliğini sözde yitiren Türk’e çoğulcu kimlikler aranmıştır. Bu anlayış Atatürk sonrası dönemde Asyatik köklerden uzaklaşma Greko-Latin kaynaklara dönmeyi esas almıştır.³² Böylece Anadolu coğrafyasında Türk kültürü hâkim kültür olmaktan uzaklaştırılmak istenmiştir. 1071 sonrasında karışmışlık konusunda tek alternatif Rumlar olmuştur. Müslim ve gayri Müslim ayrımı da bu türlü karışımın olmadığını ortaya koymuştur. İslâmiyet’i kabul etmiş Rumların sayısı da zannedildiği kadar çok değildir. Anadolu’nun Türkleştiği ve İslâmlaştığı tarih 1071 olmasına rağmen, Pontos’un ortadan kalkışı 1464’tür. Demek ki bu alanda da bir karışmışlık söz konusu değildir. 1924’te Yunanistan ile nüfus mübadelesine gidilmiş, karışmamış Rumlara Yunanistan’daki Müslüman Türk ve Türk sayılabilecek nüfus mübadele edilmiştir. Gelenlere bilhassa Marmara ve Ege’de bölgelerinde önemli sayılabilecek toprak verilmiş ve çeşitli olanaklar sağlanmıştır. Eğer kültürel kimliği kanda, kafatasında, renkte ve genetik unsurlarda değil de duyguda düşüncede ve mensubiyet şuurunda arıyorsak, “Türk” kavramının sadece kavmi değil, Anadolu’da Balkanlarda, Orta Doğu’da teşekkül etmiş bin yıllık bir kültür ve ideal

³¹ ERKAL, “Millet, Milliyetçilik, Ulusçuluk ve Kültür Mozayığı”, s.285.

³² ERKAL, **Sosyoloji**, s.153.

birliğinin de mührü olduğunu kabul etmek gerekir. Türk, Türk milletine mensup olan kimse, Türk kültürünü yaşıyan, kendini Türk milletine mensup hisseden ve Türk Cumhuriyet'inin vatandaşı anlamına da gelmektedir. Mahalli sıfatı ne olursa olsun millî kimliği ve milliyeti Türk olan bir millet Anadolu'da yaşamaktadır.³³ Milliyet ve millî kimlik, mahalli sıfatlara rakip değil, onların üzerinde olan bir mutabakat ve birlikteliği belirlemektedir. Bu sadece Türkiye için değil, milletleşmiş ve ulus-devlet halinde bulunan bütün topluluklar için geçerlidir. Parçalar bütünü anlamlı bir şekilde tamamladığı ölçüde değer taşımaktadırlar. Aşiret, boy veya kabile taassubu ilkel etniklik anlayışıdır ve sadece parçayı esas almıştır. Hiçbir ülkede hâkim kültür reddedilerek farklılıkların zenginlik yaratacağını ileri sürmek doğru bir anlayış değildir. Hâkim kültür topla tüfekte değil kültürleşmeyle sağlanmalıdır.³⁴

Erkal'a göre, nüfusunun %98.6'sının Müslüman %91'inin anadilinin Türkçe olduğu, Peter Andrews'in yanlış ve çelişkili tasniflerine rağmen %85'inin Türk etnisitesi içinde yer aldığı oldukça homojen bir ülkeyi Amerika ile veya başka örneklerle bir tutmak gerçekleri saptırmaktır. Anadolu üzerindeki menfaatlerini elde etmek için mozaik simidine sarılmış, bazı dış çevrelerin arzusuna göre Türkiye'de mozaik arayışı yapay bir zorlamadır.³⁵ Küreselleşmenin ulus-devletlere bakışının bir ifadesidir. Buna göre, sadece ekonomik parçalar değil, siyasi parçalarda ufak olmalıdır. Hâkim kültür etnik grup seviyesine indirilmelidir.³⁶

Erkal, mozaik kültürü kabul etmeyen ve buna şiddetle karşı çıkan bir tutum sergilemiştir. Son olarak O, mozaik iddiasının belirli bir coğrafyanın vatansızlaştırılması ve millî kimliksizleştirilmesi olarak görmüştür. Mozaik anlayışı, herhangi bir parçanın o coğrafyada tümü temsil eder hale gelemediği, coğrafyaya eserlerle damgasını vuramadığı anlamına gelmektedir.³⁷

20. yüzyılın ikinci yarısı tahmin dahi edilemeyecek birçok olaya sahne olmuştur. Bu asır yeni gelişmelerle birlikte, yeni bir takım yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yaklaşımlardan birisi de, kitle kültürüdür. Kitle kültürü, "radikal ve muhafazakâr açıdan

³³ A.g.e., s.153.

³⁴ ERKAL, **Merkez Binanın Penceresinden**, s.121.

³⁵ ERKAL, "Millet, Milliyetçilik, Ulusçuluk ve Kültür Mozayığı", s.285.

³⁶ ERKAL, **Sosyoloji**, s.154.

³⁷ ERKAL, **Merkez Binanın Penceresinden**, s.120.

evrensel kültürün sanat, edebiyat ve kültürel geleneklerde doğurduğu rahatsızlığı ve tatminsizliği ifade etmek için kullanılmaktadır.”³⁸ Kitle kültürü, 1950’lerden itibaren dünyayı küçülten, mesafelerin anlamsızlığını gözler önüne seren teknolojik gelişmelerin görüldüğü bir sonuçtur. Haberleşme ulaştırma teknolojisindeki baş döndüren yenilikler, bilgisayar kullanımının yaygınlaşması, televizyon, video, telsiz kullanımının doğal bir olay haline gelmesi ve sözlü, yazılı basındaki hızlı gelişmeler ve buluşlar bu toplumları sarmıştır. Buna paralel olarak, büyük şehir bölgelerinin âdeta nüfusu yutması, kitleleşmeye sebep olmuştur. Yeni sosyal çevrede yeni bir takım değerlerin kazanılması kitle haberleşme araçlarının da yardımıyla sağlanmıştır. Böylece, ne kadar süre etkinliğinin devam edeceği şimdilik bilinemeyen, yerleşik kültürle yer yer çelişebilen, yaşama tarzını etkileyen yeni değerler bu geniş kitleleri yönlendirir hale gelmiştir. Âdeta ortak mesajlar alınıp verilebilmiştir. Ruh dünyasının basitleştiği, sığlaştığı, magazinleşmenin boyutlarının genişlediği, insanın ezildiği, seyretme şartlanmasının ön plana geçtiği, günlük düşünülen ve yaşanan, basitte, kabada, zevksizlikte standartlaşmanın görüldüğü bir manzara ortaya çıkmaktadır. Bu manzara da Coca Cola, Fast Food, Benetton, Adidas gibi semboller ön plana çıkmıştır. Aşk, duygu yanını yitirmiş ilişki şeklinde tanımlanır hale gelmiştir.³⁹ Kitle iletişim araçlarındaki hızlı gelişmeler, teknoloji dili haline gelen İngilizceyi Anglo-Sakson kültürünün taşıyıcısı, şekillendiricisi durumuna getirmiştir. Standartlaştırılan ve âdeta güdülen insan tipi, değer hükümleriyle, eğlence, moda, musiki ve tüketim kalıplarıyla Batı ve bilhassa Amerika’nın artan etkisi altında millî kültür kalıbından hızlıca uzaklaştırılarak kitle kültürünün taklitçi ve hatta tek boyutlu unsuru haline getirilmiştir.⁴⁰

Erkal, kitle kültürü konusunda paniğe kapılıp ölçüyü de fazla kaçırmamız gerektiğini belirtmiştir. Millî kültürün yerini kitle kültürünün alacağı şeklindeki iddialar fazla hayalcidir. Kitle kültüründe görülebilen ve yerleşen, fakat millî kültürde bulunmayan değerler ve bu değerlerce şekillenen davranış şekilleri, sapma davranışların yaygınlaşmasından öteye bir değer taşımaktadır. Kaldı ki, bunları kalıcı ve nesiller boyu aktarılacak kültürel miras gibi görmek, romantik bir duygudur. Her şeyden önce, kitle, toplumdan ayrı düşünülebilecek bir

³⁸ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.165.

³⁹ ERKAL, **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, s.182.

⁴⁰ **A.g.e.**, s.182.

sosyal gerçek değildir. Millî kültür durağanda değildir. Millî kültür devamlı zenginleşen canlı bir varlıktır. Millî kültür aynı zamanda bir süzgeç görevi yerine getirmiştir. Toplumda yerleşebilecek bazı davranış şekilleri, hatta âdetleşmeler uzun dönemde bu süzgeçten geçerek sosyal kabul görürler veya görmezler. Kitleden anlaşılmak istenen bir sosyal grup olarak kalabalık ise, bu sosyal grubun zaten kültürünün olması mümkün görünmemektedir. Çünkü, kalabalık, istikrarlı, sürekli, teşkilatlı bir grup değildir, kitle haberleşme araçları yoluyla şekillendirilmektedir.⁴¹ Bu bakımdan, toplumda görülen geçici ve kısmî bir gelişmeyi göz önüne alarak soyut bir toplum ve kültür arayışına çıkmak ve ölçüyü kaçırmak, olsa olsa millî kültürü içine sindirememektir. Ancak, kitle kültürünün millî kültüre karşı alanlar açması kültürde belirsizliklere, şoklara sebep olarak boşluklar yaratabilmektedir. Bu durumda sözlü ve yazılı yayın organlarına büyük görevler düşmektedir. Bunlardan beklenen bu gelişmeye teslim olmak, alkolizmden sekste sapma davranışlara kadar geleneklerle savaşıarak normal dışı olan her şeyi ideal göstermek olmamalıdır.⁴²

Kültür hayatımızda zihinleri karıştıran başka bir yaklaşım, ulusçuluktur. Aslında ulus kavramı yerinde kullanılmamaktadır.⁴³ Millet sözcüğünün eş anlamlısı olarak kullanılan ulus sözcüğü, aslında millet sözcüğünün karşılığı değildir.⁴⁴ Millet, ortak bir millî kültüre dayanır, ulusçuluk ise kendi ulusal kültürünü yaratır. Milliyetçilik, geçmişî savunur, ulusçuluk geleceği yaratır. Ulusçuluk devrimcidir, milliyetçilik ise koruyucudur.⁴⁵

Erkal'ın kültürle ilişkili olarak üzerinde durduğu bir diğer yaklaşım, çağdaşlaşmadır. Muassırlaşma veya asrîleşme olarak Türkçe karşılıkları bulunan çağdaşlaşma, üzerinde mutabakat sağlanamayan kavramlardan bir tanesidir.⁴⁶ Türkiye'nin Türk Cumhuriyetlerine ihraç edeceği modelden, ele alınan her müessese veya olaya kadar çağdaş olmanın gereği vurgulanmıştır. Çağdaşlaşmayı sıkça gündeme getirenlerin bu sözcükten ne anladıklarını da bilmek zordur. Çünkü tam içselleştirilmeden ve hazmedilmeden çağdaşlaşma gibi sözcükler

⁴¹ A.g.e., s.183-184.

⁴² A.g.e., s.184.

⁴³ A.g.e.

⁴⁴ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.303.

⁴⁵ ERKAL, **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, s.184.

⁴⁶ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.303.

ortaya atılmıştır.⁴⁷ Konunun iki boyutu vardır. Bunlardan birincisi evrensel anlamda kabul görmüş bazı göstergelerdir ve bunlara göre toplumlar bir değerlendirilmeye tabi tutulmuşlardır. Diğer boyutu ise, farklı kültürlerle göre, konunun göreceli değerlendirilmesinin toplumdan topluma değişebildiğidir. Çağdaş veya çağdaş olmama ele alınırken bu iki boyuttan hangisinin göz önünde tutulduğunun bilinmesinde fayda vardır. Aksi halde, bugün ülkemizde olduğu gibi kargaşalar yaşanabilir ve işin içinde çıkılmayabilir.⁴⁸

Genellikle çağdaşlıkta ölçü dış görünümüne göre tespit edilmektedir. Zihniyette, çalışma disiplini, metotlu düşünebilmekte aranması gereken çağdaşlık, şekilde ve şekil şartlarında aranır olmuştur. Bazıları, şekil ile zihniyet arasında yakın bir ilişki bulunduğu şeklinde itirazda bulunabilmiştir. Soyut olanla somutun birbirinden kopuk olduğunu ileri sürmenin yanlış olduğu belirtilmiştir. Ancak, kavramın gündeme gelişi daha ziyade somut olan alanla ilgilidir. Konu o kadar basite indirilmiştir ki içki kullanmak, anadil ölçüsünde yabancı dil bilmek, yabancı kültürlerin örf ve âdetlerinden haberdar olmak gibi birçok örneğe bakarak insanlara etiketler takarız. Sosyal bilimlerde sapma davranış olarak ortaya konan davranış şekilleri, doğru veya yanlış olduklarına bakılmadan toplumda sosyal kabul görmüş olan her konuda farklı olma veya farklı düşünebilme çağdaşlığa uygun görülmektedir. Örneğin, bazılarının göre kocasız annelik, serbest birleşme ve her türlü geleneği tabu olarak görüp onlara karşı savaş açmak çağdaşlık sayılmıştır. Ülkemizdeki görünümüyle çağdaşlık, gelişmiş, sanayileşmiş toplumların da şikâyetçi oldukları hastalıklı yapı özelliklerine belki de farkında olmadan özenme şeklinde algılanmıştır.⁴⁹

Erkal, çağdaşlaşmayla Doğu kaynaklı modeller, devre dışı bırakılmak istenmiş, çağdaşlaşma Batılılaşma biçimine büründürülmüştür. Oysa, sanayileşen ve gelişmiş bir toplum haline gelecek ülkeler, mutlak ve kaçınılmaz olarak Batılı ülkelerin geçirdikleri sanayileşme sürecini olumlu ve olumsuz yanlarıyla geçirecekleri, aynen korumaları gerektiği şeklinde bir sosyal kanun olabilir mi? Böyle bir determinizm yoktur ve zihinleri böyle yanlışlarla malûl olanlar bize göre çağdaş değil, çağdışıdır. Bu anlayış ülkemizin

⁴⁷ ERKAL, *Sosyoloji*, s.42.

⁴⁸ A.g.e., s.42.

⁴⁹ A.g.e.

gelişmesinde önemli bir ayak bağı olmuştur.⁵⁰ Oysa, çağdaş olmak, esasında çağa egemen olabilmek ve kendi damgamızı vurmaktır.⁵¹

Erkal, çağdaşlaşmanın evrensel boyutlarını şu şekilde sıralamıştır:⁵² Bütün zamanlar ve toplumlar için determinist değişme modelleri aramamak, bilgede standartlaşırken kültürde standartlaştırılma gayretleri karşısında uyanık olmak, demokrasi ile yönetilmek, din ve vicdan hürriyetini benimsemek ve saygılı olmak, şekilciliği sosyal bir sorun yapmamak, okuma alışkanlığı ve araştırma zevkini kazanmak, artan ve genişleyen orta sınıflaşma, tasada ve kıvançta bir olabilmek, siyasi ve ekonomik katılma, ihracatın bütünü içinde sanayi mallarının artan oranı, israfçılıktan ve gösteriş tüketiminden uzaklaşma, hayat standardının yükselmesi, okullaşma oranlarının yükselmesi, eğitim-istihdam ilişkilerinin düzenlenmesi, resmi kanal dışı teşkilatlanma, sendikalaşma ve toplu pazarlık hakkı, 0-1 yaş bebek ölümlerinin düşürülmesi, hane halkı sayısı, ortalama yaşama ümidi, kuralları zorlamamak ve onlara uymak, trafikte milyon taşıta düşen ölüm sayısı, zaman mefhumuna uymak, çevreyi korumak ve kirletmemek, fert ve toplum menfaatlerini bir kabul etmek, beşeri kaynakların nitelik ve nicelik bakımından gelişmesi, sosyal sorumluluk duygusu, yozlaşmadan sanayi toplumu olabilmek, bu boyutlardan bazılarıdır.

Erkal, kültürdeki politikasızlıklara da değinmiştir. Yapay kimlik iddialarının ve alt kültür gruplarının ana kültür kalıbından farklı, yeni bir etnik grupmuş gibi görmenin altında daha öncede belirtildiği üzere, Anadolu'da Türk kültürünü hâkim kültür olarak görememe yatmaktadır. Türk kimliği yerine kültürel kimliği coğrafi faktöre bağlayarak Akdeniz kültürü ve Anadolu kültürü aramanın, millî kültürün yerini evrensel kültürün alacağını iddia etmenin, yeni soy ve atalar arayışına çıkmanın, Anadolu insanının Kibele Ana efsanesinden türediğini ileri sürmenin ve karışmışlığı iddia ederek çoğulcu yapılaşmayı aramanın millî hâkimiyete ters, millî kültürel kimliğimize sapma davranışlardır. Bu bakımdan mili hâkimiyet kavramının ışığında Türkiye için millî kültür politikaları üretilmesi gereklidir.⁵³ Devletin iktisadi politikaları olduğu gibi, kültür politikalarının da olması gereklidir. Hatta

⁵⁰ A.g.e., s.42-43.

⁵¹ ERKAL, **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, s.184-185.

⁵² ERKAL, **Sosyoloji**, s.44.

⁵³ SERİM, Murat; "Türk Sosyolojisinde Ziya Gökalp Geleneği ve Mustafa E. Erkal", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Kırıkkale, 2000, s.98.

ekonomik politik şartlara, siyasi ve ekonomik konjonktüre göre değişebilirse de, kültür politikalarında fazla esneklik, istikrarsızlıklar hatta belirsizlikler doğurabilmektedir. Her ciddi devletin kültür politikası vardır. Sadece tarihlerinde sömürge olarak yaşamış toplumların kültür politikaları oluşturabilmeleri zordur ve bunu başkaları tespit ederek onlara bu imkânı tanımazlar. İzinle siyasi bağımsızlıklarına kavuşmuş bir takım devletlerin kültür politikası meydana getirecek millî güçleri de kalmamıştır veya durdurulmuştur.⁵⁴

Kültür politikası, “metotlu, maksatlı amaç tayini, önceliklerin belirlenmesi, şuurlu ve planlı işlerin bütünü kapsayan faaliyetler dizisidir. Bu politika bir toplumdaki ortak değerlerin ve kabullerin korunarak geliştirilmesidir. Yoksa devlet tarafından ortak değerlerin tayin edilmesi veya planlanması değildir. Hele kültür yaratılması hiç değildir. Çünkü, devletin görevi, ‘kültür yaratmak’ değil millî kültürün korunması, geliştirilmesi için tedbirler almak ve uygulamaktır.”⁵⁵

Kültür politikası, kişiyi mensup olduğu toplumun kendi yaşama tarzından haberdar ederek asgari müşterekleri kavratın, sosyal kimliğine açıklık getiren ve bunlar üzerinde fikri mutabakat sağlayıcı çeşitli faaliyetler dizisidir. Bu politika, bizi biz yapan değerleri hem korumacı, hem de gelişmeci şekilde ele almak zorunluluğu taşımaktadır. Korumacılık ve gelişmecilik birbirine zıt olmayıp, birbirlerini tamamlarlar. Türkiye’nin talihsizliği bazı aydınlarımız tarafından şuurlu veya şuursuz bir şekilde değerlerimizin tahrip edilmiş olması ve çeşitli karşı politikaların meşru hale getirilmesi gayretleridir. Çoğu kere politikasızlık, millî kimlik mühründen soyutlanmış Anadolu hâkim kültürün olmadığı bir coğrafya ve politika olarak kabullenildiği için bir kültürsüzleşme süreci sürüp gitmiştir.⁵⁶

Erkal, millî kültürümüzü bozma gayretlerinin uzun yıllar kendi köklerimizden koparılanın, çağdaşlık şeklinde gösterilmesine tepkilidir. Bu durum Batı dünyasının bir parçası olmak ve bir türlü anlaşılamayan kısır laiklik ve çağdaşlık tartışmaları içinde devam ettirilmiştir.⁵⁷ Aynı zamanda şu duruma açıklık getirmek gerekir. Bizim şuuraltımızda peşin bir Batı düşmanlığı bulunmadığı gibi, Batı’ya teslimiyetçi bir anlayışta yoktur.

⁵⁴ ERKAL, *Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar*, s.36.

⁵⁵ A.g.e., s.36-37.

⁵⁶ A.g.e., s.37.

⁵⁷ A.g.e., s.38.

Millî kültürü reddetme ve evrensel kültürü ön plana çıkarmak bazılarınca sıkça tekrarlanır. Oysa maddî ve manevî veçhesiyle bir kültür unsuru, âdet veya şahıs, belirli bir kültüre mal olduktan sonra millî kültür sınırlarını aşarak farklı kültür çevrelerine sahip insanlara da hitap edebilmekte ve kendilerini fark ettirebilmektedirler. Evrenselleşme mutlak bir şey değildir. Ülkemizde millî kültür mü, evrensel kültür mü, şeklinde sürdürülen tartışma yanıltır, bunlardan herhangi birini tercih etmekle meseleyi çözmek zordur. Çünkü, her ikisi de bir gerçektir. Ancak evrensel kültür, insanımızı kendi kültür anlayışından uzaklaştırmak, millî duygu ve şuuru zayıflatmak ve pasifleştirmek aracı haline getirilmek istenmektedir. Bir Mevlana, Yunus Emre, Birunî ve diğerleri tabiatıyla evrenselleşmiştir, ancak bu onların mensup oldukları kültür dairesinin buharlaşıp kaybolduğu anlamına gelmemiştir.⁵⁸

Erkal, millî kültür politikalarından bahsederken var olan kültür politikasızlıklarına aşağıdaki örnekleri vermiştir⁵⁹:

1) Nevruz'un bütün Turani ve birçok Asyatik toplumlarda hemen kutlandığı ve bu bayramın hâlâ Türk Cumhuriyetlerinde geçerli olduğunu Akkoyunlu ve Karakoyunlulardan Selçuklu ve Osmanlıya geçen ve Cumhuriyet döneminde birçok yerde "Hıdrellez" adını alan ve bazı yerlerde bir hafta süren bu kutlamaların farkına varılamaması ve ona yeni kimlik aranması,

2) Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesini televizyonumuzun CNN'e teslimiyetçi bir tarzda verışı,

3) Eski bir başbakanın (Turgut Özal) yazdığı ve bir başka ülke yetkilisinin kaleme zor alabileceği Avrupa teşkilatına giriş için âdeta rüşvet gibi sunulan, önce Fransızca daha sonra İngilizce basılan "Avrupa'daki Türkiye" adlı kitap,

4) Büyük boyutlara varan tarihi eser kaçakçılığı, Türk tarihine bir bütün olarak bakamama yanlışı,

5) Avrupa Birliği üyeliği için sergilediğimiz üzücü ve yüz kızartıcı bazı politika ve davranışlar,

⁵⁸ A.g.e., s.40-41.

⁵⁹ A.g.e., s.41-43.

- 6) Güney Doğu Anadolu Master Planı'nda sosyal ve kültürel boyutun ihmali,
- 7) Anadolu Üniversitesinin düzenlediği Türk Dili konferansına katılacak Türkologlara İngilizce davetiye gönderilmesi,
- 8) Dini azınlıklar için âdeta cennet olan Osmanlı ve Türkiye'de Batı kültürüne has asimilasyon arayışları ve İslâmi azınlık yaratma gayretleri,
- 9) Laikliğin anlaşılmadan tartışılması ve bazılarınca İslâmiyet'in potansiyel bir tehlike olarak görülmesi,
- 10) Laikliğin bazılarınca İslâm'a alternatif bir din gibi kabul edilmesi,
- 11) Türkiye dışındaki Türklere yakın tarihe kadar, gerek resmi kanalda, gerek kamuoyunda görülen yanlış bakış tarzları,
- 12) Yıllardır yaşayan Türkçeyi bozma gayretleri ve bugün Türk Dünyası tarafından yeterince anlaşılamama sonucu,
- 13) Milletlerarası toplantılara sunulan millî raporlardaki yanlış ve çelişkiler
- 14) Yunus Emre ve Mevlana'ya daha çok yabancılar ilgileniyorlar diye yakınlık duyulması ve bunların hümanist olarak isimlendirilmesi,
- 15) Yabancı dille eğitim-öğretime Batılı müstemlekeçileri tahrik edecek ve mutlu kılacak şekilde yaklaşma,
- 16) Yabancılaştırma şeklinde bürünen özelleştirmeler,
- 17) İslâm'a bir ideoloji olarak bakmak ve her taşın altında fundamentalizm aramak,
- 18) Türk tarihinde emperyalizm arama yanlışı,
- 19) Kamu menfaatine hadim cemiyet olmak için başvuran Aydınlar Ocağı'na Danıştay'ın verdiği garip ve üzücü cevap,
- 20) Türk milliyetçiliğini küfür sayacak kadar yanlış şartlandırılmak ve ırkçılıkla milliyetçiliği bir kabul etmek,
- 21) Yer adları, tesis adları ve turistik otellerde yemek adlarının yabancılaştırılması,

- 22) Batı karşısında teslimiyetçi tavır,
- 23) Anayasa'nın değiştirilemez, değiştirilmesi bile teklif edilemez olan giriş maddelerinin ve Türkçe'nin devlet dili olmasının Anayasa'da değiştirilme teklifleri,
- 24) Türk tarihinde Batı'daki gibi "Karanlık Orta Çağ" ve "Teokratik düzen" arayışı,
- 25) Avrupa ülkelerinde Türkiye'ye yönelik terör ve propagandaya karşı gerekli yayınların, broşürlerin ortaya konamaması ve yabancıların bilhassa bölücülük ve haksız Ermeni iddiaları konusunda bilgilendirilmemesi,
- 26) Bilhassa TV'de sapma davranışları, bu arada cinsel sapmaları arttırıcı, ahlâkî değerleri zedeleyici, aileyi yıpratıcı ve normal dışı her şeyi ideal gösterme gayretleri,
- 27) Milletleşmenin her türlü boy ve kavmi özelliklerin üstünde biyolojik değil, kültürel bir mutabakat ve mensubiyet şuuru olduğunu fark edememek,
- 28) Millî kimliğe ve Türkçeye karşı yapılan ırkçılık, milletleşmeyi dinamitleyen etnik taassup,
- 29) Anadolu'da çok kültürlülük ütopyasına takılıp kalmak,
- 30) Türkiye'de sosyal, siyasi ve ekonomik tabanı olmayan etnik ayrımcılığı ve mezhep şuurunu en öncelikli farklılık unsuru olarak ortaya koymak yanlışı ve insanlarımızın birbirine ötekileştirilmesi,
- 31) Aleviliği İslâm dışı bir din gibi takdim etmek, gibi kültür politikasızlıkları ülkemizde ne yazık ki görülmektedir.

4.2. Kimlik

Kimlik, son yıllarda üzerine fazla şekilde çalışılan, kafa yorulan ve tartışılan kavramlardan bir tanesidir. Sosyal bilimlerle ilgilenen birçok yazar kimlik konusunda bir görüşe sahiptir. Kimlik konusu üzerine kafa yoran sosyologlardan biri de, Erkal'dır.

Erkal, kimlik ile ilgili görüşlerini açıklarken eleştirici bir tavır takınmıştır. Bu tavrı takınırken Türk toplum yapısına uygun görmediği şeyleri açık bir şekilde dile getirmiştir.

Kimlik konusundaki düşünceleri daha çok millî kimliği öne çıkarmak şeklinde olmuştur.

Kimliğin ortaya çıkışı konusunda farklı tanımlar vardır. “Ferdin veya sosyal grubun kendi hakkında verdiği karara dayalı tanımlama kimliği ortaya koyduğu gibi, ferdi veya sosyal grubun başkaları tarafından dışarıdan yüklenilen sıfat da kimliğin ortaya çıkışında esas alınabilir.”⁶⁰ Kimliğin elde edilmesinde aile, arkadaşlık çevresi, okul ve iş yaşamını rolü büyüktür. Örgün veya yaygın eğitim de kimliğin kazanılmasında rol oynar. Günümüzde ise, kitle haberleşme araçları daha tesirli hale gelmiştir.⁶¹

Kimlik, kültürel ağırlığı olan bir sözcüktür. Bu yüzden Erkal, kültürel ağırlığı bulunan kimliğin, “ben kimim” sualine verilecek yanıtın ana hatlarını içeren ve mensubiyet bilinciyle ilgili bir sözcük olarak görmüştür.⁶² “Ben kimim” sorusunun cevabı olan kimlik durgun, değişmesiz bir mensubiyet şuuru değildir. Kimlikler, zamanla değişmiştir; ancak değişerek, gelişerek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Meselâ, 7. ve 8. yüzyıllardaki Türk kimliği ile 19. ve 20. yüzyıllardaki Türk kimliği aynı değildir.⁶³ Her şeyde bir değişim olduğu gibi kimlik kavramı da zamanla değişime uğramıştır.

Kimliği birçok açıdan ele almak mümkündür. Kimlik kültürel, yani yaşama tarzı ile ilgilidir. Doğum yeri ile zannedildiği kadar ilgili değildir. Coğrafyada kimliği etkileyen faktörlerden birisidir. Ancak coğrafi isimler kimlik yerine geçmemektedir. Meselâ, Bulgaristanlı, Makedonyalı, Kosovalı, Yunanistanlı ve Türkiyeli gibi coğrafi belirlemeler birer kimlik değildir. Diyarbakırlı, Edirneli, İstanbullu, gibi şehir adları da kimlik belirlemede yetersizdir. Kültürel kimlik, coğrafyaya damgasını vurur. Kültürün maddi ve manevi yüzü bu damgada rol oynar.⁶⁴

Erkal, kimliği kültürel olarak düşünmemiz gereken bir kavram olarak görmüştür. Kültürel kimliğin hâkim kültürden bütün kültürel unsurlarda veya büyük çoğunluğunda farklılığı ifade ettiğini belirtmiştir.⁶⁵ Bu bağlamda, kimlikte dil ve din önemli tayin edicilerdir. Balkanlarda, Kafkaslarda Türkçe konuşmayan unsurlar Müslüman olmalarından

⁶⁰ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, s.174.

⁶¹ A.g.e., s.175.

⁶² ERKAL, Mustafa E.; *Yol Ayrımındaki Ülke*, Derin Yayınları, İstanbul, 2007, s.89.

⁶³ A.g.e., s.90.

⁶⁴ ERKAL, Mustafa E.; *Anılar ve Değerlendirmeler*, Derin Yayınları, İstanbul, 2014, s.75.

⁶⁵ ERKAL, *Yol Ayrımındaki Ülke*, s.103.

dolayı Türk olarak kabul edilmişler ve çeşitli baskılarla karşılaşmışlardır. Ortodoks Sırlar Batınında desteğiyle hedef aldıkları Boşnak ve Arnavut Müslümanları sadece bu kimliklerle görmemişler, Anadolu ile irtibatlandırmışlardır. Bundan dolayı Bosna’da minareye çıkan Sırp militanları Türkler gelsin sizi kurtarsın demek ihtiyacını duymuşlardır.⁶⁶

Erkal, coğrafi çevrenin mutlaka kültürel kimliği etkileyeceğini savunmuştur. Ama bu etkiyi bir coğrafi determinizm noktasına çekmenin yanlış olduğunu belirtmiştir. Coğrafi çevrenin yaşama tarzı, hukuki düzenlemeler, ekonomik faaliyetler, beslenme ve davranışlar üzerinde etkisi vardır. Ancak, yaşama tarzı olan kültür coğrafyaya medeniyet anlayışıyla damgasını vurabilmiştir. Bir başka ifade ile coğrafyayı vatanlaştırabilmiştir. Sadece coğrafyaya bağımlı bir kimlik geçerli olsaydı; Orta Asya'dan Orta Doğu'ya ve Orta Avrupa'ya kadar çok farklı coğrafyalar Türklere farklı birer kimlik verirdi. Oysa, bütün bu coğrafi alanda örf, âdet ve gelenek benzerliği ve hatta aynılığı bunun tersini ortaya koymaktadır.⁶⁷

Milliyeti ve milliyetçiliği, yalnızca belli bir coğrafyayla sınırlandırmak, çarpık bir anlayıştır. Bundan ötürü bazılarının Güneydoğuda yaşayan her yurttaş Kürt zannetmesi yanlış bir anlayıştır. Kimliği sadece coğrafyaya bağlı olarak ele almak doğru değildir. Coğrafya kimlik üzerinde etkili olan faktörlerden sadece birisidir. Atatürk sonrası saptırılan kültür ve tarih tezleri maalesef kötü izler bırakmıştır. Bu yanlışlarla Türk sadece Anadolu ile sınırlandırılmıştır. Orta Asya ile bağı kaybettirilmeye çalışılmıştır. Anadolu’da tarihin farklı dönemlerinde yaşamış belirli belirsiz topluluk ve medeniyetler bizim tarafımızdan yüzyıllardır korunmuş olmakla beraber Selçuklu ve Osmanlı’nın tepesine dikilmeye çalışılmıştır. Bu anlayış insanı tanrılaştırıp geleneksel inanç dünyamızla da çatıştırılmıştır. Çatıştıran hümanist anlayıştır. Bu yanlış Kıbrıs Türkü yerine “Kıbrıslılık”, “Adalılık” yanlışını doğurduğu gibi Türkiye’de “Türkiyelilik” saptırması tartışılmıştır. Türkiyelilik saptırmasına milliliği, milliyeti ve milliyetçiliği reddeden bazı aşırı sol çevreler gibi ırkçı bölücülerde bu kavrama sarılmışlardır. Bunlara göre Anadolu'da tesadüfen bir araya gelmiş kalabalıklar veya cemaatler vardır. Türkiyelilik milletleşmenin reddidir. Çanakkale’de şehit düşüp yan yana yatanlar “biz ayırırız, gayırırız, Türk milletine mensup değiliz; Türkiyeliyiz”

⁶⁶ ERKAL, *Merkez Binanın Penceresinden*, s.115.

⁶⁷ ERKAL, *Yol Ayrımındaki Ülke*, s.89-90.

dememişlerdir. Eğer demiş olsalardı orada yan yana yatmaları gerekmezdi.⁶⁸ Bunun günümüzde bu kadar tekrarlanıp üzerinde durulması doğru değildir. Bu düşüncenin altında yatan yanlışların olduğu aşikârdır. Bu yanlışlara karşı durmamız gerekir.

Kimlikle ilişkili olarak ele alınması gereken diğer bir konu ülkemizde devletin kimlik dayattığı iddiasıdır. Erkal'a göre, ülkemizde devletin kimlik dayattığı iddiaları da son derece yanlış ve gerçek dışıdır. Eğer böyle bir zorlama ya da dayatma olsaydı, Türk devleti bazı yörelerdeki vatandaşlarına en azından Türkçe öğretmek vatandaşlık şuurunu güçlendirirdi. Böylece bazı vatandaşlarımız Türk kimliğiyle mahalli veya etnik bazı sıfatları birbirine rakip görmez ve kafası da gereksiz yere karışmazdı. Kimlik dayatan bir devletin millî eğitim ve kültür politikaları Türkiye'de olduğu gibi belirsizliklerle ve soru işaretleriyle dolu olmazdı. Böyle bir ülkenin Kültür Bakanı ülkesini mozaik olarak görmezdi. Eski Cumhurbaşkanlarımızdan Turgut Özal millî ve dinî kimliğimizi inkâr eden Anadolu'yu bir yolgeçen hanı olarak gösteren “Avrupa'daki Türkiye” isimli kitabı kendi imzası ile yazdırmazdı. Ayrıca “Türk dediğin nedir ki?” ifadesini kullanmazdı. Anadolu'yu vatansızlaştıran bu kitap üstelik Fransızca ve İngilizceye de çevrilmişti. Bütün bunlar hayali bir Avrupa Birliği üyeliği için yapılmıştı.⁶⁹

Erkal'a göre, kimlik dayatan bir devlet, 1944 Türkçülük olaylarına ve bu ülkenin seçkin aydınlarına işkence yapar mıydı? Yine kimlik dayatan bir ülkenin Millî Eğitim Bakanlığı, meslek okulu diplomalarında Kasım 2001 Tebliğler Dergisi'nde ay yıldız bu kadar saygısızlık gösterir miydi? Kimlik dayatan bir ülke işyerlerinde, yer ve kuruluş isimlerinde Türkçeye bu kadar saygısız olur muydu? Böyle bir ülkede küresel entelektüel bağımlılığı arttırmak ve insanları kendi toplumuyla yabancılaştırmak için yükseköğretimde İngilizce eğitim-öğretim yapılır mıydı?⁷⁰ Tabi ki, Türk devleti, hiçbir zaman kimlik dayatan bir devlet olmamıştır. Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere, kimlik dayatan bir devlette bu gibi örnekleri görmek mümkün değildir.

⁶⁸ ERKAL, **Merkez Binanın Penceresinden**, s.114.

⁶⁹ ERKAL, **Yol Ayrımındaki Ülke**, s.136.

⁷⁰ ERKAL, **Merkez Binanın Penceresinden**, s.117.

4.2.1. Türkiye’de Kimlik, Kimlik Krizi/Sorunu Tartışmaları

Erkal’ın kimlikle ilişkili olarak üzerinde durduğu diğer bir konu, kimlik krizi ve tartışmalarıdır. Kimlik krizinin ve tartışmalarının doğduğu bir yapıda kurumsallaşmış bir ayrımcılık, yabancı düşmanlığı kültürel ve ekonomik marjinalleştirme, resmi, resmi kanalcı ötekileştirme gelecekle ilgili belirsizlik ortaya çıkmaktadır. Kimlik tartışmaları günümüzde daha da öne çıkarılmıştır.⁷¹

Küreselleşmenin millî kimlikler üzerinde tahribatının hızlandığı dönem öncesinde kimlik krizi veya kimlik sorunu dendiği zaman; daha çok millî mutabakatsızlıklardan doğan ve sanki Türkiye’de farklı dünyaları yaşayan insanlar ve sosyal gruplar anlaşılırdı. Gerçekten Batının yeniçerisi olarak isimlendirilebilecek bazı yabancılaşmış aydınlarımız; millî kültürlerine ve onun maddi veya manevi unsurlarına karşı tavır almayı itibar kazandırıcı zannederlerdi. Bu bugün de geçerlidir.⁷² Kimlikle fazla oynamak, tartışmaya açmak, onun altını ve üstünü sorun yapmak, ülkemizi amuda kalkarak seyretmek demektir. Oysa Batı toplumlarında millî kimlik asla tartışılmamaktadır.⁷³

Kimlik konusunda zihinlerin ne ölçüde karışık olduğu günümüzde daha iyi anlaşılmaktadır. Kimlik, konusunun anlaşılmasını yadırgamamak gerekir. Sosyal Bilimlerle ilgili hangi fakülte veya yüksekokulda gencimize millî kimliği ve kimliğini belirleyen unsurlar gerektiği gibi verilebilmiştir. Türk nedir? ve Türk kimliği? nedir soruları birçok kişiye sorulsa belki de yeterli cevap alınamayacaktır. Aslında, Türk Millî Eğitiminin vermesi gerekenlerin başında “Ben kimim?” sorusunun anlamlı cevabı olmalıdır. Ancak, uygulamada tam tersi bir durum işlemekte, eğitim talep ve arzı sadece para eden bilgi ve para etmeyen bilgiye göre ayrılmaktadır. Eğitim sistemimiz adeta bazı menfaatlerin elde edilmesi, paylaşılması ve bunları bekleyen ve kollayanların üretildiği bir insan fabrikası gibidir. Bir de son yıllarda eğitim sistemimize ve müfredatımıza Avrupa Birliği müdahaleleri görülmektedir. Düşmanca ifadelerin kaldırılması adı altına bir oyun oynatılmaktadır. YÖK yasasından bile milliyet ve millî kimlik milliyetçilik ifade eden cümleler çıkarılmıştır.⁷⁴ Bu

⁷¹ ERKAL, *Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar*, s.72.

⁷² ERKAL, *Yol Ayrımındaki Ülke*, s.101.

⁷³ A.g.e., s.153.

⁷⁴ ERKAL, Mustafa E.; *Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük*, Derin Yayınları, İstanbul, 2005, s.133.

da ülkemizde bir takım sorunları doğurmaktadır.

Türkiye'de kimlik sorununu meydana getiren ve destekleyen nedenleri iki başlıkta ele almak mümkündür. Bunlardan ilki, iç sebeplerdir. Kimlik sorunun doğuran ve destekleyen iç sebepler aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür⁷⁵:

1) Laik-anti-laik çatışmaları: Bu çatışmaların bir kısır döngü içinde sürüp gitmesi, halkla devlet arasındaki ilişkileri soğutmuştur. Sosyal mesafe doğmuştur. Konunun iki taraflı istismarı olumsuz etkiler yaratmıştır. Resmi olan her şeye karşı bir şüphe, bir güvensizlik ortamı şekillenmiştir. Cumhuriyetin akıllı dostlara ihtiyacı vardır. Cumhuriyetten yana olmak demek, cumhuriyete karşı “karşı kültür alanları” açmamaktır.

2) Millet ve ümmet rekabeti: Siyasi rekabet ve çatışma konusu halini alan millet mi, ümmet mi ayrımcılığı vardır. Millî kimliği reddeden belirli bir ümmete mensup olmakla belirli bir milliyete sahip olmanın birbirine rakip olamayacağını fark edemeyenler, İslâm ümmetini bir basit sürü ve kalabalık gibi düşünmüşlerdir. Ümmeti siyasi bir noktaya çekenler; vatansız, bayraksız, devletsiz, kimliksiz, sınırsız ve milliyetsiz sözde bir Müslüman arayışına çıktıklarından bizzat İslâm'la da ters düşmüşlerdir.

3) Milliyetçilikle ırkçılığın karıştırılması: Milliyetin ve milliyetçiliğin kültürel değerlere; ırkçılığın ise, biyolojik ve genetik göstergelere bağlı olduğunu fark edemeyenler her türlü millî hassasiyeti ırkçılık olarak tarif ederek Türkiye üzerindeki yabancı emellere adeta yataklık etmişlerdir. Milliyetçileri kafatasçılık ile suçlayanlar Kürtçü ırkçılığın önünü açmışlardır. Millî direncin kısmen zayıflatılmasını sağlayarak yeni sömürgecilere taşeronluk yapmışlardır. Günümüzde tahminlerin aksine yükselen milliyetçiliği törpülemek, etkisizleştirmek için çeşitli tertipler düzenlenmiş; ihanet çetelerini gizleyebilmek için milliyetçi çeteler üretilmeye çalışılmıştır.

4) Osmanlı-Cumhuriyet çekişmesi: Tarihe bir bütün olarak bakılamaması, her dönemin artı ve eksilerle tartışılabilme özelliğinin kazanılamaması da kimliğin sorun yapılması üzerinde etkili olmuştur. Osmanlı'ya ve padişahlara küfredilerek Cumhuriyet'in yüceltilemeyeceği, diğer taraftan Cumhuriyet'in aşağılanarak Osmanlı'nın övülemeyeceği artık anlaşılmalıdır. Tarih konusunda bazı mutabakatlar doğabilmelidir.

⁷⁵ ERKAL, *Yol Ayrımındaki Ülke*, s.105-113.

5) Hümanist kültür anlayışı: Atatürk döneminin kültür ve tarih tezlerine tamamen ters olan hümanist kültür anlayışı sadece Anadolu'yu esas aldığından coğrafyaya bağlı kimlik anlayışına sebep olmuştur. Anadolu'da tarihin farklı dönemlerinde yaşımış medeniyetler ata kabul edilmiş, adeta yeni soy ve atalar arayışına çıkılarak Anadolu dışındaki Türk bölgeleriyle kültürel bağ zayıflatılmıştır. İnsanı ve din dışılığı yücelten bu anlayış Türk dünyasıyla olan ilişkilerimizin gerektiği gibi geliştirememesinin de kaynağını oluşturmıştır. Muharrem Ergin ve Tahsin Banguoğluna göre; hümanist tahrip, aşındırma ve açılan gedikten aşırı sol ideoloji daha rahat bir şekilde ülkeye girebilmiştir.

6) Aydın ve bürokratların Türkiye karşısındaki tarafsızlığı: Eğitim sistemimiz ve yetiştirme tarzımız ülke çıkarları karşısında tarafsız kalmayı, bilimselliğin ve çağdaşlaşmanın bir gereği gibi görmemize sebep olmuştur. Aydınımız yabancılardan bir şeyler talep etmekten korkmuş, kendinden talep edilecekleri düşünür hale gelmiştir. Türk tezleri adeta belirsizdir. Bu garip tarafsızlık kimlik konusunda da etkisini göstermiş, bazıları Türk dışında ve ona adeta rakip etnisiteler ve Anadolu'da başka milletler arayışına çıkmışlardır.

7) Ferti, faydacı ve maddeci insan tipinin ortaya çıkışı: Bilhassa büyük şehir bölgelerinde ben merkezli yaşıyan, kendisini Türk milletin bir mensubu gibi saymayan, sadece kendisini düşünen, maddi hesaplar yapan bir insan tipi doğmuştur. Bu insan tipi millî menfaatlere yabancılaştığı ve her şeyin czmn Türkiye dışındaki glere bırakma eğiliminde olduğu için kimlik konusunda da hassasiyetini kaybetmiştir.

8) Grup, cemaat menfaatinin öne çıkması: Fert, grup ve cemaat menfaatlerinin öne çıkması ve 1980 sonrasında dışa kapalı ie dönük cemaatleşme eğilimleri, millî seviyede her konunun düşünülmesini ikinci plana atmıştır. Bu da kimlik aşınması ve kimlik bunalımını arttırmıştır.

9) Aşırı sol ideoloji: Farklı tonlarıyla komünist grupların eylem ve faaliyetleri “Türkiyelilik” ve “Türkiye halkları” tezleri, millî olan her unsuru adeta reddederek ve onu zamanla ortadan kalkacak olan burjuvazinin bir işareti olarak görülmesi, evrenselci ve beynelmilelci bir çizgi izlenmesi, klâsik bazı şablonların, kalıpların Türkiye'ye uydurulma cbaları, sınıf catışması tezinin esas alınması kimlik üzerinde de etkili olmuştur. Sol ile Türk kavramlarının yan yana getirilmesinin bazı milletlerden farklı olarak tarihimizde anlamlı bir geleneği olmamıştır. Bazı istisnalar bu kuralı bozmamaktadır.

10) Kimlik dayatıldığı iddiaları: Bu iddia, anlaşılır gibi değildir. Türkiye'de Atatürk sonrası dönemde zaman zaman bazı olumlu gelişmelere rağmen; bırakınız Türk kimliğini dayatmayı bu konulardan uzak durulmuştur. Din ve milliyet adeta biliniyor farz edilerek fazla ilgilenilmemiştir. Hatta manevi değerlerimiz konusunda irtica şartlı refleksine sahip olanlarımız da çoktur. Türk kimliği dayatmasından değil, belki kimliksizlik dayatmasından bahsedebilmek mümkündür. Türk kimliğini dayatan bir ülke ve devlet 1954 yılında Milliyetçiler Derneği'ni neden kapatmıştır? Almanların II. Dünya Savaşı'nda mağlubiyetleri üzerine 1944 Türkçüler olayı ve işkenceler neden olmuştur? Bu konuda birçok örnek verilebilir.

11) Eğitim ve öğretim de bilgilendirme yetersizliği: Bireyleri bilgi hamalı yapan fakat millî kimliklerini o ölçüde veremeyen bir eğitimde idare-i maslahatçılık bugüne kadar ülkemizde çok şeye yol açmıştır.

Erkal, kimlik sorununu doğuran ve destekleyen ikinci unsur olan dış sebepleri şu şekilde sıralamıştır⁷⁶:

1) Küreselleşme: Küreselleşme sürecinin hızlandığı son 20-25 senedir önü açılmış millî devletler büyük sorunlarla karşılaşmışlardır. Küreselleşme yerelliği, parçayı, tekleştirilen, devletsizleştirilmek ve toplumdan soyutlanmak istenen ferdi, farklılıkların kutsallaştırmasını esas almıştır. Küresel sermayenin egemenliğini perçinlemiştir. Milletlerin kalabalıklaştırılması, coğrafyaların ve sermayenin vatansızlaştırılması gündeme getirilmek istenmiştir. Artık klâsik ideolojik çatışmaların yerini etnik çatıştırmalar, kültür ve din ağırlıklı çatışmalar alacaktır.

Küreselleşmenin ipini elinde tutan küresel güç hukuk tanımaz bir şekilde istilâ hareketini sürdürmekte, inanç dünyalarını Washington'a endekslemektedir. Üç semavi din arasında yeni sentezler aramak İslâm'ı magazinleştirmek, Müslüman'a ne ölçüde İslâm'dan vazgeçebileceğini tartıştırmak, ılımlı ve diyalog çağrıları arasında sürdürülmektedir.

Evangelist mezhebe uygun inanç dünyası şekillenmesi uygulanmaktadır. Diyalog tarafların birbirlerini tanıması ve kabul etmesiyle gerçekleşir. Aksi bir durum diyalog değil; monolog olur. Bu da Vatikan belgelerinde de görüldüğü gibi, İslâmiyet'in din olarak kabul

⁷⁶ A.g.e., s.113-115.

edilmemesi ve insanlığın kiliseye döndürölme çabasıdır. İlimli İslâm ve diyalog, misyonerliğin küreselleşme sürecine uygun yeni kılıfıdır.

Küreselleşmenin ideolojisi çok kültürlölük olduğuna göre, hedef alınan coğrafyalarda millî kimlikler aşındırılmakta ve onlara karşı psikolojik savaş açılmaktadır.

2) Avrupa Birliğı-Türkiye İlişkileri: Aslında Avrupa Birliğı-Türkiye ilişkileri ifadesi de yanlış sayılabilir. Avrupa Birliğı'nin direktif ve talimatları ve Türkiye'nin ev ödevleri demek daha doğru olabilir. Fazla geriye gitmeden son senelerde Avrupa Birliğı belgeleri olarak Türkiye'nin önüne konulan yıllık ilerleme raporları, katılım ortaklığı belgeleri ve son 17 Aralık 2005 müzakere çerçeve belgesi incelendiğinde sanki Avrupa hukukuna karşı AB'nin Türkiye'den bir takım talepleri olduğu ortaya çıkar. Oysa Avrupa hukukunu oluşturan toplantı belgelerinde (AGIT, Paris Şartı, Kopenhag Toplantı Belgesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi vb.) her çeşit ırki ve etnik ayırım gayretlerine karşı devletlerin tedbir alması, millî sınırların korunması söz konusudur. Bizden talep edilenlerin bir kısmının Kopenhag Kriterleri'yle ilgisi olmadığı açıktır. Türkiye'ye özel şartlar dayatılmış, etnik çoğulculuğa uyması istenmiş, üniter yapısı hedef alınmıştır. Kürtler ve Aleviler, yeni azınlıklar olarak kabul ettirilmek istenmiştir. Bazı yayın kuruluşları ve iktidar tarafından ortaya konulan pembe hayaller, gerçekler ortaya çıktıkça sarsılmış, düşünen insanlarımız AB'nin birliğı mi, Türkiye'nin birliğı mi sorusuna takılıp kalmışlardır. Türkiye her alanda üstüne çöken bu Avrupa Birliğı ipoteğini kaldırmadan bağımsız, haysiyetli, millî menfaatlerini koruyucu ve caydırıcı bir ülke olması mümkün değildir. AB, Türkiye için bir iç ve dış güvenlik sorunu olmuştur; teslimiyet projesidir ve Sevr'in de gerisine dönmektir.

3) Irak'ın kuzeyindeki gelişmeler: Saddam Hüseyin sonrası Irak'ta Amerikan işgal güçlerinin şekillendirdiğı, Amerika ve İsrail çıkarlarının korunduğı bir siyasi yapılaşma görölmüştür. Irak'ın üniter yapısı büyük ölçüde yara almış, Büyük Orta Doğı Projesi'ne uygun bir parçalanma ortaya çıkmıştır. Irak'ta Türkmenler unutulmuş, onların insan hakları ve demokrasi sorunu yok farz edilmiştir. Bu konuda yabancıları suçlamak da yanlıştır. Türk devletinin de bazı sorumlulukları vardır. Irak'taki gelişmelerin komşu ülkeleri ilgilendirmeyeceğı beklenemez doğru bir bakış açısı değildir. Özellikle Güney ve Kuzey

Kürdistan ifadelerinden ne anlaşılması gerektiği de açıktır. Amerika askeri er geç Irak'tan çekilecektir. Türkiye, buna karşı gerekli plânlamayı yapabilme kudretine sahip olmalıdır.

4) Terör örgütünün siyasallaştırılması: Türkiye yıllardır aslında PKK'dan çok onun destekçileriyle mücadele etmiştir. Silahlı terör yoluyla hedeflerine varamayanlar bu defa silâhsız terör, kültürel haklar ve tanınma isteklerini dile getirmişlerdir. Buna uygun anayasa değişiklikleri yoluyla kurucu unsur ve hükümler hakkı peşinde olmuşlardır. Bütün bunlar bazı Kürt asıllı vatandaşlarımızda mevcut siyasi iktidarların da yanlışlarıyla ve bugün en son örnekleriyle kendi kendilerini ötekileştirme düşüncesini yaratmıştır. DEHAP ve onun devamı olan DTP Güneydoğu yöremizde dış destekle stratejik konumunu güçlendirmiş, PKK savunucusu bir noktaya gelmiştir. Yöredeki bazı belediye başkanlarının dıştan kumandalı ortak tavrı bunu güçlendirmiştir. Bunun kimlik sorunu üzerinde etkileri vardır. Ankara'ya karşı “alternatif egemenlik alanları” açılmaya çalışılmaktadır. Türkiye, hayali bir Avrupa Birliği üyeliği uğruna hiçbir ciddi devletin veremeyeceği tavizleri verir konumuna sokulmaktadır. Vatandaşın talep bile etmediği, bazı dış dayatmalara ve varsayımlara dayalı değişiklikler yapılmaktadır. Nitekim RTÜK'ün Kürtçe yayını müzik, eğlence ve yarışma programlarını da kapsayacak şekilde genişletmesi; resmi kanal aracılığıyla, insanların anlaşılabilir bir şekilde ötekileştirilmesi ve sosyal bütünleşmenin dinamitlenmesidir.

4.3. Millî Kimlik ve Türkiye’de Millî Kimliğe Yönelik Bazı Tahribatlar

Erkal’ın kimlikle ilgili üzerinde durduğu konuların başında, millî kimlik gelir. Ona göre millî kimlik, milliyetle ilgilidir. Milliyet ve millî kimlik, yerel bazı sıfat ve etnikliklere rakip de değildir. Millî kimliğin reddedilmesi millî birliğin ve yurttaşlığın reddedilmesidir. Millî kimliği olmayan devlet zor yaşatılır. Devlet olmazsa millî kimlik belki de yıpranarak sürebilir. Ancak özündeki canlılığını kaybetmediği ve kültürel yabancılaşma olmadığı takdirde; tekrar siyasi bağımsızlığı sağlayacak gücü de kendisinde taşır. Siyasi bağımsızlığın kaybolması millî kimliğin yok olması anlamına gelmemektedir. Kavmi kültürlerden millî seviyede kültür ve kimliğe ulaşılması mahalli bazı yaşama tarzlarının buharlaşıp uçması da değildir. Kaldı ki, hâkim kültür niteliği kazanmış olan, bir başka ifade ile çok farklı nitelikli coğrafyalara kendi kültürel damgasını vurmuş olan Türk kimliği, Orta Asya'dan Orta

Avrupa'ya kadar farklı kavim ve topluluklarla imparatorluk benzeri bir yapıda yaşamış, yaşatmış, korumuş ve kollamıştır. Kimseyi kendine rakip de görmemiştir. Zaten hâkim kültürün bir özelliği de budur.⁷⁷

Erkal'a göre, Türk, yalnızca bir kavmin ismi değil, Anadolu, Balkanlar ve Avrasya'daki kültür birliğinin sağlam bir mührüdür. Türk, millî kimlik ve milliyetin diğer ismidir. Türk, etnik sıfatlar ile mukayese etmemek ve eş anlamlı olarak kullanmamak gerekir. "Ne yapalım herkes Türk mü olacak?" şeklindeki soru, akıl ve mantık dışı bir soru olup aynı zamanda bir cehalet örneğidir.⁷⁸

Türk kimliği, kültürel bir kimlik olup Türk milletine mensup olan her bireyi kapsar. Türk kimliği, Türk milletine ait olan, yani mensup olanların kimliğidir.⁷⁹ Bu kimlik, 1923'te Cumhuriyet'in kuruluşu ile de ortaya çıkmamıştır. 1982 Anayasası ile tarih sahnesinde olmamıştır. 1071 Malazgirt öncesinde ve sonrasında Anadolu'da ve Orta Doğu'da hâkim kültür ve medeniyettir. Millî kimlik, Almanya'da, Fransa'da ve Amerika'da etnik çağrışım yapmadığı gibi, Türkiye'de de yapmamaktadır.⁸⁰

Türk milletini geniş ve dar anlamıyla iki farklı şekilde değerlendirebiliriz. Erkal'a göre, dar manada Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı kapsamında ele alınabilir. Geniş anlamda ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin millî sınırlarının dışında yer alan coğrafyalarda hayatlarını sürdüren soy birliği içinde olduğumuz soydaşlarımızın Türkiye ile tarihi ve kültürel birlikteliğidir.⁸¹ Mustafa Kemal Atatürk, her iki yaklaşımı da dikkate almış ve önemli beyanlarda bulunmuştur. Nitekim Atatürk'e göre, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir.⁸² Antropolog Bozkurt Güvenç, Hürriyet gazetesindeki bir mülakatında bazı Türk Cumhuriyeti'ni vatandaşlarını kastederek Türk kimliği üzerindeki 70 yıllık baskıyı da yok farz ederek, bunlar kendilerine Türk demiyor alınları ve elmacık kemikleri de bize uymuyor, diyebilmiştir. Yine aynı kişi, bir başka mülakatında Türk kimliği

⁷⁷ A.g.e., s.102-103.

⁷⁸ ERKAL, *Anılar ve Değerlendirmeler*, s.71-72.

⁷⁹ ERKAL, *Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar*, s.202.

⁸⁰ ERKAL, *Anılar ve Değerlendirmeler*, s.74.

⁸¹ ERKAL, *Merkez Binanın Penceresinden*, s.112.

⁸² A.g.e., s.112.

yerine kimlik olarak “insan” kavramını ileri sürmüştü.⁸³ Erkal’a göre, Türk kimliği ile ilgili en büyük yanlış bir yargı, milliyetçiliği dine, ırka ve bölgeye dayandırmaktır.⁸⁴ Oysa, Erkal’a göre, Türk milletine mensup olma bilincini hissetmemek ırkçılıktır.⁸⁵

Erkal’ın karşı çıktığı diğer bir konu, Türk milliyetçiliğinin etnik ölçekli bir kavrammış gibi gösterilmesidir. O, bu duruma karşı çıkmış ve Türk milliyetine mensup bazılarına göre tabiiyetine dâhil herkesi kapsadığını söylemiştir. Bu bakımdan farklı etnik gruplardaki fertlerin Türk milliyetçisi olmasını engelleyen hiçbir sınırlama yoktur. Günümüzde önemli bir yükselen değer olan milliyetçilik, bazılarının zannettiği gibi ayakaltına alınacak bir değer değildir. Eğer aksi kabul ediliyorsa ülke çıkarlarını nasıl korunabilir. Çağımız önü açılan millî devletlerle küresel güç ve bloklar arasındaki mücadeleye sahne olduğundan, küreselleştirmede farklılıkların kutsallaştırılması, yerellik ve şehir devletçikleri, millî devlet ve uniter yapıların önüne geçirilmektedir. Önü açılan millî devletler etnik tuzak ve çatıştırmalarla kuşatılmış, millî çıkarlarını koruyamaz hale getirilmişlerdir. Öte taraftan teknoloji ve medyanın desteği ile uyuşturulan, yığınlaştırılan kitleler, özgürleştikleri zannederken adeta esir alınmışlardır. Küreselleşme ve işleyişi anlaşılmadan etnik ve mezhep çatıştırmalarının gündeme getirildiği kavramak zordur.⁸⁶

Türk kimliği, etnik vafına bakılmaksızın Müslüman ve gayrimüslim yurttaşlarımızı kapsayan bir kimliktir. Millî kimliğimiz, kendini Türk olarak hisseden bir kimseyi dışlamaz. Çünkü Türk, bir etnik grubun ismi değildir.⁸⁷ Türkiye’de Türk kimliği üzerine yapılan tartışmalar Türkiye’nin Türk Dünyasında, Balkanlarda ve Ortadoğu’da siyasi ve kültürel tesirliliğini azaltmaya dönük gayretlerdir.⁸⁸ Bu gayretlerde çoğu zaman başarılı olursa da Türkiye gibi güçlü ve eski bir medeniyeti olan ülkelerde umduklarını bulamamaktadırlar.

Erkal, kimlikle ilgili düşüncelerini ifade ederken asıl üzerinde durduğu konunun kimlik tuzağı olduğunu açıkça dile getirmiştir. Erkal, Türk kimliğinin Anadolu’da milletin ve milliyetin ismi olduğunu dolayısıyla etniklik kapsamında ele alınmaması gerektiğini

⁸³ A.g.e., s.113.

⁸⁴ A.g.e.

⁸⁵ A.g.e., s.115.

⁸⁶ ERKAL, *Anılar ve Değerlendirmeler*, s.74.

⁸⁷ ERKAL, *Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar*, s.202.

⁸⁸ ERKAL, Mustafa E.; *Yeni Türkiye ve Etnik Pazarlama*, Derin Yayınları, İstanbul, 2015, s.116-117.

vurgulamıştır. Erkal, milliyet ile etnikliğin farklı şeyler olduğunu ve onların birbirine rakip olmadıklarını belirtmiştir. Ona göre, bir milliyetin içinde farklı etniklikler olabilir. Etniklik, biyolojik unsurlardan çok, kültürel etkenlerle ilgilidir.⁸⁹

Erkal, farklılıkların korunması çerçevesinde Türk olmayı ve Türk milletine mensup olma bilincini hissetmemenin ırkçılık olduğunu belirtmiştir.⁹⁰ Bu çerçevede, Erkal'a göre, Türk kimliğiyle bağlantılı olarak üzerinde durulması gereken konulardan birisi de, etnik milliyetçiliktir. Erkal'a göre, milliyet, milletleşen toplumların sıfatıdır. Etnik ve ırkı yorum gerektirmez. Ona etnik seviyede dar açıdan bakılarak kullanılan etnik milliyetçilik kavramı yanlış bir kavramdır. Türk milliyetçiliği Türkiye'de etnik milliyetçilik değildir. Etnik grup, ayırıcı ve bütünü reddedici ise; zaten milliyeti de dışlıyor demektir. Bu bir bakıma mensup olduğu milleti ve milliyeti dışlama, ona kapalı kalma, siyasi özerklik ve egemenliği paylaşma yolunu açmaktadır. Bu yol bizzat Avrupa hukukunun içinde yer alan birçok Sözleşmede kabul görmemektedir.⁹¹

Türk kimliğinin tartışılacak bir tarafı yoktur. Tarih sahnesine çıktığı andan itibaren kendine özgü yaşama tarzı, duygu ve düşünce, sanat ve fikir dünyası ile ortadadır. Doğal bilimlerde ve sosyal bilimlerde Türklerin medeniyete yaptığı katkılar çeşitli eserlerde ele alınmıştır. Karahanlılar döneminde İslâm'la müşerref olmaları önemli bir merhaledir. Daha sonra Batı ile temas, önce Bizans ve Batı Avrupa'dan alınanlar ve verilenler Türk kimliğini zenginleştirmiştir. Türk kimliğinin medeniyete yaptığı katkı ve coğrafyaya vurduğu damga yeterli olmasaydı, en fazla bir yüzyıl içinde Anadolu'da eriyip gidebilir ve hâkim kültür olamazdı.⁹²

Erkal'a göre, Türkiye'de Türkü bir etnik grup gibi anlama yanlışı, Anadolu coğrafyasının millî kimliksizleştirilmesi, Türkiye üzerinde uygulanan psikolojik savaşın ve Batı oryantalizminin bir sonucudur. Şark Meselesi devam etmektedir. Şark Meselesi ve oryantalizm Türk düşmanlığının kaynağını oluşturmuştur. Birçok yabancı dildeki ansiklopedide Türk maddesi Türk düşmanlığı ile doludur. Bundan dolayı Türk kimliğine

⁸⁹ ERKAL, *Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar*, s.229.

⁹⁰ ERKAL, *Merkez Binanın Penceresinden*, s. 115.

⁹¹ ERKAL, *Yeni Türkiye ve Etnik Pazarlama*, s.117.

⁹² ERKAL, *Yol Ayrımındaki Ülke*, s.90.

saldırı Büyük Orta Doğu Projesi ile de başlamamıştır. Yüzyıllardır hem askeri hem de medeniyet seviyesi olarak Türk'ün karşısında aşağılık kompleksine düşenler Türk'ü methedecek değillerdir.⁹³

Erkal, Türk kimliğinin ana özelliklerini şu şekilde sıralamıştır⁹⁴:

- 1) Şerefine düşkünlük,
- 2) Özgürlük ve bağımsızlık arayışı,
- 3) Devlet kurma yeteneği,
- 4) Devleti baba olarak görmek,
- 5) Vatan fikri,
- 6) Mazluma dost olmak, zalime düşman olmak,
- 7) Kinci olmamak,
- 8) Bilimle dini bütünleştirici bir anlayış,
- 9) Adaletli olmak,
- 10) Birey ve toplum çıkarlarının birbirine paralel olması,
- 11) Maddi ve manevi tatminin dengelenmesi,
- 12) Statünün doğuştan değil; sonradan takva yoluyla kazanılması,
- 13) Kadına aile ve toplum içinde gerekli yeri ve değeri vermek,
- 14) Yaşlılar saygı göstermek,
- 15) Cesaretli olmak,
- 16) Hem göçebeliğe hem de yerleşik hayata yatkın olmak,
- 17) Faydacı ve bireyci değil, toplumcu ahlâk anlayışına sahip olmak,
- 18) Hoşgörü sahibi olmak, hâkim kültürün koruma, kollama, yaşama ve yaşatma

⁹³ A.g.e., s.92.

⁹⁴ ERKAL, *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*, s.156-157.

özelliği,

19) Dayanışmacı ve paylaşmacı tavır, paylaşma ve zenginliği dağıtmanın yüksek statü sağlaması

20) Misafirperverlik,

21) Sıcakkanlılık,

22) Cömertlik,

23) Ağırbaşlılık ve ciddiye,

24) Büyük çoğunluğuyla Müslüman olmak,

25) Meşverete önem vermek,

26) İmtiyazlı olmayı reddetme (bilhassa Batı Türkleri asalet esaslı Batı tipi monarşı düşüncesine değil; Cumhuriyet düşüncesine yatkındır. Eğer asalet ve monarşik bir yapı geleneği yaygın olsaydı kolay kolay Cumhuriyet'e geçemezdik)

27) Antiemperyalist olmak,

28) Ordu-millet geleneği,

29) Harp halinde esire iyi muamele,

30) Çevreyi iyi koruyamamak,

31) Gösterişe düşkünlük,

32) Acelecilik ve tahammülsüzlük,

33) Ferdi hareket,

34) Aşırı tepkicilik,

35) Kimlik kaybına sebep olacak sapmalar ve daha sayılacak birçok şey vardır.

Diğer yandan, Erkal, ülkemizde tarihi süreç içinde etnik olmayıp; kültürel bir kimlik krizi yaratan, ülkemizin “kararsız toplum” olarak tanımlanmasını doğuran sebepleri de şu şekilde izah etmiştir⁹⁵:

- 1) Laik-anti-laik çatışmalarının fert toplum ilişkilerinde doğurduğu sosyal mesafe,
- 2) Kültürel mutabakat eksikliği, buna rağmen diyalogun içeride değil, farklı dinler ve bilhassa Vatikan patentli diyalog oyunlarında aranması,
- 3) Millet ve ümmet rekabeti,
- 4) Milliyetçilik ile ırkçılığın karıştırılması,
- 5) Osmanlı-Cumhuriyet çekişmesi,
- 6) Atatürk döneminin kültür ve tarih tezlerine ters olan hümanist kültür anlayışı,
- 7) Bazı aydın ve bürokratların ülkesi ile yabancılaşması ve Türkiye karşısındaki tarafsızlığı,
- 8) Sadece kendini düşünen bireyci ve faydacı insan tipinin ortaya çıkışı,
- 9) Grup, topluluk çıkarının öne çıkması,
- 10) Aşırı sol ideolojinin yaptığı tahribat,
- 11) Cemaatçi eğilimlerin Yeni Osmanlılık anlayışını ümmetçi kültür kodları ile sürdürmeleri,
- 12) Ülkeyi yönetenlerin millî kimlik ve menfaatlerle çatışan çelişkileri,
- 13) Kimlik dayatıldığı iddiaları,
- 14) Eğitimde bilgilendirme yetersizliği,
- 15) Küreselleşmenin önü açılmış millî devletler üzerindeki olumsuz tesirleri,
- 16) Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinin doğurduğu etkiler,
- 17) Terör örgütünün dayandığı görüşlerin siyasallaştırma çabaları,

⁹⁵ ERKAL, *Yol Ayrımındaki Ülke*, s.97.

18) Bazı olumlu yönlerine rağmen medyanın kimlik belirsizleştirici ve bozucu etkileridir.

Erkal, genç kuşaklara Türk kimliğini hissettirmek zorunda olduğumuzu söylemiştir. Erkal, kendi millî kimliği konusunda tereddüdü olanların Türk milletine verebilecekleri herhangi bir şeyin olmadığını ifade etmiştir.⁹⁶ Çünkü Erkal'a göre, Türk kimliğini reddetmek, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlığını reddetmektir.⁹⁷ Erkal, bugün ülkemizde birçok aydınının milliyet ile etnikliği birbirine karıştırdığını vurgulamış⁹⁸, millî kimlikle yerel sıfatları ve etniklikleri birbirine rakip gibi görmüş ve karıştırmışlardır. Oysa Erkal'a göre, "Türk, Kürt, Çerkez, Gürcü" birer alt kimlik değildir. Çünkü Türklük, bir millî kimliktir ve onu etniklik kapsamında değerlendirmemek gerekir.⁹⁹

Erkal'ın belirttiği üzere, Türkiye'de yıllardır süren terörün asıl hedefi, millî kimliktir. Millî kimliğin aşındırılması ile Türkiye'nin Balkanlarda ve Avrasya'daki siyasi ve kültürel tesirliliğinin zayıflatılmaya çalışılmasıdır. Bundan dolayı dış destek devamlı terör örgütünü kullanmıştır; bölücülüğün siyasallaşmasını hedeflemiş ve gerektiğinde de ondan kurtulmaya çalışmıştır. Aslında Türkiye sadece terör örgütüyle değil; bazı müttefikleriyle de savaşmaktadır. Yıllar önce Irak'ın Kuzeyine çekiç gücün yerleştirilmesi ve bu gücün Türkiye'ye karşı kullanılması, terör örgütüne malzeme ve personel temini unutulmamıştır. Maalesef çekiç gücü etkisiz hale getiremediğimiz gibi ona zaman zaman destek bile olmuşuzdur.¹⁰⁰

Türkiye'de yaşayan herkesin millî bir kimliği vardır. Bu da Türk kimliğidir. Bunun sadece Türkiye Cumhuriyet'i Anayasasının 66. maddesinde ifade edilmesi de yeterli değildir. Çünkü, millî kimlik sadece hukukî değildir; ama kültürelidir. Bizler sadece Anayasaya göre millî kimliğimizi tayin etmemekteyiz. Türkiye'de anayasal vatandaşlık tartışmasını açanlar, Türkiye'yi hâkim kültürsüz, millî kimliksiz bir kalabalık veya mozaik

⁹⁶ A.g.e., s.127.

⁹⁷ A.g.e., s.153.

⁹⁸ ERKAL, *Merkez Binanın Penceresinden*, s.110.

⁹⁹ ERKAL, *Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar*, s.227.

¹⁰⁰ ERKAL, *Yeni Türkiye ve Etnik Pazarlama*, s.125.

gibi görenlerdir.¹⁰¹

Erkal'ın millî kimliğe yönelik tahribatlar çerçevesinde üzerinde durduğu konulardan biri de, kültürel kimlik tartışmalarıdır. Kültürel kimlik kavramı, 1980'li yılların sonlarından itibaren ortaya çıkan önemli siyasi değişmelerle, küreselleşme ve yeniden yapılanma sonucu ön plâna çıkan bir kavram olmuştur.¹⁰² Kültürel kimlik, doğuştan sonra kazanılan ve elde edilen özelliklerle ilgili olup bireyi aşan sosyal bir boyutu vardır. Bireyin sosyal bir varlık olması, farklı özellikleriyle teşkilatlanmış insan toplumları içinde yaşayabilmesi, toplumu bireyde temsil ettirir hale getirmiştir.¹⁰³

Kültürel kimlikle bağlantılı olarak ele alabileceğimiz diğer bir gerçeklik kültürel kimliğin, sosyal ve kültürel çevreyle aynılaşmasıdır. Kültürel kimlik, sosyal ve kültürel çevreyle aynılaşmaktadır. Genetik yoldan elde edilenler farklı olsa da, belli bir kültür muhti içinde yoğrulan, sosyalleşen ve ondan pay alan, mensubiyet şuuru hisseden insan kendi kültür çevresini temsil eden kimliği de taşıyor hale gelmiştir. Bir başka ifadeyle, kültür çevresi kendini fertte temsil ettirip ve ona kimliğini vermiştir.¹⁰⁴ Bir kültürel kimlik, isteyen bireyin istediği yerden satın alabileceği ya da piyasada satılan bir mal değildir.¹⁰⁵

Erkal'ın üzerinde durduğu üzere, kültürel kimliği coğrafi faktöre dayandırmak yanlış bir tutumdur. Hâkim kültür özellikleri göstermeyen ve kültürün maddede somutlaşmış şekli olan medeniyet tarafından şekillendirilmemiş bir coğrafyanın, vatanda yapılması mümkün değildir. Bu bakımdan, bir Akdeniz kültürü ve Anadolu kültürü gibi kavramlar kültürel kimliği net ve belirli hale getirememektedir. Bu durumda sanki Akdeniz'de birbirlerinden ayırt edilebilme özellikleri gösteren millî kültürler yok sayılarak konuya yaklaşılmaktadır.¹⁰⁶ Hâlbuki böyle bir durum söz konusu değildir.

Son dönemde sözcükler yeterince bilinmediği ya da maksatlı bir biçimde saptırıldığı için kafalar çok karışmıştır. Meselâ, bazı yazarlar, kültüre dayalı kimlik ile yurttaşlığa dayalı kimliği ayırma gereksinimi duymuşlardır. Bu, son derece yapay bir ayırmadır. Çünkü kültüre

¹⁰¹ ERKAL, *Yol Ayrımındaki Ülke*, s.147.

¹⁰² ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, s.174.

¹⁰³ A.g.e., s.174.

¹⁰⁴ A.g.e., s.174-175.

¹⁰⁵ ERKAL, *Yol Ayrımındaki Ülke*, s.89.

¹⁰⁶ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, s.175-176.

dayalı kimlik, farklılıkları ve gayrimüslimleri dışlamaz.¹⁰⁷ Kültürel kimlik, bireylerin kendilerini ne olarak hissettiğinden kaynaklandığı gibi o birey ya da sosyal guruba dışarıdan atfedilen isme ve unvana göre de şekillenebilir.¹⁰⁸

Kültür kimliğini ana kültür kalıbından mevcut farklılıkların fertte veya grupta netleşmesi ve somut hale gelebilmesi olarak tarif etmek mümkündür. Şu bir gerçek ki, bugüne kadar bir Kürt kimliğini, ne Paris Kürdoloji Enstitüsü, ne Erivan, ne de diğer enstitüler ortaya koyabilmiş değildir. Ama bu görev öyle görünüyor ki, onların adına bazı demokratik psikopatlarla düşmektedir. Bir kültür kimliği biyolojik olmaktan çok, belirli bir kültürü kazanabilme, o kültür içinde sosyalleşebilme, eğitim ve öğretimde kazanılabilmektedir. Bu bakımdan, insanları doğuşlarına göre ele almak ve hatta kan, renk ve kafataslarına bakarak rakama vurmak sosyoloji ile ters düşen bir davranıştır. Doğuştan biyolojik farklılık halinde bile, yüzyıllardır belirli bir kültürü paylaşan ve onu millîleştiren sosyal gruplar eğer bir topluma mensup olma ortak iradesini taşıyorlarsa, mevcut bayrağı bayrak, dili dil, ahlâk anlayışını ahlâk ve yaşama üslubunu ortak irade ile kabul etmişlerse, mabetleri, kabristanları bir ve nikâh birbirine açıksa, eğitimde ayrımcılık yoksa bu insanları biyolojik tasniflere tabi tutmak ırkçılıktır. Bu bakımdan, Türkiye’de 5 veya 6 milyon Kürt vardır demenin pratik bir anlamı yoktur. Önemli olan kendimizden ayrı görmediğimiz ve başkalarının da ayrı gösteremediği bizimle et ve tırnak haline gelmiş bu insanlarımızın ne hissettiğidir.¹⁰⁹

Kültürel kimlikle ilgili bir çalışmada yer yer biyolojik kimliğe yer verilmiş olması veya biyolojik kimlikten kültürel kimliğe geçme eğilimi de yanlış bir değerlendirmedir. Önemli olan insanların ne hissettikleridir. Kendisini en azından kültürel bakımdan Türk hisseden bir kimsenin anne ve baba tarafından veya evlilik bağı ile ailesinde Türklük dışı kimlik aramak yanlış bir yaklaşımdır. Meselâ, bir çalışmada kendine kimlik olarak Kürtlüğü veya Zazalığı seçenlerin birlikte mütalaa edilmesi ve oranlanması yanlıştır. Çünkü, sadece mahallî ağız bakımından ele alınsa bile Kürtlerle Zazalar arasında önemli farklar vardır.

¹⁰⁷ ERKAL, **Yeni Türkiye ve Etnik Pazarlama**, s.118.

¹⁰⁸ ERKAL, **Yol Ayrımındaki Ülke**, s.89.

¹⁰⁹ ERKAL, **Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar**, s.72.

Mezhep ve kültürel yapı farklarını da buna ilâve edebiliriz.¹¹⁰

Erkal'ın dediği gibi, bireysel olmanın ötesinde toplumsal ve kültürel kaynaklı olan kimlik, karmaşık bünyelerde bile millî kimlik ile ifadesini bulmaktadır. Hollanda, Avusturya, İngiltere ve hatta İsviçre buna birer örnektir. Kültürel kimlik, bir kültür çevresinin, yaşama tarzının bireylere ve sosyal gruplara yansımaları, hatta onlarda somutlaşmasıdır. Bundan dolayı Türk Ermeni'si, Türk Yahudi'si diğerlerinden ayrılmaktadır.¹¹¹

Türk tarihi, esasında kimliğe, kültürel bakışın bir tarihidir. Türk toplumu, bireyleri genetik niteliklerine göre ayırma ihtiyacı duymamıştır. Türk toplumu yaşadığı coğrafyalarda farklılıkları korumuş, yaşamış ve yaşatmıştır. Oysa çağımızdaki etnik çatıştırmalar, Türk toplumuna yabancı olan, daha çok küreselleşmeye ve postmodernizme uygun araçlardır. Bugün etnik ve mezhep çalıştırmaları vasıtasıyla millî devletleri içeriden çökertme çabaları ön plana çıkartılmıştır.¹¹² Çünkü, Batılı güçlerin amacı, millî devletleri parçalamaktır.

4.4. Etniklik ve Türkiye'de Etnik Azınlık Yaratma Çabaları

Etniklik, kolay tarifi yapılamayan kavramdır. Etniklik, daha çok kültürel özelliklerle ilgili bir kavramdır. Bir başka ifadeyle, etniklik, genelde doğuştan sonra elde edilenler ve kazanılanları kapsadığından daha ziyade biyolojik menşe dışında aranır. Bundan dolayı, etnik kimlik ile kültürel kimlik iç içedir ve biri diğerinin yerine kullanılabilir. Etniklik, sosyal etkileşimin doğurduğu bir olgu olup etniklikte biyolojik fark mutlak aranan bir faktör değildir. Etniklik kültürle bir başka ifadeyle yaşama tarzıyla ilgili olduğundan etnisite, kültürün herhangi bir unsuruyla özdeşleştirilemez. Etniklik, bundan dolayı sadece dil, din, örf ve adetler, ayrı bir edebiyat geleneği, sanat anlayışı ile tek tek kültür organik bütününden ayrı değerlendirmek doğru değildir.¹¹³

Erkal'a göre, etnik veya etniklik kavramı, "bir ferdin veya sosyal grubun kimliğinin

¹¹⁰ A.g.e., s.73.

¹¹¹ ERKAL, *Merkez Binanın Penceresinden*, s.118.

¹¹² ERKAL, *Yeni Türkiye ve Etnik Pazarlama*, s.117.

¹¹³ ERKAL, Mustafa E.; "Etniklik ve Terör", *Sosyoloji Konferansları* (iç.), 26. Kitap, İstanbul, 2000, s.43.

belirlenmesinde kullanılmaktadır. Etnik veya etniklik daha ziyade doğuştan sonra kazanılan eğitim-öğretim ve sosyalleşme süreci ile elde edilen bir kavramdır. Bu kavram, fert ve sosyal grupların başka fert ve sosyal gruplara göre yerini ve kimliğini tayin etmektedir.”¹¹⁴ Etnik azınlık ise, “diğer sosyal gruplara göre kültürel faktörlere bağlı olarak etikliği ortaya çıkmış olan bir sosyal grubun etnik azınlık niteliğine bürünmesi milletlerarası anlaşmalarla gerçekleşmektedir. Meselâ, Batı Trakya’daki Türk azınlığı, hem bir etnik grup, hem de Lozan’a göre etnik bir azınlıktır.”¹¹⁵ Etniklik, biyolojik değil, kültürel değerlere göre bütünden ya da egemene gruptan birçok alanda hayat biçimi farklılığıdır. Etniklik, ırksal değil, kültürel dir.¹¹⁶ Etnik grup ise, kültürel değerlere bağlı bir sosyal grup olduğu için ırkî gruptan farklıdır. Bundan dolayı etnik grup ile ırkî grup ayrımı yapılır. Etnik grup, bir ülkede hâkim ve standart kültürden yaşama tarzının birçok alanında sosyal mesafeye dayalı farklılıklara sahip bir sosyal gruptur.¹¹⁷ Etnik grup, egemen kültürden, yaşama biçiminden farklılıkları dile getirir. Hâkim ve standart kültürü bir çan eğrisi olarak kabul edersek; bunun her iki tarafında yer alan sapmalar ve farklılıklar kültürel dir. Bunu genetik bir zemine oturtmak mümkün değildir.¹¹⁸

Erkal, etnikliği kültürel değerlere göre şekillenen bir yan kimlik olarak görmüştür. Etniklik, kültürel olduğu için kültürün sadece bir unsuru ile meselâ sadece dil ile özdeşleştirilemez. Dilini kaybeden genelde kimliğini de kaybetse de bu böyledir. Kültür, mimarisi, edebiyatı, gelenek ve örf adetleri, musikisi ve dini yaşama üslubu ile bir organik bütün olduğuna göre; etnisite de kültürel olduğundan sadece mahalli dile göre şekillenmez. Anadolu’da birçok Türkmen aşiretinin zamanla Türkçeyi kaybetmesi ve Kürtleşmesi dikkati çekmektedir.¹¹⁹

Erkal’a göre, bir millet ve milliyet içinde farklı etnik gruplar bulunabilir. Milliyet ile etniklik birbirine rakip değildir. Türkiye’de bazı siyasiler kendilerine dayatılan siyasi projeleri gerçekleştirmek için millî kimliği ve milletimizin adı olan Türklüğü bir etnik grup

¹¹⁴ ERKAL, BALOĞLU ve BALOĞLU, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, s.106.

¹¹⁵ **A.g.e.**, s.106.

¹¹⁶ ERKAL, **Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük**, s.134.

¹¹⁷ ERKAL, **Anılar ve Değerlendirmeler**, s.73.

¹¹⁸ ERKAL, **Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük**, s.154.

¹¹⁹ ERKAL, **Yeni Türkiye ve Etnik Pazarlama**, s.114-115.

gibi ileri sürmektedirler.¹²⁰ Bu yanlış bir tutumdur. Bu tutum çoğu zaman Türkiye’ye büyük sıkıntılara neden olmaktadır. Bu tutumdan vazgeçilmediği sürece Türkiye’de huzur ortamının oluşması hayali bir gerçeklik olacaktır.

Erkal, milliyetin milletleşen toplumların sıfatı olduğunu belirtmiştir. Milliyetçilik de milletleşme tecrübesi olan ve bu süreçte mesafe almış toplumlara has bir kavramdır. Etnik ve ırkî yorum gerektirmez. Ona etnik seviyede dar açıdan bakılarak kullanılan etnik milliyetçilik kavramı yanlış bir kavramdır. Türk milliyetçiliği Türkiye’de etnik milliyetçilik değildir. Etnik grup, ayırımı ve bütünü reddedici ise, zaten milliyeti de dışlıyor demektir. Bu bir bakıma mensup olduğu milleti ve milliyeti dışlama, ona kapalı kalma, siyasi özerklik ve egemenliği paylaşma yolunu açmaktadır. Bu yol bizzat Avrupa hukukunun içinde yer alan birçok sözleşmede kabul görmemektedir.¹²¹ Ama konu Türkiye olduğunda bütün uluslararası sözleşmeler önümüze atılmaktadır.

Erkal’ın da ifade ettiği gibi, etniklik, artık literatürde endojenlikle bir tutulmamaktadır. Oysa Peter Andrews’in *Türkiye’de Etnik Gruplar* adlı kitabında etniklik endojenliğe bağlanmaktadır. Çünkü, dışa kapalı, dışarıyı reddeden toplulukların günümüzde görülebilmesi zordur. Eğitim-öğretim ve sosyalleşme sürecine ilâveten dünyayı küçültmüş olan kitle haberleşme araçlarının ve ulaştırma ağının etkisini de düşünürsek, toplumsal yaşamın tüm gereklerini kendi yapısı içinde halledebilen kapalı bir sosyal grup ve toplum tasavvur etmek mümkün değildir. Bu süreç aslında etnoloji ve sosyoloji bilimlerini birbirine yaklaştırmış ve sosyal gerçeği ön plana çıkarmıştır. Andrews’in etnolojiye değil de, çalışmaların ülkemizde daha çok sosyolojiye kaymasını anlayamamış olduğu görülmektedir. Bu durum sadece Türkiye için değil, genelde dünya içinde böyledir. Sosyolojinin ihmal edildiği bir etnoloji çalışması oldukça yavandır. Eğer yazar bunu fark edebilseydi, kafatası, yüz ve gözlerin Asyatik olmasına bakarak etnik kimlik tespiti yapma yanlışına düşmezdi.¹²²

Erkal, Alevilik veya Sünniliğin, etnik menşe aranmasında ön plana çıkarılmasına karşı çıkmıştır. Ona göre, Alevilik, bir köken değil, inançtır. Alevilik, İslami algılama şekillerinden birisidir. Aleviler gibi Sünnilerde Müslüman olduklarına göre, aynı dine

¹²⁰ ERKAL, *Anılar ve Değerlendirmeler*, s.74.

¹²¹ A.g.e., s.75-76.

¹²² A.g.e., s.74-75.

mensup insanların ayrıntılara inmek, mezhepten hareket etmek, bilimsel bir tasniften çok, mezhep farklarını değişik zeminlere oturtmak niyetinden kaynaklanabilir. Aynı durum “göçmen” sıfatı ile de ilgilidir. Göçmenlik göçe konu olan nüfustur ve etniklik göstergesi değildir.¹²³

Etniklik açıklanırken Türkiye’de yabancıların zannettiği gibi, dil kullanımının tartışmalı bir konu olmadığını dile getirmek gerekir. İnsanlarımız, farklı mahallî dilleri dün olduğu gibi bugün de kullanabilmektedirler. Özellikle “İslâm Mahallî Dilleri”nin son yetmiş senedir milletleşme sürecimizi olumsuz etkilediğini de iddia etmemiz mümkün değildir. Aslında, Türkçe dışında kullanılan İslâm Mahallî Dillerinin 1965 Genel Nüfus Sayımına göre oranı %8-9 arasında değişmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’i 1982 Anayasasının temel maddeleri arasında yer alan 3. maddesindeki “Dili Türkçedir” ibaresine takılanlar ve bunun çıkarılmasını, demokratik, çağdaş ve modern olmanın bir göstergesi şeklinde anlayanlar veya daha çok İslâmî bulanlar kendi heterojen yapılarını esas alarak Türkiye’ye bakmakta ve kendi etnik yapılarından habersiz görünmektedirler.¹²⁴

Erkal’a göre, etniklik, farklı bir millî kültürel kimliğin alt bölümüdür. Siyasi ve kültürel açıdan vatandaşlık bağıni zedelememektedir. Bir etnik gruba veya alt kültür grubuna mensubiyet şuurunun toplum katında, millî seviyede hissedilmediği toplumlarda geriye dönüş, kabilecilik, mahallilik ve ilkelik geçerli olabilir. Bu toplulukları millet olarak tanımlamak da zorlaşır. Bu bakımdan, Türk toplumu içinde ister etnik, ister alt kültür grubu özelliğine sahip olsun, fertlerin kendilerini asgarî ölçüde kültürel bakımdan Türk olarak hissetmelerini engelleyen bir ortam söz konusu değildir.¹²⁵

Erkal’ etniklikle bağlantılı olarak ele aldığı “çoğulcu toplum” kavramına da açıklama getirmiştir. O, çoğulcu toplum kavramının yanlış kullanıldığını dile getirmiştir. Çoğulcu toplum olmak bir şeref, bir hüner veya bir meziyet değildir. Eğer bir toplumun sosyal yapısı çoğulcu bir etnik yapı gösteriyorsa, zaten aksini de söylemek doğru değildir. Ama en azından son yüzyılda milletleşme sürecinde önemli mesafe almış, fakat bunu kültür politikaları ile takviye edememiş, Türkiye’de çoğulcu bir yapıdan bahsedebilmek oldukça zordur. Bizde

¹²³ A.g.e., s.75.

¹²⁴ A.g.e.

¹²⁵ A.g.e., s.76.

Batı kültüründeki etnik azınlığın karşılığı dini azınlıklardır. Etnik ölçekli bir ayrımcılık veya farklılaştırma bizim kültürümüzde yer almadığından biz azınlığı ancak dini boyutla ele alabiliriz. Tarihin değişik dönemlerinde Osmanlıda yapılan nüfus sayımlarında da Müslüman ve gayrimüslim ayrımı yapılmış, insanların etnik ölçekte ele alınmalarına ihtiyaç hissedilmemiştir.¹²⁶ Bazı Avrupa ülkelerinin müstemlekelerinden göç almaları, göçlerin ve harplerin nüfusun homojenliğini bozması, 1960 sonrası yabancı işgücünün Avrupa'ya akışı, II. Dünya Savaşı sonrası ticari faaliyetlerin yoğunlaşması sebebiyle farklı etnik unsurların, farklı millî devletlerin vatandaşı haline gelmesi, Avrupa'da etnik çoğulculuğu doğurmuştur.¹²⁷

Erkal'ın etniklikle ilişkilendirdiği diğer bir mesele, etnik azınlık yaratma çabalarıdır. Erkal, etnik azınlık yaratma çabalarının Batı oryantalizminin dünden bugüne uzanan değişmez bir politikası olarak görmüştür. Kaldı ki yenedünya düzeni ve küreselleşme ekonomik ve siyasî güç ve varlıkların daha da uflanmasını hedeflemiştir. Yeni etnik kimlikler ve soy kütüğü arayışları bilimselde değildir. Türkiye, Lübnan veya Yugoslavya gibi çoğulcu bir sosyal yapıya sahip bulunmamaktadır. Hele Türkiye'nin sosyal yapısını Amerika'ya benzeten cahillere ne demeli? Kurulduğu tarihten beri farklı etnik ve ırkî grupların göç ettiği bir ülke olan Amerika'nın nüfusunun %65'inden fazlası göçmenlerdir. Bu ülkedeki hâkim kültürü nüfusun %25'ini oluşturan "Beyaz Anglo Sakson Protestanlar" teşkil eder. Türkiye'de Türkler %25'imi temsil ediyor? Türk kültürü hâkim kültür değil mi?¹²⁸

Daha önce çeşitli vesilelerle belirttiğimiz gibi, etnikliği belirleyen tek faktör sadece dil değildir. Dil bu faktörlerden sadece birisidir. Türkiye'de etniklik dil olarak kabul edildiği için çeşitli yanlışlar yapılmaktadır. Anadili Türkçe olmayanlar dıştan kumandalı vakıf ve kuruluş araştırmalarında Türk kabul edilmemektedir. Türkiye üzerine çalışan yabancı araştırmacılar da etnik grubu mahallî dil ile bir tutmuşlardır. Çünkü, işlerine öyle gelmiştir.¹²⁹ Oysa etniklik bütünüyle kültürel bir farklılıktır. Etniklik, ayırt edici özelliklere sahip olmak

¹²⁶ A.g.e., s.77.

¹²⁷ A.g.e.

¹²⁸ A.g.e., s.78.

¹²⁹ A.g.e., s.81.

ve bunları koruyabilmektir. Kavramların milletlere göre bazı durumlarda itibarî olduğunu gösteren tipik örnek etnik kavramıdır. Bizde etniklikte, ana kültür kalıbından farklılıkta, din farkı ön plandadır. Bundan dolayı tam anlamıyla etnikliğe gayrimüslim nüfus sokulabilmektedir. Kürtleri, Çerkezleri, Gürcüleri, Arnavutları yaşama tarzının şekilleri bakımından Türk kültürünün dışında mütalaa edecek bilimsel verilere sahip değiliz. Andrews bile bazı etnikleştirdiği grupları (Çerkez, Laz, Gürcü) tam etnikliğe sokamamıştır. Mevcut bilgi ve gözlemler de etnikliği doğurabilecek yaşama tarzının bütünüyle farklı olduğunu ortaya koyamamıştır. Bu bakımdan, konuyu ele alırken ülkemizi Fransa, Belçika, İngiltere, İspanya ve benzeri ülkelerle mukayese edebilmemiz gerçekten zordur. Meselâ, Fransa’da Hristiyan bir azınlık doğal karşılanabilir, ama Türkiye’de, Müslüman bir ülkede İslâmi azınlık kültürel bir çelişkidir.¹³⁰

Sadece dilin etnikliğe yol açabileceğini varsaysak bile, anadili Türkçe dışında olan, bunların en azından yarısı da kendini Türk olarak hissetmektedirler, nüfus %8-10 dolayındadır. Anadili Kürtçe olanların %7 dolayında bulunduğu hesaba katılırsa, ancak toplam nüfusun %2-3’ünü meydana getirmektedir.¹³¹

Erkal’ın etniklikle bağlantılı olarak ele aldığı diğer bir konu, millî devletlerin önüne konan etnik sorundur. Etnik problem, Türk milletinin bir problemi değil, bazı yönetenlerin ve işbirlikçi malum çevrelerin sorunudur. Etnik problem, bölücü ve ırkçı terörü, bir takım hak elde etmede bir metot olarak görenlerin varmak istedikleri hedeftir. Ülkemizde çözüm ile çözülme birbirine karıştırılmıştır.¹³² Bugün Türkiye, dıştan ve içten ve dıştan aslında etniklik ile alakası olmayan ve Kürtlere de karşı olan bir terör ve etnik problem zorlamasıyla karşı karşıyadır. Türksüz, Türk milletini inkâr eden ve Atatürksüz bir anayasa hazırlığı vardır.¹³³ Etnik meselenin olduğu iddia edilen ülkemizde etnik ırkçılığa dayalı siyasi parti, Kürtlerin tamamının oyunu alamamaktadırlar. %10 barajını aşamayanlar şimdi millî kimlik ve devletle kavgalı aşırı sol oylara ve Alevilikten uzaklaşmış aşırı sol Alevi oylarına göz kırpmaktadırlar. Böyle bir zorlamanın olduğu ülkede terör örgütü ve ayrılıkçı unsurlar

¹³⁰ A.g.e., s.82.

¹³¹ A.g.e.

¹³² A.g.e., s.70-71.

¹³³ A.g.e., s.125.

aralarında Türkçe ile anlaşabilmekte, bir şehrin Kürtleri ile diğer şehrin Kürtlerinin etnikliğe bakışı ve millî mensubiyet duygusu farklılaşabilmektedir. Aynı aileden birçok korucu çıkabildiği gibi az da olsa terör örgütü mensubu da görülebilmektedir. Kürtçe konuşan vatandaşlarımız arasında liberal, aşırı sol ve İslâmcı fraksiyonlar öncelikle görülmüştür. Bu bir etnik sorun mudur?¹³⁴ Türkiye'de bize yabancı olan etnik sorun ve çatışma neredeyse zorla gündeme getirilmeye ve yaratılmaya çalışılmaktadır. Etnik sorun, bir dayatma gibi kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Oysa etnik sorunun yoğun olduğu bir ülkede iç göçler zayıflamakta, içten evlenme artmakta, ticari ve sosyal ilişkiler ve iş ortaklıkları zayıflamakta, ibadethaneler ve mezarlıklar bile farklılaşmaktadır. İnsanlar birbirini tamamen öteki olarak görmektedir. Türkiye'de etnik bir sorunun olmadığını ama bir etnik ırkçılık sorununun bulunduğunu araştırmalar da teyit etmektedir.¹³⁵ Klasik ideolojik çatışmalarla ülkelerin emperyal amaçlara uygun hale getirilmesi ve içten zayıflatılması geride kalmıştır. Bilhassa küreselleştirme ile beraber ülkeler fark edilmeden sömürgeleştiriliyor ve etnik tuzağın içerisine sürükleniyor. Etnik sorun etnik ve mezhep çatıştırmaları emperyal amaçlara alan açıyor. Bunun için ülkeler ufulanmaya ve etnik parçalanmaya zorlanıyor, devletçiklere bölünür hale getiriliyor. Böylece egemen küresel güç tesirliliğini arttırıyor.¹³⁶

Erkal'a göre, Türkiye'de yer yer kendini Türk milletinden görmeyen, ırkçı gerekçelerle kendilerinin “öteki” olduğunu kabul ettirmeye çalışan bölücü gruplar saldırılarını tırmandırmışlardır. Van'da sözde yasal siyasi parti görünümündeki bir partinin güdümünde hareket eden bu topluluk, Gemlik ve Bursa'da eylem yapabilmek için kendilerine otobüs vermeyen bir otobüs şirketini de kundaklamışlardır. İstanbul Kurtuluş'ta bayrağa saldırı ve benzeri korsan gösteriler etnik çatıştırma örnekleridir. Maksat; terör örgütüne karşı, silahlı eylemi reddeden, bir kısmı kendini Türk milletinden ayırmayan bazı Kürtleri de hedef haline getirip işi büyütme. Ülkeyi yönetenler de yaptıkları yasa değişiklikleri ve çıkardıkları uyum yasalarıyla terör örgütüne özgürlük sağlamışlardır. Terör örgütünün bayrağı asılabilen; lehine nümayiş yapılabilmekte; Türkiye Cumhuriyetinin temel nitelik ve sembollerine saldırı serbest hale gelmektedir. Devlete ihanet ve bölücülük

¹³⁴ A.g.e.

¹³⁵ A.g.e., s.126.

¹³⁶ A.g.e..

suç olmaktan çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyet'i Anayasa'sında (76. ve 77. maddelerde) yapılan değişiklikle Ermeni soykırımını iddialarını ilerde tanıma yolu açılmıştır. İşte hiçbir örneği olmayan demokratik Türkiye!¹³⁷ Bize yabancı olan etnik tartışmalar yaptırılıyor. Biyolojik farkların (ırkî) hesaba katılmadığı ve araştırılmadığı, etnik (kültürel) farklılıkların bile insanlar arasında sorun yapılmadığı bir ülkede, Türkiye tepeden bir takım değiştirmelere, tartışmalara zorlanmaktadır.¹³⁸

Erkal, etniklikle bağlantılı olan milletleşme kavramına da açıklık getirmiştir. Milletleşme, her türlü etnik, aşiret ve mezhep taassubunun üzerinde millî düzeyde ortak kabullerin ve retlerin geliştirildiği bir kültürel süreçtir. İnsanları etnik ve ırksal bölümlere ayırmak ve birbirine ötekileştirmek suretiyle milletleşme asla sağlanamaz. Bu yol, milliyeti ve milletleşmeyi yadsıyan bir ilkel etnikliğe neden açar ve mikro ırkçılığı tahrik eder.¹³⁹

Etniklik konusu ele alınırken üzerinde durulması gereken bir diğer konu, etnik çatışmadır. Erkal'a göre, Türkiye'nin yapısında, geleneğinde ve tarihinde etnik bir çatışma bulunmamaktadır. Etnik çatışmanın olduğunun iddia edenler Kürt asıllı Türk yurttaşlarımız değil, onlar adına hareket bazı çevrelerdir. Sorun, kültürel ve etniklik değil, ekonomiktir.¹⁴⁰ Etnik çatışmanın bir sosyal yapıda bulunmasının iki değişik boyutu vardır: Bunlardan birincisi egemen grubun diğerlerine karşı sistemli bir ayrımcılıkta bulunması, diğerlerini ötekileştirmesidir. İkincisi ise; bir etnik grubun diğerlerine ve hâkim grup ve hâkim kültürü reddederek etnik merkezli davranması ve topluma kapanmasıdır. Bu durumda o millete ve topluma mensubiyet söz konusu değildir. Türkiye'de ikinci şık canlandırılmaya ve teşvik edilmeye çalışılmaktadır.¹⁴¹

Genlerin benzerliği veya farklılığı etniklik göstergesi değildir. Buna dayanarak etnisite tayin etmek yanlıştır. Çünkü, etniklik, kültürel değerlere endekslidir. Kültürel değerlere bağlı olarak etniklik ortaya konabilir. Bundan dolayı etnik grup ile ırki grup da farklıdır. Genetik araştırmalar kültür ve etniklik ile bağlantılı kabul edilirse; o zaman kültürü

¹³⁷ A.g.e., s.141-142.

¹³⁸ A.g.e., s.147.

¹³⁹ A.g.e.

¹⁴⁰ A.g.e., s.156.

¹⁴¹ ERKAL, *Yeni Türkiye ve Etnik Pazarlama*, s.126-127.

de etnikliği de yeniden tarif etmek gerekebilir. Hele bir takım bulgulara dayalı olarak Anadolu'da etnik grup sayısı belirlemenin kabul edilebilir bilimsel bir tarafı yoktur.¹⁴²

Son olarak bir nokta üzerinde de durmak gerekirse o da “etnik milliyetçiliktir” . Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan herkesin siyasi görüş, mezhep ve hatta etnik farklara rağmen Türk milletine mensup olma şuuruna sahip olması kadar tabii bir şey yoktur. Türk Milletinin mensuplarının da kültürden ekonomiye ve dış politikaya kadar yapacakları milliyetçilik Türk milliyetçiliğidir. “Etnik milliyetçilik” kavramı yerli yerine oturmamış ve tercüme kokan bir ifadedir. Her etnikliğin bir milliyetle ifade edilmesi mümkün olmadığına göre, etnikliğe dayalı milliyetçilik tabiri de tartışmaya açıktır. Etnik milliyetçilik kültürel olmaktan çok; kan bağını ve soyu ele alıp mensubiyet şuurunu göz ardı ettiğinden “ilkel etniklik” veya ırkçılık olarak da anlaşılabilir. Bir milletin milliyeti olur ve bu milliyet de etniklikler üstü bir milliyettir; Milliyetin milliyetçiliğı yapılabilir.¹⁴³ Ağızlarda bir sakız gibi çiğnenen etnik milliyetçilik yanlış bir kavramdır. Milletin milliyetçiliğı olur, etnisitenin milliyetçiliğı olmaz. Etnisitenin etnosantrizm yoluyla topluma kapalılığı, bütünü reddeder olması, milliyetçilik değıl, küresel rüzgârlara selâm veren etnik taassuptur. Milletleşemeyen toplumların millî seviyede direnci ve asabiyeti teşekkül etmemektedir. Bundan dolayı birçok Ortadoğı toplumu ayrı ayrı devlet de olsalar, milliyetçilik yapamamaktadırlar. Millî seviyede birliktelik ve ortak irade kurulamadığından Irak'ta, Suriye'de, Lübnan'da görüldüğü gibi etnik ve mezhep farkları ve bunlara dayalı siyasi partiler öne çıkar. Milliyetçilik ve millet gerçeğı oluşamadığı için bu ülkeler kolay ufalanabilir ve yeni emperyalizmin oyuncağı olabilmektedir. Bazılarının zannettiğı gibi birlikteliğı sağlamak, insanları inkâr etmemek için millî kimlik dışlanmaz. Ülkenin toprak bütünlüğüne ve millî birliğine kastedenlere hiçbir yerde prim verilmez. Türkiye bunun istisnasıdır.¹⁴⁴

Genel olarak bakıldığında kimlik ve etniklik kavramları en çok tartışılan ve gündemde olan kavramlardandır. Bu iki kavram sosyal bilimcileri çoğu zaman farklı düşünceler sergilemelerine neden olmuştur. Erkal, gibi Türk toplumunun ayrışmayacağını ve

¹⁴² ERKAL, *Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük*, s.154.

¹⁴³ A.g.e., s.162-163.

¹⁴⁴ A.g.e., s.230.

parçalanmayacağını benimseyenler bu iki kavrama olumlu yönde bakmıştır. Aksini benimseyenler ise Türkiye'nin aleyhine olabilecek her şeyi yapmaya çalışmışlardır.

4.5. Türkiye'nin Temel Problemlerinden Biri Olarak Terör

Erkal, Türkiye'deki temel toplumsal problemlerden olan terör konusuna açıklık getirmiştir. Terör, Türkiye'nin en büyük sorunlarının başında gelmektedir. Terör meselesinin altında yatan birçok neden vardır. Terörün siyasi, ekonomik, kültürel ve dini vs. boyutu vardır.

Erkal'a göre, genelde terör terörizm, anarşi de anarşizm ile devamlı karıştırılmıştır. Anarşi, kuraldışılık, ilkesizlik, kargaşa, düzensizlik, her türlü otoriteyi reddetme, onların yıkılmasına çalışmaktır. Anarşi, iktidarların otoriteyi, kanun ve hukuk düzenini sağlayamadığı bir ortamdır. Terörizm ise, amacı belli ve belirli bir düzeni yıkarak alternatif bir başka düzeni getirmek için kullanılan araçtır.¹⁴⁵ Terör, anarşiye göre daha bir siyasetçi tavidir. Çünkü, terör de ulaşılmak istenen bir hedef vardır.

Erkal, terörün sosyolojik analizini yaparken öncelikle terörün bir sosyal olay olduğunu belirtmiştir. Bir sosyal olay olarak terör, toplumda ferdi veya belirli fertler arasında ortaya çıkan ve ferdi şuurun, yarattığı bir olay özelliğini taşımadığını ifade etmiştir. Birey, kendi psikolojik bunalımını çözmek gayesiyle teröre başvurmamaktadır. Başvurduğu haller ise, kişisel kalmaktadır. Tabii ki, teröre katılan bu olay içinde yer alan şahısların psikolojik hallerinin de önemli bir yeri vardır. Ancak, toplumda görülen terör olayları birkaç olaya veya bunu yapan bireylere bağlanmamalı, şahsileştirilmemelidir. Terörün sosyal olay olma özelliği, onun sürekli yaygın bir olay olmasına bağlanabilmektedir. Başka bir ifade ile toplum katında sosyal bir mesele olarak doğmaktadır. Sosyal grup faaliyeti olarak işbirliği ve dayanışmayı gerektirir. Terör ve terörizm doğuştan değil, sonradan kazanılan bir özelliktir.¹⁴⁶ Özellikle arkadaşlık, aynı ideolojiyi paylaşma, etnik ırkçılık veya hemşehrilik yoluyla kişiler belki de istememelerine rağmen, kendilerini terörizmin içinde bulmuşlardır. Bazı

¹⁴⁵ ERKAL, *Sosyoloji*, s.335.

¹⁴⁶ ERKAL, Mustafa E.; "Terörün Sosyolojik Analizi", *Türk Dünyası Araştırmaları* (iç.), Yıl:2, Cilt:2, Sayı:11, Nisan, 1981, s.132.

durumlarda bireyler, kendi dışındakilere kendilerini kabul ettirebilmek, ispat ettirebilmek, fark ettirebilmek amacıyla terörü kullanarak kişiliklerini elde edebileceklerini zannetmişlerdir.¹⁴⁷

Erkal, terörü sadece sosyal olay olarak tanımlamanın da yeterli olmayacağını belirtmiştir. Çünkü, terör, anarşiden farklı olarak belirli bir hedefe varmak üzere amaçlanan olaylar dizisidir. Bu olaylar bir zincirin halkaları gibidir. Terör de hedef alınan toplum düzenine varıncaya kadar sürdürülebilir. O halde, bir süreç içinde yer alan olaylar ile karşı karşıya kalırız. Bu durumda, terörü bir sosyal olgu şeklinde düşünmemiz gerekir. Bu sosyal olgu sonunda toplumda yaratılacak veya yaratılmak istenen köklü değişikliklerle düzen değişikliği sağlanabileceğinden, ayrı ayrı, fakat birbiri ile ilişkili terör olaylarını bir süreç içinde değerlendirmek daha gerçekçi olacaktır.¹⁴⁸ Nasıl ki, tabîî çevre sorunları içinde su, hava ve toprak kirlenmesi doğal çevreyi bozuyor, tarımda verimi ve kaliteyi düşürüyorsa terör ve anarşi de beşeri çevre üzerinde olumsuz tesirler yaratır. Bilindiği gibi insan, birçok ihtiyacını karşılamak üzere harekete geçme eğilimindedir. Fizyolojik, emniyet duymak, sevgi, ihtiyaç, itibar sağlama, bireysel kabiliyetlerinin icaplarını ortaya koyabilme gibi insan ihtiyaçları vardır. Özellikle, bireysel kabiliyetlerinin icaplarını ortaya dökülebilmek yoluyla kendini kabul ettirebilmesi sonucu, sonuncu ve en önemli bir ihtiyaçtır. Kabiliyeti olmasına rağmen, kültür ve sanat dalında veya meslekte başarılı olamayan bir kimsenin moral tatmin sağlaması zordur. Kendini bilme ve anlama gayretleri içinde olan bireyin kabiliyetlerini ortaya dökmemesinde terör ve anarşinin rolü büyüktür. Bunlar, adeta birey üzerinde yıkıcı, törpüleyici ve sindirici bir etki yaratırlar. Sinmiş ve psikolojik eziklik içinde bulunan bir birey veya bireylerden meydana gelen bir toplumun yaratıcı olmasını ve gelişmesini beklemek mümkün değildir. Sosyal ve ekonomik alanlarda belirlenen hedeflere de ulaşması mümkün değildir. Böylece başarıya ulaşmak ihtiyacının insanı ve toplumu harekete ve faaliyete sevk ediciliği ortadan kalkar.¹⁴⁹

Erkal, bir anlamda terörü, özgürlüğün hastalıklı bir hali olarak tanımlamıştır. Belki de özgürlüğün ütopyasıdır. Yanlış, eksik ve soyut bir şekilde anlaşılan özgürlüğün doğal

¹⁴⁷ ERKAL, *Sosyoloji*, s.335.

¹⁴⁸ ERKAL, *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme*, s.151.

¹⁴⁹ ERKAL, *Sosyoloji*, s.335-336.

sonucudur. Özgürlükçülüğü mistik bir şekle sokup ona ütopya niteliği kazandıranlar, terörün arzuladığı kanalları açmakta ve sonra da ondan şikâyetçiymiş gibi görünmektedirler. Hangi özgürlüğü, nasıl, kimin için ve ne ölçüde aradıklarını fark edemeyenler, metot olarak benimsemeseler dahi terörün merdivenidirler. Aslında, hem soyut bir özgürlükçülüğü temsil etmek, hem de terör ve anarşiye karşı bir tutum alıyor gibi görünmek bir çelişkidir. Düzensiz ve kitleye mal edilmemiş bireysel terörle düzen değiştirmek isteyenlerle, düzenli ve örgütlü kitle terörüyle bu işi yapmak isteyenler arasında hedef değişmedikten sonra, fazla bir fark yoktur.¹⁵⁰ Terör, sosyal düzeni yıkıcı koşulları olgunlaştıran, millî toplumu çökerten, doğasında şiddet olan düşünce suçunun gayri meşru evladıdır. Düşünce suçu, terörün yararlandığı asıl kaynaktır. Terör ve terörist ise, genelin özelleşmesi, somutlaşmasıdır. Özünde şiddet bulunan fikir suçunun özgürce işlenmesini Türk toplumunun demokratikleşmesi ile özdeş saymak ve teröre demokratikleşmeyi durduruyor diye sözde karşı çıkmak “bireysel terör” den şikâyetçi olmak, bir çeşit fırsatçılık sayılabilir.¹⁵¹ Türkiye’de özgürlüklerin yeterli olmadığı ileri sürmekte aynı amacı taşır. Gün gelir özgürlükçülük talepleri kültürel haklar ile başlayıp üniter yapıyı ve Türk milletini, vatandaşlığı reddetmeye özerk olmaya, egemenliği paylaşmaya ayrı devletleşmeye, kurtarılmış bölgeler yaratmaya, Güneydoğu sınırının geçersiz kılınmasına ve Türkiye Cumhuriyet’in Anayasa’sının ilk üç maddesini reddetmeye kadar dayanabilir.¹⁵²

Erkal, terörü şu alt başlıklara ayırmıştır: “Demokratikleşme ve terör”, “ferdi terör ve kitle terörü”, “aktif ve pasif terör halleri”, “bozulan sosyal dengeler ve terör”, “cemaatleşme eğilimi ve yalnızlaşma”, “dinleşmek isteyen ideoloji ve terör.”¹⁵³

Bunlardan ilki olan, demokratikleşme ve terör, demokratikleşme adı altında devlette boşluklar yaratmaktır. Terörsüz bölücülüğü desteklemektir. İnsanları sunî bir etnikleştirme ile bölerek birleştirmeye çalışmaktır. Yasaların işlerliğini engellemek, ülkenin bölünmezliğini savunanları ve temel kurumları pasifleştirmeyi hedeflemek, itibar kaybettirmek, siyasi amaçlarla başarılı hizmet yapan kamu görevlilerini görevden almak, oy

¹⁵⁰ ERKAL, “Terörün Sosyolojik Analizi”, s.133.

¹⁵¹ ERKAL, **Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme**, s.152.

¹⁵² ERKAL, **Sosyoloji**, s.335.

¹⁵³ ERKAL, “Terörün Sosyolojik Analizi”, s.132-147.

için tavizler vermek, vurdumduymazlık ve teröristlerin taleplerine uygun olarak hapishane kapatmaktır. Örgütle mücadele yerine müzakere yapmak, siyasî menfaat uğruna dağdaki teröriste şehirde kravat taktırmak ve işe almak, iktidarda kalabilmek için siyasetçinin gösterdiği zaafılar, kavramları bilmeden onlarla siyaset yapmaya kalkışmak, dış baskılara boyun eğmektir. Avrupa Birliği üyeliği için müzakere tarihi alabilmek uğruna dış telkin ve talimatlara teslim olmak bir bilmece gibi teröre karşı siyasî çözümü telaffuz etmektir. Dış patentli açılım maceraları, insan hakları dayatmaları, demokrasiyi ortadan kaldırmanın, millî devleti yok etmenin önemli bir aşamasıdır. Meselâ, demokratik cumhuriyet görüşü, bazılarına göre millî ve üniter yapının federal yapıya dönüştürülmesinde bir araçtır.¹⁵⁴

Erkal'a göre, demokrasiden ve hürriyetlerden yana görünmek, aslında asgari şartlar neyi gerektiriyorsa onu yapmaktır. Nitekim, demokratik sistemin yozlaşmasını ve bozulmasının en etkin çaresi daha fazla demokrasi istekleriyle ortaya çıkmak ve sistemi dejenere etmektir.¹⁵⁵ Oysa bölücü ırkçı terörle demokrasi hiç uzlaşmaz. Terörün dayandığı fikir daha fazla demokratik hak elde etmek olmadığına göre, sadece daha fazla demokratik haklarla terör sorunun çözülmesi mümkün görünmemektedir. Terörle mücadele, süper güçle mücadele ve pazarlık gücüne göre şekillenir.¹⁵⁶

Erkal'ın terörle ilgili olarak ele aldığı ikinci başlık, ferdi terör ve kitle terörüdür. Ona göre, demokrasi dışı akımlar özellikle komünizm ve faşizm günümüzde ise küresel gücün emrindeki terörü kullanan emperyal demokrasi hiçbir ülkeye referandum yoluyla çoğunluğa dayanarak gelmemiştir. Teröre başvurulurken halkın desteğini kaybetme diye bir endişe yoktur. Zaten, dayarılan görüşler ve düzen, halka rağmen inşa edilecek olan bir azınlık hâkimiyetidir.¹⁵⁷ Devrim için yola çıkanlar ve devrimci terörü kullananlar için ferdi terör ile devrimci toplu terör arasında pratikte bir fark yoktur. Bu farkı teori safhasını aşamayanlar, sosyal, gerçeği göremeyenler veya görseller de işlerine gelmeyenler sık sık vurgularlar.¹⁵⁸

¹⁵⁴ ERKAL, *Sosyoloji*, s.337.

¹⁵⁵ ERKAL, *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme*, s.153.

¹⁵⁶ ERKAL, *Sosyoloji*, s.337.

¹⁵⁷ *A.g.e.*, s.337.

¹⁵⁸ ERKAL, "Terörün Sosyolojik Analizi", s.135.

Devrimci teröre sahip çıkanların hareketi teorik olarak sınıf tabanına dayanan ve toplumun bütününe karşı olan bir harekettir. Bu bakımdan, sınıfçı ve sınıf hâkimiyeti kurmak amacını güden otoriter ve totaliter görüşler, toplumun bütününe kavrayamayacağından “toplumcu” olamazlar. Zaten, sınıfçı olmadan ancak toplumcu ve dayanışmacı olabileceklerini anlasalar veya görseler, hedefleri kendi insanlarını yok etmek olmayacaktır. Belki de, Türk düşmanlarına karşı dışarda akıtılan Türk kanma karşı hesap soracaklardır. Yoldaş değil, vatandaş olduklarını anlayacaklardır.¹⁵⁹

Erkal’ın üçüncü olarak ele aldığı konu, aktif ve pasif terör hâlleridir. Erkal, bir ülkede şiddet eylemi varsa, terör var; şiddet eylemi yoksa terör yoktur, denilemeyeceğini ifade eder. Eylemli ve yaygın şiddet fikirdeki terörün eseridir. Fikirsiz terör olmaz. Bu bakımdan 2003 yılında 6. ve 7. uyum paketleri olarak Avrupa Birliği’ne verilen tavizler içinde yer alan Terörle Mücadele Kanunu’nun 8. maddesinin kaldırılması, ikiz yasaların kabulü ve diğer yasa değişiklikleri yanlış olmuş; kamu görevlileri ve güvenlik güçleri çalışamaz hale gelmiş, terörle mücadelede kararlılığı zedelemiştir. Eylemli terör, eğitim ve öğretimle doğduğuna göre, onu hazırlayan filizlendiren ve olgunlaştıran çeşitli kitap ve dergiler içinde yer alan çoğu kere dış destekli eylemsiz terördür. Buna pasif terör de denebilir.¹⁶⁰

Erkal, terörü anlaşılabilir bir şekilde etniklikten doğuyor gibi göstermenin yanlış olduğunu belirtmiştir. O, aynı yöresel sıfatı taşıyan bir kişinin dağa çıkmasının, onun akrabasının köy koruyucusu veya gönüllü olarak onunla mücadeleye atılmasında etniklik nerededir, sorusunu sorar. Eğer terör etniklikten kaynaklanırsa, İspanya’da Bask ve ETA teröründe ve FKÖ de olduğu gibi, o sosyal gruba mensup insanların büyük çoğunluğu tarafından desteklenir. Eğer terör, etniklikten kaynaklanırsa, o etnik gruba dâhil fertlerin iç göçünde zayıflar ayrı etnik şuur arttıkça, belirli bir yöre dışından evlenme, tapu sahibi olma, ortak ticaret yapma gibi faaliyetlerin oranı düşer. Türkiye’de de vatandaş ile terörü özdeş gibi göstermeye çalışarak herkese karşı olan terör sorununu Kürtçülük sorununu bir Kürt sorunu gibi takdim etmek yanlıştır ve maksatlardır. Kürt sorunu bugüne kadar Kürtleri değil; onları kullanmak isteyenlerin menfaat sorunu olmuştur. Kürt olarak ifade edilen insanlarımızın

¹⁵⁹ A.g.m., s.135.

¹⁶⁰ ERKAL, *Sosyoloji*, s.338.

çoğunun kendi dışındakilerle örgüt üyeleri dışında sorunları ve kavgaları yoktur. Türkiye'deki terör herkese karşıdır ve onunla mücadele sadece millî sınırlar içinde yapılamaz. Terörün şiddeti Türkiye'nin caydırıcılığı ile ilgilidir. Terör örgütleriyle ve Beşer Esad ile oyalanan Türkiye, Irak'ın kuzeyindeki siyasallaşmayı asıl tehlike görmelidir. Terörün Suriye'nin Türkiye'ye açtığı su savaşı, petrol boru hattının güzergahının tayini ile ve Kuzey Irak'taki siyasi yapılandırma, Türkiye, İran ve Suriye'de ABD güdümünde kurdurulmak istenen haçlıların güdümündeki gecekondü Kürt Devleti, Büyük Orta Doğu Projesi ve küresel gücün bölgeye vermek istediği şekil ile ilgili yanları vardır. Türkiye Barzani'ye, asıl tehlikeye zorla dost yapılmıştır. Komşularıyla düşman hale gelmiştir.¹⁶¹

Erkal'ın da dediği gibi, çeşitli beyin yıkama yolları ile önce alıştırma daha sonra da telkin süreçleri sonunda pasif terör ideolojik sosyal grup tarafından aktif terör haline kolayca getirilebilir. Nitekim, ülkemizde de böyle olmuştur. Türk büyükleri millî ve manevi değerlerimiz ve kültür yapımız doğrudan veya dolaylı şekilde tahrip edilmiş, sonunda terör, şiddet ve katliamlara varmıştır.¹⁶²

Erkal, teröre çifte standartla yaklaşmanın tipik örneğini şu şekilde örneklendirmiştir. Ona göre, İspanya'da ETA'nın siyasî kolu olan Batasuma Partisi bölücü terörü desteklediği için kapatılmasının söz konusu olduğu 2002 Ağustosunda Avrupa Birliği çevrelerine göre, bu kapatılma İspanya'nın iç işidir. Ancak, konu Türkiye olunca iş değişmekte, Avrupa Birliği'nin yıllık ilerleme raporlarında, terörist başı Abdullah Öcalan'a verilen idam kararı ve teröristlerle mücadele eden Türk Silahlı Kuvvetleri kınanmaktadır. Dış baskı ile ölüm cezası ve Türkiye Cumhuriyet'i Kanun'undaki 301. madde değiştirilmiştir. Terör örgütü malum ırkçı ve bölücü parti ile siyasete taşınmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi parti kapama konusundaki İspanya Anayasa Mahkemesi'nin kararını haklı bulduğu, teröristlerin demokratik haklarla desteklenemeyeceği kararı unutulmamalıdır. Buna rağmen, Suriye ve Irak'ta İŞİD terör örgütü ile mücadele edilirken İŞİD'de karşı diye peşmergelerin ve Pkk'nın desteklenmesi, terör örgütleri listesinden çıkarılma gayretleri de çifte standarttır.¹⁶³

¹⁶¹ A.g.e., s.338-339.

¹⁶² ERKAL, "Terörün Sosyolojik Analizi", s.135-136.

¹⁶³ ERKAL, **Sosyoloji**, s.339.

Erkal'a göre, terörün belli amaçları vardır. Terörün amacı, bir ülkeyi zayıf düşürmek, kamuoyu yaratmak ve konuyu gündemde tutmak, dış müdahalelere imkân hazırlamak, taban genişletmek ve rejim ve iktidar değişikliğidir.¹⁶⁴

Erkal, terörü, bir bakıma dış politika aracı olarak görmüştür. Ona göre, dünyada yönlendirici ve etkili dış müdahale izleyen belirli sayıda ülke olduğuna göre, terörün de bunlar tarafından kullanılabileceği belirtilebilir. Zaman zaman Türkiye'ye yasal hakkı olmasına rağmen, Irak'ın kuzeyinde sınır ötesi harekâta izin verilmemesi, sözde müttefiklerimizin terör örgütüne teknik ve malzeme desteği unutulmamıştır.¹⁶⁵

Erkal, çağımızın siyasî konjonktürü içinde devletler tarafından yaratılan ve desteklenen terör olaylarının sık sık izlenir olduğunu ifade etmiştir. Dünya adeta barış ve soğuk harp döneminden savaş ve sıcak harp (sıcak terör) dönemine girer gibidir. Devlet terörünün bir başka görüntüsü de budur. Birleşmiş Milletler Teşkilâtının süper güçler karşısında etkinliğini yitirmesi, Dünya'nın henüz ele geçirilememiş ve nüfuz bölgesi haline getirilememiş yerlerinde devlet terörünü ortaya çıkarmıştır. Ortadoğu'da ve Afrika Kıtasındaki paralı askerler bunun tipik bir örneğidir.¹⁶⁶ Erkal, ayrıca Bosna'daki Müslümanları sistemli yok etme faaliyetlerine Birleşmiş Milletler ve Avrupa ülkeleri tarafından hoşgörü ile bakılmasını, tek taraflı olarak Bosna'ya silah ambargosunun uygulanmasını Birleşmiş Milletler ve Batı terörü olarak görür.¹⁶⁷ Devlet terörüne belirgin bir örnek de İsrail'in Ortadoğu'daki saldırgan tutumudur. Haziran 1981'de Irak'ta Bağdat'ın güneyindeki atom reaktörüne ve Güney Lübnan'a İsrail tarafından yapılan hava baskınları ve arkasından binlerce insanın ölümüne sebep olan Arap topraklarının işgali, yardım taşıyan Marmara Gemisi'ne saldırı devlet tarafından yapılan korsanlığa ve teröre tipik bir örnek teşkil etmektedir. Türk Dış İşleri görevlilerine yöneltilen Ermeni saldırıları ve bu saldırıları haklı gösteren çevreler, Irak ve Suriye'nin toprak bütünlüğünü hedef alan saldırı ve işgaller de aslında teröre ortak olmuşlardır. 1986'da ABD'nin Lübnan'a yaptığı baskın, 2011'de sözde Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne mal edilen Muammer Kaddafi karşıtı

¹⁶⁴ A.g.e., s.339.

¹⁶⁵ A.g.e.

¹⁶⁶ A.g.e., s.340.

¹⁶⁷ A.g.e.

müdahaleler, Amerika'nın Afganistan, Suriye ve Irak'ta demokrasi getireceği yutturmacası ile Saddam Hüseyin'i hedef alarak yapılan Amerika işgali ve sivil katliamı, Irak'ın Kuveyt'i işgali, Afganistan'daki Sovyet işgali, 1990 Ocağında Azerbaycan'ın Bakü şehrine giren Sovyet birliklerinin, Sırpların Kosova'da kendi vatandaşları üzerinde uyguladıkları katliam da, Amerika'nın Irak'ın kuzeyindeki PKK'yı koruması, Suriye ve Irak'ta İŞİD'e karşı Kuzey Irak yönetiminin Batılı bazı ülkelerce silah yardımıyla desteklenmesi de devlet terörüne sokulabilir.¹⁶⁸ Yıllardır Kuzey Irak'ta Irak'ın bütünlüğü aleyhine kurdurulan yapay Kürt devleti ve desteklenen terör örgütü yoluyla Güneydoğumuza terör ihraç edilmiştir. Türkiye terörle mücadeleyi Irak'ın Kuzeyinde gerçekleştirmeliydi. Yönetimler bunun tersini yapmışlardır. Irak'ın Kuzeyindeki mahalli yönetim resmi ve özel sektörcü desteklenmiştir.¹⁶⁹

Erkal, 1974 öncesi Kıbrıs Türk toplumuna reva görülen toplumsal, iktisadi, kültürel ve politik baskılar ve Türkleri yok etme hareketleri, teröre örnek gösterilebilir. Batı Trakya'daki Türklere reva görülen muameleler ve kanuni hakların gasbı da devlet terörüne girebilir.¹⁷⁰ Hele Yunanistan gibi Avrupa Birliği üyesi bir ülkenin Batı Trakya'da sık sık ve pervasızca insan hakları suçu işlemesi, seçilmiş Türk müftü için sürekli mahkemeler icat etmesi, Türkleri sudan bahanelerle vatandaşlıktan atması ve Avrupa Birliği'nden tepki görmemesi dikkat çekicidir.¹⁷¹

Erkal, aslında insan hakları konusunun asıl anlam ve amacı dışında gücünü yitiren ve etkisi azalan millî devletlerin iç işlerine müdahalede yeni bir araç olarak kullanıldığını, millî hukukun yerine tamamen milletler üstü hukukun veya dağılma yönünde çok hukukluluğun geçirilmesi telkinleri yapıldığını söylemiştir. Oysa Erkal, millî devletlerin ortadan kalkmadığı bir yana, bazıları daha da güçlenmekte, bazıları ise güç kaybetmektedir. Avrupa Birliği içinde Almanya, Dünya'da Amerika daha da güçlü hale gelmektedirler. Bloklaşma hareketleri, ülkeleri, ikili ilişkilerden daha fazla çok yönlü ilişkilere, çok devletli ilişkilere ittiğinden millî menfaatlere ve millî kültüre daha fazla sarılma ihtiyacı doğduğundan, yeni istismar yolları ve malzemeleri ortaya çıktığından, millî devlet fikri daha da önem

¹⁶⁸ A.g.e., s.340-341.

¹⁶⁹ A.g.e., s.341.

¹⁷⁰ ERKAL, *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme*, s.156.

¹⁷¹ ERKAL, *Sosyoloji*, s.341.

kazanmaktadır. Millî devleti reddetme propagandalarının altında bir başka millî devleti veya küresel gücü güçlendirme çıkmaktadır. Kendi kendini bir toplumda ifade edebilmenin de ana çerçevesi; demokrasi, millî devlet, millî hukuk sistemi ve ortak mensubiyet şuurudur. Milletler arası sözleşmelerde de taraf olan millî devletlerin yerine konmak istenen otonom bölgeler görüşü, emperyal demokrasinin uygulanması ve millî devletlerin federalleştirilmesi yolu ile ekonomik kaynaklara konulması emperyalizmin yeni bir silahıdır.¹⁷²

Erkal'ın üzerinde durduğu diğer bir konu, bozulan sosyal dengeler ve terördür. Ona göre, şiddet ve terör tarihin bir kanunu değildir. Toplumların terör ile karşılaştıkları dönemler genellikle sosyal çözülmenin belirtilerinin izlendiği dönemlerdir. Bu dönemler toplumların yapı değişikliği geçirdikleri ve sanayileşmeye geçmek üzere oldukları devirlerdir. Toplum işlevsel ve kültürel olarak bütünlüğünü devam ettirebilmesi için bozulan iç dengelerini tekrar işleyen manalı bir bütün haline getirmek durumundadır. Bu durumda, ya yeni sosyal müesseseler getirilir, ya da eski müesseseler çağdaştırılır. Eski bir müessese, eski olduğu için atılmaz, yeni bir müessese de yeni olduğu için alınmaz. Bunların her birinin yapısal-fonksiyonel model içinde belirli ve canlı bir yeri bulunur. Müesseselerin varlığı ve devamlılığı ferdî veya yukarıdan emirlerle ortadan kaldırılamadığı gibi, kurulmaları da yine ferdî veya tepeden kararlarla olamaz. Çünkü, her iki durum da sosyal süreç içinde bir şekil alır. Sosyal gelişme içinde bozulan veya fonksiyon dışı kalan dengelerin tekrar kurulması şarttır. Sosyal dengeler kurulamazsa, gereksinmelere yanıt verecek yasalar ve kurumlar geliştirilemezse, çözülme dolayısıyla alt-kültürler doğmuşsa ortaya “sosyal bir boşluk” çıkar ve toplumu yıkmayı hedefleyenler iç ve dış hıyanet şebekeleri terörü kullanabilir. Çünkü, terör ile amaca ulaşılacağı kabul edilmiştir.¹⁷³

Erkal, terör ve şiddet konusunda açıklık getirilmesi gereken bir noktanın da, bunların “siyasî katılmanın” şiddet yoluyla gerçekleştirilmesi olup olmadığıdır. Maddî tatminin sağlandığı, maddî refahın yaygınlaştırıldığı sanayi toplumlarında, manevî tatminsizlik ve dayanışma eksikliği gibi sebeplerle ortaya çıkan anomi ve çevreyi tahribe yönelik hareketler siyasî katılmanın veya genel olarak “katılma”nın eksikliğinden doğabilir. Bazı durumlarda

¹⁷² A.g.e., s.341-342.

¹⁷³ ERKAL, “Terörün Sosyolojik Analizi”, s.137.

katılma azamî ölçüde olmasına rağmen fert yine tatmin olmamış olabilir. Ancak, unutulmamalı ve gözden uzak tutulmamalı ki, gelişmekte olan Türkiye gibi ülkelerde, “katılma”nın yeterince bulunmaması iddiası ile terör arasındaki ilişki aramak fazlaca teoriktir ve olsa olsa akademik bir fantazi özelliği gösterir.¹⁷⁴

Sanayi toplumlarında ve mahiyeti farklı da olsa sanayileşmeye geçiş yani sosyal ve ekonomik yapı değişikliği içinde bulunan ve bu dönemi sanayileşmenin çocukluk hastalıklarından sıyrılarak atlatmak durumunda olan Türkiye gibi ülkelerin kritik bir dönemde oldukları bir gerçektir. Bu ülkelerde gerek iç bünyelerinin, gerek dışarıdan sosyal ve ekonomik gelişmelerini baltalayıcı ve durdurucu dış kaynaklı hareketler içinde terörün önemli bir yeri vardır. Çünkü, terör amaçsız bir karışıklık hali değil, bilâkis, emperyalist amaçlı bir pasif müdahalenin adıdır. Geçiş dönemindeki ülkelerin en büyük çıkmazı, bu gibi sosyal hastalıkları yanlış teşhis etmektir. Türkiye’de olduğu gibi soyut bir sağ-sol kavgası zannedilmiştir terör ve hatta “artık bunlar barışmalı veya anlaşmalı” gibi son derece sathî ve yanlış değerlendirmeler yapılmıştır. Bunun yanı sıra, idare-i maslahatçılık hastalığının veya gayri ciddiliğin bir belirtisi olarak mevcut olmayan veya aralarında çok büyük farklar ve hedefler bulunan gruplar arasında “dengecilik” yapılmak istenmiştir. Olayların ve sosyal gerçeğin aydınlığı ve eğitici özelliği arttıkça, bu sakat tutumun terkedileceği şüphesizdir. Aslında, Türkiye’nin 1971 ve 1980’de ulaştığı nokta, yanlış değerlendirmelerin sonucudur. Türkiye’de hedefi itibariyle tek yönlü olan yani Türkiye Cumhuriyeti’ni yıkma, bölme ve yerine komünist bir düzen kurma amacını taşıyan bir terör hareketi olmuştur ve bu terör çok da kan akıtmıştır. Türkiye’deki olayları sağ-sol şeklinde ortaya koyanlar, ya belirli bir ittifakın içindedirler ve belirli bir maksada hizmet etmişlerdir, devlet yıkıcılığının politik çıkarlar uğruna gizlemek istemişlerdir, ya da gaflet ve delâlet içinde olmuşlardır.¹⁷⁵

Erkal’ın terörle ilişkili olarak üzerinde durduğu diğer bir konu, cemaatleşme eğilimi ve yalnızlaşmadır. Ona göre, günümüzde, bir dinî hareket gibi peşinden koşulan ideolojiler birçok ünlü düşünürün eserlerini yargılamayı da kolaylaştırmıştır. Hak ve hürriyetlerin genişlemesi, lâik düşüncenin ön plâna çıkması ve çeşitli yönleriyle sanayileşme olgusunun

¹⁷⁴ A.g.m., s.138.

¹⁷⁵ A.g.m., s.138-139.

sonunda varılan nokta, önceden olacağı zannedilenleri boşa çıkartmıştır. Bilindiği gibi, Auguste Comte, insanlık tarihini üç merhale içinde düşünmüştür. Bunlar sırasıyla teolojik, metafizik ve son olarak da pozitivist safhalardır. Teolojik dönemde teoloji ile harpçilik ve yaygın savaş hali arasında yakın bir ilişki olacak, pozitif döneme gelince, sanayileşme, rasyonel düşünce barış ve lâik anlayış geçerli olacaktır. Sanayi toplumu ile harpçiliğin birbiriyle uyuşmadığını ileri sürenlerden Herbert Spencer da, toplumların bir organizma gibi gelişecekleri, bunların büyüyen, değişen ve farklılaşarak karmaşık bir yapı kazanacakları üzerinde durmuştur. Saint-Simon’a göre de, sanayi toplumu Comte’un belirttiği üçlü merhale görüşüne paralel olarak en son pozitivism dönemine gelecektir.¹⁷⁶ Ancak ileri sürüldüğü gibi, gerek sanayi toplumlarında ortaya çıkan uyuşturucu madde alışkanlığı, anomik intiharlar, manevî tatminsizlik, yalnızlaşma gibi sosyal hastalıkların, gereksede cemaatleşme eğilimleri taşıyan ideolojik gurupların ve Amerika’da Klu-Klax Klan, Hippilik gibi veya üyelerinin çoğunun intihar ettiği rahip Jim Jones’un “Tanrının Tapmağı” şeklindeki cemaatlerin oluşmasının pozitif düşünce ile bağdaşan yanları yoktur. Aynı şekilde, kendi dışındakilere nefretle bakan ve yerine göre onları yok sayan, kendilerine düşman olanların çokluğuna şaşan her türlü sosyal ilişkiyi dar çerçeve içinde düşünen ideolojik örgütlerin ve bunların bazen hücreleşmiş şekillerinin gerek gelişmekte olan ve sanayileşen ülkelerde ve kısmen de modern sanayi ülkelerinde görülmeleri, önemli birer sosyal olaydır ve pozitivismi adeta yargılamaktadır.¹⁷⁷

Erkal, bu gibi cemaatleşme eğilimleri içinde yer alanları, kendi dışındakilerinin davranışlarını derunî bir şekilde içlerinden benimseyip kendilerine maletmelerinin yanı sıra özümstedikleri, özdeşleştirdikleri ve aynılaştırdıkları bir kimsenin düşünce ve ruh yapısına kendilerini uydurduklarını söyler. Ona göre, henüz yeterince sosyalleşmemiş ve olgunlaşmamış olan kimseler, kendilerini aşan bir ideolojinin emrine kendilerini tahsis ederek benliklerine bir anlam ve kıymet kazandırmaya çalışırlar. Mistik bir cazibe merkezi etrafına çekilen, örgütlenen ve eylem hummasına tutulan ve beyinlerinin kolayca yıkandığını fark edemeyenler “asetizm” psikolojisi içine girerler. Artık, onların kendilerini teslim ettikleri ideoloji uğruna yapmayacakları şey yoktur. Gerekirse, aile fertlerini de yok

¹⁷⁶ ERKAL, *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme*, s.156.

¹⁷⁷ ERKAL, “Terörün Sosyolojik Analizi”, s.138-139.

edebilirler. Bir de bu tip kimselerin “kimlik krizi” içine girdikleri de söylenebilir. Kendi kendilerini tartarak ego idealleri ile mevcut durumları veya muhtemel durumlarını göz önünde tutarak verdikleri kararlar da gençlikte buhrana sebep olabilmektedir.¹⁷⁸

Gelişmekte ve sanayi toplumuna geçiş döneminde bulunan Türkiye gibi ülkelerde, dış kaynaklı ve iç bünye özellikleri gösteren terörün ve dayandığı ideolojinin toplumu iyileştirici ve gelişmeye dönük bir reçetesi de yoktur. Büyük yaralar alan ideoloji, sınıf çatışması gibi klasik âletlerini terk etmekte, yerini kadın militanlığına, mezhep ve etnik farklılaştırmaya, çatışmaya, küreselciliğe, insanı toplumdan soyutlamaya, sözde insan haklarına bırakma eğilimindedir. Etnik ırkçılık veya her çeşit ırkçılık demokrasi ile nasıl uzlaşabilir ve demokratikleşme diye tutturabilir? ¹⁷⁹ Erkal, buna bağlı olarak geçiş dönemlerinde toplumlar için en büyük tehlikenin demgeyi kaybetmek olduğunu belirtir. Değişmemekte ısrar eden ülkeler gibi, dengeyi kaybedenler de tarihin harabelerine gömülürler. Gelişmekte olan ülkeler için marksizm-leninizm kaynaklı terör, sanayileşmenin başlangıç dönemi ile olgunluk dönemi arasındaki devrede bir çocukluk hastalığı olarak yer almıştır.¹⁸⁰

Erkal’ın, üzerinde durduğu diğer bir konu, dinleşmek isteyen ideoloji ve terördür. Ona göre, dini hareketlere ve bu kaynağa bağlı olarak, protestocu davranışlara toplumun alt-orta ve geleneksel orta sınıflarında statü sahibi olanların girme eğilimine karşılık, özellikle, ideolojik sol hareketlere daha çok kır kaynaklı bölücülük hareketi belki bir dereceye kadar bunun dışında tutulabilir. Üst-orta ve üst statü sahiplerinin veya bu statüleri taşıyanların çocuklarının girmesi tesadüfi değildir. Topluma tepki, millî ve manevî değerlere tepki ile beraber yürümektedir. Bu tepki birikimi önce arayış içindedir. Çeşitli kaynaklara başvurarak kendine bir yer ve sıfat arar. Huzursuz, parçalanmış veya bölünmüş ailelerin çocukları, gösteriş tüketimini bir patolojik hâl olarak sürdüren refah içindeki gelir grupları mensuplarının çocukları, gayrimeşru ve emeksiz kazanç elde edenlerin yakınları, toplumda çeşitli sebeplerle kimsesiz olarak büyümek zorunda kalanlar, çevrelerinde yeterince ilgi ve şefkat görmeyenler, şehir hayatına uyum sağlayamayanlar potansiyel olarak topluma tepkici

¹⁷⁸ A.g.m., s.140.

¹⁷⁹ ERKAL, *Sosyoloji*, s.341.

¹⁸⁰ ERKAL, *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme*, s.157.

davranışlar içine girerler. Bu eğilimi ortadan kaldıracak için, fert ve toplum ilişkilerinin anlamlı bir şekilde geliştirilmesi, millî ve manevî değerlerin toplumda yaygınlaşması, sosyal devlet anlayışının hâkim kılınması, özellikle, Türk tarihindeki “devlet baba” anlayışının güçlendirilmesi, topluma süreklilik ve güç kazandıracak sosyal müesseselerle yeni dengelere gidilmesi gerekebilir. Fert toplumda yalnızlaştığı ve sosyal çevresi ile yabancılaştığı ölçüde, topluma tepkiyi ideoloji kapsamında görerek yıkıcı ve bölücü akımlara âlet olabilir.¹⁸¹ Erkal, bunun için ekonomideki serbest piyasa düzenin kültür alanında uygulanmayacağını ifade etmiştir. Ona göre, müdahalecilik, rehberlik ve yönlendiricilik esastır.¹⁸²

Erkal’a göre, millî topluma tepki duyanlar daha sonra onun yok edilmesini de göze alabileceklerdir. Özellikle, yukarıda belirtmeye çalıştığımız yönlerde iyileştirme politikalarının etkinlik kazanamaması halinde, tepkiciler, üzerinde bulundukları kaygan zemin dolayısıyla bölünmenin ve parçalanmanın ideoloji olan marksizm-leninizm ile veya günümüzde küreselleşmenin radikal çok kültürlülük ve etnik ırkçılık gibi tezlerle buluşabilirler. Ayrıca, tepkici davranış içine giren unsurlar arasında yoğun azınlık şuuru taşıyanlara da rastlanabilir. Nitekim, ülkemizde olduğu gibi, İspanya’da Bask, ETA, İrlanda’da IRA ve Fransa’da bazı azınlıkların yürüttükleri faaliyetler bu konuda birer örnektir. Ancak, bizdeki bölücülük hareketleri ile diğer ülkelerdeki ayrımcılıkçı hareketler arasında mahiyet farkı büyüktür. Bu ülkelerde bizden farklı olarak ayrı bir etniklikten ve kültürel kimlikten kaynaklanan hareketler halk katında büyük oranda sosyal taban ve destek bulmuştur. Bizde ise, bu yönde bir zorlama ve bizzat yönetenlerce doğrudan veya dolaylı teröre adeta destek vardır. Terör örgütü PKK muhatap alınmakta silah bırakmamasına rağmen mücadele müzakereye dönüşmüştür. Halk örgütün insafına terk edilmiş ve bu durum demokratikleşme zannedilmiştir. Örgütün isteklerini büyük oranda kabul eden sivil yönetim, terörle mücadelede güvenlik güçlerini de zor duruma sokmuştur.¹⁸³ Erkal, bu bakımdan modern çağda ve günümüzde lâik toplumların ağırlık kazanmaları sonucu dinî hareketlerin önemlerini kaybettikleri, sanayileşme ve laikliğin birbirine paralel olarak ilerlediğini ileri sürenler, özellikle, Batıda ve dünyanın diğer bölgelerinde din faktörünün zayıfladığını

¹⁸¹ ERKAL, “Terörün Sosyolojik Analizi”, s.141.

¹⁸² ERKAL, **Sosyoloji**, s.343.

¹⁸³ **A.g.e.**, s.343.

zannedenler, dinî otamaktan da, öte dogmatik, acımasız ve tecavüzkâr davranışlarla dinleştirilmek istenen ideolojileri görmemezlikten gelemeyeceğini söyler. Dinî hareketlerin yerini alan ideolojik kaynaklı faaliyetlerin özünde mistik ve normatif bir özellik yatar. Heterojen, karmaşık ve çoğulcu bir yapı içinde, dışa kapalı homojen cemaat tipi adacıklarda sosyal protesto daha kolay olgunlaşmaktadır. Dışa kapalı sosyal gruplar buna tipik bir örnektir. Bir zamanlar, dinî köklü hareketlerde görülen protesto, ideolojik hareketlerle hemen hemen yer değiştirme eğilimindedir. İdeolojik sosyal grup oluşması sonucu, grup üyelerini iradeleri dışı robotlaştıran, onlara mistik değerler kazandıran ve grup üyelerini aynılaştıran faktör, körü körüne ideoloji emrine iradenin terk edilışıdır.¹⁸⁴

4.6. Türkiye’de Bölgeler Arası Dengesizlik Sorunu

Erkal, Türkiye’de sosyal problem olarak bölgeler arası dengesizlik sorununa eğilmiştir. Ona göre, genellikle farklı gelişme seviyesi gösteren gelişmiş veya az gelişmiş ülkelerin çoğunda karşılaşılan meselelerden birisi, bölgeler seviyesinde sosyal ve ekonomik dengesizliklerin ortaya çıkışıdır.¹⁸⁵

Erkal’a göre, ekonomik kalkınmada ön görülen amaçlara ulaşabilmesi ve kaynakların en uygun şekilde düzeyde değerlendirilerek kalkınma sürecinde yer alabilmeleri çok sayıda koşulun birlikte gerçekleşmesine bağlıdır. İktisatta makro ve mikro düzeyde analizlere yer verilirken iktisadi etkinliklerin yer alacağı mekânın da dikkate alınması ve kalkınmaya mekân boyutunun ilave edilmesi gereklidir. Mekân unsurunun göz önünde tutulması ve kalkınmaya kaynak görevi görecektir etkenlerin sağlayacağı hasılanın yükseltilmesinde, mekân olarak ifade ettiğimiz bölgelerin çeşitli açılardan değerlendirilmesi gereklidir. Bölge verilerinin bilinmesi ve üretimde etkin bir şekilde kullanılması, bir bakıma millî planlamanın başarı şansını artırır. Millî planlama tekniği kadar bölge planlama tekniğine de ihtiyaç vardır.

¹⁸⁴ ERKAL, *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme*, s.158-159.

¹⁸⁵ ERKAL, Mustafa E., “Bölgelerarası Dengesizlik ve Bazı Tedbirler”, *Ankara Ticaret Odası* (iç.), 16-22 Ocak, 1973, s.16.

Ancak, millî plan tekniği aynı zamanda bölge gelişmesini de kapsamaktadır¹⁸⁶ ve bölge planlaması ve gelişmesi konusunun millî planlarda ihmal edildiğinin ileri sürülmesi doğru değildir. Bölge gelişmesi ve planlaması konularına eğilme zorunluğu, millî planlarda bu konunun ele alınmadığı için değildir. Aksine, millî planın daha başarılı kılınması amacına hizmet etmektedir. Yalnız ekonominin belirli gelişme durumlarında bölge gelişmesi ve bölgeler arası dengesizlik konusu ile daha yakından ve etkili olarak ilgilenildiği de bir gerçektir. Gelişmekte olan ülkeler belirli bir gelişmişlik düzeyine gelmeden bölge gelişmesini makro seviyede ve millî planlamanın kapsamı içine oturtmaktadırlar. Bu ülkeler kaynak israfından sakınmak ve ülkenin kalkınma hızından en az bir şekilde fedakârlık edecek biçimde kaynakları değerlendirmek zorunda kalmaktadırlar. Bu bakımdan uzun vadede çözüme ulaştırılabilecek, fakat tedbirlerini bugünden ele alabilecek tarzda bölge gelişmesine yaklaşmak daha uygun bir politika değerlendirilebilir.¹⁸⁷

Erkal, bölge seviyesindeki ekonomik gelişme ve dengesizliklerin azaltılması çalışmalarının iki temel amacını dikkate almamız gerektiğini belirtmiştir. Bunlardan ilki, kaynakların dağılımında etkinliği sağlamak; ikincisi ise, gelir dağılımında adaleti temin etmektir. Bu iki temel amaç birbiriyle çatışır gibi görünürse de, birbirlerini tamamlayıcı, destekleyici bir niteliğe sahiptirler. Hem kaynak dağılımında etkinliği amaçlamak, hem de adil bir gelir dağılımına kavuşmak ekonominin araçları kullanılarak sağlanmak istenir. Her iki amacı da birbirinden bağımsız olarak düşünmek doğru değildir. Ülkeler ekonomik gelişme seviyelerine uygun olarak bu iki amacı da göz önünde tutmakla beraber, herhangi birine öncelik vermektedirler.¹⁸⁸

Erkal, bölge gelişmesinden faydalanılabilecek gelişme modellerinden bahsetmiştir. Ona göre, gelişme modellerinde yatırımların tartışılmaz bir yeri vardır. Yatırımların gelir arttırıcı, istihdam yaratıcı ve yeni yatırımları ortaya çıkarıcı etkilerinden bahsedilebilmektedir. Yatırımlar, kalkınma politikasının temelini teşkil etmektedir. Yatırım

¹⁸⁶ ERKAL, Mustafa E.; **Bölge Açısından Az Gelişmişlik 101 Soru 101 Cevap**, Der Yayınları, İstanbul, 1990, s.26.

¹⁸⁷ ERKAL, Mustafa E.; “Bölge Gelişmesi ve Bölgelerarası Dengesizlik”, **Sosyoloji Konferansları** (iç.), 16. Kitaptan Ayrı Basım, İstanbul, 1978, s.39-40.

¹⁸⁸ ERKAL, **Sosyoloji**, s.291.

politikası, ülkelerin kaynaklarından en iyi bir şekilde faydalanma durumlarını da ortaya koyabilmektedir.¹⁸⁹

Erkal, özellikle gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya bulundukları tasarruf yetersizliği ve sermaye birikiminin istenen seviyede olmayışı, yatırım kararlarında değişik kriterlere, öncelik vermelerini gerekli olduğunu ifade etmiştir. Bu kriterlerin başında, sermaye-hasıla oranı gelmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde diğer üretim faktörlerine nazaran daha kıt olan sermayenin en etkin olarak kullanılması için yatırım kararlarında en yüksek hasılayı sağlayacak projelerin seçimi önem taşımaktadır. En yüksek hasıla için yatırımlar hangi sektöre öncelik verilerek yapılmalı ve yer olarak hangi bölgelerde gerçekleştirilmeli soruları plâncıları meşgul eden meselelerin başında gelir. Sermaye mallarının kıtlığı ve yatırımlar için gerekli bu malların ithalinin döviz rezervleri üzerinde doğrudan tesiri, neticede, plâncıları hangi sektörde, nasıl bir teknoloji ile ve yatırımın hangi bölgede yapılması ile hasılanın maksimize edilebileceği konusunda düşündürmektedir.¹⁹⁰

Erkal, Türkiye'nin enflasyonu hesaba katmadan bir yatırım ve istihdam politikası uygulamasının zor olduğunu ifade etmiştir. Ancak, yeni iş sahaları için kaynak bulmak zorluğu karşısında ekonomik dengeleri bozmadan, atıl bir şekilde senelerce yatan ölü tasarruflar canlandırılabilir. Örneğin, Emekli Sandığı ve Sosyal Sigortalar Kurumu fonları banka faizi geliri yerine, yatırımcı bir anlayışla ele alınabilir. Sendikalar ellerindeki fonları yatırıma dönüştürebilirler. Her ay işçiden kesilen sendika paylarının bir bölümü ile yatırımları finanse etmek mümkündür. Böylece özellikle az gelişmiş bölgelere götürülecek yatırımlar için tasarruf açığı kapatılabilir.¹⁹¹ İşçiye bu yatırımların hisse netleri verilebilir. Böylece işçi kâra ve mülkiyete ortak hale gelebilir. Mülkiyetin yaygınlaştırılması ve işçinin ücret dışı bir gelire kavuşturulması, refahı toplumda yaygınlaştırır ve sosyal hareketlilik imkânlarını artırır.¹⁹² Böylece, kalkınma hızından fedakârlık yapmaksızın az gelişmiş bölgelerin kalkınma meseleleri ele alınabilir. Dar ekonomik kaynakların ekonomik

¹⁸⁹ ERKAL, "Bölge Gelişmesi ve Bölgelerarası Dengesizlik", s.40.

¹⁹⁰ A.g.m., s.40.

¹⁹¹ ERKAL, **Sosyoloji**, s.292.

¹⁹² A.g.e., s.292.

bakımdan yurt düzeyinde en uygun dağılımına da yardımcı olunabilir.¹⁹³

Erkal, millî gelirden tasarruf edilen ve yatırımlara aktarılan pay büyüdükçe, kalkınma hızının yükseldiğini belirtmiştir. Ona göre, yatırımla kalkınma hızı arasında çok hassas bir ilişki vardır. Bu durum ileri teknolojinin uygulanması ve yatırım yerinin seçimine göre değişiklik göstermektedir. Türkiye’de yatırımları aksatan faktörlerin başında iç tasarruf yetersizliği gelmektedir. İç tasarrufların yetersiz kalması, dış tasarruflara başvurarak belirli bir kalkınma hızını gerçekleştirmeyi gerekli kılmaktadır.¹⁹⁴ Gelişmekte olan ülkeler bazı hallerde ve bazı sanayi dallarında mecburen sermaye-yoğun teknoloji kullanmak ile de karşı karşıyadırlar. Meselâ, kimya ve optik sanayi gıda ve tekstil sanayisine nazaran daha çok sermaye-yoğun bir teknoloji seçimini zorunlu kılmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler hem istihdamı maksimize etmek, hem de kısa dönemde yeni kaynak yaratıcı ve millî geliri kısa dönemde arttırıcı politikaları ele almak zorunda kalmışlardır. Bunlar, başta çelişkili gibi de gözükebilir. Bu çelişki, gelişmekte olan ülkelerin sosyal ve ekonomik meselelerini en kısa bir süre içinde çözmek zorunluluğundan doğmaktadır. Tam istihdam, kısa veya orta vadede düşük bir büyüme hızı ile sağlanabilir. Geliri maksimize etmek ile istihdamı maksimize etmek bir tercih konusudur.¹⁹⁵

Erkal’a göre, hem emek-yoğun, hem sermaye-yoğun teknolojilerden faydalanmak, uygun düştüğü hallerde, emeği eğiterek ve vasıflı hale getirerek emek-yoğun üretime kaymak uygun olabilir.¹⁹⁶ Özellikle, yüksek enflasyon dönemlerini takip eden istikrara kavuşma amacının ön planda tutulduğu dönemlerde yatırımlarda emek-yoğun tercihi işsizliği nispeten hafifletebilecek bir yoldur.¹⁹⁷ Yatırımlarda emek ve sermaye arasındaki tercihe göre uygulanacak üretim metodunun, o yatırımın sektörel olduğu kadar bölgesel yeri de önem taşımaktadır.¹⁹⁸

Erkal, kaynakların dağılımında ekonomik kriterden hareket etmenin yanı sıra, gerek gelir grupları, gerek bölgeler arası sosyal adalet dengesini gerçekleştirecek sosyal

¹⁹³ A.g.e.

¹⁹⁴ A.g.e., s.293.

¹⁹⁵ ERKAL, “Bölge Gelişmesi ve Bölgelerarası Dengesizlik”, s.41.

¹⁹⁶ A.g.m., s.41.

¹⁹⁷ ERKAL, **Sosyoloji**, s.293.

¹⁹⁸ ERKAL, “Bölge Gelişmesi ve Bölgelerarası Dengesizlik”, s.41.

politikalara da ihtiyaç olduğunu söylemiştir. Az gelişmiş bölgelerde sosyal fayda sağlayıcı yatırımlara, özellikle eğitim ve sağlık yatırımlarına ağırlık vermek gerekir. Bunların yanı sıra, etkin bir kaynak dağılımı anlayışı içinde, alt yapı yatırımlarını gerçekleştirmek ekonomik gelişme için şarttır. Devletin kaynak dağıtmasından çok, sürdürülebilir bir kalkınma için fertleri üretim süreci içine çekmesi nüfusu daha faal hale getirmesi gereklidir.¹⁹⁹

Erkal, iki farklı ekonomik model üzerinde durmuştur. Bunlardan ilki, dengeli kalkınma modelidir. Ona göre, bir ülkenin çeşitli bölgelerine götürülecek yatırımların birbirlerini bütünleyici özelliği vardır. Ülke ekonomisi içinde küresel olarak görülen bu bütünleşme gibi, pazarın da geniş olması, mahallî pazarların millî pazarı desteklemesi de gerekmektedir. Her bölgenin mevcut özel bir yeraltı veya yerüstü kaynağının değerlendirilmesi halinde, o hammaddenin belirli bir üretim süreci içinde mamul veya yarı mamul hale getirilmesi, o mala olan bölgesel talepleri de arttırabilir. O malın üretildiği bölgedeki satın alma gücünün zayıf olması, o malın üretilmesine engel değildir. Millî pazarın yeterince kurulmuş olması bu mahzuru ortadan kaldırır. Buraya kadar olan açıklamalarda, ulaştırma, haberleşme, enerji gibi iktisadî ve sosyal alt-yapının mevcut olduğu gerçeğinden hareket ederek çeşitli tahlillerde bulunulmuştur.²⁰⁰

Erkal'a göre, genellikle, dengeli kalkınma konusu içinde değerlendirilebilecek olan bu açıklamalarımızda, birçok üretim dalının aynı anda birlikte genişlemesi, sektörler arasında bir bütünleşmenin sağlanmasına yardımcı olacak bir dengeli kalkınmadan hareket edilmektedir. Konu bölge gerçeğine oturtulunca, aynı anlayışın sektörler arasında ve üretim dalları arasında düşünülmesi gibi, bölgeler arasında da ele alınmaması için bir sebep yoktur. Bölge, dış yatırımlardan faydalanmaksızın bizzat kendi imkânlarıyla kalkınabileceği gibi, bölge, geniş çapta bölge dışından yatırım ve sermaye ithaliyle de kalkınabilir.²⁰¹

Erkal, dengeli kalkınma modelinin, az gelişmiş ekonomilerde, gelişme programlarının payına düşen kaynağın asgarî hacmini ve bu kaynakların ekonomiyi başarıya kavuşturacak şekilde kullanılması için sektörler arasındaki tamamlamaları göz önünde

¹⁹⁹ ERKAL, *Sosyoloji*, s.293.

²⁰⁰ ERKAL, *Bölge Açısından Az Gelişmişlik 101 Soru 101 Cevap*, s.48.

²⁰¹ *A.g.e.*, s.48.

bulundurarak planlanmış eşzamanlı yatırımları öngörmüştür.²⁰² Bu yatırımlar, “kapalı bir ekonomiyi esas alarak kaynakların en uygun dağılımı ve çeşitli yatırımlar arasında dengeyi kabul etmektedir. Ülke için düşünülebilecek olan bu durum, bölgeler için söz konusu değildir. Çünkü, bölge ekonomilerinin millî ekonomiden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Bağımsız bir bölge ekonomisi düşünülemez. Bölge ekonomisinin bölge dışına açık bir niteliği vardır.”²⁰³ Bu durumda, aynı girdiler bölgelere göre farklı hasıla doğuracak, her bölge aynı oranda bir kalkınma hızına ulaşamayacaktır. Sermaye-hasıla oranları bölgelere göre değişecek olan yatırımlardan en yüksek hasılanın elde edilmesi, bilhassa, gelişmekte olan ülkelerde amaç olduğuna göre, her bölgeye yatırım götürmenin kaynak israfına yol açacağı düşünülebilir. Bir bölgeye bir yatırımın götürülmesi ile o yatırımdan mutlaka yüksek bir hasıla sağlanacağı düşüncesi doğru değildir.²⁰⁴ Üretilen mallara pazar bulamamak karşısında, üretimin başka bir bölgenin tüketimini desteklemesi sonucu da doğabilir. Toplam arzın, gelir seviyesinin düşüklüğünden dolayı bölgedeki artan gelir tarafından uzun süre yararlanılamaması bu sonucu doğurmaktadır. Üretim bakımından yatırımların birbirini tamamlayıcı özelliği kadar, mahallî (bölge) pazar da talep açısından tamamlayıcı olmalıdır.²⁰⁵

Erkal’ın üzerinde durduğu ikinci kalkınma modeli, dengesiz kalkınma modelidir. Ona göre, dengeli kalkınma gibi dengesiz kalkınma stratejisi de sosyal bilim mensuplarının üzerine eğildikleri bir konudur. Dengesiz kalkınma görüşü, uygulamada dengeli kalkınma modellerinin gerçekleşmediği ve nazarı kaldığı görüşünden hareket etmektedir.²⁰⁶

Erkal’a göre, dengesiz büyüme, kaynak israfına sebep olmaksızın, atıl kapasite yaratmaksızın daha yüksek gelir elde edilmesini doğurabilir. Geniş bir yatırım stratejisinin öngördüğü hacimde yatırımların, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kıt kaynakları karşısında uygulanma imkânı yoktur. Aksi halde, sermaye-hasıla oranından fedakârlık ediliyor anlamı çıkarılabilir. Bir ülkenin dengeli gelişme modelini uygulaması halinde, o ülkeye az gelişmiş ülke demek mümkün değildir. Her sektörde ve her bölgede aynı anda bir yatırım seferberliği, belki, kulağa hoş gelebilir ama uygulamada insangücü kaynakları yeterli

²⁰² A.g.e., s.49.

²⁰³ ERKAL, *Sosyoloji*, s.294.

²⁰⁴ ERKAL, “Bölge Gelişmesi ve Bölgelerarası Dengesizlik”, s.43.

²⁰⁵ ERKAL, *Sosyoloji*, s.295.

²⁰⁶ ERKAL, *Bölge Açısından Az Gelişmişlik 101 Soru 101 Cevap*, s.50.

olsa da, sermaye darboğazı nasıl aşılacaktır? Kaynak yaratmadan mevcut kaynakların bölünmesi, verimlilikten fedakârlık sayılabilir. Birçok sektörde birden yaygın bir yatırım politikası yerine, ekonomiyi sürükleyici ve itici bir kaç sektöre ağırlık verilebilir. Bu sektörlerle yapılacak yatırım bir görüşün ışığında bölge açısından da bir analize tâbi tutulmalıdır. Bölge analizinden mahrum sektörel bir analiz, kalkınmada mekân faktörünün ihmal edilmesine sebep olabilir.²⁰⁷

Erkal, dengeli bir gelişme modelini uygulama imkânlarına sahip bir ülkeyi, az gelişmiş olarak vasıflandırmanın doğru olmadığını belirtmiştir. Dengeli kalkınan ülkelerde, belki, küresel olarak sektörler arasında bir denge kurulabilmiştir. Ancak, bu dengenin bölgeler arasında da kurulmuş olabileceği şüphelidir. Bugün, az gelişmiş bölge veya bölgeler arası dengesizlik meseleleri sadece az gelişmiş ülke ve gelişmekte olan ülkeleri uğraştırmamaktadır. Aynı şekilde, gelişmiş ülkeler de bölge kalkınması meselelerini çözmüş değillerdir.²⁰⁸ Bu durumda, dengeli gelişme modelini gelişmiş ülkelere özgü olarak düşünmek eksik bir yaklaşımdır. Aslında, “denge” ve “dengesizlik” çoğu kere iç içe ve birlikte izlenebilmektedir. Sektörel bakımdan ekonomide kurulan denge ve bölgeler arası dengesizliğin birlikte düşünülmesi, pratikte bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.²⁰⁹

Erkal’a göre, dengesiz kalkınma hakkında üzerinde durulabilecek bir husus da, her ne kadar, dinamik bir yaklaşım ise de, bölgeler arasındaki dengesizliğin giderilmesinde piyasa mekanizmasına daha çok bel bağlamaktadır. Piyasa mekanizması içinde bölgeler arası ilişkiler, gelişmeyi hem engelleyen, hem de kolaylaştıran faktörlerin serbest olarak çalışması ile bir kutuplaşma yaratabilir. Ancak, bu kutuplaşmadan doğan dengesizliklerin, gelişmeyi tahrik edeceği görüşü, yeterli ve inandırıcı değildir.²¹⁰

Erkal, planlı dönemde bölge kalkınmasındaki gelişmelere oldukça önem vermiştir. Ona göre, ülkemizde, Plânlı Kalkınma Dönemi’nden itibaren bölge gelişmesi ve bölgeler arası dengesizlikler ele alınmıştır. Birinci Beş Yıllık Plan’da, sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi, mahrumiyet bölgelerinde görev yapacak kişilerin ücretlerini iyileştirmek

²⁰⁷ A.g.e., s.50-51.

²⁰⁸ ERKAL, “Bölge Gelişmesi ve Bölgelerarası Dengesizlik”, s.44-45.

²⁰⁹ ERKAL, **Sosyoloji**, s.295.

²¹⁰ A.g.e., s.295.

gibi önlemler yer almıştır. Bunun yanı sıra Gelir Vergisi Kanunu’nda 202 sayılı Kanunla yapılan bir değişiklikle, geri kalmış bölgelerde yatırım yapacaklara % 50 vergi indirimi, bölge kalkınması hedefine yönelik yatırımlara da % 40 indirim tanınmıştır. Yine, Birinci Beş Yıllık Plan döneminde sağlık, eğitim, mesken gibi hizmet yatırımlarında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine büyük bir öncelik tanınmıştır.²¹¹

Erkal’a göre, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde de belirlenen az gelişmiş bölgelerde yatırımların artırılması ve çevresini yönlendirecek gelişme noktalarının elde edilmesi çalışmalarına devam edilmiştir. Büyüme potansiyeli olan stratejik şehirleşme merkezlerinde yatırımların artırılmasıyla kendi kendine gelişme gücü elde etmiş ve çevresine tesir eden Gaziantep, Erzincan, Elâzığ, Kahramanmaraş ve Malatya gibi Doğu ve Güneydoğu illeri oldukça gelişme kaydetmişlerdir. Bu dönemde, yatırım indirimi tavanının % 80'e kadar yükseltilmesini sağlayan Türkiye Cumhuriyet’i 933 sayılı Kanunu Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Yine bu dönemde bölge gelişmesi meselelerine bölge planlama ve bölge kalkınma planları açısından yaklaşılmaya ve Doğu Anadolu Bölgesi için özel bölge planı yapılması kabul edilmesine rağmen, gerçekleştirilememiştir.²¹² 1972 Yılı Programı’ndan itibaren konuyu ele alış tarzı değişmiş ve bölge planlama çalışmalarına yer verilmemiştir. Bölge gelişmesi ve bölgeler arası dengesizlikler sorunu, “yurt düzeyinde dengeli gelişme” ve “kalkınmada öncelikli yöreler” olarak görülmüş ve Kalkınmada Öncelikli Yöreler Dairesi’nin kurulması benimsenmiştir. Bölge gelişmesi üzerine görülen bu değişiklik çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Bölge gelişmesi ve bölgeler arası dengesizlik, bazılarının zannettiği gibi, önemsenmemiş veya dengesizliklerin hafifletilmesinden vazgeçilmiş de değildir. Kalkınmada öncelikli yörelerin tespiti birçok ihtiyaçtan doğmuştur.²¹³

Erkal’a göre, ilk olarak söz konusu değişiklik, 1971 Yılı Programı’nda da belirtildiği gibi, ön şartlar hazırlanmadan başlatılan az gelişmiş yerlerdeki yatırımları özendirme uygulamasından istenen sonuç alınamamıştır. Götürülen altyapı hizmetlerinin yoğunlaştığı noktalara dışsal tasarruflar çekilememiştir ve altyapının maliyeti yükselmiştir. Altyapı ve

²¹¹ ERKAL, *Bölge Açısından Az Gelişmişlik 101 Soru 101 Cevap*, s.60-61.

²¹² ERKAL, *Sosyoloji*, s.297.

²¹³ ERKAL, “Bölge Gelişmesi ve Bölgelerarası Dengesizlik”, s.47-48.

bilhassa sosyal yatırım özelliği gösteren eğitim, sağlık, mesken, ulaştırma gibi yatırımlardan beklenen etki sağlanamamıştır. Kaynak israfına yol açmadan kaynakların değerlendirilmesi, gelişmekte olan bir ülkenin kalkınma hızından asgari fedakârlığın dışında bir fedakârlık yapılmaması şarttır.²¹⁴ Erkal, diğer taraftan, İkinci Plân Dönemi'nin sonuna doğru, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından iller ve ilçeler seviyesinde yapılan sosyo-ekonomik gelişme seviyesini tespit çalışmaları ve karşılaştırmalar, az gelişmişliği bölge seviyesinde değil, fakat daha küçük birimler olan “yörelere” açısından düşünmeyi zorunlu kıldığını ifade etmiştir. Örneğin, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde ortaya çıkan nispeten gelişmiş iller, dengesizliği yöreleştirmiştir. Yine görülmüştür ki, ülkemizin çeşitli bölgeleri içine sıkışmış kalmış diğer bazı az gelişmiş yörelerin gelişme seviyesi, Doğu Anadolu içinde kalan yörelerden daha geri veya yaklaşık bir durumdadır. Bu durumda, az gelişmiş yörelerin tespiti çalışması yine Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılmış ve nihayet 40 il ve 50 ilçenin az gelişmiş olduğu görülmüştür. Üçüncü Beş Yıllık Plân Dönemi'nde de, 1972 Yılı Programında getirilen değişiklikten hareket edilmiştir. Böylece, gelişmiş kabul edilen bir bölgede olduğu gibi, gelişmemiş bir bölgede de az gelişmiş yöreler görülmüştür. Meselâ, Uşak, Afyon, Denizli, Burdur yöresi, Bilecik, Bolu ve Kastamonu, Sinop, Çankırı yöreleri gelişmiş veya gelişmekte olan bölgeler içine sıkışan yörelere birer örnek teşkil etmiştir.²¹⁵

Erkal, Üçüncü Beş Yıllık Plânda ise, bölgeler arası gelişmişlik farklarının kısa vadede ortadan kaldırılmasının, kaynak dağılımının verimliliğini azaltarak, uzun dönemde iktisadi gelişme ve sermaye birikimi üzerinde negatif tesirler meydana getireceği fikrinden hareket edilerek dengesizlik konusuna yaklaşıldığına dikkatleri çekmiştir. Kamu yatırımlarının götürülmesinde, az gelişmiş bölgeler olarak kabul edilen 40 il ve 50 ilçeye diğer illere nazaran öncelik verileceği esası da kabul edilmiştir.²¹⁶ Erkal'a göre, 1973-1976 yılları programlarına 40 il olarak ele alınan kalkınmada öncelikli yöreler içindeki il sayısı, 1977 programında 41'i, 1978'de tekrar 40, 1979 ve 1980'de 41, 1981 programında ise, 25'e düşmüştür. Bunun sebepleri arasında daha önce kabul edilen bazı illerin ulaştıkları sosyal ve

²¹⁴ ERKAL, **Bölge Açısından Az Gelişmişlik 101 Soru 101 Cevap**, s.61.

²¹⁵ ERKAL, “Bölge Gelişmesi ve Bölgelerarası Dengesizlik”, s.48.

²¹⁶ A.g.m., s.48-49.

ekonomik gelişmişlik seviyesi dolayısıyla öncelikli olarak çıkmış olmalarıdır.²¹⁷

Erkal, az gelişmiş yöreler içinde yer alan 40 ilin 19'unu Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinin teşkil ettiğini belirtmiştir. Ona göre, Türkiye'de az gelişmiş yöreler, Uşak, Afyon, Denizli, Burdur illerinden meydana gelen yöre, Bilecik, Bolu yöresi, Kastamonu, Sinop, Çankırı, Çorum yöresi, Yozgat, Kırşehir, Niğde yöresi, Tunceli, Bingöl, Muş, Ağrı yöresi ve Mardin, Hakkari yöresidir.²¹⁸

Erkal'a göre, yatırım politikası, bölge gelişmesinde devletin elindeki en önemli araçlardan birisidir. Önceden tespit edilen büyüme noktalarında yatırımların yoğunlaştırılması ve az gelişmiş bölgelere bazı yatırımlar bakımından ağırlık tanınarak öncelik verilmesi, bölgeler arası dengesizlikleri hafifletici bir etki yaratabilir. Kamu yatırımlarının bu esaslara göre, az gelişmiş bölgelere götürülmesi, yurt düzeyinde daha dengeli bir kalkınma için kamu müdahalesi olarak da nitelendirilebilir.²¹⁹

Erkal, Dördüncü Beş Yıllık Plan'da ise, ilk olarak, "Bölgesel Gelişme ve Yerleşme", başlığını ele almıştır. Ona göre, sektör programlarının bölgelerin gelişme problem ve hedeflerine uygun olarak farklılaştırılması, bölge bazında planlama ve yatırımcı kuruluşlar arasında yatay koordinasyonu zorunlu kılmıştır.²²⁰ Erkal, planlı dönemde bölgesel planlama yapacak, yatay koordinasyonu temin edecek örgütlenme ve kurumlaşma, yeterli idari ve teknik güçle oluşturulmamış, deneme niteliğinde birkaç örnek dışında bölgesel gelişme planları yapılmadığını söylemiştir. Hazırlanan bölge planları, bölgelerin ve sektörlerin tamamını kapsamadığından, bunların millî plan ve yıllık programlara alınması zorlaşmıştır.²²¹ Erkal, bölge ölçeğinde planlamanın ve yatırımcı kuruluşlar arasında yatay koordinasyonun sağlanmasının da yeterli olmadığını belirtmiştir. Ona göre, yapılmış olan bazı bölge planlama çalışmalarının eksikliklerinin giderilmesi için planlamanın bölgenin ve sektörlerin bütününe kapsaması da istenen sonucu sağlamada yeterli değildir.²²²

Erkal, bir bölgenin gelişebilmesinin, o bölgedeki sosyo-kültürel yapının ve ekonomik

²¹⁷ ERKAL, **Sosyoloji**, s.298.

²¹⁸ **A.g.e.**, s.298-299.

²¹⁹ ERKAL, "Bölge Gelişmesi ve Bölgelerarası Dengesizlik", s.50.

²²⁰ ERKAL, **Bölge Açısından Az Gelişmişlik 101 Soru 101 Cevap**, s.62-63.

²²¹ **A.g.e.**, s.63.

²²² ERKAL, **Sosyoloji**, s.299.

faaliyetlerin belirli bir olgunlaşma dönemine girmesi ile gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Ona göre, refahı yaygınlaştırmaya yönelik kamu altyapı yatırımları bir bölgede belirli bir yoğunluk kazanmamışsa, yatırımcı kuruluşlar arasında yatay koordinasyonun sağlanması fazla anlamlı değildir. Bir bölgede, 5 birimlik bir yatırım 2 birimlik bir hasıla sağlıyorsa, gerek kamu, gerek özel sektör açısından bu bölgenin ancak 5 birimlik bir yatırımın 0,5 birim hasıla getirdiği bölgeye öncelik alacağı açıktır.²²³ Bu durumda, gelişmesi planlanan bölgedeki kır ve kent alanlara kamu altyapı hizmet yatırımlarının götürülmesi esastır. Plan döneminde, bu esasa kaynak dağılımında etkinliği bozmadığı ölçüde uyulmaya çalışılmıştır.²²⁴ Erkal, planda yer alan, bölge planları ve yatırımcı kuruluşlar arasında yatay koordinasyon sağlanamadığı için bölgeler arası dengesizliğin arttığı görüşünün, eksik bir yaklaşım olduğunu vurgulamıştır. Diğer taraftan, dengesizliği en açık ve keskin şekilde ortaya koyması gayet normal olan 10 ve daha fazla işçi çalıştıran imalat sanayi işyerlerinin sektörel dağılımında en büyük payı Marmara Bölgesi'nin aldığını belirtmenin tuhaf görülecek bir tarafı olmaması gerektiğini söylemiştir. Ona göre, çünkü kısa dönemde gelişmiş bölgelere götürülecek ekonomik yatırımlardan vazgeçmek ile genel kalkınma hızından fedakârlık yapmak eş değerdir.²²⁵ Erkal, Türkiye gibi, gelişmekte olan bir ülke için dengesizlikleri azaltmanın uzun sürede düşünülmesi gereken bir mesele olduğunu dile getirmiştir. Bölgeler arası dengesizliğin arttığı veya azaldığının tek göstergesi imalat sanayi, işyeri sayısı ve katma değeri de değildir. Başka birçok gösterge vardır. Meselâ, tarımda gelişme ve modernleşme, ticari ve mali gösterge, demografi göstergesi, sağlık ve eğitim göstergelerinin kullanılması halinde daha farklı neticelere varılabilmektedir. Kaldı ki, imalat sanayi işyeri sayısı tek başına bir gösterge de olmayıp sanayileşme ve madencilik göstergesi içinde bulunmuştur.²²⁶

Erkal, son olarak, beşinci, altıncı ve yedinci kalkınma planlarından bahsetmiştir. Erkal'a göre, Beşinci Kalkınma Planı'nda gelişmenin hızlandırılması, kaynakların etkili kullanılması için, bölge planlarının yapılacağı yer önemlidir. Az gelişmiş bölgelerde, yer alacak imalat sanayisine sağlanacak işletme kredilerinin vergi-resim-harc istisnası

²²³ A.g.e., s.299-300.

²²⁴ A.g.e., s.300.

²²⁵ ERKAL, *Bölge Açısından Az Gelişmişlik 101 Soru 101 Cevap*, s.63.

²²⁶ A.g.e., s.64.

getirileceği bölge merkezlerinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı proje ofisi kurulacağı çok ortaklı şirketler ve işçi kuruluşlarının teşviki için “Kâr Ortaklığı Belgesi” uygulamasının getirileceği yer almıştır. Gelişmekte olan ve organize sanayi bölgelerinde konut ve lojman yapımının teşviki, ücret farklılaştırmaları gibi imkânlar sağlanacaktır. Ücretlilerin vergilendirilmesinde indirimler, genç işsiz çalıştıran işletmelere kolaylıklar sağlanmakta yüzde yüze varan yatırım indirimi kabul edilmektedir. Bu indirim birinci derecede kalkınmada öncelikli bölgeler için geçerlidir.²²⁷ Beşinci planda, ülkemiz on altılı bir bölge ayrımına tabi tutulmakta ve yatırımların arttırılacağı merkez iller kabul edilmektedir. Buna göre, her bir bölgenin merkez ili bulunmaktadır.²²⁸ Erkal, Altıncı Beş Yıllık Planda da bölgesel farklılıkları azaltıcı politikalar ve ilkeler ortaya konmuşsa da bunlardan istenen sonuçların sağlandığı tam olarak ileri sürülemediğini ifade etmiştir. Kamu yatırımları alanındaki mesafe özel sektörde sağlanamamıştır ve başarı şansı kalmamıştır.²²⁹ Erkal'a göre, Yedinci Beş Yıllık Plan'da da konu, “Bölgesel Dengelerin Sağlanması” başlığı altında ele alınmıştır. Bölgesel gelişme daha ziyade fizikî planlama şeklinde düşünülmüştür. Böyle bir yaklaşım, sosyal ve kültürel boyutu ikinci plana ittiğinden eksik bir değerlendirmedir.²³⁰

²²⁷ ERKAL, *Sosyoloji*, s.301.

²²⁸ A.g.e., s.301.

²²⁹ A.g.e.

²³⁰ A.g.e.

5. BÖLÜM

MUSTAFA ERSEN ERKAL'IN TÜRK TOPLUMUNU ZAYIFLATAN OLGULAR OLARAK KÜRESELLEŞME, AVRUPA BİRLİĞİ VE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜĞE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

5.1. Küreselleşme

Küreselleşme, diğer bir ifadeyle globalleşme, 1990'lerden itibaren üzerinde çalışılan kavramlardan bir tanesidir. Bu kavram üzerinde birçok aydın, akademisyen ve araştırmacı çalışmıştır. Politik olarak düşünen her kesimin küreselleşmeyle ilgili bir fikri vardır. Küreselleşme, özellikle Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle oluşan yeni yapının tetikçisi olmuştur. Küreselleşme ne kadar da 1990'larda sonra tartışılan bir kavram olarak gözler önüne serilse de öncesindeki izleri de görmek mümkündür. Erkal, küreselleşmenin kökeninin tarihi olarak eski olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu dünya sistemlerini geliştirmiş ve “Pax Romana” ile “Pax Ottoman” 19. asır öncesinde küreselleşmenin birer örneğini teşkil etmiştir. Tüm dünyayı kapsayan ve etkileyen modern anlamdaki ilk millî çıkarlarına uygun olarak geliştirdiği dünya düzenidir. Sanayi Devrimi ve otomasyonun gelişmesi, küreselleşme sürecine hız katmıştır.¹ Küreselleşmeyle iktisadi etkinlikler uluslararası nitelik kazanmıştır. Millî ekonomiler dünya çapında birbirine bağlanmıştır. Sosyal ve ekonomik ilişkiler Dünya ölçeğine taşınmış, yaygınlaşmış ve etkilenme artmıştır. Küreselleşme ile uluslararası hatta uluslar üstü sermaye, kayıtsız şartsız egemen olmuştur. Sermayeye millî niteliği kaybettirilmiştir. Dünyaya yeniden şekil verilmiş, bu yeniden biçimlenmede petrol ve su gibi kaynaklara ulaşma, bunlar üzerinde etkili olmak ve Avrasya üzerindeki hâkimiyet mücadelesi vardır. Bu uğurda terör örgütleri kurulmuş, kullanılmış, “soğuk harp” döneminden “sıcak harp” dönemine geçilmiştir.²

Erkal'a göre, “kökeni 19. yüzyıl öncesine dayanan küreselleşme olgusu, 19. yüzyıldan itibaren dünya çapında kapsayıcı ve etkili olmaya başlamıştır. Sanayi Devrimi

¹ ERKAL, Mustafa E.; “Küreselleşmenin Tesirleri ve Ülkemize Yönelen Tehdit Unsurları”, Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu 17-19 Ekim, Elazığ, 2001, s.303.

² ERKAL, Mustafa E.; **Sosyoloji**, Der Yayınları, İstanbul, 2014, s.54-55.

küreselleşme sürecine hız katmıştır. Son yüzyılda ise süreç her ülkede, her kesimde ve her konuda tartışılır hale gelmiştir. Günümüzde küreselleşme süreci ile adeta dünyaya yeni bir şekil verilmiştir.”³ Bu şekil verme süreci çoğu zaman normal olarak gerçekleşse de, çoğu zamanda acımasız bir hal almıştır.

Küreselleşme, teknikte, teknolojiye ve bilgide bir standartlaşmadır. Küreselleşme, sermayenin çok uluslu hale gelmesidir. Küreselleşme ile sosyal devlet anlayışından uzaklaşma tartışılır olmuştur. Küreselleşmede en önemli sosyal değişme ajanı medyadır. Medyanın dünyayı küçültmesi, İngilizceyi öne çıkarmış, yaşama tarzında tektipleştirmeyi hızlandırmıştır. Bu durum beslenme ve giyimden müzik anlayışına kadar birçok alanda etkili olmuştur.⁴

Bilginin, sermayenin ve emeğin serbest dolaşımı olarak ifade edilebilen küreselleşme olgusu farklı şekillerde de açıklanmıştır. Erkal’a göre, daha fazla üretim ve pazar imkânı sağlamak için gelişmekte olan ve satın alma gücü artan ülkelerin referans alınması olarak yorumlanmıştır. Kapitalist sistemin kendi kendisini yenilemesi olarak düşünülmüştür. Ülke ekonomilerinin birbirlerini tamamlamaları, bazılarına göre demokratikleşme, bazılarına göre emperyalizmin yeni yüzü, uluslararası sermayenin egemenliğinin kayıtsız ve şartsız kılınması, rekabetin sınırlar ötesine taşınması olarak da düşünülebilir.⁵ Buradan şunu söylemek mümkündür. Küreselleşme aslında küreselleşmeye yön verenlerin istediği gibi gelişen bir organizasyondur. Bu organizasyonu planlayanlar gücü elinde bulunduran gruptur. Bu grup gücünü özellikle ekonomiden alır. Ancak, sadece ekonomik güce sahip olmakla yürütülmesi zor olan bu sürecin siyasi, dini, kültürel ve teknolojik faktörle gerçekleştiği bilinmesi gereken bir gerçektir.

Erkal, küreselleşmenin ekonomik, kültürel, dini siyasî ve teknolojik çeşitli boyutları olan bir gerçeklik olduğuna sürekli vurgu yapmıştır. Bir başka açıdan bakıldığında maddelerin ve değerlerin yaygınlaşması şeklinde ortaya çıkacağını söylemiştir. Küreselleşmenin etkileri küreselleştiren ve küreselleştirilen ülkeler açısından farklı süreçleri

³ ERKAL, Mustafa E.; “Küreselleşme ve Ulus-Devletler”, **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:55, 2017, s.370.

⁴ ERKAL, Mustafa E.; BALOĞLU Burhan ve BALOĞLU Filiz; **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.123.

⁵ ERKAL, “Küreselleşme ve Ulus-Devletler”, s.370.

kapsar. Küreselleştiren ülkeler için daha çok kazanç ve sermaye anlamına gelirken, küreselleştirilen ülkeler için daha az üretim, daha çok dışa bağımlılık, ülke içinde parçalanma ve terör olayları ile mücadele etme durumunda kalma gibi problemler anlamına gelir. Türkiye’de küreselleştirici gücün hedefi olan Ortadoğu ülkeleriyle komşu olması ve yine bu gücün hedefi olan Orta Asya ülkeleriyle olan yakınlığı dolayısıyla küreselleşmenin hedefi olan ve bu süreçten ziyadesiyle etkilenen, küreselleştirilmeye çalışılan ülkeler kategorisindedir. Bu sebeple konu disiplinler arası bir yaklaşımla, farklı boyutlarıyla tartışılmalıdır.⁶ Tekbir faktörle olaya yaklaşmak metodolojik olarak yanlış fikirlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu yönüyle Türkiye açısından bakmak ve bu bağlamda konuları değerlendirmek gerekir. Amerika ve Avrupa Birliği ülkelerinin dışarıdan gördükleri gibi Türkiye’ye ayar vermelerine karşı dikkatli olmak gereklidir.

Küreselleşme, kapitalist sistemin kendini yenilemesi olarak düşünülebilir. Bu bakımdan küreselleşme kapitalizmin dışında sanki vahşi kapitalizme bir alternatifmiş gibi takdim edilmiştir. Küreselleşme ülke ekonomilerinin birbirlerini tamamlamaları, bazılarına göre demokratikleşme, bazılarına göre emperyalizmin yeni yüzü, uluslararası sermayenin egemenliğinin kayıtsız ve şartsız kılınması, rekabetin sınırlar ötesine taşınması olarak da düşünülebilir. Bir başka yaklaşımla küreselleşme, Batı’nın parasını ve ürünlerini geliştirmekte olan ülkelerin piyasalarına baskı kullanarak açmasıdır. Bazılarına göre günümüzde gerçekleşmese de küreselleşme sürecinde millî sınırların ortadan kalkacağı, millî devletlerin buharlaşacağı iddia edilmiştir. Ancak günümüzde Amerika’da ve birçok Avrupa ülkesinde küreselleştirme milliyetçi-ulusalcı akımları güçlendirmiştir. Gerçek demokrasi yerine, küresel çıkarlara hizmet eden “emperyal demokrasi” gün ışığına çıkmıştır. Serbest piyasa ekonomisine dönüşmüştür. Özelleştirmelerin ülke çıkarlarına hizmet eder hale dönüştürülmesi düşünülmüştür. Rusya ve Almanya gibi ülkeler yabancı sermayeyi kabul ederken hangi sektörlere ve ne ölçüde gelebileceğine de sınırlar getirmiştir. Fransa, Amerika ve İngiltere bazı özelleştirmeleri engellemiştir.⁷ Özellikle, İngiltere net bir tavırla ve az bir süre zarfında Avrupa Birliği’nden çıkma sürecine girmiştir. Erkal’a göre, birçok milletler

⁶ A.g.m., s.370.

⁷ ERKAL, **Sosyoloji**, s.54.

arası kuruluş gibi Avrupa Birliği’de önemli ölçüde kan kaybetmiştir.⁸

Erkal’ın belirttiği gibi, ekonomik ve kültürel boyutları olan küreselleştirme yoluyla kültürel tektipleştirme, inanç dünyalarını ve dinleri şekillendirme de amaçlanmıştır. Küresel çıkarlara uygun olarak, dinlerin ve fikir hareketlerinin belirli fraksiyonlar kanalıyla küresel güce bağlandığı görülmüştür. Nitekim Türkiye’de İslâmi görünüm altında İslâm’ı yozlaştırıcı, Müslüman’ı devşirici, tefrika yaratıcı Vatikan patentli ılımlı İslâm anlayışı süreci telkin edilmiştir.⁹

Erkal, günümüzde siyaset ve ekonominin içi içe olduğunu, Amerika’nın ve ona bağlı çokuluslu şirket ve finans kaynaklarının çıkarlarına göre biçimlenen bir küreselleşmenin gündemde olduğunu belirtmiştir. Bir bakıma çokuluslu şirketlerin ideolojisi küreselleşmedir. Küreselleşmenin ideolojisi de çok kültürlülük dayatmalarıdır. Küreselleşme olmadan çokuluslu şirketlerin egemen olması, küresel ilişkiler hoş görülmeden, millî direnç kırılmadan başarılı olabilmeleri zordur. Nitekim Richard Nixon döneminde tüm yabancı görevlilerin değerlendirilmesi, onların Amerika şirketlerine karşı gösterdikleri ilgiye göre şekillenecektir anlayışı hâkimdi. Bugün bu anlayış daha da şiddetlenmiş bir şekilde sürmektedir. Demokrasiden de, insan haklarından da Amerika çıkarlarına hizmet ve itaat anlaşılır. Mesela Irak’ın sözde demokrasiye kavuşturulmasının bir başka adı Amerika egemenliği ve işgalidir.¹⁰

Erkal, küreselleşmeyi bir başka açıdan iki boyutlu olarak ele almaktadır. Bunlardan birincisi maddelerin yaygınlaşmasıdır. Giyim-kuşam, fast-food, Coco Cola, Mc Donald’s, Lee, Levi’s, internet, cep telefonu, İngilizce, Amerika doları, Adidas, Nike, Marlboro, losyon ve parfüm markaları ve hac kolyeleri vb. örnekler verilebilir.¹¹ Popüler kültür olarak ifade edilen medya bağımlılığının, tüketim nöbetinin doğurduğu gündelik hayatın meydana getirdiği yapay kültürün unsurlarıdır. Pompalanan bu süreçte sahip olunan araç, yenen ve içilene göre insana değer verilir, değer biçilir. Bu öğeler Amerika kaynaklı olup, onun

⁸ ERKAL, “Küreselleşme ve Ulus-Devletler”, s.372.

⁹ A.g.m., s.373.

¹⁰ ERKAL, **Sosyoloji**, s.56.

¹¹ ERKAL, Mustafa E.; “ Küreselleşme, Değişme ve Dini Hayat”, **Küreselleşme** (iç.), Aydınlar Ocağı, Malatya, 2006, s.2.

yükselen değer ve kültür kodlarını yansıtır.¹² Erkal, ikinci boyutu ise, değerlerin yaygınlaşması olarak tarif etmiştir. Bu değerler, egemen ekonomi ve kültürün maddeci, faydacı, bireyi tekleştirici değer hükümleridir. Bunun yanında çevre bilinci, teknolojik gelişme, mal ve hizmet kalitesinde standartlaşma yaygınlaşmıştır.¹³

Erkal, küreselleşmenin olumsuz yönleri üzerine yoğunlaşmıştır. Erkal'a göre, küreselleşmenin olumsuz yönleri şunlardır:¹⁴ Önü açılan devletlerde siyasî merkezli iktisadi krizler, bağımlı ekonomilerin krizden daha fazla etkilenmeleri, yerli tekellerin yerine yabancı tekellerin geçmesi, çok uluslu şirketlerin iç ticarete dahil olmaları, etnik ve kimlik çatıştırmaları, önu açılan devletlerin üniter yapılarının çok kültürlülüğe zorlanması, millî kimliğin zayıflatılması, küresel entelektüel bağımlılık meydana getiren yabancı dille eğitimin ön plana çıkarılması, bireyin ve grupların toplumdan tecrit edilmesi, egemenlik haklarının küresel güce devredilmesi, yerelliğin önem kazanması vasıtasıyla merkezi devletlerin güçsüzleştirilmesi, yeni bir evrensel totaliter yapı, ulus devletlerin parçalanması, âdemi merkezîyetçi anlayışların tesiriyle merkezi devlet düşüncesinin zedelenmesi, millî değerlerin tahrip edilmesi, kültürel standartlaştırma, yurttaşlık şuurunun zayıflaması, tüketim seçeneklerinin egemen ekonomilerin ürettiği ürünlere bağımlı hale gelmesi, tektipleştirme, yeni kabilecilik olarak dile getirilen milletlerin kalabalıklaştırılması, topluluk, kabile ve etnik taassubun ön plana çıkarılması, farklılıkçı ırkçılık, ortak noktaların değil, farklılıkların yaratılması ve kutsallaştırılması, sosyal devlet düşüncesinin zedelenmesi, gelir grupları arası dengesizliklerin artması, refah düzeyinin düşmesi, küresel yoksullaşma, artan işsizliğin artması, üretimin ve istihdamın azaltılması, sanayicinin ithalata yöneltilmesi, beyin göçünde atış, kara paranın dolaşımı ve aklanmasının sağlanması liberal politikalarla takibin zorlaşması, siyasî istikrarsızlık ve sosyal dengelerin bozulması, uluslararası sermaye akışı üzerindeki kısıtlamaların olmaması, çokuluslu şirketlerden gerekli vergiyi alamama orta ve küçük ölçekli kuruluşlara ve sabit gelirlere yüklenme, gelir dağılımının bozulması, gibi çok sayıdaki maddelerde görüleceği gibi küreselleşme olumsuz birçok şeyi içinde barındırır.

Erkal, küreselleşmeyi daha çok ulus devletler ve milliyetçilik açısından ele almıştır.

¹² ERKAL, "Küreselleşme ve Ulus-Devletler", s.373.

¹³ ERKAL, Mustafa E.; **Merkez Binanın Penceresinden**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.245.

¹⁴ ERKAL, **Sosyoloji**, s.62-64.

Erkal, küreselleşmeyi iktisadi unsurların ufak olması şeklinde tarif etmiştir. Ancak, küreselleşme öñü açılan ulus devletleri hedef aldığından siyasi parçaları da ufalar. Küreselleşme, ulus devletler düzeyinde daha fazla bölünmüşlük yaratma çabasıdır. Küreselleşme yeni tip bir istilâ tarzı ile ulus devletleri kuşatmaktadır.¹⁵

Erkal’a göre, küreselleşme dünyaya yeniden şekil verme hareketinin adıdır. Dünyada gerçek anlamda küreselleşmeye uygun bir siyasi ortam bulunmamasına rağmen, küreselleştirilenler küresel itaate zorlanmışlardır. Millî sınırların kalktığı, millî devletlerin ortadan silineceğı iddiaları tutmamıştır. Ancak bazı ülkeler itibarını ve gücünü kaybetmiştir. Küresel güce egemen olanlar ise, daha da tutulmaz hale gelmişlerdir. Küreselleşme, aynı zamanda, yükselen milliyetçilik hareketlerini doğurmuştur. Küreselleşme ile şaşkın kalabalıklar haline sokulan ve uyuşturulan milletler uyanmaya başlamışlardır. Artık çatışmanın küresel güç ve bloklarla öñü açılmış millî devletlerarasında olduğu anlaşılmıştır. Çöken klasik ideolojik tartışmaların yerini, millî olanlarla evrensel olanların kavgası almıştır. Ülkelerin fark edilmeden teslim alındığı bir ortamda; yükselen milliyetçiliğı fark etmeyenler, içlerine sindiremeyenler, ülke çıkarlarını koruyamamışlardır. Küreselleştirici gücün daha da güçlenmesi ve millî dirençlerin kırılabilmesi için, vatandaşlık bağları zayıflatılmaya, coğrafyalar vatansızlaştırılmaya çalışılmıştır. Millî devlet ve millet merkezli bir dünya gerçeğinden tekçi insan merkezli soyut bir dünyaya geçildiğı ileri sürülmüştür. Oysa bireyi olmayan bir millet, milleti olmayan tek ve bağımsız birey birer ütopyadır. Sermaye büyük oranda millî olmaktan uzaklaştırılarak küresel güce hizmet eder hale sokulmuştur. Ekonomik kaynaklar ve millî sanayi peşkeş çekilir hale gelmiştir. Direnenler ya silinmiş, ya da özelleştirme kapsamında yabancılaştırılmıştır. Sanayileşme tartışılır olmaktan çıkmıştır Farklılıklar kutsallaştırılmıştır. Etnik çatışmalar körüklenmiştir. Küresel gücün menfaatlerine uygun alternatif egemenlik alanları amaçlanmıştır. Aslında gerek misyonerlik hareketleri, gerek dinler arası diyalog adı altında sürdürülen monolog, Vatikan’a alan açma oyunları ve İslâm’ı yozlaştırma çabalarını da küreselleştirmeden ayrı düşünmek olağan değildir.¹⁶

Küreselleşme, toplumların birliğini ve bütünlüğü değil, kültürel çoğulculuğı

¹⁵ ERKAL, “Küreselleşme ve Ulus-Devletler”, 2017, s.375.

¹⁶ ERKAL, Mustafa E.; **Yol Ayrımındaki Ülke**, Derin Yayınları, İstanbul, 2007, s.257-258.

önemsemiş, milleti değil, bireyi esas almıştır. Bu ortamda, milletleşme değil, yerellik ve etniklik öne çıkar. Kimlikler de benzerliklerden ziyade farklılıklar üzerine dayandırılarak çok kültürcü politikalar dayatılır. Bundan dolayı küreselleşmenin ideolojisi, çok kültürlülüktür.¹⁷ Küreselleşmenin neden olduğu en önemli sorun, farklılıkları benzerliklerin önüne dikerek heterojenliği meşrulaştırmak, farklılıkları ve yeni bir ırkçılığı ön plana çıkarmaktır. Böylece farklılıklar politik bir talebe dönüştürülmekte, millî kimlik ve egemen kültür reddedilebilmektedir.¹⁸

Erkal'a göre, küreselleşme, bir süreçtir. Amerika için bu süreç yüksek yaşam standartları ve iş anlamına gelir. Diğer ülkeler için ise, bu süreç, gelir dağılımının bozulması, bütçe açıkları, düşük yatırım seviyesi, işsizlik ve endüstrileşmekten vazgeçmektir.¹⁹ Bu süreçte bazı durumlarda küreselleşmenin ters etkileri de görülmüştür. Meselâ, küreselleşme sürecinde Hindistan ve Çin'in silkinme ve kalkınma hamleleri yaptıkları ve dünya pazarına açıldıkları gözlemlenmiştir. Ancak bu ülkeler kendilerini küreselleştirmek, fakirleştirmek isteyen dünya sistemine baş eğmedikleri için bu gelişmeleri gösterebilmişlerdir.²⁰

Erkal, küreselleşmeyi açıklarken ulus-devlet üzerinde durmuştur. Ona göre, ulus-devlet varlığını ve meşruiyetini bir milletin belli bir coğrafi sınır içindeki egemenliğinden alan devlet biçimidir. Ulus-devlet kavramı devletin politik ve jeopolitik varlığı ile milletin kültürel varlığını birleştirir. Ulus-devlette bütün vatandaşların ortak bir dil, kültür ve ortak ulusal değerleri paylaşması esastır. Milletin kendi kaderini tayin ve egemenlik hakkını içerir. Egemenliğe ortak bir etnik bir grup aranmaz. Ulus-devletin ortaya çıkışı, feodalitenin zayıflaması, Sanayi Devrimi'nin doğuşu ile meşruiyetin kaynağının monarşiden şehirlilere ve halka geçmesidir. Egemenlik halkın olmuştur. Ortaya çıkış önceliğinin ulusta mı, yoksa devlete mi olduğu tartışılmalıdır. Milliyetçi tezlerde ulusun önce var olduğu ve daha sonra devlet şeklinde teşkilatlandığı yer almaktadır. Ulus devletleri pasifleştirici, siyasi ve ekonomik ablukaya alıcı etnik ve mezhep ağırlıklı çabalar klasik

¹⁷ ERKAL, Mustafa E.; **Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar**, Derin Yayınları, İstanbul, 2010, s.243.

¹⁸ ERKAL, "Küreselleşme ve Ulus-Devletler", s.376.

¹⁹ ERKAL, "Küreselleşmenin Tesirleri ve Ülkemize Yönelen Tehdit Unsurları", s.303.

²⁰ ERKAL, "Küreselleşme ve Ulus-Devletler", s.378.

ideolojik çatışmalar dönemi sonrasında dikkat çekmiştir.²¹

Erkal, bu gelişmelere farkındalıklarından dolayı günümüzde küreselleşmeye direncin arttığını ve karşıt bir akım olan milliyetçiliğin daha da güçlendiğini ifade etmiştir. Milliyetçilik, etnik duvarları ve tuzakları aşarak millî değer ve çıkarları müdafaa etmek, onlara sahip çıkmak, millî kültür öğelerine bağlı olmak ve onları koruyarak geliştirmektir. Milliyetçilik öncelikle kendi millete mensup olma şuurunu taşır. Toplumlar yerli ve millî olamadıkları sürece, evrensel içinde kaybolurlar. Günümüzde geçmişteki ideolojik çatışmaların yerini alan ulus-devletlerle küresel güç ve bloklar arasındaki mücadelede küresel istila ile başa çıkmaları mümkün görünmemektedir.²²

Milliyetçilik, kendi milliyeti dışındakileri aşağılamak ve dışlamak değildir. Milliyetçilik, başkalarıyla dünyayı eşit, adil ve istismar edilmeden paylaşabilecek bilinç ve olgunluğa erişmedir. Küreselleşme ile etki alanına giren basın ve yayın kuruluşları genelde değişik ilişkiler sonucu küreselleşme için gerekli fedakârlıkları yapılması gerektiği şeklinde toplumu şartlandırmaya çalıştıkları gözlenebilir.²³ Milliyetçilik bu durumun farkında olmayı gerektirir.²⁴ Milliyetçilik, kendi kimliğinin farkında olarak, onu fark ederek geleceğe açılmaktır. Milliyetçilik bağımsızlık ve egemenlik aşkıdır, haysiyetli duruştur ve uydu olmamaktır. Yani milliyetçiliği kanda, ırkta ve kafatasında aramak yanlıştır. Milliyetçiliği mensup olma şuurunda aramak gereklidir. Yani öncelikle gözü ay yıldızı, kulağı ezanı, Türkçeyi, Türk musikisini, mimarisini, sanatını arayanların meydana getirdiği bir büyük anlamlı toplulukta, kültür milliyetçiliğinde arıyoruz. Zaten bizim tarihimizde de kültür milliyetçiliği geçerlidir.²⁵

Erkal, küreselleşme ve Türkiye ilişkisine de ayrıca değinmiştir. Ona göre, dünyanın iki kutuplu bir durumda tek kutuplu küresel güce doğru dönüşmesi, küresel istilaya karşı Amerika Birleşik Devletleri'ni daha fazla hedef haline getirmiştir. Bunda Amerika Birleşik Devletleri'nin pervasızca hareketleri de etkili olmuştur. Komünizmin düşman olmaktan çıkması, yeni düşmanlar yaratılmasını gerektirmiştir. 11 Eylül 2001 tarihinde New York'taki

²¹ A.g.m., s.378.

²² ERKAL, **Sosyoloji**, s.57.

²³ **A.g.e.**, s.57.

²⁴ ERKAL, "Küreselleşme ve Ulus-Devletler", s.379.

²⁵ ERKAL, **Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar**, s.27.

ikiz kulelerin vuruluğu Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenlik anlayışını değiştirmiştir. Yeni güvenlik anlayışı tehlikenin Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı ulaşmadan bulunduğu yerde yok edilmesi ve tehdit olmaktan çıkarılmasıdır. Bu anlayış milletlerarası politikada belirsizlikleri ve kargaşayı büyük ölçüde arttırmıştır. Çünkü, hukuka uygunluk ve hukukilik bir tarafa bırakılmış ve siyasilik ön plana çıkmıştır.²⁶

Önü açılan millî devletler için küreselleşme çok değişik tuzaklarla doludur. Bunların başında ulusal kimliği reddeden mahalli sıfatların öne çıkarılması, insanların etnik gruplaştırılması, etnik azınlık hale getirilmesi, farklılıkların kutsallaştırılması, millî devletlerin federal yapıya zorlanması, millî kimlik yerine sadece coğrafyaya dayalı tanımlamaların öne çıkarılması gelir. Meselâ, bunlardan “Türkiyelilik” örnek gösterilebilir. Küreselleşmenin millî devletlerin sosyal yapılarına yansıyan bir özelliği de, klasik ideolojik çatışmaların yerini millî ve evrenselci eksenine bırakmasıdır. Dünün sağı ve solunda yer alanlar arasında milliyetsiz sağ ve milliyetsiz sol birleşebilmektedir. Bundan dolayı Marksizm'e kadar kayan geniş sol yelpazede bazıları milliliği veya ulusalcılığı dün de bugün de reddediyorlar. Nitekim bazı sol çevrelerin küreselleşmeye karşı oluşlarının gerekçesi Türkiye'nin onlara göre bencil ulusal çıkarlarına sahip çıktıkları için değildir. Ancak, bazı sol çevrelerde gerçekleri görerek millî tezlere yönelmişlerdir. Aslında günümüzdeki mücadele küresel güç ve bloklarla önu açılan millî devletlerin mücadelesidir. Bu gerçekte insanlık tarihinin millî menfaat çatışmalarının tarihi olduğunu belgelemiştir. Türkiye adeta yeni bir millî mücadele dönemini diğer önu açılan millî devletlerin beraber karşılaştığı sorunlarla yaşar.²⁷

Erkal, küreselleşme sürecinde Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı en önemli tehdidin üniter yapısının hedef alınması olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, Türkiye çok kültürlülük oyununa getirilmek istenmiştir. Etniklik ve mezhepçilik kışkırtmaları ile karşı karşıya bırakılmıştır. Bunda da etnikliğin yalnızca bir parçası olan yerel dil ve şiveler, ağızlar kullanılmıştır. Fert ve gruplara uygun etniklikler etiket gibi yapıştırılıp farklılık şuuru kazandırılarak Türkiye'nin direnci zayıflatılmıştır. Dün Osmanlı Devleti üzerinde oynanan

²⁶ ERKAL, **Sosyoloji**, s.58.

²⁷ **A.g.e.**, s.57-58.

oyunların bugün Türkiye’yi hedef almakta olduğu gör÷lmektedir.²⁸ Dñn Osmanlı’yı Balkanlardan çözenler; günümüzde Cumhuriyet Türkiye’sini Ortadoğu’dan çözmeye çalışmaktadırlar.²⁹

Küreselleşme, ekonomik, politik ve kültürel bir süreçtir. Bununla bağlantılı olan diğeri bir konu, eğitimidir. Eğitim, Türkiye’deki sorunlara çözüm bulabilmek için başvurulmuş sektörlerden birisidir. Erkal’a göre, eğitim, öğretimden farklı olarak bireylere hedefler kazandırarak onların vasıflı hale getirme sürecidir. Konu yalnızca bilgi aktarmak ve meslek kazandırmak değildir. Türkiye’de eğitimin ana meseleleri burada kilitlenmektedir. Bölgemizde egemen olmak isteyen devletler, kendi kültürlerini benimsetmek için en ileri teknolojileri kullanmaktadırlar. Popüler kültürle millî kültürler arasındaki rekabet ve mücadele bundan doğmaktadır.³⁰

Erkal’a göre, günümüz Türkiye’sinin en büyük problemlerinden biri hiçbir ciddi devlette gör÷lmeyen, küresel bağımlılık ve tektiplilik yaratan yabancı dille eğitim ve öğretimin rağbet görmesidir. Küreselleşmenin de etkisiyle çokuluslu şirketlerin kaliteli ve ucuz insan gücü talebini karşılayacak bir alan olarak yabancı dille eğitim düşünülmektedir. Türkçe’nin bilim dili olarak gelişmesini, Türkçe yayınları ve Türkçe kavramlaşmayı önleyen, öğrenciyi ülkesine yabancılaştıran ve kültür naklinin sağlanmasını engelleyen bu anlayış yabancılaşmaya yol açar. Bu uygulama, eğitim maliyetinin yüksek olmasının yanı sıra; Cumhuriyet nesillerinin ülke çıkarlarını korumada da zorlanmasını doğurur. Bu eğitim, evrensel değerlerle millî değer ve özelliklerimiz arasında anlamlı bir uyum ve dengenin kurulmasını da zorlaştırır.³¹

Erkal, küreselleşmeyle ilgili ekonomik sıkıntıları açıklarken, ülkenin yeterince liberalleşmemesinden değil, yapıyla tezatlık gösteren ve gelenekleri mahveden, kamu düzeni ve kamu ahlâkını bozan bireyci ahlâk anlayışını her şeyin önüne çıkaran, toplum çıkarını dışlayan, toplumsal ve kültürel politikalarla takviye edilmeyen ekonomi politikalarının çarpıklarına vurgu yapmıştır. Türkiye’nin arzulanan ekonomik düzeye gelememesi, maddi

²⁸ ERKAL, *Yol Ayrımındaki Ülke*, s.21.

²⁹ ERKAL, “Küreselleşme ve Ulus-Devletler”, s.380.

³⁰ A.g.m., s.380.

³¹ ERKAL, Mustafa E.; *Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük*, Derin Yayınları, İstanbul, 2005, s.187-188.

ölçülerle dile getirilen girdilerin yetersizliğinden çok, kendine özgüvenin, millî dayanışma ve kalkınma heyecanının toplumda yaygınlaşmamasındandır.³²

5.2. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği, Türkiye'nin sürekli gündeminde olan bir konudur. Bu yüzden, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini doğru tahlil etmek gerekir. Türkiye uzun zamandan beri üye ülke olacağı ümidiyle Avrupa Birliği ile meşgul olmuştur. Bu konu üzerinde o kadar durulmuştur ki ülke gündemi çoğu zaman boş yere meşgul edilmiştir. Erkal, bu yüzden Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin toplumsal bir meselesi olduğunu ve Avrupa Birliği çıkmazı üzerine düşüncelerini ifade etmiştir. Erkal'ın, Avrupa Birliği üzerine yaptığı yorumlar haklı olarak eleştiriyi yapmayı gerektirmektedir. Erkal Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme konusunda çelişkili tavırlar sergilediğini söyler. Ona göre, Türkiye 1960'lı yıllarda istekli olmuş, 1970'li yılların sonunda da ilişkilerini dondurmıştır. 1980'li yılların ortalarında ise, her ne pahasına olursa olsun ortak üye olma yolunda gayretler göstermiştir. Hatta bizi kabul etmezseniz İslâm ülkelerine kaymak zorunda kalabiliriz gibi itibar kırıcı sözler de sarf edilmiştir. Bu tutumumuz bazı ortak ülkelere yanlış değerlendirmelere sebep olmuş, dinimiz ve kültürümüzün farklılığı, Avrupalı sayılamayacağımız, hatta Avrupa'da hayat hakkımızın bulunmadığı, Kıbrıs meselesinde ve millî birliğimiz ve Anayasa konusunda tavizler vermemiz gerektiği ileri sürülmüştür. Aslında Avrupa Birliği dışında kalacak bir Türkiye her şeyini de kaybedecek değildir. Avrupa Birliği üyeliği de her şey değildir.³³

Erkal, Avrupa Birliği'ni eleştirirken büyük destan şairi olarak ifade ettiği Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'nun şu mısralarına yer vermiştir:

“Seni özünden vuran düşmanın kimmiş dünkü,

Göreceksin ki yine aynı düşman bugünkü.”³⁴

Erkal'a göre, Türkiye istediği kadar samimi olsun, insani ve medeni olsun, Avrupa

³² ERKAL, *Yol Ayrımındaki Ülke*, s.245-246.

³³ ERKAL, Mustafa E.; *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s.36.

³⁴ ERKAL, *Merkez Binanın Penceresinden*, s.169.

Birliği'nin isteklerini karşılayacak durumda değildir. D n olduğu gibi düşman bugünde aynıdır. Sömürgeci davranış Batı'nın içine sinmiş durumdadır. Erkal'a göre, maalesef Avrupa Birliği'nin Türkiye ile ilgili İlerleme Raporları bizzat Avrupa Parlamentosunun aldığı kararlar, bir aday ülkeye karşı takınılması gereken tavrı göstermemiştir. Aslında bu kadar saldırılan bir ülkeyi, 1999 Aralık ayında neden aday ülke kabul ettiklerini anlamak kolay değildir. Aslında Helsinki'de adaylığımızın ilanı Türkiye'yi oyalamanın bir örneğidir. Bundan sonra iş, işbirlikçi sermaye çevrelerine geçmiş ve içerden Türkiye Avrupa Birliği yönünde teslimiyet iliğe zorlanmıştır. 28 şubat 2002 tarihinde, Avrupa Parlamentosu'nda kabul edilen Güney Kafkasya Raporu, 1987 tam üyelik m racaatımıza 17 Aralık 1989'da verilen cevabın maddeleri, Türkiye'ye zaten nasıl bakıldığını göstermiştir. Türkiye demir- elik üretmeyecek, tarımı hiç desteklemeyecek, özelleştirmeyi hızlandıracak, Yunanistan'da ve Kıbrıs'ta sorunlarını  ozecek, Ermenistan'a koridor a acaktır. Ve asıl işlerine gelmeyen ise Türkiye'nin 1/5 oranında temsil oranına sahip olmasıydı.³⁵ Bunlar ve dahası bahaneler Türkiye'ye, karşı çıkma projesidir. Türkiye bunun farkında olacak kabiliyete sahip bir ülkedir. Avrupa Birliği'nin bu bahanelerinin altında yatan asıl sebep ise Türkiye'nin İslâm dinini mensup bir ülke olmasıdır. Avrupa Birliği Hristiyan topluluğu olduğu için İslâm'ı benimseyen bir ülke olan Türkiye'yi içerisinde istemesi mümkün görünmemektedir. Bundan dolayı Avrupa Birliği gitgide Türkiye'ye yabancılaşılması yönünde işlerle  ğraşmaktadır.

Avrupa Birliği'nden dolayı ülkemize karşı bir yabancılaşma gayretine girildiğini görmek mümkündür. Erkal'ın dediği gibi Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri öyle bir noktaya gelmiştir ki, Avrupa Birliği balonu patlamış, gerçekler hayalleri bastırmıştır. Türkiye İçin Avrupa Birliği  yeliği hüsranla bitmiştir. Eğer, imtiyazlı üyelik şeklinde bir ikinci sınıf bağlantı kabul edilirse, ancak bu ilişki devam edebilir. Avrupa Birliği tarafına göre üyelik olmasa da; Türkiye Avrupa kurumlarına bağlı tutulmalı, kontrol altına alınmalıdır.³⁶ Anlaşılacağı  zere Türkiye el altına alınarak bütün savunma mekanizmaları yok sayılmak istenmektedir. O zaman Türkiye kontrol altında tutmak daha kolay olacaktır. Aksi takdirde Türkiye işlerine gelmeyen bir ülke olacaktır.

³⁵ A.g.e., s.169.

³⁶ A.g.e., s.193.

Erkal'a göre, Türkiye'nin her alanındaki kayıpların gerekçesi sözde hayali bir Avrupa Birliği üyeliği tutkusudur. Bu tutku, Türkiye'ye pahalıya mâl olmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği hayaldir. Bu hayale kapılarak elimizdeki kaybetmemek gereklidir. Atatürksüz Türkiye, Türksüz Anadolu plânlarının uygulayıcısı durumuna düşmemiz gereklidir. Müzakere sürecinin başlaması aslında, üyelik için garanti teşkil etmesine rağmen, Türkiye bunun dışında tutulmaktadır. Üye ülkelerde Türkiye'nin üyeliği ile ilgili hazırlanan raporlar utanç kaynağıdır. Bu belgeler ortada dururken bunlara tepki göstermemek, anlaşılır gibi değildir. Bu istenenler yapıldığı takdirde zaten Türkiye, Türkiye olmaktan çıkacaktır. Bizi Avrupa'nın birliğinden çok Türkiye'nin birliği ilgilendirmelidir. Avrupa Birliği'nin birleştirici olduğu ve bölücülük yapmaya gerek kalmayacağı³⁷ gibi saçma iddialar artık iflas etmiştir. Erkal, bu yutturmacaları yapanların İspanya'daki gelişmelere eğilmesini söyler. Avrupa Birliği üyeliği İspanya'yı bölüyor. İspanya'nın Katalonya Bölgesinde yapılan referandumda bölgenin genişletilmiş özerklik statüsü kabul edilmiştir.³⁸ Avrupa Birliği'nin, aslında bu tavrıyla ırkçı bir politika izlediği görülmüştür. Ne kadarda ırkçı olmadığını Avrupa Hukukuna uyduğunu belirli örgütlerle ifade etse de gerçekleştirdiği tutumlarla durumun böyle olmadığı görülmektedir.

Erkal, Avrupa Birliği hukukuna değinirken şu ifadelere yer vermiştir. Demokratik Devlet ve Demokratik Cumhuriyet; millî devlet ve milletleşme tabanına dayanır. Bunlar olmadan Demokratik Devlet ve Cumhuriyet'i tartışmak buzun üzerine yazı yazmaktır. Avrupa güvenlik ve İşbirliği Teşkilâtı, 1990 Avrupa için Paris Şartı, 1990 Kopenhag Toplantı Belgesi 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ırka dayalı uluslaşmalar ve millî devletleri hedef alan yıkıcı ve bölücü faaliyetleri reddetmekte; devletlerin toprak bütünlüğüne saygıyı, her çeşit ırkî ve etnik ayrım gayretlerine karşı devletleri tedbir almaya davet eder.³⁹

Avrupa Konseyi Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı'nın 5. maddesi "Bu şartın hiçbir hükmü, devletlerin egemenliği ve ülke bütünlüğü dâhil, bu şartta öngörülen amaçlara yahut uluslararası hukuk çerçevesinde yükümlülüklerle çelişen herhangi bir faaliyete ya da

³⁷ A.g.e., s.208.

³⁸ A.g.e.

³⁹ A.g.e., s.200.

eylem yapmaya hak tanır şeklinde yorumlanmayacaktır” hükmünü taşımaktadır.⁴⁰

Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve sözleşmesinin 21. maddesi ise; “bu belgenin hiçbir hükmünün devletlerin egemen eşitliğine, ülke bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına aykırı herhangi bir faaliyette bulunma ya da eylem yapma hakkını tanır şekilde yorumlanamayacağını” belirtmektedir.⁴¹ Avrupa Birliği bu kadar Avrupa hukukuna uyduğunu belirtse de işin böyle olmadığı bellidir. Avrupa Birliği ne kadar da ırkçılığa karşı savaştığını belirtse de, bunlar yazıda kalmıştır. Durum Türkiye olunca iş değişmiştir. Erkal, bu durumda ayrı bir millet olma peşinde olup sözde kurucu unsur olarak Anayasada tanınmak isteyenlerin, Türkiye Cumhuriyet’i Anayasa’nın 66. maddesini kendilerini Türk kabul ediyor diye reddedenlerin, vatandaşlığı içine sindiremeyen ırkçıların vatandaşlıktan çıkma hakları vardır. Avrupa Hukuku hiçi kimseye devletiyle savaşma, ülke bütünlüğünü hedef alma hakkını vermemektedir. Türkiye’den talep edilen ayrı millet, egemenlik hakları ve federasyon talepleri demokrasi içinde çözülebilecek sorunlar değildir. Hiçbir ciddi ülkenin bu talepleri demokrasi ile çözmesi mümkün değildir.⁴²

6 Ekim 2004 Avrupa Birliği İlerleme Raporu, Türkiye’yi Türkiye olmaktan çıkaran, millî ve üniter yapımızı hedef alan bir rapordur. Bu rapor, Türkiye’ye yeni etnik azınlıklar dayatmaktadır.⁴³ Erkal, bu ilerleme raporunun Türkiye’nin çıkarlarına ters olduğunu, Türkiye’yi zayıflatmaya ve parçalamaya dönük olduğunu belirtmiştir.⁴⁴

Erkal, söz konusu ilerleme raporunun tamamen Türkiye’nin aleyhine olduğu gibi Türkiye’yi kontrol altına alma ve istediği gibi yönetme ve aynı zamanda Türkiye’nin millî birlik ve bütünlüğünü yok etme projesidir. Bu projenin farkında olmayan bir garip insan topluluğu da şunlara inanmaktadır. Erkal’a göre, o dönemin basınında şu başlıklar üzücü ve utanç vericiydi. “Çok güzel oldu, artık dönüş yok Avrupalıyız”, “artık niye değil, yolun açık olsun Türkiye”, “biz değil çocuklarımız kazandı”, “bastır Türkiye, merhaba Avrupa biz geldik”, “KKTC’ye yardım paketi hazır, ambargolar kalkacak”, “Brüksel’de Nikâh,

⁴⁰ A.g.e.

⁴¹ A.g.e., s.200-201.

⁴² A.g.e., s.201.

⁴³ ERKAL, Mustafa E.; **Yeni Türkiye ve Etnik Pazarlama**, Derin Yayınları, İstanbul, 2015, s.13.

⁴⁴ ERKAL, **Küreselleşme Etniklik Çok kültürlülük**, s.243-245.

Ankara’da D    n’’.⁴⁵ Tabi aklı başında olan aydın, siyasetçi ve akademisyen topluluğu bunun kontrol altına alma projesi olduğunun farkındadır. Bu topluluğa büyük işler düşmektedir. Millî birliği ve bütünlüğünü korumak bir nebzedede olsa onların mücadelesiyle gerçekleşebilir. Yoksa farkında olup, karşı tepki geliştirmedik  e hedef sahipleri hedeflerine her şeye evet diyenlerle ulaşır. İçinde bulunduğumuz toplumu yönlendirecek olanlarda yine bunlardır.

Erkal’ın Avrupa Birliği ile ilişkilendirdiği diğer bir konu, millî kimliktir. Erkal’a göre, millî kimliğimiz olan Türk kimliği konusunda bazılarının kafaları oldukça karışıktır. Türkiye Cumhuriyet’i kuruluşundan beri vatandaşlarına millî kimliğini fark ettirememenin ayıbını taşır. Bu konuda sadece hukuki veya anayasal vatandaşlığa sığınmak doğru değildir. T  rkl    m  z   sadece Anayasa tayin etmemektedir. Anayasa’da Türk yazdığı için değil; ama hem soy, hem de kültürel bakımdan kendimizi Türk olarak bildiğimiz, Türk kültürünü yaşadığımız ve Türk milletinin bir ferdi olduğumuz için Türküm diyoruz.⁴⁶ Bu açıdan bakıldığında Türk olmak Anayasa’nın belirlediği kriterlerin yanı sıra geçmişten gelen bir ba  ı ifade eder.

Avrupa Birliği’nin göz önünde tutmaya çalıştığı asıl kimlik dünya vatandaşlığını   ne çıkaran kimliktir. Asıl durumun böyle olmadığını Erkal, şu şekilde açıklamıştır. Ona göre, Amerikalı, Fransız, İ  ngiliz ve Alman böyle bir eğilim göstermemektedir. Avrupa Birliği Anayasası ile ilgili olarak Fransa ve Hollanda’da yapılan referandumlar gerçekleri göstermemektedir. Bu   rnekler diğer Avrupa Birliği   lkeleri içinde geçerlidir. Fransa ve Hollanda ve diğerleri millî anayasadan, millî paradan, millî kimlikten ve sosyal politikalardan vazgeçmemektedir. Bugün Avrupa ayağı yere değmiş şekilde geleceğini sorgulamaktadır. Bütünleşmenin sınırlarını tartışmaktadır. Millî endişeyi ortaya koymaktadır. Brüksel’i tek ve mutlak merkez görmemektedir. Türkiye’de bazı çevreler ise sanki her türlü fedak  rlı  a razı olmuşlardır. Avrupa Birliği içinde farklı halklara rağmen, ortaya çıkan siyaset aristokrasisinin federal Avrupa devleti dayatması millî çizgiye sahip Avrupa orta sınıflarınca reddedilmektedir. Demek ki Avrupalılara hel  l olan milliyetçilik, Türkler söz konusu olduğunda haramdır. şimdi Kızıl  elma koalisyonu yakıştırma ve

⁴⁵ ERKAL, **Yeni Türkiye ve Etnik Pazarlama**, s.13-14.

⁴⁶ ERKAL, **Yol Ayrımındaki   lke**, s.202.

ithamlarının hangi ihanet ittifakını örtmek için çıkarıldığı daha iyi anlaşılmaktadır. Farklı düşünen insanların millî konularda bir araya gelmeleri bazılarını çok rahatsız ettiği görülmüştür. Aslında bu da Türkiye'ye karşı yürütülen psikolojik savaşın bir parçasıdır.⁴⁷ Bu psikolojik savaşta asıl üzerinde durulması gereken şey millî kimliğe sahip çıkmaktır. Millî kimlikleriyle oynanan milletler çözülmeye doğru gider. Bu da bir parçalanmayı doğurur.

Millî kimlik konusunda Avrupa devletleri çok hassas bir politika izlemişlerdir. Millî kimliklerini yıpratıcı her tarz eylemden uzak durmuşlardır. Buna kalkışanlara izin vermemişlerdir. Erkal, bu durumu şu şekilde açıklık getirmiştir. Ona göre, Avrupa Birliği ülkeleri bizzat Avrupa Birliği örtüsü altında Amerika'nın Avrupa'yı kontrol altında tutmasına karşı çıkmıştır. Aşırı liberal Avrupa Birliği anayasasının savunmada Avrupa Birliği'ni NATO'ya dolaylı olarak da Amerika'ya bağımlı kılınmasını reddetmişlerdir. Fransız Alman'a toprak satmamak için Alsas-Loren bölgesinde tedbir almıştır. Avrupa Birliği ülkelerinde yapılan araştırmalarda millî kimlik Avrupa kimliğinin çok önünde yer almıştır. Kuzeyden Güney'e indikçe bu oran artmıştır. Meselâ, İtalya'da bu oran %84'ü bulmuştur.⁴⁸ Ama iş Türkiye'ye gelince Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgemizi korumaya gelince Avrupa Hukuku'nun maddeleri önümüze serilmiştir. Kendi millî kimliğimizi korumak gözlerine batmıştır. Etnik imlikler oluşturulmaya çalışılmıştır. Millî kimliğimiz parçalanmak istenmiştir.

Erkal, kimlik saptırması ve millî kimlik düşmanlığı örnekleriyle Avrupa Birliği süreci arasında çok bir yakın ilişki olduğunu söylemiştir. Örneğin, Avrupa Birliği üyesi Yunanistan İskeçe Bölgesinde Türkçe eğitim ve öğretimi yasaklamıştır. Anaokullarına Türk öğretmenler yerine Yunanlı öğretmenleri tayin etmiş ve Türk kimliğini hedef almıştır. Atina'da yıkılmadık cami bırakılmamıştır. Hatta Atina'da tamir edilecek bir caminin uçaktan ülke görünümü bakımından yanlış bir intiba uyandıracığı Yunanlılarca ifade edilmiştir. Ancak Hristiyan köktendinciliğinden etkilenen Türkiyeli basının bazı kalemleri ve yayın organları Selçuk'ta Meryem Ana Müzesi'ne orman yangınının sıçramamasını ilahî sebeplere

⁴⁷ A.g.e., s.203.

⁴⁸ A.g.e.

bağlayarak gericiilik oynamışlardır.⁴⁹

Erkal, Avrupa Birliği ile ilgili birçok yazı kaleme almıştır. Onun yazılarının ortak tavrı eleştirel olmuştur. Onunda dediği gibi Avrupa Birliği Türkiye için bir zaman kayıdır. Türkiye'nin her alandaki kayıplarının gerekçesi sözde Avrupa Birliği üyeliği tutkusudur. Bu tutku, Türkiye'ye pahalıya mal olmuştur. Tünelin ucu görünmüş ve uçurum artık ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği hayaldir. Bu hayale kapılarak evdeki bulgurdan olmamak gerekir. Atatürksüz Türkiye, Türksüz Anadolu plânlarının uygulayıcısı durumuna düşmemiz gerekir. Müzakere sürecinin başlaması aslında, üyelik için garanti teşkil etmesine rağmen; Türkiye bunun dışında tutulmuştur. Üye ülkelerde Türkiye'nin üyeliği ile ilgili yapılacak referandumların sonuçları bugünden bellidir. Türkiye'den istenenler ve Türkiye ile ilgili istenen raporlar utanç kaynağıdır. Bu belgeler ortada dururken bunlara tepki göstermemek, anlaşılır gibi değildir. Bu istenenler yapıldığı takdirde zaten Türkiye, Türkiye olmaktan çıkacaktır.⁵⁰

5.3. Çok Kültürlülük

Çok kültürlülük konusu birçok sosyal bilimcinin çalışmasında yerini almıştır. Çok kültürlülük konusuna bu kadar fazla ilgi gösterilmesi toplumların karmaşık yapısı ile ilgilidir. Türkiye birçok farklı etnik grubu içerisinde barındırdığı için çok kültürlülük bir toplumsal mesele olarak görülmektedir. Oysa Erkal'ın dediği gibi, çok kültürlülük, çok seslilik, çeşitlilik ve zenginlik değildir. Bu bir zenginlik olmadığından dolayı Çekoslovakya ve Yugoslavya bölünüp dağıtılmıştır.⁵¹ Bugün Avrupa Birliği üyesi Yunanistan ülkesindeki Batı Trakya Türklerini bir zenginlik olarak görmediğinden Türk kimliğine karşı savaş açmıştır. Avrupa Birliği üyesi olan İspanya ayrılıkçı Bask hareketini bir zenginlik olarak gördüğü için mi acaba bölücü faaliyetlerle karşı karşıya kalmıştır. “Avrupa Birliği üyeliği devletleri bölmez aslında birleştirir” diyenlerin ne kadar yanıldıklarına en iyi örnek İspanya'dır. Bazıları Avrupa Birliği üyeliği ile millî devletlerin üniter yapılarının

⁴⁹ A.g.e., s.205.

⁵⁰ A.g.e., s.207-208.

⁵¹ ERKAL, *Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar*, s.235.

tartışılmasının anlamının kaybedileceğini zannetmektedirler. Avrupa Birliği üyesi İngiltere, Fransa ve İspanya üniter millî devlet niteliklerini Avrupa Birliği üyesi olduktan sonra yitirdikleri, üniter bir devlet olup olmadıkları tartışmasının anlamsız hale gelmesinden dolayı mı toprak bütünlükleri halâ tehlike altındadır? Fransa Avrupa Birliği Azınlık Hakları Sözleşmesini imzalamamıştır. Belçika, Lüksemburg ve Yunanistan ise bu sözleşmeyi imzalamakla beraber yürürlüğe koymamıştır.⁵²

Erkal, çok kültürlülüğün bir gelişmişlik göstergesi olması fikrine karşı çıkmıştır. Ona göre, oldukça homojen toplumlarda uygulanmak istenen çok kültürlülük siyaseti bireyleri ve sosyal grupları kutuplaştırır. Biz ve öteki kutuplaşmasını doğurur, yapay bir etnikleştirme oluşturur, üniter yapıyı sarsar ve farklılıkçı tavır üretir. Böyle yapılarda çok kültürlülük güç kaynağı değil; çatışma kaynağı olabilir. Bu yapılarda anayasal vatandaşlıkta tartışmalıdır. Meselâ, ben Türklüğümü Anayasa’da yer aldığı için değil; hem soy, hem de kültürel olarak taşıyorum. Kendi yapıları çok kültürlü olan Avrupa ülkeleri Avrupa Birliği üyeliğine aday olan devletleri de bu model içinde görmek isterler. Böylece Avrupa Birliği Parlamentosu’nda temsi oranı düşürülebilir ve aday ülkeler sorun olmaktan çıkarlar.⁵³ Erkal, Avrupa Birliği ile ilgili bu görüşlerinden sonra Avrupa’da yaygın olan çok kültürlülüğün kaynaklarını şu şekilde sıralamıştır⁵⁴:

1) Bu ülkelerin uzunca bir zaman bir sömürgeleştirme dönemi yaşamaları ve daha sonra sömürge ahalisine vatandaşlık vermeleri,

2) II. Dünya Savaşı’nın milyonlarca insanın ölümüne neden olmasıyla farklı etnik öğelerin farklı ulus devletlerin vatandaşı olmaları,

3) II. Dünya Savaşı’ndan sonra hızlıca gelişen ticaret sektörüyle coğrafi hareketliliğin artışı,

4) 1960 sonrası işgücü açığı bulunan Avrupa ülkelerinin yabancı işgücü talebi dolayısıyla işgücü çekmeleri ve bunların zamanla misafir değil; yerleşik hale gelmesi, ev sahibi ülkelerin reddetmesine rağmen bunların etnik grup meydana getirmeleridir.

⁵² ERKAL, *Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük*, s.203.204.

⁵³ ERKAL, *Yol Ayrımındaki Ülke*, s.67.

⁵⁴ *A.g.e.*, s.67.

Erkal, çok kültürlülüğü reddeden bazı Batılı ülkelerin bugün dünyaya çok kültürlülüğü dayattığını iddia etmiştir. Tabi ki bu durumun normal karşılanması doğru değildir. Çok kültürlülük yalnızca farklı din grupları referans alınarak yorumlanmamalıdır. Kültür, yalnızca din değildir fakat din kültürün mühim bir unsurudur. Türkiye’de Rum, Ermeni ve Yahudi’nin olması, Türkiye’nin çok kültürlü bir yapı olarak vasıflandırılmasını gerektirmez. Çok kültürlülük, toplumsal yapının homojen olmasına göre değerlendirilir. Homojen bir yapı, etnik ve yan kültür farklılıklarının egemen standart kültürden asgari düzeyde farklılaştığı bir yapıdır. Çok kültürlülük, sosyal bütünleşmeye değil aksine çözülmeye yol açar.⁵⁵

Erkal, genelde, çok kültürlülüğü önümüze atanların Anadolu coğrafyasına damgasını vurmuş olan hâkim kültürü, Türk kültürünü devre dışı bırakarak onu etniklik dar koridoruna sokmaya çalışanlar olduğunu ifade eder. Böylece bunlar millî kimliğimize de zarar vermenin planlarını yaparlar. Bununla ilgili pek çok örnek ortaya konmuştur. Meselâ, çok kültürlü ve çok etnikli bir göçmen ülkesi olan Amerika’da çok kültürlülüğün bir zenginlik ve başarı gibi takdim edilmesi dikkatlerden kaçmamıştır. Sanki Amerika’da hâkim kültür olan Beyaz Anglo-Sakson Protestan egemenliği ve yönlendiriciliği göz ardı edilerek %25’leri geçmeyen bu kurucu unsur yok farz edilmektedir. Kimse çıkıp bunun Amerika’da hâkim kültür olmadığını, bu ülkenin kuruluşunda kurucu rol oynamadığını ve basit bir etnik grup olarak isimlendirilmesi gerektiğini ileri sürmemektedir. Aslında yoğun bir şekilde sürdürülen Amerikanlaştırılma programına rağmen; genelde göçmen kaynaklı nüfusun bir potada eritildiğini de söylemek pek mümkün değildir. Ekonomik çıkar ve refah toplumu olmak bir ölçüde tutkal rolü oynamakta ise de; farklı kimlikler kendilerini ortaya koyabilmişlerdir. Bilhassa 2. ve 3. nesilde kendilerini farklı görme ve tepkici davranışlar ortaya çıkmaktadır. Etnik ve mezhep farkları içten evlenme örneklerinin sürmesine sebep olmuştur. Aslında Amerika’ya göç eden birinci nesil; fikren ve yaşama tarzı olarak Amerikan kimliğini bir ölçüde benimsedikleri için gönüllü olarak göçe konu olmuşlardır. Göçmen kültürler, Amerika’da kurucu Protestan kültürün zenginleşmesini sağlarken; hâkim ve kurucu kültürü reddetmişlerdir. Türkiye’nin sosyal yapısı Amerika’ya hiç de benzememesine rağmen;

⁵⁵ ERKAL, *Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar*, s.235.

Türkiye söz konusu olduğunda ikinci bir sanal kurucu unsur arayışı gündeme gelir. Anayasa değişiklikleri teklif edilir. Hâkim Türk kültürü reddedilmeye çalışılır.⁵⁶ Yine bununla alakalı olarak Amerika'nın liberal ve demokrat bir ülke olması da tartışmalıdır. Genelde böyle kabul ettirilmeye çalışılmasına rağmen; bu ülkede Beyaz Anglo-Sakson Protestan ağırlıklı yoğun bir Amerikan kimliği dayatması vardır. Gerek Amerika gerek Kanada'da uygulanan çok kültürlülük politikaları; aslında Türkiye'de tartışıldığı gibi farklılıklar yaratma, farklılıkları kimikleştirme ve resmileştirme, etnik çoğulculuk yoluyla millî devletin çözülmesi yolunda değil; farklılıkları yok etme ve ikinci nesil içinde eritme, bütünleştirme yolunda kullanılmıştır.⁵⁷

Erkal, çok kültürlülüğün bir sonucu olarak anayasal vatandaşlık üzerinde de durmuştur. Anayasal vatandaşlık, Avrupa'nın sömürgeci siyasetlerinden doğan süreç içinde ele alınabilir. Avrupa'da farklı gruplara ve göçmen nüfusa vatandaşlık verilmiştir. Ancak bugün bundan rahatsızlık duyulmaktadır. Türkiye gibi hâkim kültürün mevcut olduğu ve nüfusun homojen olduğu bir yapıda çok kültürlülük bir güç kaynağından çok çatışma kaynağı oluşturur. Çok kültürlülük karmaşık yapılarda geçerli olduğu için vatandaşlık, milliyet ve millî kimlik de hukuki yoldan kazanılır. Anayasal vatandaşlık olarak ifade edilen kavram buradan kaynaklanır. Karmaşık yapılarda kültürel anlamda millî kimlikten çok hukuki anlamda millî kimlikten söz edilebilir. Homojen yapılarda ise; bireyleri topluma bağlayan hukuki bağlardan çok kültürel bağlardır. Türkiye Cumhuriyeti'ni Anayasamızın 66. maddesine göre Türk olmak hukuki bir anlam taşımasına rağmen,⁵⁸ Erkal'a göre, nüfusun büyük çoğunluğunun Türklüğü hukuki kazanımlardan çok kültürel kazanımlara bağlıdır. Ayrıca, bu Anayasa'nın 10. maddesi kanun önünde eşitlikten, 14. maddesi ise ırk, din ve mezhep ayrımı yapılamayacağını belirtmektedir. Bu sebeple Erkal, Anayasamızda Türk'ün, Türkiye'de yaşayan herkesi hiçbir ayrıma tabi tutmaksızın kavrayan bir kimlik olduğu için bu tartışmaların ülkeye zarar verdiğini söylemektedir.⁵⁹

Baloğlu, Erkal'ın bu konu çerçevesinde son dönemlerde gündemden düşmeyen 301.

⁵⁶ ERKAL, *Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük*, s.198-199.

⁵⁷ A.g.e., s.199.

⁵⁸ BALOĞLU, Filiz; "Mustafa Ersen Erkal", *Türkiye'de Sosyoloji II* (iç.), Derleyen: M. Çağatay Özdemir, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008, s.688.

⁵⁹ ERKAL, *Merkez Binanın Penceresinden*, s.106-107.

maddeyle ilgili olarak da şunları söylediğini belirtmektedir: “Bazıları ise hukuki Türklüğü bile kabul etmeyerek, vatandaşlığı aslında kabul etmemektedirler. Bugünlerde Türkiye’nin gündeminde olan Türk kimliği ve Türklüğe hakaret içeren Türk Ceza Kanunu’nun 301. maddesi değiştirilmek istenmektedir. Aslında bu görüşte olanlar Türkiye’nin her millî tezine karşı olan ve daha da önemlisi temel giriş maddelerinin değiştirilmesini de isteyen çevrelerdir. Anayasamıza göre, ‘Türkiye Cumhuriyet’i vatandaşı olan herkes Türk’tür’ ifadesiyle bazı ülkelerin anayasalarında olduğu gibi ayırım yapılmamakta ve insanlar haksız bir şekilde dışlanmamaktadır.”⁶⁰

Erkal, anayasal vatandaşlık kavramından sonra benzer şekilde 200’li yıllarda da Türkiyelilik kavramı tartışılır hale gelmiştir. Erkal, bu kavramı sosyal bütünleşme ve çeşitlerini göz önünde tutarak değerlendirmek ister. Erkal, sosyal bütünleşmeyi mekânda bütünleşme, fonksiyonel bütünleşme, kültürel bütünleşme olarak üç temel başlık altında toplar. Sadece aynı mekânı paylaşmış olmak bütünleşme için önemli bir koşuldur. Emile Durkheim’ın işbölümünün artışı tanımlamak için kullandığı fonksiyonel bütünleşme de bütünleşmeye katkı da bulunur. Ancak Erkal, bu iki bütünleşme türünün yeterli olamayacağını belirtmektedir. Önemli olan bir toplumda insanların neden ve niçin bir arada bulunduklarını fark edebilmeleri, mensubiyet şuuru hissederek bazı şeylere katılabilmeleri ve paylaşabilmeleridir. Bazı sembolleri bayrak, tarihi eser ve liderleri kabul edebilmeleridir.⁶¹ İşte, bu perspektiften bakıldığında, Erkal’a göre, Türkiyelilik kavramı aynı coğrafyayı paylaşmanın ötesinde herhangi bir derinliğe sahip değildir. Türkiyelilik, milliyetin ve millî kimliğin reddidir. Çünkü yalnızca mekân birliğini esas alır, kültürel ortak paydayı ve mensubiyet bilincini dışlar. Farklılıkların tanınması ve bunlara saygı duyulması ayrımcılıkların yok edilmesine değil, tartışılmasına ve daha ileri bir aşamada çatıştırılmasına yol açar. Sadece farklılıklar görülerek ayrımcılık önlemek pek de mümkün değildir. Ayrımcılık dar seviyedeki “biz” duygusuna taşınabilmesiyle önlenabilir. Türk yerine Türkiyelilik ifadesi; toplum ve millî seviyedeki biz duygusunu zayıflatmakta, vatandaşları millî devleti ile adeta pamuk ipliği ile tutar hale getirmekte ve ötekileştirmektedir.⁶² Bu

⁶⁰ BALOĞLU, “Mustafa Ersen Erkal”, s.688.

⁶¹ A.g.m., s.688-689.

⁶² ERKAL, *Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük*, s.202-203.

bakımdan Türkiyelilik sözcüğü toparlayıcı ve birleştirici değildir. Türkiyelilik, egemen kültürün basit bir etnik grup gibi düşünülmesinden kaynaklanır. Türkiyelilik, son tahlilde, Türkiye’yi mozaik olarak görmektir.⁶³

Kısacası, Erkal, küreselleşmeye karşı olumsuz bir tutum sergilemiştir. Küreselleşmenin millî birlik ve beraberliğe verdiği zararı gözler önüne sermeye çalışmıştır. Aynı şekilde Erkal, Avrupa Birliği ve çok kültürlülük olgularına karşı da negatif bir tavır ortaya koymuştur. Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye ayak bağı olduğunu savunmuş ve çok kültürlülüğün toplumları farklı etnisitelere ayırarak ayırttığını savunmuştur.

⁶³ ERKAL, *Yol Ayrımındaki Ülke*, s.90.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türk sosyolojisi, yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Bu süre içinde birçok sosyolog yetişmiştir. Türkdoğan'a göre, Türk sosyolojisinde üç kuşak etkili olmuştur. İlk kuşak, Ziya Gökalp, Mehmet İzzet ve Prens Sabahattin gibi Türk sosyoloji geleneğinin önemli isimleridir. Türk sosyolojisinde ikinci kuşak, Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Nureddin Şazi Kösemihal'dir. Yüz yıllık sosyoloji geleneğimizde üçüncü kuşak temsilcilerimiz, Mehmet Eröz, Âmiran Kurtkan Bilgiseven, Baykan Sezer, Ümit Meriç, Korkut Tuna, Enis Öksüz ve Mustafa Ersen Erkal'dır. Erkal, üçüncü kuşağın son temsilcisi olarak, Türk sosyoloji geleneğindeki yerini almıştır.¹

Bilindiği üzere, bugün ülkemizde bir yerli ve millî sosyoloji anlayışı ön plana çıkmıştır. Yerli sosyoloji anlayışı yaygınlaşmaya başlamıştır.² İşte, bu çerçevede, Türk sosyolojisinin günümüzdeki önemli isimlerinden biri olan Erkal, daha çok Ziya Gökalp, Mehmet İzzet ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun çizgisini takip eden yerli ve millî duruşa sahip olan bir sosyoloğumuzdur.

Erkal, Türk sosyoloji geleneğinde farklı isimlerden etkilenmiştir. Ziya Gökalp, Mehmet İzzet ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ilk göze çarpan isimler olmuştur. O, etkilendiği bu üç ismin birçok metninden faydalanmıştır. Erkal, Ziya Gökalp'in *Türkleşmek*, *İslâmlaşmak*, *Muasırlaşmak*³, *Türkçülüğün Esasları*⁴, *Türk Medeniyeti Tarihi*⁵, *Türk*

¹ TÜRKDOĞAN, Orhan; "Prof. Dr. Mustafa E. Erkal", **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'e Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.1.

² Kemal Tahir'in yerli duruşundan hareketle inşa edilen yerli sosyoloji çizgimiz konusunda bkz. KAÇMAZOĞLU, Hacı Bayram; **Türk Sosyoloji Tarihi I- Ön Koşullar**, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul, 2010; KAÇMAZOĞLU, Hacı Bayram; **Türk Sosyoloji Tarihi II: II.Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003; KIZILÇELİK, Sezgin; **Yerli Sosyoloji: Doğu-Batı Çatışması Teorisinin Ana Hatları**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2015; KIZILÇELİK, Sezgin; **Özgünlüğün Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004; KIZILÇELİK, Sezgin; **Baykan Sezer'in Sosyoloji Anlayışı**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2008; KIZILÇELİK, Sezgin; **Özgün ve Yetkin Bir Sosyal Teorisyen Olarak Kemal Tahir**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2012; SEZER, Baykan; **Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları**, Sümer Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1988.

³ GÖKALP, Ziya.; **Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak**, Hazırlayan: Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul, 1988.

⁴ GÖKALP, Ziya.; **Türkçülüğün Esasları**, Hazırlayan: Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul, 2005.

⁵ GÖKALP, Ziya.; **Türk Medeniyeti Tarihi**, Hazırlayan: Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul, 1995.

Terbiyesi ⁶ , gibi metinlerinden etkilendiği görülmüştür. Mehmet İzzet'in, *Milliyet Nazariyeleri ve Millî Hayat* ⁷ eserinden etkilenmiştir. Fındıkoğlu'nun birçok eserinden etkilenmekle birlikte, özellikle, *İçtimaiyat: Metodoloji Nazariyeleri* ⁸ ve *Sosyalizm* ⁹ eserlerinin tesirinde kalmıştır. Bu üç ismin dışında Âmiran Kurtkan Bilgiseven'in *Sosyal İlimler Metodolojisi* ¹⁰, Mehmet Eröz'ün *Millî Kültürümüz ve Meselelerimiz* ¹¹ ve Cavit Orhan Tütengil'in *Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod* ¹² metinlerinden etkilenmiştir.

Erkal, sosyolojik eserlerinde metot konusuna önem vermiştir. Ergen'a göre, Erkal metodu, Âmiran Kurtkan Bilgiseven gibi, araştırma yoluyla bulunup ortaya çıkarılacak neden-sonuç ilişkilerini tespit edebilmek için takip edilmesi gereken yol olarak tanımlamıştır. O, sosyal gerçeğin doğal gerçeğin tersine karmaşık bir yapıya sahip olduğunu, bu karmaşık yapının da genel ve değişmez bilimsel yasalara ulaşılmasını güçleştirdiğini belirtmiştir. ¹³

Erkal, sosyal olaylara bütüncül açıdan, geniş bir perspektiften bakabilmeyi başarmış bir sosyologdur. Bu yüzden toplumsal meselelere açıklık getirirken daha çok konulara bütüncül olarak yaklaşmış, yapısal-fonksiyonalist modeli, rölativizmi ve tarihî yaklaşımı benimsemiştir.

Erkal, Türk toplumunun kendine has özelliklerinin olduğunu belirtmiştir. Ona göre, Türk toplumu örf adetlerine oldukça önem veren her fırsatta hem kendi vatandaşlarıyla hem de zor durumda kalan diğer ülke vatandaşlarıyla dayanışma içinde olan bir toplumdur. Türk toplumu, var olduğundan bu yana hoşgörülü bir politika izlemiştir. Türk toplumu, belirli devlet geleneğine sahiptir. Erkal, bu yüzden devlete ayrı bir değer atfetmiştir. Devleti “baba”

⁶ GÖKALP, Ziya,; **Türk Terbiyesi**, Hazırlayan: Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul, 2005.

⁷ İZZET, Mehmet,; **Milliyet Nazariyeleri ve Millî Hayat**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1981.

⁸ FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri,; **İçtimaiyat: Metodoloji Nazariyeleri**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1950.

⁹ FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri,; **Sosyalizm**, Türkiye Harsi ve İçtimai Araştırmaları, İstanbul, 1961.

¹⁰ BİLGİSEVEN, Âmiran Kurtkan,; **Sosyal İlimler Metodolojisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1982.

¹¹ ERÖZ, Mehmet,; **Millî Kültürümüz ve Meselelerimiz**, Millî Kütüphane Basımevi, Ankara, 1996.

¹² TÜTENGİL, Cavit Orhan,; **Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod**, Ayko Yayınları, Ankara, 1981.

¹³ ERGAN, Nevin Güngör,; “Türk Sosyolojik Düşünce Geleneğinde Mustafa E. Erkal”, **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'e Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.57-58.

olarak görmüştür.¹⁴

Erkal, Türk toplumunun iki temel dayanağı olarak milliyetçilik ve muhafazakârlık üzerinde durmuştur. İlk olarak, milliyetçilik, Türk toplumunun bütün değerlerini içine alan bir anlayıştır. Milliyetçilik, kendi kimliğinin farkında olarak, fark ederek geleceğe açılmaktır. Milliyetçilik ne dışa kapanmadır, ne de duygusal düşmanlıktır. Milliyetçilik, bağımsızlık ve egemenlik aşkıdır. Milliyetçilik haysiyetli duruştur ve uydu olmamaktır. Türk toplumu, milliyetçiliği kanda, ırkta ve kafatasında aramamıştır.¹⁵ Milliyetçilik, genelde ırkçılıkla aynı şeymiş gibi değerlendirilir. Erkal, milliyetçilik ırkçılıkla denk gösterilmesine karşı çıkmıştır. Ona göre, milliyetçilik kültürel değerlere bağlı bir kavramdır. Irkçılık ise, biyolojik ve genetik özellikleri esas almaktadır.¹⁶ Milliyetçilik, bir ülkeyi ülke yapan, insanları millet yapan ve coğrafyayı vatan haline getiren değerlerin korunarak geliştirilmesidir.¹⁷ Milliyetçilik, küreselleştirmenin, küresel saldırının önündeki engeldir. Millî olabilme ve milliyetçilik bölücü değil, birleştiricidir. Milliyetçilik, insanları birbirine yabancı gibi göstermemektir. Milliyetçilik, tektipleştirmemekte, sosyalleştirmektedir. Milliyetçilik, sosyal barışı kurmakta dayanışma ve hoşgörüyü sağlamaktadır.¹⁸ Erkal'ın milliyetçiliğe ilişkin görüşleri, Erol Güngör'ün görüşleriyle benzerlik taşımaktadır.¹⁹

Erkal, ikinci olarak, muhafazakârlığı milliyetçilikle birlikte değerlendirmiştir. Baloğlu'na göre, çağımızın özellikle kültürel ve siyasi alanda öne çıkan muhafazakârlık milliyetçilikten ayrı bir kavramdır. Ancak bu iki kavram birbirini tamamlamaktadır. Her iki kavramda da basit bir korumacılığın ötesinde, sistemli olarak ve neyin ne ölçüde korunarak geliştirileceği düşünülmelidir. Siyasi sıfatlandırmaların ötesinde milliyetçi olmadan

¹⁴ ERKAL, Mustafa E.; BALOĞLU Burhan ve BALOĞLU Filiz; **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.87. Devlet olgusuna önem veren ve devleti “baba” olarak gören diğer bir düşünürümüz Kemal Tahir'dir. Bkz. KIZILÇELİK, Sezgin; **Özgün ve Yetkin Bir Sosyal Teorisyen Olarak Kemal Tahir**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2012, s.156.

¹⁵ ERKAL, Mustafa E.; “Millet, Milliyetçilik, Ulusçuluk ve Kültür Mozayığı”, **Türk Yurdu** (iç.), Mart-Nisan-Mayıs, 1999, s.282.

¹⁶ ERKAL, Mustafa E.; **Yol Ayrımındaki Ülke**, Derin Yayınları, İstanbul, 2007, s.169.

¹⁷ **A.g.e.**, s.170.

¹⁸ **A.g.e.**, s.171.

¹⁹ GÜNGÖR, EROL; **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1990; GÜNGÖR, EROL; **Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik**, Mayaş Yayınları, Ankara, 1982; GÜNGÖR, EROL; **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1997.

muhafazakâr, muhafazakâr olmadan milliyetçi olmak eksiktir. Önü açılmış ve gelişmekte olan millî devletlerin her alanda liberal bir politika uygulamaları zordur. Yeri geldiğinde korumacı ve müdahaleci politikalara ihtiyaç vardır. Muhafazakârlık, toplumlara ve onların kültürlerine göre değişmektedir. Kısacası, Erkal, muhafazakârlıktan bir milleti öteki milletlerden ayıran özelliklerinin sistemli korunması ve korunarak geliştirilmesini anlamıştır.²⁰

Erkal, kültür konusuna ayrı bir hassasiyetle yaklaşmıştır. Kültür, Türk toplumunun en önemli değeridir. Erkal'ın kültür kavramına yaklaşımında Ziya Gökalp'in medeniyet-kültür ayrımının ve Mümtaz Turhan'ın görüşlerinin etkisi görülmektedir. Kültür ve medeniyeti iç içe gören anlayışları bir noktaya kadar kabul etmesine rağmen, sosyolojinin görevinin tasnif ve tahlil olduğuna inanmaktadır. Yoksa kültür ve medeniyet birbirinden ayrı dünyalar değildir. Kültür ve medeniyet arasında etkileşim vardır. Erkal, bu yaklaşımın, karmaşık bir nitelik taşıyan kültür kavramını daha açık bir şekilde değerlendirilmesine imkân sağlayacağını savunmaktadır.²¹ Onun amacı, Türk toplumunda millî kültürü hâkim kılmaktır.²² Bunun için uğraşan ve çaba gösteren bir sosyologdur. Ancak birçok kültürel yaklaşımlarla millî kültür zayıflatılmaya çalışılmaktadır. O, millî kültürümüzü zayıflatan yaklaşımlar olarak hümanist kültürü, kültürde mozaikleşme ve kitle kültürüne açıklık getirmiştir.

Erkal'ın Türk toplumunun meselelerini incelerken ele aldığı konulardan biriside kimliktir. O, millî kimlikten yana olmuştur. Millî kimlik altında Türk kimliği ve kültürel kimlik üzerinde kimliği zedelemek isteyenlere, karşı tavır almıştır. Kimliğin kültürel olduğunu savunmuştur. Kimlik, kültürün bütün değerlerini kapsayan bir kavram olduğu için dil, din, sanat, örf ve âdetler bunlar hepsi bir bütündür.

Erkal, her toplumun millî bir kimliğinin olduğunu savunmuştur. Ona göre, Türk

²⁰ BALOĞLU, Filiz; "Mustafa Ersen Erkal", **Türkiye'de Sosyoloji II** (iç.), Derleyen: M. Çağatay Özdemir, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008, s.683.

²¹ A.g.m., s.682.

²² Türk millî kültürünün özelliklerini konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. KAFESOĞLU, İbrahim,; **Türk Millî Kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1997.

toplumunun millî kimliği ise, Türk kimliğidir. Onun millî kimliğe yaklaşımı milliyetçiliğe yaklaştığı şekilde olmuştur. “Ben kimim” sorusunun cevabı olan kimlik, her ne kadar bireysel olsa da kültürel ve sosyal yanı vardır. Kimliği genetik özelliklerle eş görenler, milliyetçiliği ırkçılıkla denk görenlerdir. Onların göremedikleri şey, Türk toplumunun en önemli değeri olan kültürdür.

Erkal, millî kimliğimiz olan Türk kimliğinin herkesin kimliği olduğunu belirtmiştir. Türk kimliği, Türk toplumunda yaşayan herkesi içine aldığı gibi Türk toplumunda yaşamayan ama kendini bu topluma ait hisseden diğer insanları da kapsar. Ona göre, Türk kimliğine sahip olanlar bireyler, şeref ve haysiyetine düşkün, vatan fikrine önem veren, mazluma dost, zalime düşman, cesaretli, misafirperver, sıcakkanlı, cömerttir.²³

Erkal, Türk kimliğini açıklarken kimlik tuzağına dikkatleri çekmiştir. Ona göre, kimlik tuzağıyla birlikte millî kimliği olmayan kültürsüz, milliyeti olmayan bir toplum tasarlanmıştır. Kimlik tuzağıyla birlikte kimiksizlik yaratılmak istenmiştir.

Erkal, kimlikle doğrudan bağlantısı olan etnikliği de değinerek Türk toplumdaki etniklik adı altında yaratılmak istenen olumsuzluğu değerlendirmiştir. O, etniklik, etnik grup ve etnik azınlık kavramları üzerinde durarak, Türk toplumunda etnikliğin olmadığını²⁴ göstermeye çalışmıştır. Etniklik, kültürel özelliği olan bir kavramdır. Etniklik, doğumdan ölüncüye kadar toplum içinde kazandığımız özelliklerdir. Bunun aksini söyleyen, etnikliği genetik çerçeve içinde arayanlar Türkiye’yi bir kalıba sokmak isteyenlerdir. Meselâ, Baloğlu bununla ilgili olarak, Türkiye’de kendini Türk olarak hisseden hiç kimseye herhangi bir sebeple “sen Türk değilsin” denmediğini belirtir. Bir Ermeni’nin bir Kürdün veya bir başkasının milliyetinin Türk olmasını engelleyen herhangi bir şey yoktur. Ancak, bazıları bizzat kendilerini Türk milletinden ötekileştirerek ırkçılığa farklı bir boyut kazandırmaktadırlar.²⁵

²³ ERKAL, *Yol Ayrımındaki Ülke*, s.156-157.

²⁴ Erkal gibi etnikliğin Türkiye’de, olmadığını söyleyen diğer bir sosyoloğumuz Orhan Türkdoğan’dır. (TÜRKDOĞAN, Orhan; *Etnik Sosyoloji*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.)

²⁵ BALOĞLU, “Mustafa Ersen Erkal”, s.683.

Erkal, Türkiye'nin temel problemlerinden biri olarak gördüğü terörü görmüştür. Terör, Türk toplumunun yıllardır uğraşmak zorunda kaldığı iç ve dış destekli bir projenin adıdır. Türk toplumu, yıllardır terörden acı çekmektedir. Terörün altında birçok neden vardır. Terörün siyasî, iktisadî, kültürel, dini, dili vs. boyutu nedeni vardır. Erkal, ulus-devletlerin küreselleşmeyle dünya pastasından daha büyük pay kapma peşinde olan ülke ve bloklara direndikleri oranda içeride değişik tipteki terör hareketleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu örgütler sanki demokrasi taraftarı ve demokrasinin eksikliğinden doğan bir sonuç olarak çelişkili bir şekilde değerlendirilmekte, silahlı terörün başarılı olma ihtimali söz konusuysa bunlar hürriyet savaşçıları ve gerilla olarak millî devletle harp hali içinde düşünülmektedir. Eğer silahlı terör ve eylem yoluyla bir ülkenin millî birlik ve bütünlüğü bozulamıyor, hükümler hakları zedelenemiyorsa bu defa, “silahsız terör”, “demokratikleşme ve insan hakları” şemsiyesi altında sunulmakta, çok kültürlülük dayatmaları görülmektedir. Türkiye dâhil hiçbir milletleşmiş toplumda toplumsal bütünleşmenin yolu bireylerin ve grupların birleşilen kolektif değerlerden uzaklaştırılarak, farklılıklar birlikteliklerin önüne geçirilerek elde edilmesi mümkün değildir. Türkiye'deki sorun bazı fert ve grupların haklı olmayan gerekçelerle vatandaşlık kültürünü, Türk milletine mensup olma şuurunu ve Türk kimliğini reddederek mikro ırkçılık peşinde koşmalarıdır.²⁶ Amaç “terör” adı altında ulus-devletlerin ilerlemesini engellemektir.

Erkal, Türkiye'deki bölgeler arasındaki dengesizlikler konusuna oldukça önem vermiştir. Erkal, bölgeler arasında dengesizliğin oluşmasında ekonomik gelişme ve dengesizliklerin azaltılmasının çalışıldığına değinmiştir. Ona göre, bu konuda iki amacı dikkate almamız gereklidir. Bunlardan ilki, kaynakların dağılımında etkinliği sağlamak, ikincisi ise, gelir dağılımında adaleti temin etmektir. Bu iki amaç birbiriyle çatışır gibi görünürse de birbirlerini tamamlayıcıdır. Böylelikle, hem kaynak dağılımında etkinlik sağlanır, hem de adil bir gelir dağılımına kavuşmak istenir. Her iki amaçta birbiriyle bağlantılıdır.²⁷

Erkal, Türk toplumunun temel meselelerinden olan küreselleşme, Avrupa Birliği ve

²⁶ ERKAL, Mustafa E.; “Etniklik ve Terör”, **Sosyoloji Konferansları** (iç.), 26. Kitap, İstanbul, 2000, s.51.

²⁷ ERKAL, Mustafa E.; **Sosyoloji**, Der Yayınları, İstanbul, 2014, s.291.

çok kültürlülük kavramlarına eleştirel olarak değerlendirmiştir. Küreselleşme kavramının Erkal'ın çalışmalarında oldukça önemli bir yere sahiptir. Küreselleşmenin Batı'nın çıkarına olduğunu düşündüğü için ona olumsuz bakmıştır. Küreselleşmeye karşı eleştirel bir tavır takınmıştır.

Erkal, ulus-devletlerini kurmuş, sosyo-kültürel açıdan bütünleşmiş, mutabakatlarını geliştirmiş milletleşmiş ülkelerin küreselleşme karşısında dik durabildiğini, zarar görmediğini savunmuştur. Çünkü, böyle ülkeler ortak değerlerde ve ilkelerde mutabakata varmıştır. Ülke içinde birlik ve beraberliklerini sağlamıştır. Kısır çekişmeleri aşmış sonuçta güçlerini eğitim, bilim, ekonomi alanındaki çalışmalara yönelterek kendi ayakları üzerinde durabilme konumuna gelmişlerdir.²⁸

Erkal, Türkiye Cumhuriyet'inin çok uzun ve köklü bir tarihe sahip olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, Türkiye Cumhuriyet'i tarihte farklı coğrafyalar üzerinde cihan imparatorlukları kurabilmiş bir millet olarak, yaklaşık yüzyıldır dünyanın merkezinde zor bir coğrafyada yaşamaktadır. Küreselleştirici güçler tarafından küreselleştirmenin ideolojisi olan çok kültürlülük pompalanmakta, etnik milliyetçilik ve mezhepçilik kavgaları içine sokularak kültürel mozaik haline getirilmeye çalışılmakta, böylece gelişmeye yönlendirilecek potansiyeli ve enerjisi dışarıdan ve içeriden üretilen terör ortamı ile mücadeleye harcanmaktadır.²⁹ Küreselleşme sürecindeki bu tavır, onu reddetmek veya peşinen kabul etmek şeklinde değil, güdümlü olmayan ülkenin millî menfaatlerini koruyacak ve arttıracak, kendi inisiyatifi ile ayakları üzerinde durmasını sağlayacak bir dış politika uygulamaktır. Bunun için Türkiye'nin idareci ve siyasetçilerine, eğitimcilerine, aydınlarına ve sanatçılarına büyük sorumluluklar düşmektedir.³⁰ O, Türkiye'deki bazı sosyologlarımız³¹ gibi, küreselleşmenin millî devletleri, bu arada Türkiye'yi parçalamayı hedeflediğini belirtmiştir.

²⁸ ERKAL, Mustafa E.; "Küreselleşme ve Ulus-Devletler", **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:55, 2017, s.381.

²⁹ A.g.m., s.381-382.

³⁰ A.g.m., s.382.

³¹ Küreselleşmenin millî devletlere, özellikle de Türkiye'ye yönelik ciddi bir tehdit olduğunu ve Türkiye'yi parçalamaya yönelik ciddi bir proje olduğunu ileri süren sosyologlarımızdan biri de Sezgin Kızılcıkel'tir. Kızılcıkel, birçok eserinde bu konuya değinmiştir (KIZILÇELİK, Sezgin; **Küreselleşme ve Sosyal Bilimler**,

Erkal, Türkiye'nin diğ er bir sorunu olan Avrupa Birliğı konusunda tespitlerde bulunarak Avrupa Birliğı'nin hiçte samimi olmayan bir politika izlediğı sonucuna varmıştır. Avrupa Birliğı'nin Türkiye'den istekler hiçbir Avrupa Birliğı  yesinden istenmemiştir. Müzakere sürecinin başlamasının Avrupa Birliğı'ne kabulü anlamına gelmesine rağmen, bu kabulün  ye ülkelerdeki referandumlara bağlı olduğunun hatırlanması gereklidir. Bugüne kadarki gelişmeler, bize göstermektedir ki, Avrupa Birliğı Türkiye'yi  ye yapma heveslisi değildir. Avrupa Birliğı'nin istekleri, millî ve üniter yapıyı tehdit eden isteklerdir. Türkiye'yi federalleşmeye zorlayan isteklerdir. Bütün bunlara karşılık Avrupa Birliğı Türkiye'den sorumluluklarını yerine getirmesini isterken kendi görevlerinden kaçmaktadır. Avrupa Birliğı'nin geldiğı bugünkü durum bir medeniyet projesi değil, teslimiyet projesidir.³² Sonuçta, Erkal, Avrupa Birliğı'ne Türkiye'nin girmesinin zor olduğunu iddia etmiştir. Çünkü, Avrupa Birliğı, bir Hristiyan Birliğı'dir. Erkal, İşl m  lkesi olan Türkiye'nin bu birlikte bulunmasının zor olduğunu ifade etmiştir.

Erkal, küreselleşme ve Avrupa Birliğı'nin yanı sıra çok k lt rl l k konusuna da eleştirel bakmıştır. O, çok k lt rl l ğ  bir gelişmişlik göstergesi olmadığını, homojen toplumlarda uygulanmak istenen çok k lt rl l k politikalarının bireyleri ve grupları kutuplaştırdığını, biz ve öteki kutuplaşmasını doğurduğunu söylemiştir.³³ Bu anlamda çok k lt rl l k, Batı'nın millî devletleri parçalamak için ürettiğı bir projedir. Proje millî devletleri bölerek, mozaik haline getirerek yok etmek istemektedir.

Sonuç olarak, Erkal, Türk sosyolojisinde önemli bir şahsiyettir. Türk sosyolojisinde Türk toplumunun meselelerine önem vermiştir. Erkal, Türk toplumunun meselelerine bütüncül açıdan yaklaşmış, Türkiye'nin sosyal problemlerine geniş bir perspektiften

Anı Yayıncılık, Ankara, 2003; KIZIL EL K, Sezgin; **Zalimler ve Mazlumlar: Küreselleşmenin İnsanı Olmayan Doğası**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004; KIZIL EL K, Sezgin; **Batı Bataklığı**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005; KIZIL EL K, Sezgin; **Sefaletin Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2008; KIZIL EL K, Sezgin; **Atatürk'  Doğru Anlamak: Tam Bağımsız Türkiye ve Batı-Dışı Mazlum Milletler İçin Kapsamlı Bir Manifesto**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2017). Yine Erkal ve Kızılçelik gibi küreselleşmenin Türkiye'yi parçalamak için üretilen bir proje olduğunu söyleyen başka sosyologlarımız da vardır. Örneğin, Yaşar Kaya ve Taner Tatar da küreselleşmenin Türkiye'yi parçalamaya dönük bir proje olduğunu iddia eden sosyologlarımızdır (KAYA, Yaşar; "Küreselleşme ve Kültür Değişmeleri", **Küreselleşme** (i .), Aydınlar Ocağı, Malatya, 2006, s.11-26; TATAR, Taner; "Küreselleşme ve Kültür", **Küreselleşme** (i .), Aydınlar Ocağı, Malatya, 2006, s.27-55; TATAR, Taner; **Kürede Dönen Siyaset**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2010).

³² BALOğLU, "Mustafa Ersen Erkal", s.690-691.

³³ ERKAL, **Yol Ayrımındaki  lke**, s.66-67.

bakmıştır. Türk toplumun sorunlarına milliyetçi bir kimlikle yaklaşmış ve sorunlarımıza çözüm üretme gayreti içinde olmuştur. Milliyetçiliğe oldukça önem vermiştir. Türk toplumunun muhafazakâr bir yapıya sahip olduğunu fakat yeri geldiğinde de yeniliklere açık olduğunu belirtmiştir. Milliyetçilik ve muhafazakârlık arasındaki yakın ilişkiye işaret etmiştir. Türk toplumunun kültürel özelliklerini açıklamış ve Türk toplumunda millî kültürün vazgeçilmezliğine değinmiştir. Türk toplumunu farklı yönlerden zayıflatılmak isteyen kimlik, etniklik ve terör konularına millî bir hassasiyetle yaklaşmıştır. Batı toplumlarının millî devletleri yok etmek için oluşturdukları küreselleşme, Avrupa Birliği ve çok kültürlülük projelerine karşı çıkmıştır. Küreselleşme, Avrupa Birliği ve çok kültürlülük projelerinin Türkiye'nin aleyhine olduğunu, millî çıkarlarımıza aykırı olduğunu ısrarla vurgulamıştır.

KAYNAKÇA

- BALOĞLU, Filiz; “Mustafa Ersen Erkal”, **Türkiye’de Sosyoloji II** (iç.), Derleyen: M. Çağatay Özdemir, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008.
- BEŞİRLİ, Hayati; “Erkal’a Göre Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Çok kültürlülük ve Kimlik”, **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal’a Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.143-152.
- BİLGİSEVEN, Âmiran Kurtkan; **Sosyal İlimler Metodolojisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994.
- ERGAN, Nevin Güngör; “Türk Sosyolojik Düşünce Geleneğinde Mustafa E. Erkal”, **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal’a Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.53-70.
- ERKAL, Mustafa E.; “Bölgeler Arası Dengesizlik ve Bazı Tedbirler”, **Ankara Ticaret Odası** (iç.), Ankara, Ocak, 1973, s.16-22.
- ERKAL, Mustafa E.; “Ziya Gökalp’de İktisada Bakış”, **Ankara Ticaret Odası** (iç.), Kasım, 1974, s.35-39.
- ERKAL, Mustafa E.; “Bölge Gelişmesi ve Bölgelerarası Dengesizlik”, **Sosyoloji Konferansları** (iç.), 16.Kitaptan Ayrı Basım, İstanbul, 1978, s.39-54.
- ERKAL, Mustafa E.; “Terörün Sosyolojik Analizi”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi** (iç.), Cilt:2, Yıl:2, Sayı:11, Nisan, 1981, s.132-147.
- ERKAL, Mustafa E.; **Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme**, Mayaş Yayınevi, Ankara, 1984.
- ERKAL, Mustafa E.; “Türk Sosyal İlim Hayatında Bir Zirve: Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi** (iç.), Sayı:35, Nisan, 1985, s.80-85.
- ERKAL, Mustafa E.; “Gökalp Sosyolojisi ve Bir Tezin Düşündürdükleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi** (iç.), Ağustos, 1986, s.111-132.

- ERKAL, Mustafa E.; **Muhafazakârlık Nedir, Ne Değildir**, Kocaeli Aydınlar Ocağı, İstanbul, 1989.
- ERKAL, Mustafa E.; **101 Soru-101 Cevap Bölge Açısından Az Gelişmişlik**, Der Yayınları, İstanbul, 1990.
- ERKAL, Mustafa E.; “Tarihçilerin ve Sosyologların Kaçınmaları Gereken Bazı Metod Hataları”, Tarih ve Sosyoloji Semineri, 28-29 Mayıs, 1990, s.17-26.
- ERKAL, Mustafa E.; “Sosyoloji Amatör Meraklıların En Çok Olduğu Sosyal Bilimdir”, **Millî Kültür Dergisi** (iç.), Sayı: 83, Nisan, 1991, s.4-5.
- ERKAL, Mustafa E.; BALOĞLU Burhan ve BALOĞLU Filiz; **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul, 1997.
- ERKAL, Mustafa E.; **Economy And Society: An Introduction**, Der Yayınevi, İstanbul, 1997.
- ERKAL, Mustafa E.; **Sosyolojik Açidan Spor**, Der Yayınevi, İstanbul, 1998.
- ERKAL, Mustafa E.; “Millet, Milliyetçilik, Ulusçuluk ve Kültür Mozayığı”, **Türk Yurdu** (iç.), XXI. Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği, Cilt:19, Sayı:139-140-141, Mart-Nisan-Mayıs, 1999, s.277-285.
- ERKAL, Mustafa E.; **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, Der Yayınevi, İstanbul, 2000.
- ERKAL, Mustafa E.; **Türk Kültüründe Hoşgörü**, Aydınlar Ocağı Yayını, İstanbul, 2000.
- ERKAL, Mustafa E.; “Etniklik ve Terör”, **Sosyoloji Konferansları** (iç.), 26. Kitap, İstanbul, 2000, s.43-53.
- ERKAL, Mustafa E.; “Küreselleşmenin Tesirleri ve Ülkemize Yönelik Tehdit Unsurları”, Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu 17-19 Ekim, Elazığ, 2001, s.303-310.
- ERKAL, Mustafa E.; “100. Doğum Yıldönümü Dolayısıyla Hocam Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu”, **Türk Yurdu** (iç.), Mayıs, 2002, s.449-450.

- ERKAL, Mustafa E.; “Küreselleşme, Değişme ve Dini Hayat”, Türkiye Diyanet Vakfı, Kutlu Doğum Haftası Sempozyumu, 23-26 Mayıs, Ankara, 2002.
- ERKAL, Mustafa E.; **Merkez Binanın Penceresinden**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.
- ERKAL, Mustafa E.; YÖRÜK, Ahmet; “Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu”, **Aydınlar Konuşuyor** (iç.), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s.109-140.
- ERKAL, Mustafa E.; **Küreselleşme, Etniklik, Çokkültürlülük**, Derin Yayınları, İstanbul, 2005.
- ERKAL, Mustafa E.; “ Küreselleşme, Değişme ve Dini Hayat”, **Küreselleşme** (iç.), Aydınlar Ocağı , Malatya, 2006, s.1-10.
- ERKAL, Mustafa E.; **Yol Ayrımındaki Ülke**, Derin Yayınları, İstanbul, 2007.
- ERKAL, Mustafa E.; “Prof. Dr. Âmiran Kurtkan Bilgiseven”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi** (iç.), Sayı: 176, Ekim, 2008, s.15-18.
- ERKAL, Mustafa E.; **Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar**, Derin Yayınları, İstanbul, 2010.
- ERKAL, Mustafa E.; “Fikirde ve İşde Bir Zirve Prof. Dr. Turan Yazgan”, **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi** (iç.), Ocak, 2013, s.43-44.
- ERKAL, Mustafa E.; “Türk Milliyetçiliği Soruşturması”, **Türk Yurdu** (iç.), Cilt:33, Sayı: 305, Ocak, 2013, s.35-39.
- ERKAL, Mustafa E.; **Sosyoloji**, Derin Yayınları, İstanbul, 2014.
- ERKAL, Mustafa E.; **Anılar ve Değerlendirmeler**, Derin Yayınları, İstanbul, 2014.
- ERKAL, Mustafa E.; **Yeni Türkiye ve Etnik Pazarlama**, Derin Yayınları, İstanbul, 2015.
- ERKAL, Mustafa E.; “Küreselleşme ve Ulus-Devletler”, **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:55, 2017, s.369-383.
- ERÖZ, Mehmet; **Millî Kültürümüz ve Meselelerimiz**, Millî Kütüphane Basımevi, Ankara, 1996.
- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri; **İçtimaiyat: Metodoloji Nazariyeleri**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1950.

- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri,; **Sosyalizm**, Türkiye Harsi ve İctimai Araştırmaları, İstanbul, 1961.
- GELEKÇİ, Cahit; “Prof. Dr. Mustafa E. Erkal’ın Çalışmalarında Kültür, Kültürel Kimlik ve Etniklik Kavramları”, **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal’a Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.153-160.
- GÖKALP, Ziya; **Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak**, Hazırlayan: Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul, 1988.
- GÖKALP, Ziya; **Türk Medeniyeti Tarihi**, Hazırlayan: Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul, 1995.
- GÖKALP, Ziya; **Türkçülüğün Esasları**, Hazırlayan: Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul, 2005.
- GÖKALP, Ziya; **Türk Terbiyesi**, Hazırlayan: Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul, 2005.
- GÖKÇEN, Ahmet M.; “Meslekdaşım ve Can Dostum Prof. Dr. Mustafa E. Erkal”, **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal’a Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.7-10.
- GÜNGÖR EROL; **Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik**, Mayaş Yayınları, Ankara, 1982.
- GÜNGÖR EROL; **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1990.
- GÜNGÖR EROL; **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1997.
- İZZET, Mehmet; **Milliyet Nazariyeleri ve Millî Hayat**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1981.
- KAÇMAZOĞLU, Hacı Bayram; **Türk Sosyoloji Tarihi II: II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003.
- KAÇMAZOĞLU, Hacı Bayram; **Türk Sosyoloji Tarihi -I- Ön Koşullar**, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul, 2010.

- KAÇMAZOĞLU, Hacı Bayram; **Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010.
- KAFESOĞLU, İbrahim; **Türk Millî Kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1997.
- KAYA, Yaşar; “Küreselleşme ve Kültür Değişimleri”, **Küreselleşme** (iç.), Aydınlar Ocağı, Malatya, 2006, s.11-26.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Küreselleşme ve Sosyal Bilimler**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Özgünlüğün Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Batı Bataklığı**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Zalimler ve Mazlumlara: Küreselleşmenin İnsani Olmayan Doğası**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Baykan Sezer’in Sosyoloji Anlayışı**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2008.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Sefaletin Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2008.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Özgün ve Yetkin Bir Sosyal Teorisyen Olarak Kemal Tahir**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2012.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Yerli Sosyoloji: Doğu-Batı Çatışması Teorisinin Ana Hatları**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2015.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Atatürk’ü Doğru Anlamak: Tam Bağımsız Türkiye ve Batı-Dışı Mazlum Milletler İçin Kapsamlı Bir Manifesto**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2017.
- SERİM, Murat; “Türk Sosyolojisinde Ziya Gökalp Geleneği ve Mustafa E. Erkal”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Kırıkkale, 2000.
- SEZER, Baykan; **Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları**, Sumer Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1988.
- SEZER, Baykan; **Sosyolojide Yöntem Tartışmaları**, Sumer Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1993.
- SEZER, Baykan; **Sosyolojinin Ana Başlıkları**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.

TÜRKDOĞAN, Orhan; **Etnik Sosyoloji**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.

TÜRKDOĞAN, Orhan; “Prof. Dr. Mustafa E. Erkal”, **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal’a Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.1-2.

TATAR, Taner; “Küreselleşme ve Kültür”, **Küreselleşme** (iç.), Aydınlar Ocağı, Malatya, 2006, s.27-55.

TATAR, Taner; **Kürede Dönen Siyaset**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2010.

TÜTENGİL, Cavit Orhan; **Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod**, Ayko Yayınları, Ankara, 1981.

YAZGAN, Turan; “Mustafa E. Erkal”, **Sosyoloji Konferansları** (iç.), Sayı:43, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal’a Armağan Özel Sayı:1, 2011, s.3-6.